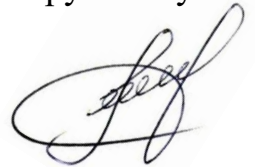


МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КОСЯЧЕНКО КСЕНІЯ ЕДУАРДІВНА



УДК 343.9

ДИСЕРТАЦІЯ

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело



К.Е. Косяченко

Дніпро – 2025

АНОТАЦІЯ

Косяченко К. Е. Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності неурядових організацій в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Дніпровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, 2025.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення наукової проблеми – сформовано цілісну концепцію теоретико-прикладних засад кримінологічної діяльності неурядових організацій в Україні, а також вироблено на цій основні напрями вдосконалення правового забезпечення діяльності громадських організацій. У результаті дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій.

На основі аналізу теоретичних засад, правового регулювання та практичного розв’язання неурядовими організаціями завдань у сфері захисту прав людини, в тому числі в умовах збройного конфлікту, запобігання кримінальним правопорушенням створено теоретичну концепцію їхньої кримінологічної діяльності, основою якої є ідея про те, що усі держави мають неухильно дотримуватися норм міжнародного права, усіляко сприяти створенню нових та функціонуванню існуючих об’єднань громадян, не втручатися у їхню діяльність.

Кримінологічну діяльність неурядових організацій визначено як сукупність заходів аналітичного, координаційного, виховного, запобіжного, організаційного, наглядового, гуманітарного, інформаційного та освітнього характеру, що вживаються суб’єктами, не

наділеними державно-владними повноваженнями, на спеціально-кримінологічному, індивідуальному, віктимологічному рівнях стосовно невизначеного кола осіб (в умовах збройного конфлікту – адресно) задля усунення та нейтралізації чинників, що спричиняють правопорушення.

Запропоновано диференціювати кримінологічний моніторинг, що здійснюється неурядовими організаціями, на такі стадії, як: 1) підготовча – стадія, на якій відбувається встановлення цілей та завдань, визначаються суб'єкти (підрозділи, фахівці), які будуть брати участь у моніторингу, методи отримання кримінологічної інформації тощо; 2) пошукова – стадія збирання кримінологічної інформації; 3) аналізу та узагальнення отриманої інформації; 4) оціночна – стадія, на якій здійснюється порівняння отриманої інформації з початковими припущеннями, відбувається отримання кінцевого продукту моніторингу.

Встановлено, що основними напрямками взаємодії неурядових організацій із правоохоронними органами в частині протидії злочинності є: 1) охорона громадського порядку та безпеки (узгодження маршрутів планування з огляду на оперативну обстановку, спільне патрулювання території, спільна участь у інших заходах із охорони громадського порядку та безпеки тощо); 2) обмін інформацією кримінологічного характеру; 3) взаємодопомога у виявленні та усуненні детермінантів вчинення кримінальних правопорушень; 4) участь у науково-практичних заходах; 5) матеріально-технічна допомога; 6) проведення кампаній, спрямованих на протидію злочинності, тощо.

Доведено, що ефективність кримінологічної діяльності неурядових організацій полягає у досягненні заздалегідь поставленої мети, цілей або завдань щодо захисту прав і свобод людини та громадянина, які передбачені статутом неурядової організації, у співвідношенні до затрачених ресурсів, що були використані для отримання бажаного

результату кримінологічної діяльності (виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, зменшення статистичних показників щодо вчинених кримінальних правопорушень, надання гуманітарної допомоги тощо).

На підставі аналізу досвіду кримінологічної діяльності зарубіжних національних та міжнародних неурядових організацій сформульовано висновок про те, що ефективна протидія злочинності досягається шляхом: 1) обрання актуального напрямку кримінологічної діяльності – вибір вектора протидії злочинності має бути обґрунтованим (конкретною проблемою не займається жодна інша неурядова організація); 2) врахування передового досвіду роботи інших суб'єктів у цій сфері; 3) взаємодії з іншими суб'єктами протидії злочинності; 4) проведення інформаційних кампаній, усунення причин та умов злочинів та кримінальних проступків; 5) участі у вихованні молодого покоління громадян у дусі гуманізму, поваги до особи, законослухняності.

Удосконалено наукову позицію, відповідно до якої взаємодія суб'єктів протидії злочинності – це узгоджена спільна діяльність рівних за своїми правами та обов'язками суб'єктів протидії злочинності, що здійснюється у законний спосіб та спрямована на запобігання кримінальним правопорушенням та правове реагування на них.

Розвинуто твердження про те, що з огляду на багатовекторність напрямів кримінологічної діяльності, яку здійснюють неурядові організації, цей суб'єкт (в узагальненому виді) взаємодіє з усіма суб'єктами протидії злочинності (як загальними, так і спеціальними). Найбільш поширеними є випадки взаємодії з правоохоронними органами (зокрема, Національною поліцією України, СБУ, Державною прикордонною службою України, ДКВС України тощо).

Набуло подальшого розвитку твердження про те, що під механізмом реалізації кримінологічної діяльності неурядових

організацій слід розуміти сукупність нормативно-правових актів та відносин взаємозалежної системи суб'єктів кримінологічної діяльності (з одного боку, суб'єкти кримінологічної діяльності можуть бути будь-якої форми власності, а з іншого – вони обов'язково є об'єднаннями або організаціями недержавної форми власності), що спрямовані на виявлення причин та умов, а також попередження злочинної діяльності.

Аналіз зарубіжного досвіду кримінологічної діяльності неурядових організацій продемонстрував, що найбільш ефективною є теоретико-практична модель протидії злочинності. Прикладом реалізації цієї моделі слугує діяльність такої неурядової організації, як Guardian Angels (США). Представники цього об'єднання громадян не тільки проводять семінари, тренінги та роз'яснювальні кампанії, в яких доводять до населення інформацію про те, як не стати жертвою кримінального правопорушення; беруть участь у вихованні молодого покоління громадян, але і реалізують практичну складову протидії злочинності – долучаються до охорони громадського порядку та безпеки. Багатовекторність кримінологічної діяльності Guardian Angels привела до популярності цієї організації в усьому світі, що вилилося у відкритті філіалів у більш ніж 10 країнах.

Доведено, що в умовах повномасштабної війни, яку підступно розв'язала Російська Федерація проти України, діяльність міжнародних медичних та гуманітарних неурядових організацій (як-от «Лікарі без кордонів», Міжнародний Комітет Червоного Хреста) має позитивний вплив на динаміку злочинності (сприяє усуненню детермінантів вчинення кримінальних правопорушень).

Під інформаційно-аналітичним забезпеченням кримінологічної діяльності неурядових організацій запропоновано розуміти діяльність уповноважених суб'єктів у сфері боротьби зі злочинністю, яка спрямована на накопичення, збір та обробку інформації щодо причин і

умов вчинення кримінальних правопорушень або підтримання такої діяльності неурядових організацій іншими суб'єктами публічної політики у сфері боротьби зі злочинністю на підставі партнерства.

Під науковим супроводженням кримінологічної діяльності неурядових організацій нами пропонується вважати діяльність суб'єктів публічної політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка полягає у формуванні методичних рекомендацій щодо виявлення причин і умов кримінальних правопорушень, розробці пропозицій щодо вдосконалення вітчизняного та міжнародного законодавства, організації регіональних, загальнонаціональних та міжнаціональних форумів із обговорення актуальних проблем попередження злочинності тощо.

З метою дотримання принципу єдності термінології законодавства запропоновано викласти ст. 8 Закону України «Про Службу безпеки України» у такій редакції:

«Стаття 8. Відносини Служби безпеки України з державними органами, підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами, громадянами та їх об'єднаннями

Служба безпеки України взаємодіє з державними органами, підприємствами, установами, організаціями та посадовими особами, громадянами та їх об'єднаннями, які сприяють виконанню покладених на неї завдань.

Сприяння громадянами України та їх об'єднаннями, іншими особами законній діяльності Служби безпеки України відбувається на добровільних засадах».

Ключові слова: кримінологічна діяльність, неурядові організації, воєнний стан, профілактика правопорушень, міжнародне гуманітарне право, громадянське суспільство.

SUMMARY

Kosyachenko K. E. Theoretical and applied principles of criminological activity of non-governmental organizations in Ukraine. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the doctor degree of legal sciences in specialty 12.00.08 – criminal law and criminology; criminal executive law. – Dnipro State University of Internal Affairs, Dnipro, 2025.

The dissertation provides a theoretical generalization and proposes a new solution to the scientific problem – a holistic concept of theoretical and applied principles of criminological activity of non-governmental organizations in Ukraine is formed, and the main directions for improving the legal support of the activities of public organizations are developed on this basis. As a result of the study, a number of conclusions, proposals and recommendations are formulated.

Based on the analysis of theoretical foundations, legal regulation and practical solution of tasks by non-governmental organizations in the field of human rights protection, including in conditions of armed conflict, prevention of criminal offenses, a theoretical concept of its criminological activity has been created, the basis of which is the idea that all states must strictly adhere to the norms of international law, in every possible way facilitate the creation of new and the functioning of existing associations of citizens, and not interfere in their activities.

Criminological activity of non-governmental organizations is defined as a set of measures of an analytical, coordination, educational, preventive, organizational, supervisory, humanitarian, informational and educational nature, taken by entities not endowed with state-authority powers at the special criminological, individual, victimological levels in relation to an

unspecified circle of persons (in conditions of armed conflict – targeted) in order to eliminate and neutralize the factors that cause offenses.

It is proposed to differentiate criminological monitoring carried out by non-governmental organizations into the following stages: 1) preparatory – the stage at which goals and objectives are set, subjects (units, specialists) who will participate in monitoring are determined, methods of obtaining criminological information, etc.; 2) search – the stage of collecting criminological information; 3) analysis and generalization of the information received; 4) evaluation – comparison of the information received with the initial assumptions, obtaining the final monitoring product.

It has been established that the main areas of interaction of non-governmental organizations with law enforcement agencies in terms of combating crime are: 1) protection of public order and security (coordination of planning routes taking into account the operational situation, joint patrolling of the territory, joint participation in other measures to protect public order and security, etc.); 2) exchange of information of a criminological nature; 3) mutual assistance in identifying and eliminating the determinants of the commission of criminal offenses; 4) participation in scientific and practical activities; 5) material and technical assistance; 6) conducting campaigns aimed at combating crime, etc.

It has been proven that the effectiveness of criminological activities of non-governmental organizations consists in achieving a pre-set goal, objectives or tasks regarding the protection of human and citizen rights and freedoms, which are provided for by the charter of the non-governmental organization, in proportion to the resources spent, which were used to obtain the desired result of criminological activities (identification of causes and conditions contributing to the commission of criminal offenses, reduction of statistical indicators of committed criminal offenses, provision of humanitarian assistance, etc.).

Based on the analysis of the experience of criminological activities of foreign national and international non-governmental organizations, the conclusion was formulated that effective crime prevention is achieved by: 1) choosing a relevant direction of criminological activities – the choice of the vector of crime prevention must be justified (no other non-governmental organization deals with a specific problem); 2) taking into account the best experience of other subjects in this area; 3) interaction with other subjects of crime prevention; 4) conducting information campaigns, eliminating the causes and conditions of crimes and criminal offenses; 5) participating in the education of the younger generation of citizens in the spirit of humanism, respect for the person, and lawfulness.

The scientific position was improved, according to which the interaction of subjects of crime prevention is a coordinated joint activity of subjects of crime prevention equal in their rights and obligations, carried out in a lawful manner and aimed at preventing criminal offenses and legally responding to them.

The statement was developed that, taking into account the multi-vector nature of the areas of criminological activity carried out by non-governmental organizations, this entity (in a generalized form) interacts with all entities combating crime (both general and special). The most common cases are cases of interaction with law enforcement agencies (in particular, the National Police of Ukraine, the Security Service of Ukraine, the State Border Service of Ukraine, the State Committee for Internal Affairs of Ukraine, etc.).

The statement was further developed that the mechanism for implementing the criminological activity of non-governmental organizations should be understood as a set of regulatory legal acts and relations of an interdependent system of entities of criminological activity (subjects of criminological activity can be of any form of ownership, and on the other hand, they must be associations or organizations of non-state ownership),

which are aimed at identifying the causes and conditions, as well as preventing criminal activity.

Analysis of foreign experience of criminological activity of non-governmental organizations has shown that the most effective is the theoretical-practical model of combating crime. An example of the implementation of this model is the activities of such a non-governmental organization as «Guardian Angels» (USA). Representatives of this association of citizens not only conduct seminars, trainings and awareness campaigns, in which they bring information to the population about how not to become a victim of a criminal offense; participate in the education of the younger generation of citizens, but also implement the practical component of combating crime – they participate in the protection of public order and security. The multi-vector nature of the criminological activity of «Guardian Angels» has led to the popularity of this organization throughout the world, which has resulted in the opening of branches in more than 10 countries of the world.

It is proven that in the conditions of a full-scale war, which was insidiously unleashed by the Russian Federation against Ukraine, the activities of international medical and humanitarian non-governmental organizations (in particular, «Doctors Without Borders», International Committee of the Red Cross) have a positive impact on the dynamics of crime (contributes to the elimination of determinants of the commission of criminal offenses).

It is proposed to understand the information and analytical support of the criminological activity of non-governmental organizations as the activities of authorized entities in the field of combating crime, which are aimed at accumulating, collecting and processing information on the causes and conditions of the commission of criminal offenses or supporting such

activities of non-governmental organizations by other subjects of public policy in the field of combating crime on the basis of partnership.

We propose to consider the scientific support of the criminological activities of non-governmental organizations as the activities of public policy subjects in the field of combating crime, which consists in the formation of methodological recommendations for identifying the causes and conditions of criminal offenses, the development of proposals for improving domestic and international legislation, the organization of regional, national and international forums for discussing current problems of crime prevention, etc.

In order to comply with the principle of unity of terminology in legislation, it is proposed to set out Article 8 of the Law of Ukraine «On the Security Service of Ukraine» in the following wording:

«Article 8. Relations of the Security Service of Ukraine with state bodies, enterprises, institutions, organizations, officials, citizens and their associations

The Security Service of Ukraine interacts with state bodies, enterprises, institutions, organizations and officials, citizens and their associations, which contribute to the fulfillment of the tasks assigned to it.

The assistance of citizens of Ukraine and their associations, other persons to the lawful activities of the Security Service of Ukraine is provided on a voluntary basis».

Keywords: *criminological activity, non-governmental organizations, martial law, crime prevention, international humanitarian law, civil society.*

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації

Статті у фахових виданнях України категорії «Б»:

1. Косяченко К. Е. Правове регулювання діяльності бюджетних установ у системі фінансового права України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. № 6. Т. 2. С. 32–37.

2. Косяченко К. Е. Сутність гарантій реалізації та захисту прав відповідних суб'єктів фінансового права. *Право і суспільство*. 2019. № 2. Ч. 1. С. 186–191.

3. Косяченко К. Е., Замкова Д. Р. Сучасні проблеми цивільного права України в інших галузях права. *Актуальні проблеми юриспруденції*. 2019. Вип. 6. С. 30–34.

4. Косяченко К. Е., Ткаченко П. І. Участь військовослужбовців у цивільних правовідносинах. *Право і суспільство*. 2019. Вип. 6. С. 93–98.

5. Косяченко К. Е. Заходи фінансової відповідальності: проблематика питання правового механізму зупинення операцій з бюджетними коштами. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. Вип. 4. Т. 3. С. 110–113.

6. Косяченко К. Е. Деякі особливості фінансового механізму бюджетних установ України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ України*. 2020. Спец. вип. № 1. С. 345–353.

7. Косяченко К. Е. Адвокатура її призначення та місце в інституті громадянського суспільства. *Молодий вчений*. 2021. Вип. 3. С. 278–282.

8. Косяченко К. Е. Проблемні аспекти впровадження та проведення медіації в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 94–96. URL : http://lsej.org.ua/3_2022/19.pdf.

9. Косяченко К. Е. Кримінологічна діяльність неурядових організацій: нормативно-правове дослідження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 625–629. URL : http://lsej.org.ua/10_2022/158.pdf.

10. Косяченко К. Е. Інформаційно-аналітичне забезпечення та наукове супроводження кримінологічної діяльності неурядових організацій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 558–561. URL : http://lsej.org.ua/11_2022/135.pdf.

11. Косяченко К. Е. Механізм реалізації кримінологічної діяльності неурядових організацій. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип. 5. С. 77–81.

12. Косяченко К. Е. Ефективність кримінологічної діяльності неурядових організацій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 384–387. URL : http://lsej.org.ua/1_2023/92.pdf.

13. Косяченко К. Е. Досвід кримінологічної діяльності неурядових організацій у Німеччині та Італії. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2023. № 3–4 (7–8). С. 26–29.

14. Косяченко К. Е. Діяльність окремих неурядових організацій США у сфері запобігання злочинам. *Науковий часопис педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 18. Право*. 2023. № 40. С. 21–26.

15. Косяченко К. Е. Досвід зарубіжних неурядових організацій у запобіганні злочинам (на прикладі «Columbia neighborhood watch» та «Freedom in disasters»). *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2023. № 4 (28). С. 6–10.

16. Косяченко К. Е. Окремі напрямки взаємодії неурядових організацій зі Службою безпеки України у сфері протидії злочинності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2024. № 67. С. 48–51.

17. Косяченко К. Е. Стадії здійснення кримінологічного моніторингу неурядовими організаціями. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки*. 2023. № 5–6 (68–69). С. 36–40.

18. Косяченко К. Е. Деякі аспекти протидії злочинності завдяки взаємодії неурядових організацій з підрозділами Національної поліції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 412–414. URL : http://www.lsej.org.ua/3_2024/101.pdf.

*Статті в періодичних наукових виданнях,
що індексуються БД Scopus та Web of Science:*

19. Kosiachenko K., Pochtovyi M., Kyrychenko A., Spilnyk S., Mozol V. Activity of NGOs as a constituent element of policy in the field combating crime. *Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11. Issue 56. P. 56–65. URL : <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2112>.

20. Yanishevskaya K., Kosiachenko K., Kamyschanskyi O., Neviadovskyi V., Telizhenko L. Transdisciplinary theory of the nature of crime as an expression of a symbiotic complex approach. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12. Issue 66. P. 188–197. URL : <https://doi.org/10.34069/AI/2023.66.06.18>.

21. Shablysty V. V., Kosiachenko K. E., Berezniak V. S., Katorkin R. A., Konopelskyi V. Y. Activities of international medical and humanitarian NGOs in Ukraine under martial law. *Christian Journal for Global Health*. 2023. Vol. 10. Issue 1. P. 33–42. URL : <https://doi.org/10.15566/cjgh.v10i1.749>.

**Наукові праці, що засвідчують апробацію
матеріалів дисертації:**

22. Косяченко К. Е. Правове значення неурядових організацій в Україні. *Вплив інтеграційних тенденцій на розвиток національного права : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.* (м. Одеса, 25 лют. 2022 р.). Одеса : Одеський держ. ун-т внутр. справ, 2022. С. 69–71.

23. Косяченко К. Е. Неурядові організації як суб'єкти кримінологічної діяльності. *Перспективи розвитку територій: теорія і практика : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. здобувачів вищ. освіти і молодих учених* (м. Харків, 16-17 лист. 2022 р.). Харків, 2022. С. 20–21.

24. Косяченко К. Е. Інформаційний простір у діяльності неурядових організацій для забезпечення національної безпеки. *Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу: стратегії розвитку : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 25-26 лист. 2022 р.). Одеса, 2022. С. 223–227.

25. Косяченко К. Е. Роль та місце бюджету в діяльності неурядових організацій. *Сучасні тенденції розвитку приватно-правових відносин в умовах євроінтеграційних процесів : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 23 лист. 2022 р.). Дніпро, 2022. С. 616–619.

26. Косяченко К. Е. Значення неурядових організацій: механізм реалізації кримінологічної діяльності. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 17 бер. 2023 р.). Дніпро, 2023. С. 312–314.

27. Косяченко К. Е. Сутність ефективності кримінологічної діяльності неурядових організацій. *Правові засади організації та здійснення публічної влади : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Хмельницький, 31 бер. 2023 р.). Хмельницький, 2023. С. 259–261.

28. Косяченко К. Е. Взаємодія неурядових організацій з державною прикордонною службою у сфері протидії злочинності. *Сучасні тенденції розвитку приватно-правових відносин і умовах євроінтеграційних процесів : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 16 лист. 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С.132–134.

29. Косяченко К. Е. Принципи здійснення кримінологічного моніторингу неурядовими організаціями. *Глобальна безпека та асиметричність світового господарства в умовах нестабільного розвитку економічних систем : матеріали III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.* (м. Кропивницький, 08 груд. 2023 р.). Кропивницький, 2023. С. 196–199.

30. Косяченко К. Е. Основні напрямки взаємодії неурядових організацій з органами та підрозділами Національної поліції у сфері протидії злочинності. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 29 лют. 2024 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 166–169.

31. Косяченко К. Е. Взаємодія неурядових організацій з поліцією та правоохоронними органами в частині протидії злочинності. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 15 бер. 2024 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 414–415.

32. Косяченко К. Е. Взаємодія неурядових організацій зі службою безпеки України у сфері протидії злочинності. *Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки : матеріали наук.-практ. конф.* (м. Київ, Львів, Харків, 22-23 лют. 2024 р.). Київ; Львів; Харків, 2024. С. 467–469.

33. Косяченко К. Е. Важлива роль неурядових організацій у протидії злочинності та співпраця із іншими суб'єктами протидії

злочинності. *Методологія сучасних наукових досліджень : матеріали ювілейної XX Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 22-23 лют. 2024 р.). Харків, 2024. С. 271–274.

34. Косяченко К. Е. Протидія злочинності у взаємодії неурядових організацій та підрозділів національної поліції. *Інтеграція науки та практики управління в умовах соціокультурних трансформацій : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Полтава, 25 квіт. 2024 р.). Полтава, 2024. С. 616–619.

35. Косяченко К. Е. Важлива роль неурядових організацій у взаємодії зі Службою безпеки України. *Стратегії та інновації: актуальні управлінські практики : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Кривий Ріг, 26 квіт. 2024 р.). Кривий Ріг, 2024. С. 54-56.

36. Косяченко К. Е. Актуальні питання проведення податкових перевірок у період воєнного стану в Україні. *Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні та світі : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Суми, 31 трав. 2024 р.). Суми, 2024. С. 92–95.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	20
 Розділ 1. СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	33
1.1. Кримінологічна діяльність неурядових організацій як предмет наукових розвідок	33
1.2. Методологія дослідження кримінологічної діяльності неурядових організацій	46
Висновки до розділу 1	76
 Розділ 2. ОКРЕМІ НАПРЯМИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	79
2.1. Наукові засади здійснення кримінологічного моніторингу неурядовими організаціями	79
2.2. Взаємодія неурядових організацій із іншими суб'єктами протидії злочинності	118
Висновки до розділу 2	156
 Розділ 3. НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	161
3.1. Механізм реалізації кримінологічної діяльності неурядових організацій	161
3.2. Інформаційно-аналітичне забезпечення та наукове супроводження кримінологічної діяльності неурядових організацій	205
Висновки до розділу 3	228

Розділ 4. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ	
ДІЯЛЬНОСТІ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	231
4.1. Ефективність кримінологічної діяльності	
неурядових організацій та її вимір	231
4.2. Зарубіжний досвід кримінологічної діяльності	
неурядових організацій	277
Висновки до розділу 4.....	330
 ВИСНОВКИ	336
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	345
ДОДАТКИ.....	381

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Конституція України у ч. 1 ст. 36 проголосила, що громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів. Таке положення основного закону знайшло своє відображення у багатьох національних нормативно-правових актах та актуалізується у положеннях про діяльність різних міжнародних організацій, що не належать до державних.

Згідно з даними Української Вікіпедії, неурядовими організаціями в Україні називаються громадські організації, громадські об'єднання, благодійні організації (благодійне товариство, благодійна установа, благодійний фонд), професійні спілки, їх об'єднання, об'єднання організацій роботодавців, відокремлені підрозділи іноземних неурядових організацій, представництва, філії іноземних благодійних організацій, творчі спілки, їхні територіальні осередки. Міжнародні неурядові організації, у свою чергу, є громадськими об'єднаннями індивідів, які беруть участь у політичній діяльності, у тому числі і поза межами держави свого перебування.

Звичайно, в Україні та інших країнах різні неурядові організації є своєрідними каталізаторами розвитку громадянського суспільства; особливо на їхньому фоні виділяються ті, статутною діяльністю яких є профілактика правопорушень. Так, в Україні діють Центр протидії

корупції, Громадянська мережа «ОПОРА», визнані в усьому світі міжнародні неурядові організації – Transparency International, La Strada, Humans Rights Watch, Amnesty International, «Лікарі без кордонів» та ін.

Звичайно, в умовах російсько-української війни актуалізувалася діяльність тих вітчизняних та міжнародних неурядових організацій, які або допомагають Україні у відсічі російської збройної агресії, або моніторять стан дотримання міжнародних зобов'язань щодо правил ведення війни. Водночас здійснена росією у XXI столітті окупація частини території України по суті зруйнувала систему міжнародного права, систему міжнародної безпеки, основою яких була непорушність державних кордонів. Так, наразі переоцінюється діяльність Організації Об'єднаних Націй, Міжнародного Комітету Червоного Хреста (в частині захисту українських військовополонених та захоплених цивільних осіб), МАГАТЕ та ін.

У вітчизняній кримінологічній науці при визначенні суб'єктів протидії злочинності неурядові організації віднесено до «участі громадськості»; при цьому окремого монографічного дослідження їхньої кримінологічної діяльності, особливо в умовах війни, не проводилося.

У науці проблему протидії злочинності різними суб'єктами досліджували такі вчені, як: А. Андрушко, О. Бандурка, В. Батиргарєєва, В. Борисов, В. Василевич, А. Вознюк, В. Голіна, Б. Головкін, О. Гритенко, О. Джужа, А. Закалюк, О. Кальман, І. Козич, І. Копотун, О. Костенко, Ю. Курилюк, О. Литвак, О. Литвинов, О. Мартиненко, І. Медицький, М. Мельник, В. Мисливий, С. Мозоль,

А. Музика, О. Орлов, О. Рябчинська, Н. Савінова, В. Тацій, В. Трубников, П. Фріс, В. Шаблистий, О. Юнін, О. Юхно та ін.

На дисертаційному рівні М. Яцина в м. Івано-Франківськ у 2021 р. захистив дисертацію на здобуття ступеня доктора філософії з права на тему: «Неурядові організації як суб'єкти кримінологічної політики»; у 2018 р. С. Шрамко в м. Харків захистила кандидатську дисертацію «Роль громадськості у запобіганні злочинності в Україні». М. Колодяжний у 2017 р. опублікував монографії: «Сучасний зарубіжний досвід громадського впливу на злочинність» та «Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід».

Праці цих та інших вчених описують роль громадськості та неурядових організацій у протидії злочинності до 24 лютого 2022 р., після — увага науковців переважно зосереджена на науковому обґрунтуванні та документуванні воєнних злочинів російських військовослужбовців та інших комбатантів. По суті кримінологічна діяльність неурядових організацій в Україні є малодослідженим явищем, що і обумовило вибір теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до: Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.04.2024 № 476; Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2025–2029 роки, затвердженої наказом МВС України від 21.05.2024 № 326; Тематики наукових

досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки на 2022–2026 роки, затвердженої наказом МОН України від 03.02.2022 № 109.

Мета та завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу теоретичних засад, правового регулювання та практичного розв’язання національними та міжнародними неурядовими організаціями завдань у сфері запобігання кримінальним правопорушенням сформулювати специфіку здійснення ними кримінологічної діяльності, а також визначити шляхи удосконалення останньої.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі *завдання*:

- розглянути кримінологічну діяльність неурядових організацій як предмет наукових розвідок;
- проаналізувати методологію дослідження кримінологічної діяльності неурядових організацій;
- розкрити поняття і види кримінологічної діяльності неурядових організацій;
- охарактеризувати наукові засади здійснення кримінологічного моніторингу неурядовими організаціями;
- описати взаємодію неурядових організацій з іншими суб’єктами протидії злочинності;
- охарактеризувати механізм реалізації кримінологічної діяльності неурядових організацій;
- встановити особливості інформаційно-аналітичного забезпечення та наукового супроводження кримінологічної діяльності неурядових організацій;

- встановити ефективність кримінологічної діяльності неурядових організацій та визначити її вимір;

- вивчити зарубіжний досвід кримінологічної діяльності неурядових організацій;

- сформулювати основні напрями вдосконалення правового забезпечення діяльності неурядових організацій в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері правового регулювання діяльності неурядових організацій.

Предмет дослідження складають теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності неурядових організацій в Україні.

Методи дослідження обрано з урахуванням об'єкта і предмета роботи. За допомогою діалектичного методу визначено сутність і зміст кримінологічної діяльності неурядових організацій в Україні (розділи 1, 2, 3, 4). За допомогою законів формальної логіки визначено взаємодію неурядових організацій з іншими суб'єктами протидії злочинності (підрозділ 2.2), сформульовано авторське бачення поняття кримінологічної діяльності неурядових організацій (розділ 1).

При проведенні дослідження застосовувалися такі наукові методи, як: догматичний – при опрацюванні законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, якими регламентовано кримінологічну діяльність неурядових організацій (підрозділи 1.2, 2.1, 3.2, 4.2.); системно-структурний і функціональний, за допомогою яких було охарактеризовано наукові засади здійснення кримінологічного моніторингу неурядовими організаціями (підрозділ 2.1); аналізу та синтезу – під час опрацювання основних видів, форм, методів і засобів кримінологічного забезпечення стратегії і тактики

кримінологічної діяльності неурядових організацій (підрозділи 3.1, 4.1, 4.2). Статистичні методи застосовувалися для вивчення інформаційної та емпіричної основи дослідження (підрозділ 3.2). Застосування методу моделювання надало можливість розробити на концептуальному, законодавчому й науковому рівнях пропозиції та рекомендації щодо основних напрямів удосконалення правового забезпечення діяльності неурядових організацій в Україні (розділи 3, 4). Компаративний метод дозволив вивчити зарубіжний досвід кримінологічної діяльності неурядових організацій (підрозділ 4.2).

Науково-теоретичне підґрунтя дисертації склали наукові праці фахівців, у тому числі зарубіжних, у галузі філософії, загальної теорії держави і права, міжнародного права, кримінології, адміністративного та інформаційного права, кримінального та цивільного права та інших галузевих правових наук.

Положення та висновки дисертації ґрунтуються на нормах Конституції України, законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, які визначають теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності неурядових організацій в Україні. Проаналізовано також міжнародні правові акти і законодавство деяких зарубіжних країн, досвід яких у галузі кримінологічної діяльності може бути використаний в Україні.

Інформаційну та емпіричну основу дослідження становлять відомості щодо особливостей кримінологічної діяльності неурядових організацій в Україні та світі, джерел фінансування їхньої діяльності, опубліковані дані кількісних та якісних показників діяльності неурядових організацій в Україні в умовах воєнного стану.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації вперше комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень правової науки, на системному рівні аналізу та узагальнення виявлено, описано і пояснено феномен кримінологічної діяльності неурядових організацій в Україні. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачкою. Основні з них такі:

уперше:

– на основі аналізу теоретичних засад, правового регулювання та практичного розв’язання неурядовими організаціями завдань у сфері захисту прав людини, в тому числі в умовах збройного конфлікту, запобігання кримінальним правопорушенням створено теоретичну концепцію їхньої кримінологічної діяльності, основою якої є ідея про те, що усі держави мають неухильно дотримуватися норм міжнародного права, усіляко сприяти створенню нових та функціонуванню існуючих об’єднань громадян, не втручатися у їхню діяльність;

– кримінологічну діяльність неурядових організацій визначено як сукупність заходів аналітичного, координаційного, виховного, запобіжного, організаційного, наглядового, гуманітарного, інформаційного та освітнього характеру, що вживаються суб’єктами, не наділеними державно-владними повноваженнями, на спеціально-кримінологічному, індивідуальному, віктимологічному рівнях стосовно невизначеного кола осіб (в умовах збройного конфлікту – адресно) задля усунення та нейтралізації чинників, що спричиняють правопорушення;

— запропоновано диференціювати кримінологічний моніторинг, що здійснюється неурядовими організаціями, на такі стадії: 1) підготовчу – стадія, на якій відбувається встановлення цілей та завдань, визначаються суб'єкти (підрозділи, фахівці), які братимуть участь у моніторингу, методи отримання кримінологічної інформації тощо; 2) пошукову – стадія збирання кримінологічної інформації; 3) аналізу та узагальнення отриманої інформації; 4) оціночну – стадія, на якій здійснюється порівняння отриманої інформації з початковими припущеннями, відбувається отримання кінцевого продукту моніторингу;

— встановлено, що основними напрямками взаємодії неурядових організацій із правоохоронними органами в частині протидії злочинності є: 1) охорона громадського порядку та безпеки (узгодження маршрутів планування з огляду на оперативну обстановку, спільне патрулювання території, спільна участь у інших заходах із охорони громадського порядку та безпеки тощо); 2) обмін інформацією кримінологічного характеру; 3) взаємодопомога у виявленні та усуненні детермінантів вчинення кримінальних правопорушень; 4) участь у науково-практичних заходах; 5) матеріально-технічна допомога; 6) проведення кампаній, спрямованих на протидію злочинності, тощо;

— доведено, що ефективність кримінологічної діяльності неурядових організацій полягає у досягненні заздалегідь поставленої мети, цілей або завдань щодо захисту прав і свобод людини та громадянина, які передбачені статутом неурядової організації, у співвідношенні до затрачених ресурсів, які були використані на отримання бажаного результату кримінологічної діяльності

(виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, зменшення статистичних показників щодо вчинених кримінальних правопорушень, надання гуманітарної допомоги тощо);

– на підставі аналізу досвіду кримінологічної діяльності зарубіжних національних та міжнародних неурядових організацій сформульовано висновок про те, що ефективна протидія злочинності досягається шляхом: 1) обрання актуального напрямку кримінологічної діяльності – вибір вектора протидії злочинності має бути обґрунтованим (конкретною проблемою не займається жодна інша неурядова організація); 2) врахування передового досвіду роботи інших суб'єктів у цій сфері; 3) взаємодії з іншими суб'єктами протидії злочинності; 4) проведення інформаційних кампаній, усунення причин та умов злочинів та кримінальних проступків; 5) участі у вихованні молодого покоління громадян у дусі гуманізму, поваги до особи, законослухняності;

удосконалено:

– наукову позицію, відповідно до якої взаємодія суб'єктів протидії злочинності – це узгоджена спільна діяльність рівних за своїми правами та обов'язками суб'єктів протидії злочинності, що здійснюється у законний спосіб та спрямована на запобігання кримінальним правопорушенням та правове реагування на них;

– твердження про те, що, зважаючи на багатовекторність напрямів кримінологічної діяльності, яку здійснюють неурядові організації, цей суб'єкт (в узагальненому виді) взаємодіє зі всіма суб'єктами протидії злочинності (як загальними, так і спеціальними). Найбільш поширеними є випадки взаємодії з правоохоронними

органами (зокрема, Національною поліцією України, СБУ, Державною прикордонною службою України, ДКВС України тощо);

дістало подальшого розвитку:

– твердження про те, що під механізмом реалізації кримінологічної діяльності неурядових організацій слід розуміти сукупність нормативно-правових актів та відносин взаємозалежної системи суб'єктів кримінологічної діяльності (з одного боку, суб'єкти кримінологічної діяльності можуть бути будь-якої форми власності, а з іншого – вони обов'язково є об'єднаннями або організаціями недержавної форми власності), що спрямовані на виявлення причин та умов, а також попередження злочинної діяльності;

– положення кримінологічної науки про те, що Міжнародний комітет Червоного хреста займає передове місце поміж неурядових організацій, які надають медичну та (або) гуманітарну допомогу постраждалим від війни в Україні, його діяльність є орієнтиром для багатьох державних та міжнародних громадських об'єднань.

Особистий внесок здобувача. Дисертація підготовлена її авторкою самостійно. У наукових працях, опублікованих у співавторстві, є значний внесок здобувачки. Зокрема, у роботах: Kosiachenko K., Pochtovy M., Kyrychenko A., Spilnyk S., Mozol V. Activity of NGOs as a constituent element of policy in the field combating crime – авторкою здійснено аналіз проблематики правового регулювання діяльності неурядових організацій у протидії злочинності; Yanishevskaya K., Kosiachenko K., Kamyshanskyi O., Neviadovskyi V., Telizhenko L. Transdisciplinary theory of the nature of crime as an expression of a symbiotic complex approach – авторкою досліджено деякі особливості протидії злочинності громадськими

організаціями; Shablysty V. V., Kosiachenko K. E, Berezniak V. S., Katorkin R. A., Konopelskyi V. Y. Activities of international medical and humanitarian NGOs in Ukraine under martial law – авторкою досліджено особливості діяльності міжнародних неурядових організацій в умовах війни в Україні; Косяченко К. Е., Замкова Д. Р. Сучасні проблеми цивільного права України в інших галузях права – авторкою вивчено правову основу діяльності неурядових організацій в Україні; Косяченко К. Е., Ткаченко П. І. Участь військовослужбовців у цивільних правовідносинах – авторкою показано роль військовослужбовців у формуванні громадянського суспільства.

Наукові ідеї та розробки, що належать співавторам, у дисертаційному дослідженні не використовувалися. Наукові результати та висновки, які виносилися на захист кандидатської дисертації, повторно на захист не виносяться.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що у:

– *науково-дослідній сфері* ці результати, які в сукупності становлять цілісне знання про кримінологічну діяльність неурядових організацій в Україні, можуть бути основою для подальшої розробки відповідних проблем;

– галузі *правотворчості* висновки, пропозиції та рекомендації, сформульовані в дисертації, можуть бути використані для підготовки й уточнення низки законодавчих та підзаконних актів у сфері кримінологічної діяльності неурядових організацій в Україні;

– *правозастосовній діяльності* використання одержаних результатів дозволить підвищити ефективність процесів і процедур

організації та здійснення кримінологічної діяльності неурядових організацій в Україні;

– *освітньому процесі* матеріали дисертації доцільно використовувати при підготовці підручників та навчальних посібників із дисциплін «Кримінальне право», «Кримінологія», «Міжнародне гуманітарне право» тощо.

Апробація результатів дисертації. Підсумки розробки проблеми в цілому, окремих її аспектів, одержані узагальнення і висновки були оприлюднені дисертанткою на таких всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях: «Вплив інтеграційних тенденцій на розвиток національного права» (м. Одеса, 25 лютого 2022 р.); «Перспективи розвитку територій: теорія і практика» (м. Харків, 16–17 листопада 2022 р.); «Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу: стратегії розвитку» (м. Одеса, 25–26 листопада 2022 р.); «Сучасні тенденції розвитку приватно-правових відносин в умовах євроінтеграційних процесів» (м. Дніпро, 23 листопада 2022 р.); «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти» (м. Дніпро, 17 березня 2023 р.); «Правові засади організації та здійснення публічної влади» (м. Хмельницький, 31 березня 2023 р.); «Сучасні тенденції розвитку приватно-правових відносин в умовах євроінтеграційних процесів» (м. Дніпро, 16 листопада 2023 р.); «Глобальна безпека та асиметричність світового господарства в умовах нестабільного розвитку економічних систем» (м. Кропивницький, 08 грудня 2023 р.); «Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів» (м. Дніпро, 29 лютого 2024 р.); «Методологія сучасних наукових досліджень» (м. Харків, 22–23

лютого 2024 р.); «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти» (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.); «Інтеграція науки та практики управління в умовах соціокультурних трансформацій» (м. Полтава, 25 квітня 2024 р.); «Стратегії та інновації: актуальні управлінські практики» (м. Кривий Ріг, 26 квітня 2024 р.); «Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні та світі» (м. Суми, 31 травня 2024 р.).

Публікації. Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані за результатами дисертаційної роботи, висвітлено в 18 статтях, опублікованих у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук, 3 статтях, опублікованих у виданнях, які включені до наукометричних баз даних Web of Science Core Collection, Scopus, 15 працях апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з основної частини (вступу, чотирьох розділів, що об'єднують 8 підрозділів, висновків), списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 386 сторінок. Список використаних джерел налічує 321 найменування і займає 36 сторінок, додаток викладено на 6-х сторінках.

Розділ 1

СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

1.1. Кримінологічна діяльність неурядових організацій як предмет наукових розвідок

Наукові дослідження, або, як їх ще синонімічно називають, наукові розвідки, проводяться в усіх сферах діяльності нашої держави і суспільства, тому не є винятком і кримінологічна діяльність, котра, як теоретична категорія, сформувалась відносно недавно. Слід зазначити, що дослідження кримінологічної діяльності саме неурядових організацій не є першим у цьому вимірі, оскільки раніше вчені також приділяли серйозну увагу такій діяльності, але вчинюваній іншими суб'єктами. Така робота проводилася на досить високому рівні, а саме докторських дисертацій, які пропонується розглянути більш детально.

Так, О. Іщук провів дисертаційне дослідження на тему «Теоретико-методологічні та практичні засади кримінологічної діяльності органів прокуратури України» (2016 р.). У роботі ним на основі аналізу теоретичних засад, правового регулювання та практичного розв'язання прокуратурою завдань у сфері протидії злочинності досліджено специфіку здійснення нею кримінологічної діяльності, а також визначено шляхи її удосконалення. Розглянуто

феноменологічні засади протидії злочинності та проаналізовано місце і роль прокуратури як суб'єкта протидії злочинності. Надано характеристику діяльності органів прокуратури у сфері протидії злочинності. Вивчено реалізацію кримінологічної політики держави в діяльності органів прокуратури, визначено пріоритети та рівні кримінологічної діяльності, систематизовано принципи кримінологічної діяльності органів прокуратури. Досліджено наукові засади управління кримінологічною діяльністю органів прокуратури. Розглянуто наукові засади здійснення кримінологічного моніторингу органами прокуратури. Проаналізовано координацію органами прокуратури діяльності суб'єктів протидії злочинності та інші форми взаємодії з ними. Проаналізовано проблеми реалізації кримінологічної функції органами прокуратури при здійсненні прокурорського нагляду. Надано характеристику кримінологічної діяльності органів прокуратури в системі правового виховання населення і посадових осіб. Визначено ефективність кримінологічної діяльності органів прокуратури. Досліджено структуру механізму реалізації кримінологічної діяльності органів прокуратури. Вивчено інформаційно-аналітичне забезпечення та наукове супроводження кримінологічної діяльності органів прокуратури. На підставі проведеного дослідження сформульовано рекомендації з удосконалення теоретичних засад та підвищення ефективності практики кримінологічної діяльності органів прокуратури [58, с. 27].

В. Бесчастний у фундаментальній науковій праці «Теорія та практика кримінологічного забезпечення протидії злочинності в

Україні» (2018 р.) на підставі аналізу статистичних показників за 2010–2016 рр. дослідив сучасний стан і тенденції злочинності в Україні, а також окреслив числові параметри сценаріїв розвитку кримінологічної обстановки до 2021 р. Сформулював поняття кримінологічного забезпечення протидії злочинності, визначив структуру і зміст відповідної теорії у системі загальної теорії протидії злочинності. Визначив основні ознаки і властивості системи кримінологічного забезпечення протидії злочинності, а також розглянув методологію її дослідження. Також оцінив стан нормативно-правового, організаційного, інформаційного та науково-методичного забезпечення протидії злочинності. А саме, провів класифікацію форм та здійснив систематизацію методів нормативно-правового забезпечення протидії злочинності. Окреслив структуру, здійснив класифікацію методів та визначив форми інформаційного забезпечення протидії злочинності. Розглянув основні результати наукових кримінологічних досліджень та визначив форми втілення результатів кримінологічної наукової діяльності. На підставі цього автором запропоновано розгалужену систему заходів удосконалення кримінологічного забезпечення протидії злочинності в цілому та щодо окремих його напрямів – нормативно-правового, організаційного, інформаційного та науково-методичного [4, с. 30].

А. Коваленко у докторській дисертації «Теоретико-прикладні засади кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності в Україні» (2020 р.) на основі узагальнення концепцій вітчизняних і зарубіжних учених, законодавства та багаторічної практики правоохоронних органів України та інших країн розробив наукові положення й отримав результати, що в сукупності розв’язують

важливу наукову проблему визначення теоретичних засад кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності та практичних рекомендацій щодо удосконалення законодавства та практики його застосування. Також він провів феноменологічний аналіз кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності, її історичних форм, змісту і механізму виникнення, розвитку та забезпечення, що дозволило йому сформулювати нові та наситити додатковими даними існуючі аргументи на користь визнання такого масиву знань окремою кримінологічною теорією. Крім того, у роботі запропоновано авторське визначення поняття «кримінологічне забезпечення поліцейської діяльності» як стратегічного функціонування належних суб'єктів із забезпечення профілактики, випередження, обмеження, усунення злочинності, захисту від неї, відвернення та припинення злочинів на основі реальної інформації про стан злочинності, використання кримінологічного прогнозування та планування [65].

Здійснено цілісне вивчення такого засобу кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності, як кримінологічний моніторинг, широко розглянуто його переваги та недоліки й запропоновано найбільш дієвий спосіб його впровадження в діяльність правоохоронних органів, повною мірою досліджено понятійний апарат такого явища, як кримінологічний моніторинг, і наведено приклади успішного запровадження цього засобу кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності в інших державах [65, с. 33–34].

Н. Філіпенко захистила дисертацію на тему «Кримінологічна діяльність судово-експертних установ України: теорія та практика» (2021 р.), яка стала першою спробою комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень правової

науки на системному рівні опрацювання виявити, описати і пояснити феномен кримінологічної діяльності судово-експертних установ України, спрогнозувати тенденції її трансформації та забезпечити цих суб'єктів превентивної діяльності прикладним знанням, здатним адаптувати їхню систему до викликів сьогодення, яким притаманні наростання суспільних протиріч, суттєве ускладнення криміногенної обстановки за рахунок інтенсифікації як традиційних загроз, так і кримінальних практик, що відтворюються у сфері забезпечення національної безпеки, набуття ними гібридних, змішаних форм. У роботі досліджено сучасний стан наукової розробки проблем кримінологічної діяльності судово-експертних установ та проаналізовано методологію дослідження. Визначено поняття і зміст кримінологічної діяльності судово-експертних установ. Надано характеристику зарубіжного досвіду превентивної діяльності судово-експертних установ. Розглянуто судово-експертні установи України як суб'єкти протидії злочинності, а також вивчено нормативно-правові засади їхньої кримінологічної діяльності. Систематизовано принципи кримінологічної діяльності судово-експертних установ України. Проаналізовано організацію і досліджено об'єкти кримінологічної діяльності судово-експертних установ України. Надано характеристику напрямам і формам кримінологічної діяльності судово-експертних установ України, зокрема в межах кримінальних проваджень, а також правового виховання населення. Проаналізовано науково-методичне забезпечення кримінологічної діяльності судово-експертних установ України. Систематизовано форми і методи координації кримінологічної діяльності судово-експертних установ України, а також вивчено особливості їх взаємодії з іншими

суб'єктами протидії злочинності. Визначено шляхи оптимізації кримінологічної діяльності судово-експертних установ України [208, с. 30].

А. Фоменко провів дослідження «Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності Національної поліції України» (2021 р.), у якому з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень правової науки дослідив проблемні питання кримінологічної діяльності Національної поліції України та сформулював авторське бачення шляхів їх вирішення. Охарактеризував кримінологічну діяльність як предмет наукових пошуків. Здійснив структурно-функціональну характеристику кримінологічної діяльності Національної поліції України. Визначив методологію дослідження кримінологічної діяльності Національної поліції України. Розглянув права людини як ідеологічне підґрунтя кримінологічної діяльності Національної поліції України. Сформулював поняття кримінологічної діяльності Національної поліції України. Описав правове регулювання кримінологічної діяльності Національної поліції України. Дослідив наукові засади здійснення кримінологічного моніторингу органами поліції. Встановив взаємодію поліції з іншими суб'єктами протидії злочинності. Надав характеристику світовим моделям кримінологічної діяльності поліції. Сформулював рівні ефективності кримінологічної діяльності поліції [211, с. 29–30].

У дисертації Н. Сидоренко «Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства України» (2021 р.) з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень правової науки досліджено проблемні

питання кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства України та сформульовано авторське бачення шляхів їх вирішення.

Зокрема, охарактеризовано кримінологічну діяльність органів кримінального судочинства як предмет наукових пошуків; визначено методологію дослідження кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства України; сформульовано поняття і види кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства України; досліджено функції кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства України; описано реалізацію кримінологічної політики держави в діяльності органів кримінального судочинства; визначено пріоритети та рівні кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства; охарактеризовано принципи кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства; надано характеристику науковим засадам управління кримінологічною діяльністю органів кримінального судочинства; розкрито наукові засади здійснення кримінологічного моніторингу органами кримінального судочинства; описано взаємодію між органами кримінального судочинства щодо здійснення кримінологічної діяльності; встановлено норми подібності та відмінності між зарубіжним та національним досвідом кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства, надано пропозиції щодо його гармонізації; розроблено засоби виміру ефективності кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства; охарактеризовано механізм реалізації кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства; досліджено інформаційно-аналітичне забезпечення та наукове супроводження

кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства [177, с. 30–31].

С. Спільник у праці «Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України» (2021 р.) охарактеризував кримінологічну діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України як об'єкт наукових досліджень; визначив методологію дослідження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; встановив структуру кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; сформулював поняття і види кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; дослідив механізм реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; описав наукові засади здійснення кримінологічного моніторингу Державною кримінально-виконавчою службою України; визначив взаємодію Державної кримінально-виконавчої служби України з іншими суб'єктами протидії злочинності; охарактеризував зарубіжний досвід кримінологічної діяльності пенітенціарних установ; встановив критерії ефективності кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України; розкрив сутність інформаційно-аналітичного забезпечення та наукового супроводження кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України [193, с. 25–26].

Як бачимо, з усіх проаналізованих вище дисертаційних досліджень проблемі кримінологічної діяльності та кримінологічного забезпечення загалом у контексті запобігання злочинності присвячена одна робота – В. Бесчастного. Також у двох працях вивчено цей

напрям щодо Національної поліції України (А. Коваленко, А. Фоменко), і по одній роботі спрямовано на дослідження кримінологічної діяльності, відповідно: органів прокуратури України (О. Іщук), судово-експертних установ України (Н. Філіпенко), органів кримінального судочинства України (Н. Сидоренко), Державної кримінально-виконавчої служби України (С. Спільник).

Що ж стосується кримінологічної діяльності саме неурядових організацій, то окремих дисертаційних досліджень на цю цільову тематику в Україні не проводилося. Певною мірою зазначеної проблематики в 2021 р. торкнувся у своїй кандидатській дисертації «Неурядові організації як суб'єкти кримінологічної політики» М. Яцина. Оскільки кримінологічна політика є явищем ширшим за кримінологічну діяльність і остання по суті виступає інструментом реалізації кримінологічної політики, то слід відзначити, що ця робота доволі близько торкається і нашої теми.

Так, М. Яцина окреслює, що у дисертаційній роботі проведено загальну характеристику неурядових організацій, досліджено поняття, ознаки та види останніх, а також розкрито правову природу та нормативно-правове регулювання неурядових організацій, проведено дослідження вітчизняного та міжнародного законодавства з цього питання. У зазначеній науковій роботі досягнуто певних, цікавих для нас результатів, а саме автором зроблено таке. Вперше: 1) до наукового обігу введено дефініцію поняття «суб'єкти кримінологічної політики», під якими слід розуміти державу, державні органи та установи, суспільство, громадські інститути, громадян, які наділені правосуб'єктністю та в процесі правореалізації здатні впливати на формування та прийняття рішень з питань кримінологічної політики;

2) запропоновано класифікацію суб'єктів кримінологічної політики, в основу якої покладений критерій правосуб'єктності, на: а) суб'єктів формування; б) суб'єктів реалізації; в) суб'єктів сприяння.

Удосконалено: 1) науковий підхід щодо розуміння поняття кримінологічної політики як підсистеми політики у сфері боротьби зі злочинністю, зокрема визначено її нерепресивний характер та зміст, який полягає у запобіжному впливі на злочинність та її детермінанти;

2) теоретичне розуміння ознак кримінологічної політики на основі виділення найсуттєвіших із них, зокрема: а) вона є підсистемою державної політики у сфері боротьби зі злочинністю; б) вона є видом соціальної діяльності; в) в її основі лежить мета запобігання злочинності та її детермінантам; г) вона має нерепресивний характер;

3) наукові положення про форми діяльності неурядових організацій як суб'єктів кримінологічної політики, з-поміж яких: а) участь неурядових організацій у нормотворчій діяльності; б) участь неурядових організацій у правозастосовній та правоохоронній діяльності; в) участь у діяльності громадських рад, що функціонують при правоохоронних органах.

Дістало подальшого розвитку: 1) наукові положення про практику діяльності неурядових організацій в Україні як суб'єктів кримінологічної політики на прикладі діяльності низки організацій (група «Антикорупційна платформа» Реанімаційного пакету реформ, Центр протидії корупції, Громадянська мережа «ОПОРА», Truth Hounds та ін.); 2) теоретичні твердження про природу, ознаки та види неурядових організацій, зокрема, на основі етимологічного підходу та наукових позицій вітчизняної науки встановлено співвідношення поняття «неурядова організація» з вітчизняним поняттям «громадська організація», а саме

встановлено подібність ознак неурядових організацій, що згадуються у міжнародних нормативно-правових актах, із ознаками громадських організацій, що згадуються у Законі України «Про громадські об'єднання»; 3) дослідження міжнародного досвіду та практики діяльності неурядових організацій у процесах боротьби зі злочинністю в низці зарубіжних країн та на прикладі діяльності декількох міжнародних неурядових організацій (Міжнародна асоціація кримінального права, La Strada International, Amnesty International та ін.) [242, с. 30–31].

Суб'єкт будь-якої діяльності – це носій функціональних прав і обов'язків, який реалізує певне коло завдань для досягнення кінцевої мети та володіє компетенцією брати участь у такій діяльності. На нього розповсюджуються норми, що регламентують цю діяльність та режим законності. Віднесення особи чи організації до кола таких суб'єктів означає постійну або триваючу (систематичну) участь у ній [21, с. 29].

Неурядові організації ставали предметом наукових розвідок у багатьох дослідженнях, і не тільки кримінологічних. Так, А. Ткачук зазначає, що ці організації є частиною суспільства, а Н. Клименко зауважує, що зазвичай науковці поділяють суспільство на три сектори: до першого (державного) сектору належать «органи державної влади, бюджетні установи та організації, засновані на підставі закону чи в межах повноважень державних органів», другий (недержавний прибутковий) складає система підприємств, господарських товариств та індивідуальних підприємців, що займаються діяльністю, пов'язаною з отриманням прибутку, третій (недержавний неприбутковий) сектор – недержавні, некомерційні об'єднання

громадян, які прагнуть допомогти собі та іншим, не ставлячи за мету одержання прибутків, функція яких полягає у вираженні й захисті прав і свобод громадян та задоволенні політичних, економічних, правових, соціальних, культурних та інших інтересів [203, с. 5].

Учені зазначають, що обов'язковою ознакою суб'єкта запобігання злочинності є цілеспрямованість усіх або частини функцій у межах правоохоронної діяльності. Зазвичай суб'єктами запобігання злочинності вважаються усі державні органи, громадські організації та окремі громадяни, які спрямовують свою діяльність на розробку і реалізацію заходів, пов'язаних із запобіганням, обмеженням, усуненням криміногенних явищ і процесів, що породжують злочини, а також на їх недопущення на різних стадіях злочинної поведінки, у зв'язку з чим мають права, обов'язки й несуть відповідальність [150, с. 210].

Отже, запобігання злочинності передбачає активну діяльність державних органів, громадських організацій та ініціативних громадян щодо усунення причин і умов злочинів. Дослідження системи суб'єктів запобігання злочинності не може бути повним без визначення ролі громадськості у такій діяльності. Необхідність участі громадськості у запобіжній діяльності вже стала своєрідною аксіомою. Крім того, індикатором ефективності запобігання злочинності є, з одного боку, уповільнення темпів зростання кількості злочинів, стабілізація чи зниження рівня злочинності, а з іншого – відчутне підвищення соціально-профілактичної активності населення. За радянських часів інститут участі громадськості в боротьбі зі злочинністю характеризувався такими ознаками: добровільністю об'єднання трудящих, що мало самодіяльний характер; спрямуванням

діяльності на досягнення соціально значущої мети; вираженням громадської думки та волі окремих соціальних груп соціалістичного суспільства; використанням засобів громадського впливу, заснованих на громадському переконанні та примусі [21, с. 10]. Тобто, система радянського варіанту громадського запобігання злочинності будувалася на основі активної, свідомої діяльності самих громадян та їх об'єднань. Добровільна ініціатива громади мала дієвий характер їхньої участі з обов'язковим дотриманням законності.

Про успіх у діяльності із запобігання злочинності за участю громадян свідчать також положення низки документів ООН. Наприклад, учасники спеціальної сесії IV конгресу ООН із запобігання злочинності і поводження з правопорушниками визнали важливість та ефективність залучення громадськості до запобіжної діяльності, особливо на ранніх стадіях цієї роботи. Було відмічено, що для досягнення такої участі уряди держав повинні активно сприяти створенню таких об'єднань та забезпечувати постійну підтримку їхніх зусиль [42]. Ба більше, участь громадськості у запобіганні злочинності визнана однією з прямих стратегій запобігання злочинності VIII конгресом ООН із запобігання злочинності і поводження з правопорушниками. Про успішність запровадження ідеї організації асоціацій громадян із запобігання злочинності (асоціацій помічників поліції, комітетів із запобігання злочинності та захисту дітей або спільних формувань приватної охорони та поліції) свідчать доповіді представників розвинутих країн [40].

Відмічаючи актуальність проблем залучення громадськості до участі в запобіжній діяльності та пропонуючи розуміння цієї діяльності, потрібно визначитись із природою та сутністю цього

феномена, а також із суб'єктами, що охоплюються цим поняттям. На сьогодні правового визначення поняття громадськості не існує. Тому постає питання, про яку громадськість має йтися – про всіх громадян країни чи про тих, кого дійсно хвилює напружена криміногенна обстановка і високий рівень криміналізації суспільства.

Із огляду на наведене методологічним завданням є визначення тієї частини суспільства, яка охоплювалася б поняттям «громадськість». На наш погляд, ключовими при цьому будуть категорії «суспільство», «громадянське суспільство». Поняття «суспільство» залежно від характеру філософської або соціологічної системи поглядів дослідників набувало різних інтерпретацій. В історії філософії та соціології суспільство розумілось як сукупність індивідів, які об'єднуються для задоволення «соціальних інстинктів», контролю над своїми діями.

1.2. Методологія дослідження кримінологічної діяльності неурядових організацій

Грунтовність теоретичного дослідження кримінологічної діяльності неурядових організацій залежить від багатьох чинників, поміж яких визначальним є з'ясування наукових підходів, засобів і принципів, і потребує сучасної методології дослідження. Будь-яке наукове дослідження важко уявити без правильно обраної та ретельно обміркованої методології його проведення. Для дослідників-науковців дуже важливо мати уявлення про методологію та методи наукової

творчості, оскільки саме на перших кроках до набуття навичок наукової роботи постає найбільше питань власне методологічного характеру. Передусім, бракує досвіду в застосуванні: методів наукового пізнання; логічних законів і правил; нових засобів і технологій. Тому є сенс розглянути ці питання докладніше. Не можна ігнорувати факти тільки тому, що складно їх пояснити або знайти їм практичне застосування. Зміст нового в науці не завжди бачить сам дослідник. Нові наукові факти й навіть відкриття, значення яких погано розкриті, можуть тривалий час залишатися в резерві науки і не використовуватися на практиці. Для наукового дослідження важливо все. Концентруючи увагу на основних питаннях теми, необхідно зважати і на побічні факти, які на перший погляд здаються малозначними. Проте в таких фактах може приховуватися початок важливих відкриттів. Дослідникові недостатньо встановити новий факт – важливо дати йому пояснення з позицій сучасної науки, розкрити його загальнопізнавальне, теоретичне або практичне значення. Висвітлювати наукові факти потрібно в контексті загального історичного процесу, історії розвитку певної галузі. Виклад має бути багатоаспектним, із урахуванням як загальних, так і специфічних їх особливостей. Накопичення наукових фактів у процесі дослідження – це творчий процес, в основу якого завжди покладено задум ученого, його ідею [228, с. 3].

Про провідну роль методологічної бази для вчених слушно зазначають О. Данильян та О. Дзьобань, стверджуючи, що дослідники часто мають обмаль методологічних і методичних знань, що істотно знижує якість здійснення науково-дослідницької діяльності; як свідчить сучасна наукова практика, у дослідників

найбільше питань виникає саме з приводу методології та методики наукової творчості [37, с. 6–7]. Все це безпосередньо стосується і розробки питань методології дослідження кримінологічної діяльності неурядових організацій.

У доктрині кримінального права триває дискусія щодо того, чи має дослідник дотримуватися якоїсь певної системи методів, яка є більш типовою для досліджень кримінально-правового характеру, чи наука кримінального права має поступово напрацьовувати свою власну методологію дослідження. Тож існують як прибічники дотримання певного переліку власних самодостатніх методів дослідження кримінально-правових проблем, доцільність використання яких базується на типовості та поширеній практиці застосування, так і прибічники творчого, не обмеженого використання методів дослідження різних рівнів (філософського, загальнонаукового, конкретно-наукового тощо). Щодо останнього підходу слід визнати справедливість наукової позиції тих вчених (С. Хилук), які доводять, що методологічний плюралізм кримінально-правового дослідження має бути об'єктивно обумовленим, сприяти встановленню єдиної (вірогідної) істини, наближувати до розкриття соціальної сутності кримінально-правових явищ, відповідати законам формальної логіки тощо [226]. Методологічні основи (методологія дослідження) певної конкретної наукової проблеми має полягати у певній системі інтерпретації специфічності тих методів, які в найбільшій мірі притаманні конкретному предмету пізнання [126].

Проблема полягає у тому, що на тлі доволі різнобічної (різнорівневої) системи методів дослідження, які використовуються у науці кримінального права, слід обрати саме ту систему методів

пізнання та їх інтерпретації (виявлення та отримання вихідних даних, обробки та аналізу певних показників (критеріїв), які використовуються під час дослідження, перевірки наукових результатів тощо), що сприятиме вирішенню певного завдання – визначенню теоретичних, правових та правозастосовних проблем відповідного напрямку. В основу виокремлення певних рівнів методології дослідження, специфіки використання загальних наукових методів в різних галузях права покладені результати спеціального дослідження С. Хилюк із проблем виокремлення методологічних рівнів та значення кожної зі структурних складових цих рівнів для науки кримінального права (на підставі узагальнення методології дисертаційних досліджень з питань Особливої частини кримінального права України) [238]. Проблема висвітлення ступеня застосування та рівня розробленості методів у кримінології, змісту та сутності найбільш типових кримінологічних методів, їхньої класифікації, – присвячені публікації Бакаєва О.В. [126; 2].

Щодо сучасних наукових підходів стосовно методології дослідження, то у кримінологічному вимірі існують різні підходи, що ускладнює в цілому виклад та виділення тих груп методів, що є більш значущими, зокрема щодо визначення методів дослідження кримінологічної діяльності неурядових організацій. Отже, перш ніж перейти до визначення тих методів, котрі можна визначити як ключові, звернемося до загальних понять та визначень щодо таких категорій, як методологія та методи. Методологія (від грецьк. μεθoδoλoγία – вчення про способи, від давньогрецьк. μέθοδος з μέθ + οδος, буквально «шлях услід за чим-небудь» і давньогрецьк. λόγος – думка, причина; вчення про систему понять і їх стосунків)

визначається як система базисних принципів, методів, методик, способів і засобів їх реалізації в організації та побудові науково-практичної діяльності людей [128]. Тобто слово «методологія» означає вчення про методи пізнання чогось, дослідження.

Методологія – це «концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища» [55, с. 72; 130, с. 8]. Вона «визначає способи здобуття наукових знань, які відображають динамічні процеси та явища; направляє, передбачає особливий шлях, на якому досягається певна науково-дослідницька мета; забезпечує всебічність отримання інформації щодо процесу чи явища, що вивчається; допомагає введенню нової інформації до фонду теорії науки у вигляд нових понять, категорій, законів, гіпотез, ідей, теорій; забезпечує уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять у науці; створює систему наукової інформації, яка базується на об'єктивних фактах, і логіко-аналітичний інструмент наукового пізнання; організує використання нових знань у практичній діяльності» [55, с. 72; 65, с. 39]. Питання методології досить складне, оскільки саме це поняття тлумачать по-різному. Багато зарубіжних наукових шкіл не розмежовують методологію і методи дослідження. У вітчизняній науковій традиції методологію розглядають як: 1) вчення про науковий метод пізнання та перетворення світу; його філософську, теоретичну основу; 2) сукупність методів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта її пізнання [12, с. 664]. Найчастіше методологію розглядають як: теорію методів дослідження, створення концепцій; систему знань

про теорію науки або про систему методів дослідження. Методику розуміють як сукупність прийомів дослідження, що охоплює техніку і різноманітні операції з фактичним матеріалом. Для розкриття змісту методології позначають такі функції, які пов'язані з тим, що: визначає способи здобуття наукових знань, які відображають динамічні процеси та явища; спрямовує, передбачає особливий шлях, на якому досягається певна науково-дослідницька мета; забезпечує всебічність отримання інформації щодо процесу чи явища, що вивчається; допомагає введенню нової інформації до фонду теорії науки; забезпечує уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять у науці; створює систему наукової інформації, що ґрунтується на об'єктивних фактах, і логіко-аналітичний інструмент наукового пізнання [249, с. 56]. Ці ознаки методології, що визначають її функції в науці, дозволяють дійти такого висновку: методологія – це концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про певні процеси та явища [115].

Щодо сучасної кримінології слід зазначити, що саме методології і методам кримінологічних досліджень приділяється значна увага. Зокрема, розкриваючи методи кримінології, їх можна класифікувати на: загальні методи; спеціальні, специфічні методи, які, у свою чергу, поділяються на: а) методи, спрямовані на вивчення соціальної (об'єктивної) сфери відносин (вони запозичені переважно із соціології); б) методи, спрямовані на вивчення індивідуальної (суб'єктивної) сфери відносин (ці методи в більшості випадків запозичені зі психології та соціальної психології); в) інші методи; до

них належать уже згадувані «об'єднані» методи вивчення злочинності, наприклад у суспільстві, регіоні, країні і світі. Наукова достовірність досліджень та їхніх наслідків (результатів) значною мірою залежить від методологічної бази.

Предмет кримінологічного дослідження – закономірності злочинності, її детермінації, причинності, підпорядкованості різним впливам, водночас як об'єкт – це злочинність у різних проявах, явища і процеси, що впливають на злочинність, характер і наслідки такого впливу. На думку Р. Соскова, наукове дослідження кримінологічних проблем і кримінологічне дослідження є схожими категоріями, але не тотожними. Методи, що використовуються для проведення наукового дослідження кримінологічних проблем, можна поділити на чотири групи: загальнофілософські, загальнонаукові, конкретно-наукові та спеціальні. Подальше удосконалення методологічного інструментарію наукових досліджень, у тому числі й кримінологічних, збільшуватиме обсяг достовірного знання [194, с. 312].

Методологія завжди має теоретичний характер, її необхідно розглядати як застосування обумовленої діалектичним методом знання сукупності певних теоретичних принципів, логічних прийомів та конкретних методів дослідження. Теоретичний досвід, накопичений наукою кримінології, є джерелом методології. Кримінологія, будучи відносно філософії спеціальною галуззю знань, своєю чергою, виступає як методологія відносно кримінологічних досліджень [104].

Кримінологами визначена така класифікація: основний метод – діалектика; загальнонаукові методи, що використовуються в різних галузях знань; спеціально-наукові комплекси методів (статистичні, соціологічні, психологічні тощо), що застосовуються для вивчення

окремих сторін кримінологічної проблематики; існують комплекси методів, орієнтовані на вивчення злочинності як суспільного явища; комплекси методів, орієнтовані на вивчення окремих видів злочинності, окремих деліктів, а також спрямовані на вивчення особи злочинця, потерпілого.

Для дослідження питання кримінологічної діяльності неурядових організацій і вироблення наукових пропозицій щодо розширення профілактичних можливостей цього суб'єкта необхідно використовувати відповідні методологічні підходи до вивчення процесів і явищ дійсності. Кримінологічна діяльність – це система різноманітних за формою і напрямками дій громадян та колективних суб'єктів суспільного життя, що спрямовані на досягнення двоєдиної мети – здобути наукові знання про злочинність та інші безпосередньо пов'язані з нею об'єкти, що охоплюються кримінологічним інтересом, і, спираючись на ці знання, ефективно впливати на злочинність засобами запобігання, знижуючи інтенсивність процесів детермінації, змінюючи якісні і кількісні показники злочинності до компромісно прийнятного суспільством стану. Також кримінологічна діяльність – це система дій переважно спеціалізованих суб'єктів, яка підпорядкована меті протидії злочинності профілактичними засобами, засобами запобігання злочинності [62]. Осмислення вказаного дозволяє сформулювати судження про те, що до обсягу поняття «кримінологічна діяльність неурядових організацій» слід відносити наглядові, координаційні, інформаційні, допоміжні та інші дії, спрямовані на виявлення причин та умов, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, а також заходи щодо їх усунення.

Характеристика кримінологічної діяльності неурядових організацій як об'єкт наукових досліджень надала змогу стверджувати, що до сьогодні ґрунтовно не були досліджені у кримінологічній науці питання, що торкалися б: а) методологічного інструментарію дослідження кримінологічної діяльності неурядових організацій; б) поняття, принципів та структури кримінологічної діяльності неурядових організацій; в) пріоритетів, рівнів та наукових засад управління кримінологічною діяльністю неурядових організацій; г) взаємодії неурядових організацій із іншими суб'єктами протидії злочинності при здійсненні кримінологічної діяльності; д) зарубіжного досвіду кримінологічної діяльності неурядових організацій; е) правового регулювання та ефективності кримінологічної діяльності неурядових організацій, виміру цієї ефективності; ж) механізму реалізації кримінологічної діяльності неурядових організацій; з) інформаційно-аналітичного забезпечення та наукового супроводження кримінологічної діяльності неурядових організацій. Методологічним інструментарієм проведення дослідження стали: 1) універсальні гносеологічні принципи (всебічності і повноти, об'єктивності, історизму, єдності теорії та практики); 2) положення наукових теорій, зокрема правоохоронної діяльності, професійної діяльності, запобіжної діяльності тощо; 3) методологічні підходи, а саме: синергетичний, діалектичний, системний, комплексний, аксіологічний; 4) загальнонаукові й конкретно-наукові методи пізнання [195].

Під методологічним підходом у межах цього дослідження маємо розуміти певну стратегію наукової розвідки, що обумовлена деякими напрямками дослідження. Вивчення кримінологічної діяльності

неурядових організацій неможливе без конкретного дослідження її методології.

Методологічною основою будь-якого правового дослідження є діалектичний метод наукового пізнання. *Філософський (фундаментальний) рівень методології дослідження – діалектичний матеріалізм* – є вищим рівнем методології, оскільки визначає загальні принципи пізнання явищ, процесів, сфер діяльності, всезагальні філософські методи дослідження [129].

Філософська, або фундаментальна, методологія – вищий рівень методології науки, що визначає загальну стратегію принципів пізнання особливостей явищ, процесів, сфер діяльності. На базі фундаментальної методології визначають методологічну основу конкретного дослідження. У процесі методологічного обґрунтування наукового дослідження необхідно виявляти закономірності, що уможливлюють перехід від гіпотетичного опису явищ (процесів) до їх наукового обґрунтування [236, с. 7].

Філософія як теоретично обґрунтований світогляд, що надає певне пояснення природних явищ, суспільства і людини виступає своєрідним дороговказом пізнання, його найбільш універсальним методом. Це пов'язане з тим, що філософські системи пропонують певні моделі реальності, узагальнюючу картину світу, крізь призму якої суб'єкт пізнання дивиться на об'єкт і предмет свого дослідження. Важливим також є те, що філософія озброює науковця знанням про загальні закономірності самого пізнавального процесу та критеріями істинності знання. Йдеться про роль такої складової філософії, як гносеологія. Слід мати на увазі, що існує ціла низка філософських систем: ідеалістичних і матеріалістичних,

метафізичних та діалектичних, пізнавально-оптимістичних та агностичних. Тому науковець має свідомо вибирати філософське вчення, на яке він спиратиметься у своїй дослідницькій праці. Універсальним інструментом для усіх наук стала діалектична логіка. *Діалектика як фундаментальний принцип і метод пізнання має істотну пояснювальну силу.* Це пов'язане з тим, що принципи діалектики відбивають взаємозумовлений і суперечливий розвиток явищ і процесів, єдність і боротьбу протилежностей, перехід кількісних змін в якісні і навпаки, причинно-наслідкові зв'язки, причини і механізм саморозвитку природи, суспільства і мислення, суперечність між сутністю і явищем, змістом і формою тощо [236]. Так, на основі принципу всезагального зв'язку, який є важливою засадою діалектики, формулюється така методологічна настанова: аби уникати однобічності у вивченні об'єкта, необхідно врахувати всі його суттєві аспекти і зв'язки в реальному світі. Цей принцип дозволяє уникати таких крайнощів, як софістика, що ґрунтується на висвітленні якоїсь окремої властивості предмета незалежно від її важливості (суттєвості) з-поміж інших його рис, та еkleктика, що характеризується довільним об'єднанням різнорідних, внутрішньо не пов'язаних між собою характеристик предмета. Філософські методи – не чітко фіксовані регулятиви, а система «м'яких» правил і прийомів. Основний вплив на дослідницьку практику мають філософські категорії, принципи та закономірності [65, с. 87–88].

До філософських методів відносять насамперед *метод діалектичного пізнання*. Діалектичний метод є універсальним методом дослідження будь-якого соціально-правового явища. У філософії права його визнають як такий, що надає можливість відобразити

конкретні правові явища та процеси об'єктивно, у всій їхній повноті, єдності та динамічному розвитку [146, с. 93]. Цей метод дозволяє здійснювати пізнавальний процес від абстрактного до конкретного та навпаки шляхом аналізу й синтезу, узагальнення та абстрагування, аналогій, індукції, дедукції [146, с. 84]. Окреслений метод забезпечує з'ясування соціальної сутності діянь та їхньої суспільної небезпечності, на підставі чого можна визначити доцільність їх криміналізації. Основою діалектичного методу Г. Гегеля є методологічний підхід до будь-якого об'єкта дослідження як суперечливого процесу, що прагне розвитку та переходу на вищий рівень буття, а також струнка система категорій діалектичної логіки, що формує методологічний каркас будь-якої пізнавальної діяльності [251, с. 217]. Варто припустити, що діалектичний метод дозволяє розглянути міжнародно-правове явище в його динаміці, тобто з урахуванням постійного, системного розвитку як самого явища, так і об'єктивної дійсності. Тому діалектичний метод у процесі дослідження кримінологічної діяльності неурядових організацій використовується для: вивчення механізмів узагальнення історичного досвіду; аналізу динаміки розвитку принципів і напрямів кримінологічної діяльності неурядових організацій; ознайомлення зі станом розробки теоретико-прикладних проблем кримінологічної діяльності неурядових організацій в теорії міжнародного права; дослідження закономірностей розвитку передумов застосування кримінологічної діяльності неурядових організацій; з'ясування етапів формування аналітичної природи кримінологічної діяльності неурядових організацій.

Не менше значення має такий емпірико-теоретичний (змішаний) *загальнонауковий метод – метод порівняння*, який лежить в основі багатьох теоретичних, правових та емпіричних досліджень. Оскільки дозволяє здійснювати дослідження за допомогою співставлення (співвідношення) певних явищ (об'єктів, предметів), які можуть бути тотожними, однорідними, неоднорідними, різнорівневими тощо. Саме метод порівняння спроможний *забезпечити науковця накопиченням певного наукового матеріалу щодо сутнісних характеристик, ознак, властивостей* будь-якого об'єкта дослідження, дозволяє виявити однакові або ж відмінні риси досліджуваних явищ, відповідно, вийти на певні системні та об'єктивні закономірності, взаємозв'язки між досліджуваними явищами. Зазвичай дослідження ознак, властивостей предмета, будь-яких явищ завжди передбачає наявність певного еталона, зразка, вихідних даних, законодавчого положення тощо та відповідного критерію, залежно від якого визначається спрямування того чи іншого порівняння, а відповідно, і проведення дослідження. Метод порівняння стає невід'ємною складовою методології будь-якого кримінально-правового дослідження [129].

Загальнонаукова методологія має міждисциплінарний характер, завдяки чому узагальнюються спільні риси наукової діяльності у різних галузях. Загальнонауковий рівень методології визначають психологічні напрями чи школи у психології. У структурі загальнонаукової методології найчастіше виокремлюють три рівні методів і прийомів наукового дослідження: *методи емпіричного дослідження, методи теоретичного дослідження, загальнологічні методи наукового дослідження*. Загальнонаукову методологію застосовують в усіх або в переважній більшості наук, оскільки будь-

яке наукове відкриття має не лише предметний, але й методологічний зміст, приводить до критичного перегляду прийнятого раніше понятійного апарату, чинників, передумов і підходів до інтерпретації досліджуваного матеріалу [237, с. 7].

На думку О. Крушельницької, загальнонаукові методи використовуються в переважній більшості наук, наукових дисциплін і напрямів. Ці методи поділяються на дві великі групи: традиційні і сучасні (модерні) – такий поділ є дещо умовним. Традиційними загальнонауковими методами є: спостереження, аналіз і синтез, індукція і дедукція, порівняння й аналогії, узагальнення й абстрагування, метод експерименту. До сучасних (модерних) загальнонаукових методів належать: метод моделювання, системний, формалізації, ідеалізації, аксіоматико-дедуктивний [111, с. 87].

До загальнонаукових принципів дослідження належать: *історичний, термінологічний, функціональний, системний, когнітивний (пізнавальний), моделювання та ін.* У структурі загальнонаукових методів виділяють три групи пізнавальних засобів: 1) методи емпіричного дослідження; 2) методи теоретичного пізнання; 3) загальнологічні методи і прийоми дослідження. Термінологічний принцип передбачає вивчення історії категорій, понять і термінів, розробку і уточнення їхнього змісту та обсягу, встановлення взаємозв'язку та субординації понять, їхнього місця в понятійному апараті теорії, на якій базується дослідження. Вирішити це завдання допомагає метод термінологічного аналізу і метод операціоналізації понять. Слід мати на увазі, що визначення обсягу та змісту понять здійснюється через родову ознаку і найближчу видову відмінність. Як правило, спочатку називають родове поняття, до якого термін, що

визначається, входить як складова. Потім указують на ту характеристику об'єкта, що відрізняє його від усіх подібних, причому ця ознака має бути найсуттєвішою [136].

Під час нашого дослідження також було звернуто увагу на необхідність врахувати *порівняльно-правовий метод*, що дозволяє використати позитивний досвід кримінологічної діяльності неурядових організацій зарубіжних країн. При цьому слід керуватися такою класифікацією: 1) діахронне і синхронне порівняння; 2) бінарне та мультипорівняння; 3) внутрішнє й зовнішнє порівняння [157, с. 13]. Так, при діахронному порівнянні об'єктом порівняння у сфері кримінально-правових правовідносин можуть бути системи неурядових органів та їхні компоненти, що існували в різні історичні часи (оскільки воно має історичний, тобто діахронний характер). Однак найчастіше об'єктом порівняння є система неурядових організацій, що існують в одні історичні часи (синхронне порівняння). При порівнянні двох систем маємо так зване бінарне порівняння (наприклад, порівняння системи неурядових організацій України та інших країн), при порівнянні більше ніж двох систем – мультипорівняння (наприклад, для порівняння можна обрати неурядові організації певного географічного регіону (континенту) – Європи).

Крім того, внутрішнє порівняння – це порівняння елементів неурядових організацій однієї держави. Воно дозволяє надати загальну характеристику окремої національної кримінологічної діяльності неурядових організацій. Зовнішнє порівняння – це порівняння, в якому досліджуються національні неурядові організації принаймні двох держав [157].

Також застосування цього методу при здійсненні дослідження кримінологічної діяльності неурядових організацій надало змогу порівняти між собою застосування запобіжної діяльності різними суб'єктами запобігання кримінальним правопорушенням. Хоча маємо пам'ятати, що при застосуванні порівняльно-правового методу у дослідженні кримінальної діяльності неурядових організацій не слід ставити за мету цілковиту імплементацію зарубіжного досвіду, оскільки подібні запозичення можливі лише з урахуванням специфіки, що існує в цій сфері.

До загальнонаукової методології слід віднести *системний підхід*. Підставою для цього є системний характер більшості об'єктів дослідження як природничого, так і технічного та суспільного характеру. Згідно з цим підходом система – це цілісність, що являє собою єдність закономірно розташованих і взаємопов'язаних частин. Система має головний, системо утворюючий елемент та у певний спосіб взаємодіє із зовнішнім середовищем, у процесі чого виявляється її сутність та призначення. У межах системного підходу сформувалися відповідні методологічні принципи, що забезпечують системну спрямованість наукового дослідження: 1) принцип цілісності структурованого об'єкта; 2) принцип примату цілого над його складовими, який означає, що функції окремих компонентів і підсистем підпорядковані функції системи в цілому, її меті; 3) принцип ієрархічності, що постулює підпорядкованість компонентів системі, а також підпорядкованість систем нижчого рівня більш глобальним системам; 4) принцип структурності, що вказує на закономірні зв'язки між складовими системи, які зумовлюють специфіку системного утворення; 5) принцип самоорганізації –

уявлення про те, що система здатна самотійно підтримувати, відтворювати і вдосконалювати свою організацію в умовах зміни зовнішнього середовища; б) принцип взаємозв'язку із зовнішнім середовищем, від якого вона бере необхідну речовину, енергію й інформацію та слугує цілям системи вищого порядку [136].

Системний підхід має такі основні різновиди: структурно-функціональний, системно-діяльнісний, системно-генетичний. У дослідженні соціальних об'єктів важливу роль відіграє діяльнісний підхід. Ця методологічна орієнтація вказує на компонентний склад людської активності, що містить суб'єкт діяльності, його потреби, об'єкт і засоби впливу, технологію та умови діяльності, її результат. Використання теорії діяльності дозволяє з'ясувати мотиви і соціальне призначення колективів людей та соціальних інститутів, оцінити їхню поведінку за певних суспільних умов, стан та перспективи подальшого існування в суспільстві і державі.

Широкий підхід до порівняльного методу свідчить про підвищення актуальності та значення порівняльного аналізу в теорії права при дослідженні *ознак системності права*, співвідношення різних правових систем, галузей права, інститутів права, різних правових норм тощо. А відповідно, лежить в основі *методу системно-правового аналізу*. У назві цього методу первісне значення має слово «система». Звернення до енциклопедичних словників, що суттєво різняться за характером тлумачення та спрямуванням, надає підстави для *узагальненого розуміння* змісту та сутності такої категорії, як «система». Тлумачення цього слова, зважаючи на сферу його застосування, граматичну та стилістичну характеристики, фразеологічний зв'язок із іншими словами, а також тривалість шляху

його становлення та розвитку як певної категорії тощо, свідчать про деяку єдність розуміння того, що *система – це певний порядок у розташуванні чогось (у зв'язку з чимось); форма організації будь-чого, що дозволяє поєднати певну розмаїтість у щось єдине, чітко структуроване ціле*, елементи якого відносно цілого та інших частин займають відповідне для них місце.

Посилення останнім часом значення системного методу у кримінально-правових дослідженнях обумовлене доволі складними завданнями, що постають перед науковцями у зв'язку із інтенсивністю реформування кримінального законодавства. Якщо, з одного боку, загальновизнаним є той факт, що інтенсивне реформування кримінального законодавства в Україні є об'єктивним закономірним процесом, обумовленим кардинальними змінами практично усіх сфер життєдіяльності суспільства, то з іншого – маємо визнати і те, що значно збільшуються потенційні ризики щодо неякісного законодавчого процесу, який здійснюється досить часто безсистемно, без урахувань основоположних визначень теорії кримінального права, без оцінки нових положень правозастосовними органами. Існує достатньо підстав вважати, що інтенсивність, із якою змінюється кримінальне законодавство, не завжди супроводжується якістю внесених змін у чинний закон. Кількість невирішених, суперечливих та дискусійних положень теорії кримінального права та законодавства значно збільшилася: до існуючих додалися нові, що зумовлюються відсутністю належної системно-правової експертизи кримінального законодавства на предмет співвідношення та узгодженості із тими положеннями кримінального права, які перевірені часом і належать до основоположних (принципових).

Відносно новим загальнонауковим методом пізнання є *синергетичний підхід*. Він полягає в дослідженні процесів самоорганізації. Предметом синергетики є механізм спонтанного формування, функціонування та розвитку складних, відкритих, невірноважених систем.

Як відомо, жорсткі причинно-наслідкові зв'язки поступального розвитку мають лінійний характер: сучасне визначається минулим, а майбутнє – сьогочасним. Синергетичний же підхід передбачає ймовірнісне бачення світу, базується на дослідженнях нелінійних систем. Ідея нелінійності передбачає багатоваріантність, альтернативність шляхів еволюції та їхню незворотність [136].

Цей метод має особливе значення для дослідження міжнародно-правових явищ, оскільки при використанні синергетичного підходу сучасні міжнародно-правові відносини слід розглядати як складну систему взаємовідносин її складових елементів, кількість яких завдяки глобалізаційним процесам і надалі продовжує постійно збільшуватися [255, с. 113]. Дослідження кримінологічної діяльності неурядових організацій, звісно, відбувається з урахуванням подібних тенденцій, адже у процесі задіяні не тільки держави, які опинилися на поставторитарному та постконфліктному періодах розвитку, а й численні міжнародні інституції. Тому синергетичний метод доцільно використати для: аналізу ролі міжнародного права у сфері прав людини; визначення ролі запобігання кримінальним правопорушенням на міжнародному рівні; дослідження ролі міжнародного права у сфері запобігання кримінальним правопорушенням; ознайомлення з міжнародно-правовими формами

роботи Організації Об'єднаних Націй у сфері запобігання злочинності [218].

У сучасних умовах все більшого значення *набуває інформаційний підхід* у науковій роботі. Його сутність полягає у тому, що при вивченні будь-якого об'єкта природи чи суспільства передусім виявляються найхарактерніші для нього інформаційні аспекти. Об'єктивно-матеріальною основою інформаційного підходу є той факт, що всі існуючі в природі та суспільстві взаємозв'язки мають інформаційний характер. Інформаційний підхід тісно пов'язаний із системним, що дає змогу уявити сучасний світ як складну глобальну багаторівневу систему, яку утворюють три взаємопов'язані системи нижчого рівня: система «Природа»; система «Суспільство»; система «Людина». Остання посідає центральне місце в інформаційній моделі сучасного світу, оскільки саме через неї відбувається взаємодія природи і суспільства. Основними чинниками все більшого поширення інформаційного підходу є такі: «наскрізний» характер інформації, яка проникає практично в усі галузі та сфери людської діяльності та супроводжує їх; зростання обсягів інформації, вирішення проблем її доступності та ефективного використання; інформатизація суспільства; розвиток інформаційної техніки і технології; становлення інформаційного суспільства [136].

Особливо ефективним у вивченні динаміки науки та її співвідношення із суспільством, в обґрунтуванні провідного значення знання в життєдіяльності індивіда є *пізнавальний, або когнітивний, принцип, що пов'язаний із загальнофілософською теорією пізнання*. Його сутність полягає у тому, щоб з'ясувати роль наукових знань у належному функціонуванні та розвитку конкретного суспільства й

людської цивілізації загалом, вплив на це науково-технічних революцій, наукових інституцій, загальноосвітнього та професійного рівня еліти й народного загалу [121].

Активно використовуються в наукових дослідженнях *кількісно-якісні методи та математичний інструментарій*, які сьогодні поширені в різних галузях науки, зокрема у соціогуманітарних системах знання [65, с. 88–91].

Отже, з-поміж загальних методів дослідження у дисертації *використано методи аналізу та синтезу*, що дозволили з'ясувати суттєві ознаки досліджуваних категорій, серед яких кримінологічна діяльність, суб'єктний склад неурядових організацій тощо, а також здійснити їх поділ на частини та види; методи індукції та дедукції – дозволили сформулювати висновки про сутність кримінологічної діяльності неурядових організацій та уявлення про кримінологічну діяльність неурядових організацій на основі судження про окремі її елементи; за допомогою історико-правового методу з'ясовано стан наукових досліджень кримінологічної діяльності загалом та кримінологічної діяльності неурядових організацій зокрема; системно-структурний метод став основою пізнання внутрішньої будови кримінологічної діяльності неурядових організацій як складного правового явища та дозволив з'ясувати зв'язки між окремими її елементами (розділи 3 та 4); функціональний метод використано при з'ясуванні основних напрямів здійснення кримінологічної діяльності неурядових організацій, тобто її функцій. До спеціально-наукових методів пізнання віднесено *формально-догматичний метод*, який надав можливість сформулювати дефініцію поняття «кримінологічна діяльність неурядових організацій» та з'ясувати її характерні риси;

порівняльний метод було використано при визначенні спільного, схожого та відмінного кримінологічної діяльності неурядових організацій із подібною діяльністю інших суб'єктів, наділених державно-владними повноваженнями, а також кримінологічної діяльності із суміжними поняттями, як-от правоохоронна діяльність, запобіжна діяльність тощо; за допомогою компаративістського методу (методу порівняльного правознавства) було співставлено кримінологічну діяльність, що здійснюється неурядовими організаціями, з діяльністю інших органів в Україні та деяких європейських держав; при підготовці рекомендацій та пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства з питань здійснення кримінологічної діяльності неурядових організацій використано метод правового моделювання; при вивченні емпіричної бази дослідження використано соціологічні методи [197].

Конкретно-наукова методологія визначає теоретичні положення певної науки відповідно до конкретного предмета її вивчення (психіки – у психології) та специфічних для неї пізнавальних завдань. На цьому рівні методології філософські і загальнонаукові принципи конкретизуються і перетворюються відповідно до науки і тієї реальності, яку вона вивчає. Методико-технологічний рівень методології – рівень процедури і техніки конкретного психологічного дослідження. Його складають норми і вимоги до проведення дослідної й практичної роботи та представлення її результатів [236].

Конкретно-наукова методологія – це сукупність ідей, принципів, специфічних методів певної науки, які використовуються для дослідження проблем, що охоплюються нею. Розробка такої методології вимагає не лише адаптації філософських і

загальнонаукових принципів і підходів, а й розробки специфічних (конкретно-наукових) методів дослідження на базі творчого осмислення специфіки об'єкта дослідження, а також використання як пізнавального інструментарію теоретичних систем та концепцій, уже вироблених цією наукою.

I. Категорії: а) філософські – одиничне, особливе та загальне; причина і наслідок; необхідність та випадковість; можливість та дійсність; форма і зміст; сутність та явище та ін.; б) спеціальні економічні – амортизація, валовий продукт, виробничі відносини, виробництво, власність, гроші, додана вартість, інвестиції, прибуток, підприємництво, попит, продуктивність праці, пропозиція, обмін, рентабельність, товар, ціна тощо;

II. Принципи: а) філософські – розвитку, всезагального зв'язку, сходження від абстрактного до конкретного, відповідності логічного та історичного та ін.; б) спеціальні економічні – ефективності виробництва, вирівнювання розвитку економічних районів, комплексності, оптимізації витрат, раціонального розміщення продуктивних сил тощо;

III. Закони: а) філософські – переходу кількісних змін у якісні, єдності та боротьби протилежностей, заперечення та ін.; б) спеціальні економічні – закон зростаючих потреб, накопичення капіталу, циклічності товарного виробництва, вартості, попиту та пропозиції, економії часу, грошового обігу, конкуренції, зростання продуктивності праці, інтернаціоналізації виробництва тощо. До складу спеціальних методів, які широко використовуються під час проведення соціально-економічних досліджень, входять методи збору та узагальнення економічної інформації, економічного аналізу,

економічного прогнозування, економічного моделювання, програмно-цільовий та евристичний методи. Розглянемо коротко їхню сутність [65, с. 100–102].

З-поміж спеціальних методів виділяють такі: методи збору інформації; методи обробки інформації; *методи проведення аналітичної роботи; методи планових розрахунків і обґрунтувань; методи прогнозування*. До методів збору інформації відносять безпосереднє спостереження, опитування, фотографування, хронометраж.

Серед спеціальних методів нами розглянуто *метод прогнозування і моделювання*. Він являє собою передбачування, що здійснюється в межах наукової теорії і базується на законах руху досліджуваного об'єкта, використовує необхідний і достатньою мірою розроблений сучасною наукою методологічний інструментарій із метою одержання імовірнісних (але з високим ступенем вірогідності) науково генерованих і обґрунтованих, якісно та кількісно виражених висловлювань про перспективи, можливі чи бажані стани об'єктів державно-правової або міжнародно-правової дійсності [65, с. 29].

На нашу думку, цей метод дозволяє побудувати науково обґрунтовані гіпотези розвитку досліджуваного міжнародно-правового явища, які ґрунтуються на отриманих результатах наукового пошуку. У контексті аналізу кримінологічної діяльності неурядових організацій цей метод може бути використано для: систематизації основних викликів і загроз реалізації в Україні напрямів такої діяльності; формування прогнозів щодо подальшого розвитку і утвердження кримінологічної діяльності неурядових організацій в

теорії міжнародного права; моделювання механізмів імплементації міжнародно-правових стандартів кримінологічної діяльності неурядових організацій в національне законодавство України; систематизації перспективних напрямів наукових пошуків у кримінологічній діяльності неурядових організацій.

Щодо застосування *прогностичного методу* зазначимо, що він дозволив оцінити кримінологічну діяльність неурядових організацій, а також передбачити ймовірні наслідки змін. Найбільш розповсюдженими соціологічними методами для пізнання і оцінки кримінологічної діяльності неурядових організацій є метод опитування та метод експертних оцінок. Ці методи найбільш універсальні для виявлення причин і умов вчинення кримінальних правопорушень. Їх застосування надає змогу не просто виявити думку респондентів, а й обчислити коефіцієнт та індекс злочинності за певний період часу. А при застосуванні комп'ютерних технологій – здійснити системний аналіз із урахуванням впливу різних соціально-економічних чинників.

Зручним та ефективним засобом упорядкування емпіричних даних у дослідженнях є *емпіричний метод*, який дозволив посилити кількісні та якісні показники щодо кримінологічної діяльності неурядових організацій. Емпіричний метод надав змогу спрогнозувати результати дослідження й опрацьовувати загальні методи пізнання, обґрунтувати формування певних наукових напрямів і поглядів, відобразити зміст спеціально-кримінологічних та індивідуально-профілактичних заходів запобігання кримінальним правопорушенням у діяльності неурядових організацій.

Отже, під час методологічного дослідження кримінологічної діяльності неурядових організацій були проаналізовані загальнофілософські, загальнонаукові та спеціальні методи. З-поміж загальнофілософських виділено діалектичний метод, який був використаний для: вивчення механізмів узагальнення історичного досвіду; аналізу динаміки розвитку принципів і напрямів кримінологічної діяльності неурядових організацій; ознайомлення зі станом розробки теоретико-прикладних проблем кримінологічної діяльності неурядових організацій в теорії міжнародного права; дослідження закономірностей розвитку передумов застосування кримінологічної діяльності неурядових організацій; з'ясування етапів формування аналітичної природи кримінологічної діяльності неурядових організацій. Що стосується загальнонаукових методів, то особливу увагу було приділено синергетичному підходу, який був використаний для: аналізу ролі міжнародного права у сфері прав людини; визначення ролі запобігання кримінальним правопорушенням на міжнародному рівні; дослідження ролі міжнародного права у сфері запобігання кримінальним правопорушенням; ознайомлення з міжнародно-правовими формами роботи Організації Об'єднаних Націй у сфері запобігання злочинності.

Крім того, використано такі загальні методи, як аналізу та синтезу, що дозволили з'ясувати суттєві ознаки досліджуваних категорій, серед яких кримінологічна діяльність, суб'єктний склад неурядових організацій тощо, а також здійснити їх поділ на частини та види; методи індукції та дедукції – дозволили сформулювати висновки про сутність кримінологічної діяльності неурядових організацій та уявлення про кримінологічну діяльність неурядових

організацій на основі судження про окремі її елементи; за допомогою історико-правового методу з'ясовано стан наукових досліджень кримінологічної діяльності загалом та кримінологічної діяльності неурядових організацій зокрема; системно-структурний метод став основою пізнання внутрішньої будови кримінологічної діяльності неурядових організацій як складного правового явища та дозволив з'ясувати зв'язки між окремими її елементами (розділи 3 та 4); функціональний метод використано при з'ясуванні основних напрямів здійснення кримінологічної діяльності неурядових організацій, тобто її функцій. До спеціально-наукових методів пізнання віднесено *формально-догматичний метод*, який надав можливість сформулювати дефініцію поняття «кримінологічна діяльність неурядових організацій» та з'ясувати її характерні риси; порівняльний метод було використано при визначенні спільного, схожого та відмінного кримінологічної діяльності неурядових організацій із подібною діяльністю інших суб'єктів, наділених державно-владними повноваженнями, а також кримінологічної діяльності із суміжними поняттями, як-от правоохоронна діяльність, запобіжна діяльність тощо; за допомогою компаративістського методу (методу порівняльного правознавства) було співставлено кримінологічну діяльність, що здійснюється неурядовими організаціями, з діяльністю інших органів в Україні та деяких європейських держав; при підготовці рекомендацій та пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства з питань здійснення кримінологічної діяльності неурядових організацій використано метод правового моделювання; при вивченні

емпіричної бази дослідження використано соціологічні методи [197].

Також прогностичний метод дозволив оцінити кримінологічну діяльність неурядових організацій, а також передбачити ймовірні наслідки змін. Емпіричний метод також був визначений серед спеціальних методів, що дозволило посилити кількісні і якісні показники щодо кримінологічної діяльності неурядових організацій, а також спрогнозувати результати дослідження й опрацьовувати загальні методи пізнання, обґрунтувати формування певних наукових напрямів і поглядів, відобразити зміст спеціально-кримінологічних та індивідуально-профілактичних заходів запобігання кримінальним правопорушенням у діяльності неурядових організацій. У сукупності усі проаналізовані методи кримінологічної діяльності неурядових організацій надали можливість для подальшої розробки комплексних науково обґрунтованих заходів із попередження злочинності.

У відповідних спеціалізованих словниках під кримінологічною діяльністю визначають рід занять, пов'язаних із вивченням злочинності, її детермінантів, засобів попереджувального впливу на них, розробленням науково обґрунтованих рекомендацій у сфері запобігання злочинам [105].

Проте у науковій доктрині існують і інші бачення того, що слід розуміти під цим правовим явищем, оскільки в останні роки здійснено багато дисертаційних досліджень, які базуються саме на кримінологічній діяльності тих чи інших суб'єктів.

Так, О. Іщук у своїй роботі про кримінологічну діяльність органів прокуратури зазначає, що кримінологічна діяльність – це інтегрована в єдину систему протидії злочинності сукупність

функціональних елементів (засобів, форм і видів діяльності), за допомогою яких суб'єкт впливає на фактори злочинності, досягаючи тим самим результативного виконання визначених для органів прокуратури завдань і функцій [60, с. 322–323].

А. Фоменко, досліджуючи кримінологічну діяльність такого суб'єкта, як Національна поліція України, вказує, що така діяльність – це різновид поліцейської діяльності, що являє собою сукупність правомірних дій поліцейських, які мають знання і навички їх застосування у галузі права загалом та кримінології зокрема, що здійснюються правовими засобами і методами з використанням актуальних кримінологічних технологій в освітній, науковій та практичних формах із метою протидії кримінальним правопорушенням, а також пов'язаним із ними негативним для суспільства явищам, усунення детермінантів вчинення кримінальних правопорушень, з'ясування особи кримінального проступку та злочину, жертви кримінального правопорушення, визначення осіб, які потребують особливого захисту з боку держави та/або реабілітації [223, с. 13].

Інший дослідник, В. Дрьомін, розглядаючи кримінологічну діяльність Державного бюро розслідувань, дійшов висновку, що кримінологічна діяльність – це особливий вид професійної спеціалізації, яка спрямована на вивчення, аналіз, прогнозування і запобігання злочинності та криміногенних соціальних процесів і явищ [45, с. 378].

На думку Ю. Канібера, у широкому, найбільш повному розумінні *кримінологічна діяльність* – це система різноманітних за формою і напрямками дій громадян та колективних суб'єктів

суспільного життя, що спрямовані на досягнення двоєдиної мети – здобути наукові знання про злочинність та інші безпосередньо пов’язані з нею об’єкти, що охоплюються кримінологічним інтересом, і, спираючись на ці знання, ефективно впливати на злочинність засобами запобігання, знижуючи інтенсивність процесів детермінації, змінюючи якісні і кількісні показники злочинності до компромісно прийнятного суспільством стану. У вузькому, більш практичному, розумінні *кримінологічна діяльність* – це система дій переважно спеціалізованих суб’єктів, яка підпорядкована меті протидії злочинності профілактичними засобами, засобами запобігання злочинності. Кримінологічну діяльність можна поділити на два види: *теоретичну* і *практичну*. *Теоретична* кримінологічна діяльність спрямована на створення системи кримінологічного знання, тобто змісту науки кримінології, шляхом обробки і узагальнення кримінологічної інформації. Результати теоретичної діяльності представлені у вигляді систематизованої емпіричної інформації про кримінологічні об’єкти, аналітичних матеріалів, наукових вчень, теорій. Основним узагальнюючим продуктом теоретичної кримінологічної діяльності є кримінологічні характеристики. Кримінологічна характеристика, як певного ступеня узагальнена наукова інформація про об’єкт дослідження, може розглядатись не тільки щодо окремих груп і видів злочинів, а і стосовно будь-якого об’єкта кримінологічного вивчення: території, колективу, явища культури тощо. Результатом теоретичної кримінологічної діяльності є створення умов для ефективного запобіжного впливу на злочинність, майбутніх злочинців, процеси детермінації злочинності або позитивні зміни якості об’єктів

кримінологічного впливу, зміст якого майже повністю охоплюється інтегрованою багаторівневою системною діяльністю – кримінологічною протидією злочинності. До *практичних* форм кримінологічної діяльності можна віднести: ведення кримінологічних обліків, кримінологічної статистики; створення і експлуатацію автоматизованих систем накопичення і зберігання кримінологічної інформації; кримінологічний аналіз практичного спрямування; кримінологічні наукові дослідження «в польових умовах»; організаційні форми забезпечення управління профілактичною діяльністю: кримінологічне прогнозування, планування, координацію, контроль, розповсюдження передового досвіду запобігання злочинам; інформаційний вплив на об'єкти кримінологічної протидії; кримінологічну експертизу; різноманітні форми профілактичної правоохоронної діяльності спеціалізованих суб'єктів кримінологічної протидії; інші види кримінологічної діяльності у межах загальносоціальної, спеціально-кримінологічної та індивідуальної профілактики злочинів [62, с. 153; 210].

Висновки до розділу 1

Відмічаючи актуальність проблем залучення громадськості до участі в запобіжній діяльності та пропонуючи розуміння цієї діяльності, потрібно визначитись із природою та сутністю цього феномена, а також із суб'єктами, що охоплюються цим поняттям. На сьогодні правового визначення поняття громадськості не існує. Тому постає питання, про яку громадськість має йтися – про всіх громадян

країни чи про тих, кого дійсно хвилює напружена криміногенна обстановка і високий рівень криміналізації суспільства.

Із огляду на наведене методологічним завданням є визначення тієї частини суспільства, яка охоплювалася б поняттям «громадськість». На наш погляд, ключовими при цьому будуть категорії «суспільство», «громадянське суспільство». Поняття «суспільство» залежно від характеру філософської або соціологічної системи поглядів дослідників набувало різних інтерпретацій. В історії філософії та соціології суспільство розумілось як сукупність індивідів, які об'єднуються для задоволення «соціальних інстинктів», контролю над своїми діями.

Прогностичний метод дозволив оцінити кримінологічну діяльність неурядових організацій, а також передбачити ймовірні наслідки змін. Емпіричний метод також був визначений серед спеціальних методів, що дозволило посилити кількісні і якісні показники щодо кримінологічної діяльності неурядових організацій, а також спрогнозувати результати дослідження й опрацьовувати загальні методи пізнання, обґрунтувати формування певних наукових напрямів і поглядів, відобразити зміст спеціально-кримінологічних та індивідуально-профілактичних заходів запобігання кримінальним правопорушенням у діяльності неурядових організацій. У сукупності усі проаналізовані методи кримінологічної діяльності неурядових організацій надали можливість для подальшої розробки комплексних науково обґрунтованих заходів із попередження злочинності.

Під час методологічного дослідження кримінологічної діяльності неурядових організацій були проаналізовані

загальнофілософські, загальнонаукові та спеціальні методи. З-поміж загальнофілософських виділено діалектичний метод, який був використаний для: вивчення механізмів узагальнення історичного досвіду; аналізу динаміки розвитку принципів і напрямів кримінологічної діяльності неурядових організацій; ознайомлення зі станом розробки теоретико-прикладних проблем кримінологічної діяльності неурядових організацій в теорії міжнародного права; дослідження закономірностей розвитку передумов застосування кримінологічної діяльності неурядових організацій; з'ясування етапів формування аналітичної природи кримінологічної діяльності неурядових організацій. Що стосується загальнонаукових методів, то особливу увагу було приділено синергетичному підходу, який був використаний для: аналізу ролі міжнародного права у сфері прав людини; визначення ролі запобігання кримінальним правопорушенням на міжнародному рівні; дослідження ролі міжнародного права у сфері запобігання кримінальним правопорушенням; ознайомлення з міжнародно-правовими формами роботи Організації Об'єднаних Націй у сфері запобігання злочинності.

Розділ 2

ОКРЕМІ НАПРЯМИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

2.1. Наукові засади здійснення кримінологічного моніторингу неурядовими організаціями

Як було встановлено вище, поняття «неурядові організації» є доволі багатограним та охоплює низку суб'єктів суспільних відносин, частина з яких реалізує окремі напрями кримінологічної діяльності. Розглядаючи неурядові організації як узагальнене поняття, можна з упевненістю стверджувати, що вони виступають у ролі важливого суб'єкта протидії злочинності, тому доречно проаналізувати основні напрями їхньої кримінологічної діяльності.

Аналіз напрямів кримінологічної діяльності того чи іншого суб'єкта протидії злочинності (як загального, так і спеціального), як правило, охоплює питання проведення ним кримінологічного моніторингу. Кримінологічний моніторинг – дієвий інструмент, що допомагає впливати на динаміку злочинності (так, наприклад, результати проведеного кримінологічного моніторингу досить часто дозволяють встановити детермінанти злочинів і кримінальних проступків та, як наслідок, виробити ефективну тактику протидії явищу злочинності). Важливість цього виду кримінологічної діяльності складно переоцінити, тому питання його сутності, порядку

та правил проведення займають важливе місце в наукових дискусіях вітчизняних науковців.

Як слушно вказують Ю. Орлов та Д. МIRONЮК, кримінологічний моніторинг є однією з невід'ємних складових системи протидії злочинності – операційно-аналітичним ядром її управлінської складової, яке забезпечує повною, всебічною, оперативною, прогностичною інформацією процес прийняття кримінологічно значущих рішень, зміни параметрів функціонування системи в цілому. Саме від належної організації кримінологічного моніторингу залежить гнучкість, адаптивність, випереджаючий характер кримінально-превентивної діяльності [142, с. 164].

Повністю погоджуємося з цією тезою. Дійсно, кримінологічний моніторинг є частиною управлінської складової системи протидії злочинності, від ефективності здійснення якої залежить динаміка поширення кримінальних правопорушень на території окремої місцевості або держави.

Зважаючи на викладене, важливо встановити сутність такої діяльності та її основні стадії. Розпочнемо з аналізу поняття «моніторинг».

На перший погляд, визначити зміст категорії «кримінологічний моніторинг» доволі легко, адже нею оперують науковці у своїх працях, а питання здійснення кримінологічного моніторингу тими чи іншими суб'єктами протидії злочинності постійно привертає увагу вітчизняних та зарубіжних вчених. Однак попри це ситуація дещо інша: як наголошує Є. Блажівський, жоден тлумачний словник, жодна пошукова система в Інтернеті не дає роз'яснення терміна «моніторинг» стосовно злочинності. Він часто запозичується з інших

галузей знань, супроводжується відповідними роз'ясненнями, тлумаченням і необхідним коментарем. Уже тут синтезується перша складність у тому, що зміст, вкладений у поняття моніторингу, може в різних дослідників розходитися залежно від підходу й наукового інтересу [6, с. 98–99].

Таким чином, розмаїтість підходів до визначення поняття «кримінологічний моніторинг» вносить певний деструктив, адже заважає створенню єдиних уніфікованих засад його здійснення, виокремленню чітко визначених стадій проведення тощо. Така різноманітність зумовлена, по-перше, різним визначенням змісту категорії «моніторинг» у різних галузях знань (при цьому подібні випадки зустрічаються не тільки на науковому, але і законодавчому та підзаконному рівнях), а по-друге, відсутністю законодавчого визначення змісту цього поняття.

Виходом із цієї ситуації може стати прийняття законодавчого акта (або принаймні підзаконного документа), в якому буде чітко сформовано дефініцію названого виду моніторингу, порядок і правила його проведення тощо. Прийняття подібного акта підвищить ефективність реалізації цього напрямку кримінологічної діяльності.

Поки ж єдиного підходу щодо визначення змісту кримінологічного моніторингу на законодавчому та науковому рівнях не сформовано, для вирішення згаданого вище питання в контексті дисертаційного дослідження скористаємось синтезом трьох напрямів пошуку: семасіологічного (проаналізуємо значення згаданого поняття відповідно до тлумачних словників), юридичного (розглянемо випадки розкриття поняття «моніторинг» у нормативно-правових актах та спроектуємо його у площину кримінологічної діяльності) та

наукового (розкриємо запропоновані вітчизняними вченими найбільш поширені дефініції кримінологічного моніторингу).

Відповідно до видання «Словник української мови» (у 20 томах, за науковим керівництвом академіка НАН України В. Широкова) моніторинг – це безперервне стеження за яким-небудь процесом для вивчення його динаміки й порівняння з очікуваними результатами або початковими припущеннями [197, с. 92].

З викладеного слідує, що моніторинг складається з таких обов'язкових стадій:

- 1) прогнозування очікуваних результатів;
- 2) проведення безперервного стеження за об'єктом;
- 3) визначення наявної динаміки;
- 4) порівняння встановленої динаміки з домоніторинговими прогнозами.

Зауважимо, що пов'язаними з поняттям «моніторинг» є прикметник «моніторинговий» (стосовно моніторингу; призначений для моніторингу; який здійснює моніторинг; який підлягає моніторингу) та дієслово «моніторити» (здійснювати моніторинг, відстежувати) [197, с. 92].

Отже, відповідно до словника української мови моніторинг – це певний процес спостереження, що має низку обов'язкових ознак, як-от безперервність, наявність визначеної мети тощо.

Досліджуючи зміст моніторингу в розрізі семантики, варто наголосити, що це слово прийшло до нас із англійської мови. Поняття *monitor* в англійській мові є полісемічним та може використовуватись у таких значеннях:

I. Монітор (іменник):

1. А) учень, визначений допомагати вчителю;

б) той, що попереджає або наставляє;

в) той, хто стежить, або те, що використовується для монітору як дії: електронний пристрій із екраном, що використовується для відображення інформації; пристрій для спостереження за біологічним станом або функцією;

2. Варан (істота; monitor lizard);

3. А) важкоброньований військовий корабель, який раніше використовувався у прибережних операціях, із низьким надводним бортом і однією або кількома гарматними вежами, що обертаються;

б) невеликий сучасний корабель із невеликою осадкою для прибережного бомбардування;

4. Піднята центральна частина даху з низькими вікнами або жалюзі для забезпечення світла та повітря;

II. Монітор (дієслово) – спостерігати, відстежувати або перевіряти, як правило, зі спеціальною метою [276].

З викладеного слідує, що категорія «монітор» може мати різне смислове значення. Зокрема, у випадку вживання її як іменника вона позначає людину, яка виконує певні функції (допоміжні, спостережні), пристрій для відображення інформації на екрані, рід ящірок (monitor lizard), тип кораблів та навіть частину будівлі.

Дієслово ж «монітор» має в англійській мові єдине значення і використовується для окреслення процесу спостереження чи перевірки.

На перший погляд, широкий спектр використання іменника та дієслова «монітор» ускладнює процес визначення змісту моніторингу. Проте на допомогу в цьому питанні приходить суфікс -ing, що

міститься у категорії «моніторинг». Річ у тому, що згаданий суфікс використовується в англійській мові для утворення іменників від дієслів. Він формує іменники, що позначають дію, результат дії, процес, матеріал, продукт [317].

Отже, іменник «моніторинг» є похідним від дієслова «монітор», яке, у свою чергу, вживається в єдиному значенні – спостерігати, відстежувати або перевіряти, як правило, зі спеціальною метою.

Використовуючи викладене вище правило утворення іменників, отримуємо таке значення поняття моніторингу – процес спостереження або перевірки, що проводиться (проводився) зі спеціальною метою; результат, продукт спостереження або перевірки.

Таким чином, українська версія дефініції моніторингу виглядає більш конкретизованою, проте англійська дозволяє зрозуміти, що назване поняття є дуальним, адже охоплює не тільки певний процес спостереження, але і його результат (моніторинг як продукт діяльності).

Іншими словами, під моніторингом можна розуміти як результат складного аналітично-управлінського процесу, що передбачає підготовку, збір даних, попередній аналіз тощо, так і безпосереднє спостереження (як процес) за тим чи іншим явищем (наприклад, за динамікою злочинності, детермінантами тощо). В останньому випадку можна вести мову про спостереження як один із етапів моніторингу – комплексу заходів, що являють собою окремий напрям кримінологічної діяльності. Більш детально етапи кримінологічного моніторингу будуть проаналізовані нижче.

Встановивши сутність категорії «моніторинг» (з погляду семантичного (семасіологічного) аналізу), проаналізуємо

безпосередньо зміст такого його різновиду, як кримінологічний. Зрозуміло, що предметом кримінологічного моніторингу можуть бути виключно певні кримінологічні процеси або явища, тому для розкриття змісту цього виду діяльності необхідно проаналізувати поняття «кримінологія» («кримінологічний»).

У згаданому вище словнику зазначається, що кримінологія – це наукова дисципліна, що вивчає злочинність як соціальне явище та способи боротьби з нею [195, с. 586].

Звісно, таке визначення кримінології має право на існування, адже характеризує основний зміст цього поняття, проте, на нашу думку, запропонована дефініція є доволі поверхневою та не дозволяє розкрити весь спектр її предмета. Так, якщо поєднати надані у словнику української мови визначення, то отримаємо таку дефініцію кримінологічного моніторингу – безперервне стеження за злочинністю для вивчення її динаміки й порівняння з очікуваними результатами або початковими припущеннями.

На нашу думку, більш вдале визначення кримінології наведене у підручнику «Кримінологія: Загальна та Особлива частини» (за редакцією В. Голіни та Б. Головкина). Так, на думку вчених, під кримінологією доречно розглядати соціально-правову науку, яка вивчає закономірності злочинності, особу злочинця, причини і умови злочинності та її окремих видів, напрями і заходи її запобігання [107, с. 4].

Таким чином, останнє визначення кримінології є більш конкретизованим та охоплює не тільки безпосередньо злочинність, але і пов'язані з нею явища.

Для того щоб з'ясувати предмет кримінологічного моніторингу (у широкому розумінні), необхідно встановити предмет самої науки кримінології. На думку авторів згаданого вище підручника, складовими частинами (елементами) предмета кримінології є:

- 1) злочинність як соціально-правове явище;
- 2) злочинні прояви;
- 3) особа злочинця;
- 4) детермінація злочинності;
- 5) запобігання злочинності [107, с. 9].

Отже, якщо керуватися семантичним підходом для розкриття сутності кримінологічного моніторингу, отримаємо таке: процес безперервного стеження за кримінологічними елементами (явищем злочинності, злочинними проявами, детермінантами злочинності тощо), що проводиться для вивчення їхньої динаміки й порівняння з очікуваними результатами або початковими припущеннями.

Проаналізуємо сутність кримінологічного моніторингу в розрізі нормативно-правового закріплення цього поняття. Станом на 2025 рік на офіційному вебсайті українського парламенту немає жодного документа, в якому б прямо розкривалося визначення названого напрямку кримінологічної діяльності. Проте у вітчизняних законних та підзаконних нормативно-правових актах поширеним є використання слова «моніторинг». Станом на 24.08.2025 зустрічається 29 випадків визначення згаданої категорії в законодавчих та підзаконних нормативно-правових актах. Розглянемо деякі з них.

Відповідно до Закону України від 25.06.1992 «Про ветеринарну медицину» моніторинг – система та процедура спостережень за

ветеринарно-санітарним станом об'єктів ветеринарно-санітарного контролю та нагляду [162].

З викладеного слідує, що моніторинг – це система та процедура спостережень за певним об'єктом. Звісно, наведена дефініція схожа на ті, що були розкриті нами вище, проте, на нашу думку, вона не відображає такі обов'язкові ознаки окресленого напрямку кримінологічної діяльності, як безперервність, мета тощо. Відсутність же чітко визначеної мети може не тільки знизити ефективність проведення цього заходу, але і взагалі призвести до отримання суб'єктом моніторингу некоректних даних.

Окремо варто наголосити на дискусійності використання словосполучення «система та процедура», адже у зазначеному випадку процедура – це невід'ємна частина системи, тому, можливо, доречно було б обмежитися поняттям «система», а не перелічувати категорії, що відносяться одна до одної як ціле та частина.

Схоже визначення міститься в Освітньо-кваліфікаційній характеристиці молодшого спеціаліста за напрямом 0504 «Туризм» спеціальності 5.050403 «Організація обслуговування в готелях і туристичних комплексах», затвердженій наказом МОН України від 14.06.2004 № 476 [140]. Так, у цьому підзаконному акті зазначається, що моніторинг – система спостережень і контролю за станом об'єкта (предмета, процесу, явища).

Таким чином, вказане визначення є більш універсальним, ніж попереднє (адже може поширюватися на будь-який різновид моніторингу, зокрема і кримінологічний), проте воно також неконкретизоване (у ньому не розкриваються такі обов'язкові елементи моніторингу, як безперервність у часі та наявність кінцевої

мети). Як і у попередньому випадку, відсутність перелічених обов'язкових ознак названого виду діяльності, як мінімум, робить процес моніторингу недостатньо ефективним.

Водночас у запропонованій вище дефініції вбачається цікавим акцент на тому, що така система являє собою не тільки спостереження за станом об'єкта, але і його контроль. Дійсно, той чи інший вид моніторингу (у тому числі кримінологічний) у випадку його правильної реалізації дозволяє контролювати відповідний процес (стан) шляхом вжиття оперативних заходів (наприклад, контроль за динамікою злочинності шляхом оперативного усунення причин та умов відповідних кримінальних правопорушень).

Згідно із наказом МОЗ України від 02.02.2005 № 54 «Про затвердження державних санітарних правил “Основні санітарні правила забезпечення радіаційної безпеки України”» моніторинг – збір первинної інформації (вимірювання потужності поглинутої в повітрі дози, визначення вмісту радіонуклідів у об'єктах навколишнього середовища, продуктах харчування, воді тощо) з метою подальшого використання цієї інформації для контролю радіаційно-гігієнічного та контролю дозиметричного. У названому документі перелічені різні види моніторингу, як-от, наприклад, аварійний (моніторинг, що здійснюється з метою забезпечення інформацією, необхідною для прийняття рішення про втручання та визначення форми, масштабу і тривалості втручання), безперервний (вид моніторингу повітряного середовища, що виконується в режимі реального часу; прилади, що використовуються для цілей безперервного моніторингу виробничого середовища, повинні мати

сигналізацію про перевищення попередньо встановлених порогів спрацьовування) тощо [168].

Запропонована дефініція є доволі цікавою. Так, вона, по-перше, припускає, що моніторинг не обов'язково має бути безперервним (безперервний – це окремий вид моніторингу), що з огляду на викладене вище є доволі дискусійним, а по-друге, у ній наголошено на тому, що моніторинг являє собою збір первинної інформації.

Останній факт свідчить про те, що обробка отриманих у результаті цього виду кримінологічної діяльності даних лежить поза процесом моніторингу. Отже, відповідно до такого підходу завершальною стадією моніторингу є отримання первинних даних за визначений період часу.

Що ж стосується безперервності, зауважимо, що під нею доречно розуміти не цілодобовість спостереження, а радше систематичність. Дійсно, проведення моніторингу зі значними перервами у часі призводить до хаотичності, заважає встановленню відповідних закономірностей, через що суб'єкт моніторингу може отримати хибну інформацію про стан об'єкта, яка сприятиме прийняттю недоречних рішень. Як наслідок, результати проведеного у такий спосіб моніторингу можуть призвести до протилежних задекларованій меті результатів (наприклад, до підвищення рівня злочинності).

Категорія «моніторинг» відіграє ключову роль у наказі Міністерства юстиції України від 28.11.2018 № 3745/5 «Про затвердження Методології та методики проведення моніторингу реалізації Національної стратегії у сфері прав людини до 2020 року та плану дій з її реалізації». Згідно з цим документом моніторинг –

«систематичний збір та аналіз Координуючим органом інформації щодо виконання Плану дій Виконавцями» [170].

Таке визначення суттєво відрізняється від попереднього в частині завершальної стадії моніторингу. Так, якщо попереднє визначення передбачає, що кінцевим етапом моніторингу є отримання необхідної інформації, яка в подальшому буде використана в ході кримінологічного аналізу, то дефініція, що міститься у згаданому наказі Міністерства юстиції України, передбачає таку стадію кримінологічного моніторингу, як аналіз отриманої інформації. Отже, в останньому випадку результатом моніторингу є отримання готового аналітичного продукту.

Варто зауважити, що у названому наказі Міністерства юстиції України міститься низка засад та принципів проведення моніторингу, які будуть проаналізовані нами далі в межах цього підрозділу.

Згадується категорія «моніторинг» і в Законі України від 04.02.2021 «Про ветеринарну медицину». У п. 83 ч. 1 ст. 1 цього законодавчого акта наголошено на тому, що під терміном «моніторинг» розуміється система спостережень, вимірювань та досліджень (випробувань) з подальшим аналізом та узагальненням інформації щодо стану здоров'я тварин та/або ветеринарно-санітарного статусу держави, її окремої території (зони, регіону або компартмента) або потужностей, залишкових кількостей ветеринарних препаратів та інших забруднюючих речовин у тваринах, продуктах тваринного походження і кормах.

Викладене визначення за своїм змістом можна розглядати як синтез дефініцій, що містяться у згаданих вище Освітньо-кваліфікаційній характеристиці молодшого спеціаліста за напрямом

0504 «Туризм» спеціальності 5.050403 «Організація обслуговування в готелях і туристичних комплексах» та наказі Міністерства юстиції України від 28.11.2018 № 3745/5 «Про затвердження Методології та методики проведення моніторингу реалізації Національної стратегії у сфері прав людини до 2020 року та плану дій з її реалізації». Так, як і у першому документі, моніторинг розглядається як певна система спостережень, кінцевою стадією якої, як і згідно з другим документом, є проведення аналізу та узагальнення отриманої інформації.

Окремо зауважимо, що відповідно до запропонованої вище дефініції наведений вид моніторингу охоплює не тільки спостереження, але і вимірювання та дослідження. Перелічені напрями діяльності суттєво розширюють предмет моніторингу. Здійснюючи кримінологічний моніторинг, суб'єкт також може вдаватися до подібної діяльності (наприклад, вимірюючи рівень злочинності за відповідними критеріями, досліджуючи поточні показники моніторингу тощо).

З огляду на викладене вище, можливо, під час визначення поняття «кримінологічний моніторинг» доречно вказувати на те, що він являє собою систему не тільки спостережень, але і вимірювань, досліджень та контролю за станом відповідного об'єкта.

Поняття моніторингу розкривається також у міжнародних документах. Відповідно до Рішення Європейського парламенту і Ради № 1082/2013/ЄС від 22 жовтня 2013 року про серйозні транскордонні загрози здоров'ю та скасування Рішення № 2119/98/ЄС моніторинг – постійне спостереження, виявлення або перегляд змін стану, ситуації або діяльності, з постійною функцією систематичного збору даних та

аналізом спеціальних індикаторів, які стосуються серйозних транскордонних загроз здоров'ю [178].

На нашу думку, саме останнє визначення є найбільш близьким до того, що було нами отримано в результаті семантичного аналізу поняття «моніторинг». Відповідно до нього моніторинг передбачає виявлення або перегляд змін стану, ситуації або діяльності. Такі зміни являють собою певну динаміку стану об'єкта – обов'язкову ознаку моніторингу відповідно до визначення, що міститься у словнику української мови.

Зрозуміло, що, проєктуючи визначення моніторингу, що надається у згаданому Рішенні Європейського парламенту і Ради № 1082/2013/ЄС від 22 жовтня 2013 року, в площину кримінологічного моніторингу, варто замінити предмет цього напрямку протидії злочинності з транскордонних загроз здоров'ю на той, що було нами визначено вище.

Отже, розглянувши питання змісту кримінологічного моніторингу з позиції семантичного аналізу та шляхом дослідження положень чинних законодавчих та підзаконних актів, перейдемо до його розкриття на науковому рівні.

Як було зазначено вище, останніми роками питанню здійснення кримінологічного моніторингу тими чи іншими суб'єктами протидії злочинності приділялася підвищена увага з боку науковців. Кожен із дослідників, як правило, висував власну авторську дефініцію цього виду кримінологічної діяльності, що, з одного боку, розвивало науку кримінології, а, з іншого – вносило певний деструктив в питання визначення наукових засад проведення моніторингу протидії

злочинності, адже від самого визначення можуть залежати його мета, кількість та зміст стадій тощо.

Значний внесок у дослідження наукових засад здійснення кримінологічного моніторингу суб'єктами протидії злочинності зробив А. Коваленко, який у 2020 р. на дисертаційному рівні проаналізував теоретико-прикладні засади кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності в Україні. На думку вченого, кримінологічним моніторингом належить визнати спеціально організовану, систематичну та планомірну діяльність, метою якої є оптимізація системи протидії та запобігання злочинності шляхом отримання від соціуму найбільш повної й обґрунтованої інформації, подальшого її оброблення і систематизації [67, с. 133].

Без сумніву, запропоноване визначення є досить вдалим, оскільки передбачає низку обов'язкових елементів кримінологічного моніторингу, як-от систематичність та планомірність, наявність мети тощо. Проте, як і будь-яке інше визначення кримінологічного моніторингу, воно має певні недоліки (в іншому випадку, принаймні на науковому рівні, вже давно існувало б єдине уніфіковане визначення названого напрямку протидії злочинності). Так, наприклад, у запропонованій дефініції названі основні риси цього напрямку кримінологічної діяльності (організованість, систематичність та планомірність), проте не розкриваються його зміст, інструментарії досягнення вказаної мети (спостереження, вимірювання, дослідження, контроль). Крім того, не характеризується зміст первинної інформації, що використовується для моніторингу.

Через це, керуючись згаданим вище визначенням, у певних випадках доволі важко відмежувати кримінологічний моніторинг від

інших напрямів діяльності, спрямованих на протидію злочинності. Так, наприклад, проведення соціологічних опитувань щодо основних детермінантів кримінальних правопорушень також можна розглядати як планомірну діяльність, метою якої є оптимізація системи протидії злочинності шляхом отримання від соціуму найбільш повної й обґрунтованої інформації, подальшого її оброблення і систематизації, проте, без сумніву, таке опитування має низку відмінних від кримінологічного моніторингу рис та не являє собою його частину або різновид.

Н. Сидоренко у своїй дисертаційній роботі «Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства» у 2021 р. запропонувала розглядати під кримінологічним моніторингом органів кримінального судочинства соціально зумовлену, науково обґрунтовану систему спостереження, вимірювання та оцінки стану явищ та процесів у різні періоди, яка спрямована на оптимізацію системи протидії та запобігання злочинності шляхом отримання повної та обґрунтованої інформації про злочинність з метою її подальшого оброблення, систематизації та використання для реалізації стратегічних завдань протидії злочинності [187, с. 265].

На нашу думку, запропоноване визначення є вдалим та описує низку рис моніторингу, що не були розкриті в попередніх дефініціях. Із-поміж них:

1. Соціальна зумовленість кримінологічного моніторингу. Дійсно, кримінологічний моніторинг, зважаючи на його кінцеву мету у вигляді зниження рівня злочинності, апріорі є соціально

обумовленим. В іншому випадку, будь-який моніторинг не можна розглядати саме як кримінологічний;

2. Наукова обґрунтованість. Звісно, суб'єкт протидії злочинності теоретично може провести моніторинг, не керуючись певними науковими засадами його здійснення, проте у такому випадку результати діяльності важко буде назвати достовірними, а сам моніторинг – ефективним. За таких умов доречніше вести мову про формалізм у проведенні цього виду кримінологічної діяльності;

3. Моніторинг – це система не тільки спостереження, але і вимірювання та оцінки (нагадаємо, подібне зауваження також містилося у визначенні моніторингу, викладеному в Законі України від 04.02.2021 № 1206-IX «Про ветеринарну медицину»), що базується на певних принципах та складається з низки обов'язкових, пов'язаних між собою елементів.

Проте така дефініція містить певні дискусійні положення. Зокрема, на нашу думку, вона є доволі широкою за своїм значенням та стосується кримінологічного моніторингу в цілому, а не кримінологічного моніторингу органів кримінального судочинства. Крім того, запропоноване Н. Сидоренко визначення не передбачає порівняння отриманих у результаті проведення моніторингу результатів із початковими прогнозами.

Вагомий внесок у питання дослідження наукових засад здійснення суб'єктами протидії злочинності кримінологічного моніторингу належить А. Фоменку. У своїх працях вчений запропонував розглядати під кримінологічним моніторингом багатогранне явище, яке являє собою спосіб пізнання, спрямований на оптимізацію системи протидії та запобігання злочинності шляхом

спостереження, вимірювання та оцінювання певних явищ або процесів (як у розрізі дослідження окремих видів кримінальних правопорушень, так і загалом дослідження причин та умов вчинення злочинів та кримінальних проступків, особи кримінального правопорушника тощо), виявлення характеру, тенденцій і закономірностей у їхньому розвитку та вироблення на підставі отриманих даних прогнозів та ефективних заходів реагування. Це визначення охоплює кінцеву мету (оптимізація системи протидії та запобігання злочинності), проміжну мету (виявлення характеру, тенденцій та закономірностей розвитку певних явищ або процесів), зміст процесу моніторингу (спостереження, вимірювання та оцінювання певних явищ або процесів) та механізм досягнення кінцевої мети (вироблення прогнозів та заходів реагування), який можна розглядати частиною процесу моніторингу [271, с. 184].

Дійсно, кримінологічний моніторинг – це багатогранне явище. Ця багатогранність і утворює, врешті-решт, цілу систему, про яку було зазначено вище.

Окремо варто наголосити на детальному розкритті А. Фоменком мети кримінологічного моніторингу та механізму її досягнення. Повністю погоджуємось із думкою про те, що результати правильно організованого кримінологічного моніторингу дозволяють виробити на основі аналізу первинних даних відповідні прогнози та заходи реагування, які, у свою чергу, сприяють оптимізації системи протидії та запобігання злочинності.

Водночас, на нашу думку, у запропонованому визначенні є дещо неконкретизованим зміст процесу моніторингу – спостереження, вимірювання та оцінювання певних явищ або процесів. Звісно, такий

умовивід не є помилковим, проте у цьому контексті більш вдалий вигляд має викладена вище позиція Н. Сидоренко, яка розкриває його (зміст процесу) як отримання повної та обґрунтованої інформації про злочинність.

Окремо варто наголосити на внеску Є. Блажівського у процес дослідження наукових засад здійснення кримінологічного моніторингу державними та недержавними суб'єктами протидії злочинності. Науковець одним із перших запропонував дефініцію цього напрямку кримінологічної діяльності, сформував його стадії, розглянув суб'єктів протидії злочинності тощо. Так, проаналізувавши питання моніторингу протидії злочинності (кримінологічного моніторингу) на монографічному рівні, Є. Блажівський дійшов висновку, що під ним варто розуміти відкриту, динамічну, нелінійну, постійно діючу систему спостереження, змістом якої є здійснювані на науковій основі збирання, аналіз, узагальнення й оцінка кримінологічно значущих явищ, процесів і станів об'єктів у різні періоди часу з метою підвищення (підтримання) ефективності управління протидією злочинності. Моніторинг протидії злочинності в широкому розумінні, на думку науковця, є спеціалізованою постійно функціонуючою інформаційною технологією забезпечення ефективного кримінологічного аналізу, прогнозування та контролю в системі протидії злочинності, засобом підтримання її адаптивності й інтеграції із соціальним середовищем [6, с. 319–320].

Наведена позиція вбачається однією з найбільш обґрунтованих та цікавих. Дійсно, навіть із поняття «моніторинг» випливає, що під ним насамперед розуміється певна система спостереження. Проте, зважаючи на положення вітчизняних нормативно-правових актів, що

були проаналізовані вище, а також зміст кримінологічного моніторингу, вважаємо, що кримінологічний моніторинг не обмежується виключно спостереженням та охоплює також процеси вимірювання та дослідження.

Отже, за результатами семантичного аналізу, дослідження положень чинного законодавства та підзаконних документів, розгляду основних наукових позицій із цього питання пропонуємо таке визначення кримінологічного моніторингу: науково обґрунтована система безперервних спостережень, вимірювань, досліджень та контролю, змістом якої є здійснювані планомірні дії зі збирання, аналізу, узагальнення, порівняння з очікуваними результатами або початковими припущеннями, оцінки кримінологічно значущих явищ, процесів і станів об'єктів у різні періоди часу, спрямовані на підвищення ефективності протидії злочинності.

Варто зауважити, що поряд із категорією «кримінологічний моніторинг» у кримінології доволі часто використовується поняття «моніторинг криміногенної обстановки». При цьому останній термін вживається у різних значеннях:

- 1) як окремий напрям кримінологічної діяльності;
- 2) як частина кримінологічного моніторингу;
- 3) як тотожне кримінологічному моніторингу поняття.

Відповідно до згаданого вище словника української мови криміногенний – який призводить до злочину; здатний спричинити злочин [195, с. 585].

Таким чином, прикметник «криміногенний» вказує на певні детермінанти кримінального правопорушення. З огляду на обмежений обсяг нашого дисертаційного дослідження скористаємося вдалими, на

нашу думку, роздумами С. Спільника щодо співвідношення кримінологічного моніторингу з моніторингом криміногенної ситуації. Так, вчений зазначає, що під моніторингом криміногенної ситуації можна розуміти систему постійного спостереження, змістом якої є збирання, аналіз та оцінка факторів, що формуються на момент вчинення кримінального правопорушення. Як і кримінологічний моніторинг, моніторинг криміногенної ситуації має на меті підвищення ефективності протидії злочинності. Отже, зазначає вчений, моніторинг криміногенної ситуації та кримінологічний моніторинг – доволі схожі, проте не тотожні поняття. Зважаючи на обсяги інформації, що досліджуються під час їх проведення, доцільно розглядати згадані поняття як частину та ціле (кримінологічний моніторинг є більш широким за обсягом поняттям, що охоплює моніторинг криміногенної ситуації) [201, с. 179].

Викладена вище дефініція поняття «криміногенний» дає підстави підтримати запропоновану позицію (яка на сьогоднішній день є найбільш поширеною в науковому середовищі), тому пропонуємо в межах нашої роботи розглядати кримінологічний моніторинг як більш широку категорію, що охоплює моніторинг криміногенної ситуації.

Зауважимо, що на науковому рівні також поширеним є використання категорії «моніторинг протидії злочинності». З огляду на основну кінцеву мету кримінологічного моніторингу (протидія злочинності) вчені, як правило, розглядають ці категорії як тотожні [68, с. 183].

Вважаємо, подібний умовивід є цілком логічним та доречним. Тож у розрізі нашого дослідження будемо керуватися саме ним.

Традиційно до об'єктів моніторингу протидії злочинності (кримінологічного моніторингу) відносять:

- 1) злочинність у єдності її стану, структури та динаміки;
- 2) фонові для злочинності явища;
- 3) соціальні наслідки злочинності, її ціна;
- 4) детермінанти злочинності;
- 5) ступінь криміналізації суспільства в цілому, а також окремих соціальних груп;
- 6) індивідуальні злочинні прояви в динаміці змін в окремих складових їхнього механізму залежно від об'єкта посягання, способів, засобів і мотивів вчинення злочину;
- 7) стан протидії злочинності;
- 8) стан і тенденції розвитку науки кримінології [198, с. 14].

При цьому запропонований перелік є базовим, проте не вичерпним (він обмежується лише предметом науки кримінології). У розрізі конкретного кримінологічного моніторингу суб'єкт може обирати як один із перелічених об'єктів, так і цілий комплекс (наприклад, у ході реалізації зазначеного виду кримінологічної діяльності можуть бути проаналізовані детермінанти злочинності (причини, умови, корелянти)).

Для того щоб результати кримінологічного моніторингу виявилися актуальними та достовірними, а такий процес ефективним, важливо суворо дотримуватись усіх обов'язкових стадій цього напряму діяльності. Крім того, важливо, щоб моніторинг проводився кваліфікованим суб'єктом, який буде вміло реалізовувати відповідні стадії на практиці.

Як слушно зазначає Є. Блажівський, традиційно моніторинг проводять окремо фахівці, які вивчають патологічні процеси; юристи, які досліджують показники, що характеризують злочинність, причини, відповідальність і покарання за всі види кримінальних проявів; соціологи, які встановлюють параметри негативного соціального явища криміногенності різних вікових категорій і соціальних верств населення в суспільстві, тощо. Тому отримані результати після проведеного моніторингу важко порівняти, висновки бувають занадто різними, а пропозиції нерідко виявляються діаметрально протилежними. Це спричинено також таких невирішених питань:

- немає єдиних критеріїв проведення кримінологічного моніторингу в сучасному світі, що динамічно змінюється;
- не вироблений механізм його реалізації, відсутній також однаковий підхід до оцінювання його результатів;
- відсутні правові акти, які б стали нормативною основою й повно регламентували порядок проведення моніторингу на державному та регіональному рівнях;
- дотепер не розроблено єдину шкалу оцінювання ефективності превентивної діяльності, основні критерії, за якими можна було б порівнювати позитивні результати профілактичної роботи, проведеної освітніми, медичними установами, системою правоохоронних органів, громадськими та іншими організаціями, тією чи іншою мірою задіяними у протидії злочинності [6, с. 99].

З викладеного слідує, що кримінологічний моніторинг – це комплексна робота фахівців різних галузей знань, спрямована на досягнення відповідного результату. Дійсно, зважаючи на той факт,

що цей напрям діяльності є багатограним (може містити у собі аналіз чинного законодавства (юридичний аспект), опитування населення з приводу тих чи інших детермінантів злочинності (соціологічний аспект), дослідження причин та умов злочинності (кримінологічний аспект) тощо), досягнення поставлених цілей можливе лише у випадку консолідації зусиль усіх учасників процесу.

Окремо додамо, що низку окреслених вище проблем можна вирішити шляхом вироблення уніфікованого підходу щодо проведення кримінологічного моніторингу. Для цього необхідно виокремити стадії проведення цього виду моніторингу, розкрити їхній зміст.

Проте, перш ніж розпочати здійснення кримінологічного моніторингу, важливо визначити відповідний предмет дослідження, який залежить від завдань, що стоять перед суб'єктом моніторингу, котрі, у свою чергу, впливають із функцій відповідного суб'єкта протидії злочинності. У контексті цього питання на науковому рівні досить часто розкриваються складові кримінологічного моніторингу в діяльності того чи іншого суб'єкта протидії злочинності.

Так, на думку О. Іщука, до складових кримінологічного моніторингу в діяльності органів прокуратури належать:

- 1) встановлення об'єктивної та повної оцінки сформованої криміногенної обстановки в цілому в державі з огляду на особливості її характеристик за окремими найбільш кримінально ураженими регіонами;

- 2) проведення моніторингу всіх успішно реалізованих і «провальних» раніше діючих концепцій і програм державного,

регіонального та місцевого рівнів із питань протидії злочинності та запобігання злочинам;

3) здійснення моніторингу ефективності роботи правозастосовної та виконавчої систем державних органів, що здійснюють кримінально-правову боротьбу зі злочинністю і наслідками злочинності, для того щоб розкрити найбільш типові та поширені помилки в цій сфері, які також впливають на загальний стан проблеми;

4) моніторинг можливостей та ефективності чинного кримінального покарання за злочини, що застосовується у поєднанні з наступним комплексом заходів із ресоціалізації, соціально-психологічної адаптації до життя;

6) систематичне здійснення моніторингу ефективності діяльності правоохоронних органів для того, щоб вчасно бачити і виправляти допущені помилки, вносити необхідні корективи з метою максимального досягнення поставлених завдань [59, с. 134].

Зважаючи на той факт, що на сьогодні існує значна кількість неурядових організацій, які виконують цілий спектр різноманітних кримінологічних функцій (виступаючи при цьому загальним або спеціальним суб'єктом протидії злочинності), можна дійти висновку, що більшість перелічених вище складових кримінологічного моніторингу в діяльності органів прокуратури (як і складових кримінологічного моніторингу будь-яких інших суб'єктів протидії злочинності) поширюється і на кримінологічний моніторинг, що його здійснюють неурядові організації.

Схожа ситуація спостерігається і з об'єктом кримінологічного моніторингу Державної кримінально-виконавчої

служби України. Як зазначає С. Спільник, встановлення об'єкта кримінологічного моніторингу – одне з найбільш важливих завдань, що стоїть перед суб'єктом проведення цієї форми кримінологічної діяльності на підготовчій стадії. Об'єктами кримінологічного моніторингу в контексті діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України можуть виступати встановлення об'єктивної і повної оцінки сформованої криміногенної обстановки в установах виконання покарань; проведення моніторингу всіх успішно реалізованих і «провальних» раніше діючих концепцій із роботи Державної кримінально-виконавчої служби України (як окремо, так і в частині взаємодії з іншими суб'єктами) в контексті запобігання кримінальним правопорушенням; здійснення моніторингу [201, с. 91].

Таким чином, із огляду на багатовекторність напрямів діяльності вітчизняних неурядових організацій названі вище об'єкти кримінологічного моніторингу Державної кримінально-виконавчої служби України також можуть досліджуватися цими суб'єктами протидії злочинності. Ба більше, об'єкт кримінологічного моніторингу будь-якого іншого суб'єкта протидії злочинності може виступати як об'єкт кримінологічного моніторингу, що його здійснюють неурядові організації.

Із викладеного слідує, що до складових кримінологічного моніторингу в діяльності неурядових організацій належить весь спектр предмета кримінології. Складові ж кримінологічного моніторингу в діяльності конкретної неурядової організації залежать від функцій, які виконує відповідний суб'єкт протидії злочинності.

Як було зауважено вище, кримінологічний моніторинг, що проводиться будь-яким суб'єктом протидії злочинності (у тому числі неурядовими організаціями), складається зі взаємопов'язаних між собою стадій.

Стадії кримінологічного моніторингу – це певний алгоритмізований безперервний технологічний комплекс взаємозв'язаних і взаємообумовлених дій, спрямованих на вирішення завдань у досліджуваній сфері [120].

Варто зазначити, що на сьогодні відсутня єдина позиція щодо кількості та змісту стадій кримінологічного моніторингу [316, с. 170]. Дослідники в процесі аналізу кримінологічного моніторингу, що здійснюється тими чи іншими суб'єктами протидії злочинності, виокремлюють різну кількість відповідних стадій. Як зазначалося вище, це пояснюється відсутністю єдиного підходу щодо визначення сутності цього напрямку кримінологічної діяльності. Зокрема, окремі науковці наполягають на тому, що завершальною стадією кримінологічного моніторингу є отримання первинних даних, інші – обробка відповідної інформації; існують навіть пропозиції розглядати як завершальну стадію прийняття певного рішення на підставі отриманих даних.

Додамо, що схожа ситуація відбувається і навколо початкових стадій кримінологічного моніторингу.

Незважаючи на це, у кримінології існують найбільш популярні підходи щодо визначення змісту та стадій моніторингу протидії злочинності. Проаналізуємо їх у контексті діяльності неурядових організацій.

Автори навчального посібника «Кримінологія. Загальна частина» (автори: С. Денисов, Т. Денисова, С. Кулик та О. Шеремет) поділяють процес моніторингу на чотири стадії. Розглянемо їх детальніше:

1. Збирання кримінологічної інформації – передбачає попереднє визначення її змісту, джерел, носіїв та методів отримання. Власне ж збирання відбувається шляхом застосування відповідних відомостей і формування інформаційного масиву [34, с. 425].

Таким чином, на думку науковців, початковою стадією кримінологічного моніторингу є визначення методів та безпосереднє отримання інформації. Отже, цей етап частково охоплює й підготовчу роботу.

На нашу думку, використання запропонованого алгоритму проведення кримінологічного моніторингу є доволі суперечливим, тому що він (алгоритм) не передбачає іншої попередньої роботи, без якої досягнення поставлених завдань апріорі неможливе. Наприклад, для ефективного проведення кримінологічного моніторингу важливо:

1) встановити чітко визначені цілі та завдання кримінологічного моніторингу (безумовно, будь-який кримінологічний моніторинг так чи інакше спрямований на оптимізацію системи протидії та запобігання злочинності (про що було вказано вище в контексті аналізу визначення кримінологічного моніторингу, запропонованого А. Фоменком), проте його безпосередня мета кожного разу є різною, тож важливо встановити її у процесі підготовки до цього виду кримінологічної діяльності для обрання відповідного вектора пошуку;

2) підібрати кваліфікованих фахівців (цей чинник частково було проаналізовано вище). Здійснення кримінологічного моніторингу особами, які не мають відповідного досвіду, знань та кваліфікації, як і у випадку реалізації будь-якого іншого напрямку кримінологічної діяльності, може призвести до порушення порядку та правильності його проведення. Так, під час здійснення кримінологічного моніторингу неурядовими організаціями необхідно визначити відповідальних осіб – фахівців із різних галузей знань (залежно від цілей моніторингу). Крім того, важливо призначити спеціалістів, які зможуть узагальнити отриману інформацію;

3) визначити строки проведення моніторингу тощо.

Викладене дає підстави стверджувати, що запропоновану початкову стадію проведення кримінологічного моніторингу доречно поділити на дві окремі: підготовчу та стадію збирання кримінологічної інформації;

2. Аналіз отриманої моніторингової інформації – полягає в її первинному тлумаченні шляхом розчленування, структурування предмета пізнання, абстрагування його окремих сторін. Він вирізняється своєю оперативністю, а також пілотним характером, тобто не спрямований на виявлення глибинних закономірностей у поясненні того чи іншого стану об'єкта спостереження, формування фундаментальних теоретичних концептів на підставі цієї інформації й характеризується емпіричною дослідницькою природою [34, с. 425].

Іншими словами, цю стадію можна охарактеризувати як проведення попереднього (первинного) аналізу. Такий аналіз може

виявляться у первинній обробці даних, проведенні тих чи інших підрахунків тощо;

3. Узагальнення в моніторинговому дослідженні – полягає у фіксації спільних ознак і властивостей певного класу об'єктів, кримінологічна інформація про які була зібрана та проаналізована, а також у здійсненні переходу від одиничних, особливих її вимірювань і характеристик до загальних, тенденційних закономірностей, трендів. Отримання узагальненого знання означає більш глибоке відображення дійсності, проникнення в її сутність [34, с. 425].

Ця стадія тісно пов'язана з попередньою та полягає в поєднанні проаналізованої інформації. Зважаючи на зв'язок цих стадій, можливо, доречно розглядати їх як спільний етап – аналіз та узагальнення отриманої інформації;

4. Оцінка – спосіб установлення значущості чого-небудь для діючого суб'єкта. У моніторингу протидії злочинності оцінка зібраної, проаналізованої й узагальненої інформації полягає у зіставленні її: а) із завданнями, що ставилися перед моніторингом, в тому числі й уточненими завданнями, які коригувалися у процесі збирання інформації; б) з конкретним об'єктом управління у структурі протидії злочинності (оцінюється належність інформації); в) з критеріями об'єктивності та науковості кримінологічної інформації [34, с. 425].

Саме на цій стадії проводиться порівняння отриманих результатів із початковими припущеннями та надається відповідна узагальнена оцінка результатів кримінологічного моніторингу.

Отже, автори навчального посібника «Кримінологія. Загальна частина» пропонують розглядати під кримінологічним моніторингом процес, що складається з чотирьох пов'язаних між собою стадій:

збирання кримінологічної інформації; аналіз отриманої моніторингової інформації; узагальнення в моніторинговому дослідженні та оцінки.

Без сумніву, запропонований підхід є цікавим та заслуговує на увагу з боку дослідників. Ба більше, його положення можуть та повинні бути враховані під час розроблення уніфікованого документа, що передбачатиме зміст, принципи та стадії проведення кримінологічного моніторингу. Проте, на нашу думку, запропонована модель проведення кримінологічного моніторингу потребує незначних змін. Зокрема, пропонуємо диференціацію кримінологічного моніторингу на такі стадії, як:

- 1) підготовча – постановка цілей та завдань, визначення суб'єктів проведення кримінологічного моніторингу, методів отримання інформації тощо;
- 2) збирання кримінологічної інформації (пошукова);
- 3) первинного аналізу та узагальнення отриманої інформації;
- 4) оціночна.

Проаналізований вище підхід щодо кількості та змісту стадій кримінологічного моніторингу далеко не єдиний. Наприклад, на сьогодні досить поширеною є позиція, сформована О. Литвиновим. Вчений пропонує диференціювати цей вид моніторингу на такі стадії:

1. Домоніторингова стадія – передбачає попередню орієнтацію у формі визначення цілей, завдань, гіпотез і термінів; підготовку дослідницьких засобів, прийомів і методів, вивчення і адаптацію методики під конкретні умови спостереження, здійснення попередніх моніторингових досліджень із метою перевірки і вдосконалення умінь, навичок, а також окремих методичних положень і рекомендацій [120].

Про доцільність виокремлення вказаної діяльності в окрему стадію було зазначено вище. Перелічені напрями роботи виглядають доволі конкретизованими та сприяють підвищенню ефективності цього виду моніторингу.

Водночас, на нашу думку, використання назви цієї стадії як «домоніторингова» є дещо дискусійним рішенням. Зокрема, підготовка до: безпосереднього збирання кримінологічної інформації, збирання кримінологічної інформації, аналізу, узагальнення та оцінки – це невід’ємна частина процесу кримінологічного моніторингу, а не певна діяльність, що існують поза ним, передує йому.

Через це все ж таки пропонуємо характеризувати описану стадію кримінологічного моніторингу як підготовчу, а не домоніторингову;

2. Діагностична стадія – охоплює збір початкової інформації у формі спостереження й аналізу даних про процеси і явища, які впливають на розвиток факторів, пов’язаних із об’єктами вивчення, їх опис у ретроспективі; проблемний пошук, коли виокремлюються характеристики дійсного стану певного явища або процесу для встановлення перспективних проблем, виявлення їхніх тенденцій [120].

Таким чином, вчений об’єднав стадії збирання кримінологічної інформації та первинного аналізу й узагальнення отриманої інформації в єдину – діагностичну. Безумовно, перелічені етапи є тісно пов’язаними між собою, проте з огляду на їхній різний часовий період, можливість проведення різними суб’єктами (фахівцями різних галузей) тощо, вважаємо, що подібний синтез є дещо дискусійним.

На нашу думку, в такому випадку більш вдалою вбачається ідея розмежування цієї роботи на різні стадії (як пропонують робити

автори навчального посібника «Кримінологія. Загальна частина» (С. Денисов, Т. Денисова, С. Кулик та О. Шеремет);

3. Оціночна стадія, що включає нормативний моніторинг, коли відбувається накладення на виявлені проблемні моменти можливих засобів їх вирішення, зважаючи на наявні нормативи ресурсів, сил і засобів; оцінку обґрунтованості попередніх етапів і достовірності моніторингових висновків; розробку рекомендацій щодо оптимізації відповідної діяльності, вибір напрямів і форм впливу на негативні тенденції [120].

Нагадаємо, саме ця стадія виокремлювалась як заключна в межах попереднього підходу до диференціації кримінологічного моніторингу на певні етапи. Саме оціночна стадія є логічним завершенням цього виду кримінологічної діяльності, що дозволяє згенерувати найбільш ефективні шляхи вирішення відповідних проблем;

4. Постмоніторингова стадія, що охоплює розробку заходів корекції негативних тенденцій явищ і процесів, виявлених в об'єктах моніторингу, з метою мінімізації або нейтралізації їхньої дії, а також відповідне їх організаційне оформлення; надання моніторингових висновків у формі, що зумовлює можливість їх подальшого використання для потреб практики; контроль за здійсненням відповідних заходів, оцінку ефективності і можливу їх корекцію в разі потреби [120].

Названа стадія тісно пов'язана з попередньою, адже на кожному із запропонованих етапів суб'єкт моніторингу розробляє певні шляхи вирішення проблем, проте у випадку постмоніторингової стадії він (суб'єкт) врешті-решт виходить за межі моніторингу в частині

контролю за здійсненням відповідних заходів, оцінки ефективності і можливої корекції у разі потреби. Власне, навіть із самої назви «постмоніторингова» випливає, що цей етап передбачає певний алгоритм дій, котрий не є частиною кримінологічного моніторингу, хоча і тісно пов'язаний із ним.

Викладене вище дозволяє підтримати позицію авторів навчального посібника «Кримінологія. Загальна частина» (С. Денисов, Т. Денисова, С. Кулик та О. Шеремет) у частині того, що завершальною стадією кримінологічного моніторингу є оціночна.

Отже, пропонуємо диференціювати кримінологічний моніторинг, що проводиться неурядовими організаціями, на чотири стадії: підготовчу, пошукову, аналізу та узагальнення інформації, оціночну.

Для того щоб кримінологічний моніторинг був ефективним, а його результати могли використовуватися для підвищення рівня протидії злочинності, цей вид кримінологічної діяльності повинен бути реалізований із дотриманням певних принципів.

Станом на сьогодні відповідні принципи не закріплені на нормативно-правовому рівні. Проте на підзаконному рівні зустрічаються випадки закріплення принципів того чи іншого виду моніторингу.

Одним із таких документів є наказ Міністерства юстиції України від 28.11.2018 № 3745/5 «Про затвердження Методології та методики проведення моніторингу реалізації Національної стратегії у сфері прав людини до 2020 року та плану дій з її реалізації». Відповідно до цього документа моніторинг має відповідати таким принципам:

1. Принцип достовірності – для цілей моніторингу використовується виключно достовірна та точна інформація [170].

Без сумніву, цей принцип також повинен бути дотриманий під час проведення кримінологічного моніторингу неурядовими організаціями. Використання будь-яких сфальсифікованих або приблизних даних перетворює дослідження на фікцію.

Ігнорування зазначеного принципу призводить до фізичних та матеріальних затрат, а результати подібної «роботи» не тільки не несуть жодної користі, але і здатні зашкодити ефективній роботі з протидії злочинності;

2. Принцип добросовісності – координуючий орган та виконавці сумлінно дотримуються положень цієї методології на всіх етапах моніторингу та під час проведення оцінки [170].

Проектуючи цей принцип у площину кримінологічного моніторингу, що здійснюється неурядовими організаціями, зауважимо, що всі особи, які беруть у ньому участь, мають неухильно дотримуватись усіх принципів реалізації цього напрямку діяльності та послідовно виконувати роботу на перелічених вище етапах моніторингу.

Недотримання названого принципу в роботі призводить до відхилень від затвердженого алгоритму проведення кримінологічного моніторингу та, як наслідок, до зниження його ефективності;

3. Принцип відповідності та актуальності – для цілей моніторингу виконавець надає координуючому органу лише актуальну інформацію щодо виконання ним плану дій станом на відповідний звітний період [170].

Запропонований принцип дуже схожий на принцип достовірності. У контексті проведення кримінологічного моніторингу неурядовими організаціями доречно розглядати його як принципу актуальності – суб'єкт кримінологічного моніторингу має обирати актуальний на сьогодні предмет дослідження, адже результати такої діяльності повинні привести до зниження рівня злочинності.

Нехтування цим принципом призводить до того, що неурядова організація, яка здійснює кримінологічний моніторинг, отримує або інформацію, яка вже так чи інакше відома, або ж інформацію, яка жодною мірою не здатна посприяти зниженню рівня злочинності. Так, наприклад, моніторинг детермінантів кримінального правопорушення, випадків вчинення якого на території нашої держави не зафіксовано за останні 10 років, навряд чи здатний суттєво вплинути на динаміку злочинності, тоді як аналіз причин та умов злочинів, динаміка поширення яких є негативною, є більш актуальним;

4. Принцип обов'язкового врахування – результати моніторингу й оцінки враховуються виконавцями під час реалізації Національної стратегії та плану дій, а координуючим органом – під час надання методичної підтримки і у випадку внесення змін до Національної стратегії та плану дій [170].

У контексті кримінологічного моніторингу, що здійснюють неурядові організації, також важливо дотримуватися згаданого вище принципу. Так, результати цього виду кримінологічної діяльності мають бути враховані в подальшій діяльності відповідної організації або інших суб'єктів протидії злочинності. В іншому випадку проведена робота є лише «дослідженням заради дослідження», а не суспільно корисним продуктом.

Безумовно, перелічені принципи є обов'язковими. Недотримання хоча б одного з них призводить або до вироблення недієвих прогнозів, низькоефективних заходів реагування (або навіть таких, що сприятимуть поширенню злочинності), або ж до формального ставлення до отриманих результатів.

Окремо додамо, що вказаний перелік основних принципів проведення кримінологічного моніторингу не є вичерпним. До них також можна віднести:

1. Принцип науковості – зміст моніторингу має відповідати сучасним положенням кримінології та суміжних наук (наприклад, соціології). Проведення кримінологічного моніторингу неурядовими організаціями має базуватися на передових здобутках науки. Використання застарілих знань суттєво знижує ефективність вказаного виду моніторингу;

2. Принцип законності – у ході проведення цього напряму кримінологічної діяльності суб'єкт протидії злочинності має слідувати нормам чинного законодавства України. Порушення згаданого принципу являє собою акт деліктної поведінки, за вчинення якого передбачена юридична відповідальність;

3. Принцип синергічності – передбачає налагодженість взаємодії елементів усередині системи моніторингу та її – із зовнішнім середовищем тощо [236].

Отже, кримінологічний моніторинг, що здійснюється неурядовими організаціями, має відповідати низці принципів, як-от принципи законності, достовірності, добросовісності, відповідності та актуальності, обов'язкового врахування, науковості, синергічності тощо.

Як було зазначено вище, моніторинг – це планомірна діяльність, тому для вдалої реалізації перелічених вище стадій кримінологічного моніторингу важливо розробити відповідний план.

У Законі України від 12.12.2019 «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів» зазначається, що план моніторингу – документ, який визначає комплекс заходів з моніторингу, розробляється оператором на підставі типових форм стандартного або спрощеного плану моніторингу і подається оператором до уповноваженого органу для затвердження [167].

У розрізі ж кримінологічного моніторингу, що його здійснюють неурядові організації, під планом моніторингу доречно розуміти документ, що визначає комплекс заходів із кримінологічного моніторингу, строки їх проведення та відповідальних виконавців (співвиконавців).

Із викладеного в цьому підрозділі слідує, що ефективне здійснення кримінологічного моніторингу можливе за умови дотримання низки правил: чіткого додержання відповідних етапів; принципів розроблення планів, підбору кваліфікованих кадрів, які беруть у ньому участь, тощо.

Наразі ж у питанні розроблення та проведення якісного кримінологічного моніторингу, результати якого дозволили б суттєво знизити рівень злочинності, існує низка суб'єктивних та об'єктивних проблем.

На думку Є. Блажівського, ситуація повинна змінитися, якщо на нормативному рівні буде зазначено, що вирішити завдання протидії злочинності неможливо без створення єдиної системи моніторингу кримінальної ситуації. Основною стратегічною метою здійснення

державного моніторингу протидії злочинності є одержання інформації, що дає змогу здійснювати: визначення масштабів поширення злочинності в країні з урахуванням латентних характеристик, виявлення і прогнозування пов'язаних із цим негативних наслідків; виявлення, прогнозування й оцінювання рівня загроз національній безпеці у сфері протидії злочинності; прийняття необхідних управлінських рішень у сфері протидії злочинності на державному, регіональному та місцевому рівнях; оцінювання ефективності проведеної політики у сфері протидії злочинності та формування пропозицій із її підвищення. Необхідно також визначити суб'єктів, які будуть здійснювати моніторинг, сформулювати основні функції та завдання, встановити механізм формування й розвитку самої системи державного моніторингу [6, с. 101].

Повністю підтримуємо викладену вище пропозицію. Дійсно, як неодноразово зазначалося вище, в нашій державі відсутній єдиний документ, який би регулював питання здійснення кримінологічного моніторингу, що призводить до зниження темпів ефективної боротьби зі злочинністю. Подібний нормативно-правовий акт дозволить усунути низку протиріч і прогалин та стане підґрунтям у проведенні цього напрямку діяльності будь-яким суб'єктом протидії злочинності (зокрема, неурядовими організаціями).

Схожі проблеми, що існують в окресленому питанні, порушує у своїх дослідженнях і Ю. Тарасевич. Вчений наголошує, що до недоліків, які пов'язані із застосуванням кримінологічного моніторингу, можна віднести відсутність: єдиного підходу до проведення кримінологічного моніторингу; єдиних критеріїв оцінки ефективності кримінологічного моніторингу; нормативної основи,

тобто правового підґрунтя для реалізації кримінологічного моніторингу (не вистачає правових актів, котрі б більш повно регулювали питання кримінологічного моніторингу як на всеукраїнському рівні, так і на місцях); методики, за якою можна було б оцінити ефективність превентивної діяльності, яка проводиться [210, с. 69].

Без сумніву, перелічені проблеми мають бути врегульовані уніфікованим законодавчим актом. Крім того, такий документ повинен містити саме визначення кримінологічного моніторингу, його етапів, принципів здійснення тощо.

У процесі реалізації будь-яких напрямів кримінологічної діяльності (у тому числі в ході проведення кримінологічного моніторингу) неурядові організації взаємодіють із загальними та спеціальними суб'єктами протидії злочинності. Така взаємодія дозволяє розширити масштаби кримінологічних заходів, зробити їх більш ефективними. У контексті дослідження окремих напрямів кримінологічної діяльності неурядових організацій вбачається доречним розглянути питання взаємодії неурядових організацій із іншими суб'єктами протидії злочинності, що і буде зроблено в наступному підрозділі нашого дисертаційного дослідження.

2.2. Взаємодія неурядових організацій із іншими суб'єктами протидії злочинності

Будь-яка діяльність може бути ефективною виключно у випадку злагодженої взаємодії всіх суб'єктів, що беруть у ній участь. Не є

винятком і напрям протидії злочинності. Як зазначає М. Колодяжний, сучасний підхід світового співтовариства у запобіганні та протидії злочинності базується на налагодженні партнерських зв'язків державних органів із громадськими та неурядовими організаціями, науковими колами, окремими громадянами. Діяльність останніх безпосередньо спрямовується на сферу запобігання злочинності, пов'язується з громадським контролем ефективності роботи органів кримінального переслідування або моніторингом законності витрачання державних фінансів [77, с. 4].

Повністю погоджуємось із наведеною тезою. Саме взаємодія різних суб'єктів протидії злочинності є запорукою досягнення мети, що полягає якщо не у повному подоланні злочинності (що, безумовно, є декларативною, ідеальною ціллю, яка не може бути досягнута з об'єктивних причин (серед яких і людська природа)), то у суттєвому зменшенні її рівня.

Традиційно дослідження питання взаємодії тих чи інших суб'єктів протидії злочинності розпочинають із розкриття понятійного апарату. Зокрема, акцентується увага на змісті категорій «взаємодія» та «координація», їх співвідношенні між собою. У контексті питання взаємодії неурядових організацій із іншими суб'єктами протидії злочинності такий аналіз також виглядає доречним, тому зупинимось на ньому детальніше.

Відповідно до словника української мови поняття «взаємодія» може вживатися у таких значеннях:

- 1) взаємний зв'язок між ким-, чим-небудь у дії;
- 2) узгодженість дій між ким-, чим-небудь.

Дієслово ж «взаємодіяти» означає бути у взаємодії; діяти узгоджено [194, с. 183].

Перелічені значення поняття «взаємодія» виглядають доволі схожими, адже кожне з них передбачає наявність двох або більше суб'єктів (об'єктів), які вступають у контакт один із одним (між якими виникає контакт). Проте у другому випадку наявний додатковий обов'язковий атрибут такої взаємодії – узгодженість дій між відповідними суб'єктами.

При цьому вважаємо дещо дискусійним припущення про те, що узгодженість може виникати між чим-небудь. Дійсно, взаємодія у першому значенні може існувати як між суб'єктами суспільних відносин (людьми), так і між іншими живими істотами або навіть предметами (так, наприклад, як взаємодію можна розглядати роботу всіх частин механізму годинника).

У другому ж випадку припускаємо, що узгодженість виникає внаслідок усвідомлення такої взаємодії її суб'єктами, а отже, ними можуть виступати виключно особи, адже тільки людина наділена цією суб'єктивною ознакою (за таким принципом будуються правила притягнення винного до кримінальної відповідальності, вчення про суб'єкт злочину або кримінального проступку).

На користь останнього факту свідчать роздуми В. Топчія, який зауважує, що взаємодія – це насамперед взаємний зв'язок між двома (або більше) суб'єктами (об'єктами), які здійснюють вплив один на одного. Усі суб'єкти (об'єкти) взаємодії є складовими елементами певної системи. Проте, на думку вченого, вищенаведені визначення слід поділити на дві групи: взаємодія неживих об'єктів та явищ і взаємодія наділених розумом живих суб'єктів. Відмінність між цими

групами полягає в тому, що при взаємодії неживі об'єкти та явища здійснюють безпосередній або опосередкований вплив один на одного, викликаючи при цьому нову дію (наприклад, передача енергії при контакті). А під час взаємодії наділених розумом живих суб'єктів їхня діяльність цілеспрямована, осмислена, має мету. Взаємодія суб'єктів виникає не в результаті здійснення впливу один на одного, а з усвідомлення необхідності здійснення спільних дій, спрямованих на досягнення спільної мети. Під час взаємодії суб'єкти впливають на якісні характеристики один одного [216, с. 166].

Згадане усвідомлення необхідності здійснення спільних дій, а також обговорення істотних умов взаємодії і утворюють узгодженість. Отже, узгодженість дій – це риса, що притаманна лише особі.

Зважаючи на вищевикладені дефініції взаємодії, вважаємо, що узгодженість – це і є взаємний зв'язок між ким-, чим-небудь у діяльності, проте цей зв'язок характеризується низкою обов'язкових ознак:

- 1) може виникати виключно між людьми;
- 2) є свідомим;
- 3) є завчасно погодженим між суб'єктами взаємодії.

Варто зауважити, що питанню взаємодії суб'єктів протидії злочинності на сьогодні приділяється значна увага з боку науковців. Доволі вдале, на нашу думку, визначення цього поняття на дисертаційному рівні було сформульовано С. Спільником. Вчений пропонує розглядати під нею (взаємодією суб'єктів протидії злочинності) частину суспільних відносин, що здійснюється у законний спосіб та виникає між рівними за своїми правами та обов'язками суб'єктами (два та більше), виражається у виконанні

узгоджених за завданням, місцем, часом та способом дій, спрямованих на протидію злочинності [202, с. 202].

При цьому варто наголосити, що запропонована дефініція розкриває саме зміст взаємодії, суб'єктами якої виступають фізичні та юридичні особи (незалежно від форм власності), що реалізують діяльність у сфері протидії злочинності. Цим пояснюється наявність такого атрибуту, як «узгодженість» (нагадаємо, вище нами було встановлено, що узгодженість робить взаємодію більш ефективною, проте згаданий елемент не завжди притаманний взаємодії).

Водночас дещо суперечливим є твердження про те, що обов'язковим атрибутом взаємодії є узгодженість дій суб'єктів за завданням, місцем, часом та способом. Безумовно, узгодженість є невід'ємною рисою такої діяльності (в іншому випадку взаємодія у цьому напрямі ризикує перетворитися на набір деструктивних дій (бездіяльності), що будуть заважати виконанню покладених на суб'єктів завдань), проте вона не обов'язково має виявлятися саме в сукупності перелічених напрямів (наприклад, способи вчинення дій можуть не обговорюватися відповідними суб'єктами тощо).

Щодо решти ознак взаємодії суб'єктів протидії злочинності повністю підтримуємо позицію С. Спільника. Зокрема, дійсно, така взаємодія може здійснюватися виключно у законний спосіб. В іншому випадку вона не сприяє протидії злочинності, а лише породжує її (адже вчинення таких дій являє собою деліктну поведінку).

Доречною також є вказівка на рівнозначність суб'єктів взаємодії. У випадку диференціації суб'єктів за критерієм прав та обов'язків такі відносини не можуть розглядатись як взаємодія, а набувають рис, наприклад, координації, яку буде розглянуто далі.

Що ж стосується глобальної мети такої взаємодії, без сумніву, вона полягає у протидії злочинності (запобіганні та припиненні кримінальних правопорушень).

Отже, на основі викладеного пропонуємо в межах нашої дисертаційної роботи під взаємодією суб'єктів протидії злочинності розглядати узгоджену спільну діяльність рівних за своїми правами та обов'язками суб'єктів протидії злочинності, що здійснюється у законний спосіб та спрямована на запобігання кримінальним правопорушенням та правове реагування на них.

Додамо, що на науковому рівні доволі часто поряд із категорією «взаємодія» вживається термін «координація». Наразі відсутня єдина позиція щодо їх співвідношення. Одна група науковців розглядає їх як синоніми, друга – як частину та ціле (де взаємодія виступає більш широким поняттям), третя – як близькі за значенням, проте самостійні види взаємозв'язків.

На сьогодні найбільш популярною у науковому середовищі є саме третя позиція. Як слушно зазначає Д. Ішук, під координацією діяльності спеціалізованих суб'єктів протидії корупції України необхідно розуміти управлінську діяльність із упорядкування взаємозв'язків та взаємодії між відповідними суб'єктами, що, в свою чергу: по-перше, забезпечує узгодження їхніх дій на шляху досягнення єдиної спільної мети; по-друге, дозволяє розподілити їхні ролі у відповідних правовідносинах; по-третє, мінімізує можливості дублювання повноважень різними суб'єктами протидії корупції. Отже, все вказане вище свідчить про те, що взаємодія та координація не є тотожними поняттями, їхня ключова відмінність полягає у тому, що

координація, на відміну від взаємодії, передбачає наявність можливості прямого впливу на роботу окремого суб'єкта [58 с. 92].

Наведена теза може бути спроектована у площину координації діяльності суб'єктів протидії злочинності загалом. Тож із викладеного слідує, що координація сприяє підвищенню ефективності рівня взаємодії, структурує її. Вона є необхідною у випадку, коли існує значна кількість суб'єктів взаємодії та коли остання передбачає значну кількість взаємоузгоджених дій між ними (в іншому ж випадку координація може перетворитись у бюрократичний інструмент, що суттєво знизить рівень ефективності взаємодії).

Отже, основна відмінність координації від взаємодії полягає у різному правовому статусі суб'єктів (у випадку координації є суб'єкт вищого рівня, який контролює та координує дії суб'єктів нижчих рівнів, тоді як під час взаємодії суб'єкти протидії злочинності знаходяться у рівних правах щодо один до одного) та різних напрямках їхньої діяльності [202, с. 204].

Розглянувши зміст категорій «взаємодія» та «координація», доречно проаналізувати поняття «протидія злочинності» та визначити суб'єктів, що реалізують цю діяльність.

Протидія злочинності – доволі широке за своїм обсягом поняття, що містить цілий комплект напрямів діяльності. Як слушно вказує В. Куц, сутність протидії злочинності полягає в здійсненні соціально-управлінської діяльності, включно з реалізацією громадських і приватних ініціатив та кримінально-юстиційних зусиль, спрямованих на утримання злочинності в соціально допустимих межах, зміст якої становлять запобігання таким правопорушенням та правове реагування на них як взаємопов'язані безперервні процеси [113, с.

110]. При цьому вчений наголошує на тому, що поняттям «запобігання» охоплюється сукупність трьох названих засобів, перший із яких, профілактика, спрямовується на першу складову злочинності – причини й умови вчинення кримінального правопорушення; другий, попередження, націлений на другу складову злочинності – схильність людей до вчинення кримінальних правопорушень; третій, припинення, блокує створення умов для вчинення правопорушення, тобто готування до його вчинення (ст. 14 КК України) [113, с. 108].

Отже, маємо таку структуру: протидія – широке поняття, що охоплює два основні напрямки діяльності: запобігання кримінальним правопорушенням та правове реагування на ті суспільно небезпечні діяння, які вже вчинені або вчиняються. Запобігання, в свою чергу, як складовий елемент протидії диференціюється на профілактику, попередження та припинення.

Керуючись викладеним, вважаємо за доречне в ході аналізу питання взаємодії неурядових організацій із іншими суб'єктами протидії злочинності розглядати приклади різних напрямів діяльності у цій сфері (як запобігання злочинам та кримінальним проступкам, так і правове реагування на вже вчинену деліктну поведінку).

О. Бандурка та О. Литвинов виокремлюють такі основні ознаки протидії злочинності:

1. Діяльність державних органів, інститутів громадянського суспільства, організацій та фізичних осіб у межах їхніх повноважень, спрямована проти злочинних посягань [3, с. 173].

Злочинність – одне з найбільш небезпечних асоціальних явищ, що загрожують життю, здоров'ю, честі та гідності, законним правам

будь-якого суб'єкта суспільних відносин. Саме тому боротьба з цим явищем на різних рівнях є пріоритетною та вимагає консолідації зусиль органів державної влади, фізичних та юридичних осіб;

2. Метою протидії є мінімізація і (або) ліквідація наслідків злочинної діяльності [3, с. 173].

З огляду на визначення поняття «протидія» запропонований умовивід, на нашу думку, є дещо неповним. Повністю погоджуємось із тим, що мінімізація та (або) ліквідація наслідків кримінально протиправної діяльності – це одне з найважливіших завдань діяльності у вигляді протидії злочинності, проте, зважаючи на той факт, що протидія – це поняття бінарне, що охоплює не тільки боротьбу з уже вчиненими актами деліктної поведінки, але і комплекс заходів, спрямованих на недопущення їх виникнення та (або) реалізації шляхом ліквідації детермінантів вчинення злочинів та кримінальних проступків. Через це припускаємо, що мета протидії злочинності більш широка – попередження та припинення кримінальних правопорушень, мінімізація та (або) ліквідація наслідків злочинної діяльності;

3. Може здійснюватися як за допомогою ранньої (профілактичної) запобіжної діяльності, спрямованої на виявлення і подальше усунення причин протиправної (злочинної) діяльності, так і за допомогою боротьби, спрямованої на виявлення, запобігання, припинення, розкриття та розслідування злочинів [3, с. 173].

Остання ознака протидії злочинності підтверджує припущення про те, що мета протидії злочинності є доволі широкою та передбачає два основні напрями діяльності.

Отже, дві останні ознаки так чи інакше були розглянуті вище. Перша ж містить у собі перелік суб'єктів протидії злочинності. Тож якщо керуватися нею, то суб'єкти протидії злочинності можна диференціювати на органи державної влади, неурядові організації та фізичні особи.

На нашу думку, названа класифікація суб'єктів є дещо поверхневою, тому в контексті досліджуваного питання пропонуємо розглянути інші підходи.

На думку Г. Фороса, суб'єкти протидії злочинності та попередження злочинів можуть бути поділені на декілька груп, зокрема:

а) органи та організації, які керують цією діяльністю, організують її, створюють систему управління нею (органи державної влади та управління, органи місцевого самоврядування);

б) органи та організації, стосовно яких протидія злочинності та попередження злочинів віднесено або має бути віднесено до основних завдань і функцій (МВС, Служба безпеки України (далі – СБУ), прокуратура, суд, спеціалізовані громадські організації);

в) органи, установи, організації, функції та повноваження яких не мають цільового спрямування на протидію злочинності та попередження злочинів, але їхня діяльність посередньо впливає на запобіжні процеси щодо детермінантів злочинності та окремих злочинів (заклади освіти, культури, охорони здоров'я, соціальної допомоги, адміністрація підприємств, установ, організацій тощо) [225, с. 180].

Запропонована класифікація виглядає доволі вдалою. При цьому перша група суб'єктів, як правило (проте не завжди, адже в окремих

напрямах діяльності вони можуть вступати у взаємодію з суб'єктами інших груп), здійснює координацію та управління діями останніх, які, в свою чергу, вступають у взаємодію між собою.

Дві останні групи можна розглядати як спеціальні та загальні суб'єкти протидії злочинності. Що стосується неурядових організацій, вони можуть належати як до другої групи суб'єктів (зокрема, це стосується спеціалізованих громадських організацій), так і до третьої (неурядові організації, основні функції яких не пов'язані з протидією злочинності, проте які сприяють у цій сфері діяльності іншим).

Зауважимо, що схожих класифікацій суб'єктів протидії злочинності залежно від того чи іншого критерію та широти визначеності в кримінології досить багато. З-поміж них цікавою вбачається думка А. Кумейка, який пропонує диференціювати суб'єктів протидії злочинності на чотири окремі групи. Так, до першої групи науковець відносить вищі державні органи (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України), яким належить прерогатива визначення внутрішньої та зовнішньої політики держави [112, с. 9].

Таким чином, як і у випадку попередньої класифікації, вчений виокремлює групу суб'єктів, що здійснюють управлінсько-координаторську функцію, визначають засади кримінально-правової політики України.

Вважаємо, що з огляду на роль та функції перелічених суб'єктів владних повноважень віднесення їх до окремої групи суб'єктів протидії злочинності є обґрунтованим та необхідним.

До другої групи, на думку А. Кумейка, варто віднести суди загальної юрисдикції, оскільки вони спеціалізуються на розгляді

цивільних, кримінальних, господарських та адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення. Судова влада є незалежною гілкою державної влади, яка має захищати права й свободи громадян, інтереси держави та суспільства, забезпечувати дотримання законності й справедливості шляхом застосування законів до конкретних юридичних ситуацій. Із-поміж основних завдань правосуддя варто назвати такі: а) захист соціально-економічних, політичних та особистих прав і свобод громадян; б) запобігання злочинам та іншим правопорушенням; в) охорона закріплених у Конституції України політичної й економічної систем від будь-яких посягань тощо [112, с. 9].

Без сумніву, ідея виокремлення суду як групи суб'єктів протидії злочинності є цікавою, хоча і дещо дискусійною. З одного боку, відповідно до ст. 2 Закону України від 02.06.2016 «Про судоустрій і статус суддів» суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [180]. Саме тому виокремлювати суд як суб'єкта протидії злочинності є дещо суперечливим, адже навіть у викладених завданнях суду відсутній напрям, пов'язаний саме з попередженням та припиненням кримінальних правопорушень, мінімізацією та (або) ліквідацією наслідків злочинної діяльності.

З іншого ж боку, суд приймає рішення щодо застосування (не застосування) до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, відповідного виду та розміру заходу державного примусу (покарання). Безумовно, таке рішення впливає на динаміку злочинності (наприклад,

застосування до злочинця покарання у виді позбавлення волі суттєво знижує ризик вчинення ним нового злочину або кримінального проступку). Крім того, суд належить до окремої гілки влади та, як наслідок, виступає як монополіст у сфері здійснення правосуддя, тому віднесення його до будь-якої іншої групи суб'єктів протидії злочинності буде некоректним.

Отже, існують всі підстави вважати, що суд – це один із суб'єктів протидії злочинності, який, зважаючи на його унікальні повноваження та обов'язки, має бути віднесений до окремої групи.

Третю групу в системі суб'єктів протидії злочинності, на думку А. Кумейка, складають суб'єкти, які безпосередньо здійснюють правоохоронну діяльність у контексті боротьби зі злочинністю. Така класифікація, наголошує науковець, є умовною, оскільки правоохоронна діяльність містить реалізацію всіх правоохоронних функцій. У цьому разі під безпосередньою правоохоронною діяльністю варто розуміти здійснення таких функцій, як оперативно-розшукова (виявлення, припинення й документування протиправних діянь), розслідування кримінальних проступків, провадження справ про адміністративні правопорушення, а також здійснення профілактичної функції [112, с. 9–10].

Така група суб'єктів була згадана у попередній класифікації. Саме ці спеціальні суб'єкти протидії злочинності (основна функція яких полягає в попередженні злочинності, розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень, мінімізації наслідків вчинених злочинів та кримінальних проступків) є ядром, без якого система апріорі не може функціонувати. При цьому, якщо Г. Форос відносить до цих суб'єктів як правоохоронні органи, так і спеціалізовані неурядові

організації, то за класифікацією А. Кумейка до них належать лише органи державної влади (більш детально ця позиція буде проаналізована далі).

Як зазначає А. Кумейко, суб'єктів цієї групи можна також поділити на дві підгрупи:

1) суб'єкти, для яких безпосередня правоохоронна діяльність у сфері протидії злочинності є однією з основних функцій (органи Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України тощо);

2) суб'єкти, для яких така діяльність є другорядною функцією та здійснюється лише в процесі виконання ними основних функцій, що безпосередньо не пов'язані з протидією злочинним проявам (органи прокуратури, митні та фіскальні органи тощо) [112, с. 10].

На нашу думку, актуальність такого поділу є доволі суперечливою, так як навіть із назви цієї групи суб'єктів («суб'єкти, які безпосередньо здійснюють правоохоронну діяльність у контексті боротьби зі злочинністю») випливає, що функція у вигляді протидії злочинності є для них однією з основних. Тому, на нашу думку, виокремлювати «більш важливі» або «менш важливі» спеціальні суб'єкти протидії злочинності не зовсім правильно. У такому випадку, можливо, доречним буде диференціювати суб'єктів протидії злочинності на загальні та спеціальні (як це, наприклад, було зроблено Г. Форосом).

Четверту групу (за класифікацією, запропонованою А. Кумейко) аналізованих суб'єктів складає недержавна система суб'єктів протидії злочинності, що є невід'ємною складовою цілісної системи, спрямованої на забезпечення життєво важливих інтересів людини,

суспільства й держави. Сукупність таких суб'єктів сьогодні є досить численною; проте назвати спеціальними, тобто такими, для яких попередження й протидія злочинності є статутною, законодавчо закріпленою функцією, на думку науковця, можна лише ті громадські формування з охорони громадського порядку, які створені та діють на підставі Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону».

Зауважимо, що віднесення до спеціальних суб'єктів протидії злочинності з-поміж неурядових організацій виключно тих громадських формувань, що створені та діють на підставі згаданого вище нормативно-правового акта, є доволі дискусійною позицією. Охорона громадського порядку – важливий напрям протидії злочинності, проте далеко не єдиний. Зокрема, існує чимало неурядових організацій, які реалізують інші види кримінологічної діяльності (як-от охорона сусідського житла (діяльність «сусідських варт»), проведення кримінологічних досліджень та тренінгів тощо). Більш детально вказане питання буде проаналізовано у наступному розділі нашого дисертаційного дослідження в контексті зарубіжного досвіду кримінологічної діяльності неурядових організацій.

Отже, запропонована вище класифікація є обґрунтованою, проте, на нашу думку, диференціація суб'єктів на загальні та спеціальні є більш доречною, адже в останньому випадку вона насамперед побудована за напрямками кримінологічної діяльності (що є більш важливим у контексті дослідження питання протидії злочинності), а вже потім – за приналежністю до держави.

Резюмуючи викладене, зауважимо, що на сьогодні на науковому рівні існують різні позиції щодо поділу суб'єктів протидії

злочинності. Кожна з них містить як певні переваги, так і окремі недоліки. У розрізі нашого дослідження пропонуємо користуватися підходом, відповідно до якого суб'єкти протидії злочинності диференціюються залежно від їхніх повноважень та функцій на:

- 1) органи та організації, які керують цією діяльністю, організують її, створюють систему управління нею [225, с. 180];
- 2) загальні суб'єкти протидії злочинності;
- 3) спеціальні суб'єкти протидії злочинності.

При цьому неурядові організації можуть належати як до загальних суб'єктів протидії злочинності (наприклад, гуманітарні та медичні організації, що відіграють важливу роль у наданні допомоги особам, які стали жертвами воєнної агресії з боку Російської Федерації), так і до спеціальних (тобто основними напрямками їхньої роботи є профілактика та (або) припинення злочинів та кримінальних проступків).

Перш ніж безпосередньо розглянути напрями взаємодії неурядових організацій із іншими суб'єктами у сфері протидії злочинності, варто наголосити, що за метою взаємодія буває постійною, тимчасовою, разовою. Постійна взаємодія налагоджується для вирішення постійно існуючих проблем функціонування органів та установ. Наприклад, організація обміном інформацією з підрозділами з боротьби зі злочинністю (органи та підрозділи Національної поліції України, СБУ та ін.) або взаємодія із судами з приводу різних процесуальних та процедурних питань виконання кримінальних покарань (підготовка та розгляд справ про умовно-дострокове звільнення та ін.). Тимчасова взаємодія відбувається при реалізації спільних заходів, тривалість та змістовне

наповнення яких конкретно визначене. Тривалість взаємодії – достатньо умовна характеристика і відображає часовий проміжок реалізації спільних дій. Наприклад, реалізація спільного проєкту установи виконання покарань та громадської організації протягом року або двох років (залежно від домовленостей). Така взаємодія завершується у встановлені нормативними актами або домовленостями строки й інколи призводить до того, що мета взаємодії не досягається або не повністю досягається. Разова взаємодія передбачає реалізацію одноактних спільних заходів, які, як правило, характеризуються спрямованістю на вирішення конкретної проблеми і короткою тривалістю. Наприклад, гасіння пожежі на території установи виконання покарань спільними зусиллями відомчої пожежної охорони та підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій [26, с. 4].

У процесі протидії злочинності важлива будь-яка взаємодія відповідних суб'єктів у цій сфері, незалежно від її тривалості. У такому випадку головним чинником виступає досягнення задекларованої мети.

Як слушно зазначають В. Голіна, С. Шрамко та А. Калініна, основні об'єкти запобіжного впливу запобігання та протидії злочинності знаходяться у сферах громадського порядку і громадської безпеки, у тому числі в разі виникнення надзвичайних ситуацій, адміністративних правопорушень і злочинності, дорожнього руху, дитячої бездоглядності і правопорушень неповнолітніх, державного кордону і прикордонного режиму тощо. Установлено, що коло об'єктів запобіжного впливу громадськості в зазначених та інших сферах життєдіяльності людей на різні потенційні загрози в сучасних

умовах майже необмежене. Об'єкти запобіжного впливу громадськості знаходяться у сферах людської моралі і правопорядку [21, с. 60].

Дійсно, громадяни, як невід'ємний елемент суспільних відносин, зацікавлені передусім у надійному забезпеченні на відповідній території громадського порядку та безпеки. Саме тому більшість зусиль неурядових організацій спрямовано саме на протидію злочинності у перелічених сферах [54, с. 78]. Слід зазначити, що названі напрями діяльності є найбільш поширеними, проте далеко не єдиними.

Яскравим прикладом взаємодії неурядових організацій із іншими суб'єктами протидії злочинності є співпраця громадських формувань із охорони громадського порядку з правоохоронними органами. Так, у названому напрямі роботи найбільш тісною є взаємодія цих формувань із органами та підрозділами Національної поліції України.

Згідно з ч. 1 ст. 23 Закону України від 02.07.2015 «Про Національну поліцію» поліція відповідно до покладених на неї завдань здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень; виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення; вживає заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення; вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального,

адміністративного правопорушення; здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події тощо [175].

Перелічені повноваження поліції свідчать про те, що цей правоохоронний орган виступає як один із центральних спеціальних суб'єктів протидії злочинності, тому є цілком природним, що в процесі своєї діяльності він може та повинен (адже, як було вказано вище, протидія злочинності – це широкий та багатовекторний напрям діяльності, ефективність реалізації якого залежить від рівня консолідації всіх суб'єктів) взаємодіяти з іншими суб'єктами у цій сфері (у тому числі з неурядовими організаціями).

Основні напрями взаємодії громадських формувань із охорони громадського порядку з органами та підрозділами Національної поліції України передбачені у Законі України від 22.06.2000 «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону». Так, відповідно до ч. 1 ст. 9 цього нормативно-правового акта до основних завдань громадських формувань у сфері охорони громадського порядку належать:

1) надання допомоги органам Національної поліції у забезпеченні громадського порядку і громадської безпеки, запобіганні адміністративним і кримінальним правопорушенням [183].

Взаємодія у цьому напрямі роботи може виявлятися, наприклад, у патрулюванні (у тому числі спільному) або присутності в громадських місцях з метою профілактики вуличної злочинності. При цьому для підвищення ефективності такого патрулювання (у випадку, якщо громадські формування у сфері охорони громадського порядку реалізують такий захід самостійно) неурядові організації та посадові

особи органів та підрозділів Національної поліції України погоджують відповідні маршрути патрулювання. Узгодження дозволяє:

- виявити найбільш криміногенні місця, в яких найчастіше вчиняються злочини та кримінальні проступки;
- спланувати алгоритм надання оперативної допомоги з боку поліції у випадку потреби;
- уникнути випадків шахрайства, в яких кримінальні правопорушники вчиняють злочини та кримінальні проступки «під егідою представників громадських формувань у сфері охорони громадського порядку»;
- ефективно розподілити сили та засоби поліції тощо.

Варто зазначити, що патрулювання – не єдиний напрям надання допомоги органам Національної поліції України у забезпеченні громадського порядку і громадської безпеки, запобіганні адміністративним і кримінальним правопорушенням. Зокрема, така взаємодія може виявлятися у наданні неурядовими організаціями органам та підрозділам Національної поліції України матеріально-технічної допомоги (закупка спецзасобів, засобів зв'язку, гаджетів та технічних приладів (наприклад, GPS-трекерів, планшетів), надання доступу до власних баз даних (наприклад, систем відеоспостереження, встановлених на законних підставах)) тощо;

2) інформування органів Національної поліції про вчинені або ті, що готуються, кримінальні правопорушення, місця концентрації злочинних угруповань [183].

У цьому випадку взаємодія може виявлятися в наданні органам та підрозділам Національної поліції України корисної інформації, яка дозволить деактивувати або ліквідувати детермінанти кримінальних

правопорушень, відреагувати у відповідний спосіб на вчинені кримінальні правопорушення (або кримінальні правопорушення, що готуються);

3) сприяння органам Національної поліції у виявленні і розкритті кримінальних правопорушень, розшуку осіб, які їх вчинили, захисті інтересів держави, підприємств, установ, організацій, громадян від кримінально протиправних посягань; участь у забезпеченні безпеки дорожнього руху та боротьбі з дитячою бездоглядністю і правопорушеннями неповнолітніх [183].

Зазначений напрям взаємодії тісно пов'язаний із попередніми. Зрозуміло, що поліція, як один із центральних спеціальних суб'єктів протидії злочинності, наділена більшими повноваженнями (ніж неурядові організації) в частині розкриття та припинення кримінальних правопорушень. Тож надання відповідної інформації органам та підрозділам Національної поліції України дозволяє останнім оперативно відреагувати на неї та вжити ефективних заходів, спрямованих на протидію злочинності.

Крім того, члени неурядових організацій (у цьому випадку громадських формувань у сфері охорони громадського порядку) спільно з поліцейськими можуть реалізовувати низку інформаційних кампаній (наприклад, спрямованих на протидію дитячій бездоглядності), брати участь у забезпеченні безпеки дорожнього руху тощо.

Як вдало зазначають В. Голіна, С. Шрамко та А. Калініна, аналіз діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку дозволив установити, що основними завданнями цих формувань є: патрулювання територій відповідно до зазначеного маршруту;

виставлення постів; проведення рейдів щодо виявлення правопорушників; здійснення індивідуальних профілактичних заходів; огляд місць скупчення осіб із девіантною поведінкою; виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів; проведення агітаційно-пропагандистської роботи тощо. Також застосовуються такі форми діяльності громадян та їх об'єднань, спрямовані на випередження, відвернення та припинення злочинних намірів, як: самостійне розслідування фактів учинення злочинних діянь та оприлюднення доказів; доведення до відома вищого керівництва держави випадків порушення чинного законодавства; висування вимог щодо відкритості використання бюджетних коштів на державному та місцевих рівнях; перевірка або навіть втручання в обставини, що потенційно мають загрозливі злочинні наслідки; контроль за діяльністю органів влади, зокрема правоохоронних; участь у законотворчому процесі [21, с. 60].

Кожен із перелічених напрямів діяльності може бути ефективно реалізований виключно у випадку взаємодії з іншими суб'єктами протидії злочинності, передусім із Національною поліцією України – центральним органом виконавчої влади.

Таким чином, на сьогодні існує низка напрямів співпраці вказаних неурядових організацій із органами та підрозділами Національної поліції України в частині протидії злочинності, кожен із яких сприяє зниженню динаміки злочинності на території нашої держави.

Окремо варто наголосити на тому, що громадські формування у сфері охорони громадського порядку – далеко не єдині неурядові організації, що взаємодіють із поліцією та іншими правоохоронними

органами в частині протидії злочинності. Зокрема, таку співпрацю реалізують науково-дослідні, медичні, гуманітарні та інші об'єднання громадян.

Загалом взаємодія поліції з іншими суб'єктами протидії злочинності розкривається у ст. 5 Закону України від 02.07.2015 «Про Національну поліцію», в якій зазначається, що поліція у процесі своєї діяльності взаємодіє з органами правопорядку та іншими органами державної влади, а також органами місцевого самоврядування відповідно до закону та інших нормативно-правових актів [175].

При цьому законодавець відвів окрему норму (ст. 11), що розкриває питання взаємодії поліції з населенням на засадах партнерства. Відповідно до неї діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та *громадськими об'єднаннями* на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб [175].

Зниження рівня злочинності та безпекове середовище – це потреба будь-якої нормальної людини (або об'єднань людей), тому вказану норму можна розцінювати як законодавче підґрунтя взаємодії поліції з неурядовими організаціями в контексті протидії злочинності.

Згідно з ч. 2 названої норми з метою визначення причин та/або умов учинення правопорушень планування службової діяльності органів і підрозділів поліції здійснюється з урахуванням специфіки регіону та проблем територіальних громад [175].

Взаємодія поліції з неурядовими організаціями також виражається і в оцінці рівня довіри населення до цього правоохоронного органу, яка виступає головним критерієм оцінки ефективності діяльності органів та підрозділів поліції.

Окремо варто наголосити на проведенні поліцією спільних проєктів із громадськістю. Згідно зі ст. 89 Закону України «Про Національну поліцію» поліція взаємодіє з громадськістю шляхом підготовки та виконання спільних проєктів, програм та заходів для задоволення потреб населення та покращення ефективності виконання поліцією покладених на неї завдань. При цьому співпраця між поліцією та громадськістю спрямована на виявлення та усунення проблем, пов'язаних зі здійсненням поліцейської діяльності, і сприяння застосуванню сучасних методів для підвищення результативності та ефективності здійснення такої діяльності [175].

Як було вказано вище, така взаємодія може виявлятися в обміні інформацією, досвідом, матеріально-технічним забезпеченням, реалізації спільних заходів тощо.

Окрему увагу варто приділити питанню взаємодії неурядових організацій із підрозділами Державної прикордонної служби України у сфері протидії злочинності. Згідно зі згаданим вище Законом України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» основними завданнями громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону у сфері охорони державного кордону є:

1. Надання допомоги підрозділам Державної прикордонної служби України у виявленні та затриманні осіб, які порушили або намагаються порушити державний кордон чи провадять іншу протиправну діяльність на кордоні [183].

Цей напрям взаємодії, як правило, не обмежується лише співпрацею з представниками Державної прикордонної служби України та поширюється на інші правоохоронні органи: Національну

поліцію України (наприклад, у випадку вчинення суб'єктом кримінального правопорушення злочину, передбаченого ст. 332 КК України), органи безпеки (наприклад, у випадку вчинення суб'єктами кримінальних правопорушень суспільно небезпечних діянь, передбачених ст.ст. 332-1, 332-2, 333, 334 КК України) тощо;

2. Сприяння військовослужбовцям Державної прикордонної служби України в охороні державного кордону, виключної (морської) економічної зони України, а також здійснення контролю за дотриманням режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон, проведення разом із ними пропуску громадян до місць відпочинку і роботи [183].

Така діяльність може виражатись у спільному патрулюванні державного кордону, перебуванні в пунктах пропуску тощо. Її реалізація дозволяє знизити ймовірність порушень перетину державного кордону, адже потенційні суб'єкти кримінальних правопорушень, розуміючи, що державний кордон надійно охороняється різними суб'єктами протидії злочинності, можуть відмовитися від вчинення актів деліктної поведінки;

3. Надання допомоги підрозділам Державної прикордонної служби України у виявленні умов та причин, які можуть призвести до злочинної діяльності на кордоні, і вжиття заходів до їх усунення [183].

Як було вказано у попередніх підрозділах нашого дисертаційного дослідження, виявлення та дослідження детермінантів вчинення злочинів та кримінальних проступків – це важливий напрям кримінологічної діяльності, який дозволяє виробити стратегію запобігання відповідним групам суспільно небезпечних діянь.

Усунення відповідних причин та умов сприяє суттєвому зниженню рівня злочинності;

4. Участь у спостереженні за місцями роботи і відпочинку поблизу кордону та за прикордонними інженерними спорудами [183].

Перелічені місця завжди несуть потенційну небезпеку, тому втрата контролю над ними сприяє вчиненню кримінальних правопорушень, що посягають на суспільні відносини у сфері забезпечення захисту державного кордону. Ба більше, недостатня охорона відповідних об'єктів може призвести до актів деліктної поведінки у вигляді посягання на суверенітет та територіальну цілісність нашої держави;

5. Участь у заходах Державної прикордонної служби України з профілактики порушень або спроб порушення державного кордону і режиму в пунктах пропуску через державний кордон, незаконного переміщення через державний кордон вантажів, предметів, матеріалів та іншого майна [183].

Отже, громадські формування у сфері охорони громадського порядку активно взаємодіють із підрозділами Державної прикордонної служби України, допомагаючи тим самим здійснювати комплекс заходів із забезпечення контролю за дотриманням режиму державного кордону, функціонування пунктів пропуску через державний кордон, запобігання та припинення злочинів та кримінальних проступків, що посягають на недоторканність державних кордонів тощо. Особливо важливою така взаємодія є під час дії на території України правового режиму воєнного стану, викликаного внаслідок підступного розгортання Російською Федерацією повномасштабної війни проти нашої держави. У таких

умовах охорона державного кордону набуває надважливого значення, тому допомога з боку неурядових організацій органам державної влади у цій сфері є як ніколи актуальною.

Переконані, що для якнайшвидшої перемоги України над державою-терористом, яка нехтує не тільки всіма можливими принципами та положеннями міжнародного права, але і загальнолюдськими нормами моралі, важливо, щоб вітчизняні неурядові організації консолідували свої дії навколо проблеми забезпечення недоторканності державного кордону та надавали необхідну допомогу відповідним державним органам (у тому числі підрозділам Державної прикордонної служби України).

Окремо варто наголосити на взаємодії неурядових організацій із СБУ. Відповідно до ст. 2 Закону України від 25.03.1992 «Про Службу безпеки України» на Службу безпеки України покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. Крім того, до завдань Служби безпеки України також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства, тероризму та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України [179].

Таким чином, одним із основних завдань СБУ виступає попередження, виявлення, припинення та розкриття окремих видів

кримінальних правопорушень. Зважаючи на це, є цілком логічним, що для виконання окресленого завдання зазначений правоохоронний орган повинен взаємодіяти з іншими загальними та спеціальними суб'єктами протидії злочинності.

Наведена вище теза знаходить своє підтвердження у ст. 8 Закону України від 25.03.1992 «Про Службу безпеки України», яка має назву «Відносини Служби безпеки України з державними органами, підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами, громадянами та їх об'єднаннями». Відповідно до цієї норми СБУ взаємодіє з державними органами, підприємствами, установами, організаціями та посадовими особами, які сприяють виконанню покладених на неї завдань [179].

Зауважимо, що законодавець розглядає саме як взаємодію діяльність СБУ виключно з цими суб'єктами протидії злочинності, окреслений перелік є вичерпним.

Із викладеного слідує, що чинна редакція Закону України «Про Службу безпеки України» не передбачає взаємодію СБУ з неурядовими організаціями в контексті протидії злочинності. Водночас в абзаці другому ст. 8 згаданого нормативно-правового акта задекларовано таке:

«Громадяни України та їх об'єднання, інші особи сприяють законній діяльності Служби безпеки України на добровільних засадах» [179].

Таким чином, з одного боку, громадяни та неурядові організації не фігурують як суб'єкти, з якими взаємодіє СБУ в процесі протидії злочинності, а з іншого – громадяни та неурядові організації у певний спосіб можуть сприяти СБУ в цьому напрямі на добровільних засадах.

Для того щоб розібратися у такій ситуації, доречно розкрити зміст поняття «сприяти».

Згідно з академічним словником української мови поняття «сприяти» може використовуватись у таких значеннях:

- 1) позитивно впливати на щось;
- 2) створювати відповідні умови для здійснення, виконання і т. ін. чого-небудь;
- 3) подавати допомогу в чому-небудь;
- 4) бути причиною або наслідком виникнення, існування і т. ін. чого-небудь;
- 5) створювати, викликати бажання виконувати яку-небудь дію;
- 6) потурати кому-небудь [37].

Зважаючи на той факт, що сприяння неурядовими організаціями та окремими громадянами СБУ відбувається в контексті протидії злочинності, таку діяльність можна розглядати в контексті саме взаємодії. Проте з огляду на необхідність дотримання принципу єдності термінології законодавства, що належить до законодавчої техніки, вбачається доречним додати до переліку суб'єктів, із якими взаємодіє СБУ, громадян України та їх об'єднання (абзац 1 ст. 8 Закону України про Службу безпеки України). При цьому видалення положень абзацу 2 ст. 8 («Громадяни України та їх об'єднання, інші особи сприяють законній діяльності Служби безпеки України на добровільних засадах» [179]) цього законодавчого акта вважаємо недоречним, адже у ньому законодавець у такий спосіб підкреслює особливий характер такої взаємодії – вона (взаємодія) базується на засадах добровільності з боку неурядових організацій та окремих громадян.

Отже, пропонуємо викласти ст. 8 Закону України «Про Службу безпеки України» у такій редакції:

«Стаття 8. Відносини Служби безпеки України з державними органами, підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами, громадянами та їх об'єднаннями

Служба безпеки України взаємодіє з державними органами, підприємствами, установами, організаціями та посадовими особами, громадянами та їх об'єднаннями, які сприяють виконанню покладених на неї завдань.

Сприяння громадянами України та їх об'єднаннями, іншими особами законній діяльності Служби безпеки України відбувається на добровільних засадах» **(абзац 1: додано «громадянами та їх об'єднаннями», абзац 2: смисл той самий, трохи перефразовано).**

Зауважимо, що взаємодія СБУ з неурядовими організаціями також знаходить своє відображення у п. 9 ч. 1 ст. 25 Закону України «Про Службу безпеки України», що відносить до прав СБУ належить здійснення співробітництва з громадянами України та іншими особами, в тому числі на договірних засадах, із дотриманням при цьому умов добровільності і конфіденційності цих відносин [179].

Взаємодія неурядових організацій із СБУ у сфері протидії злочинності охоплює низку напрямів. Нагадаємо, відповідно до чинного КПК України (ч. 2 ст. 216) до підслідності слідчих органів безпеки віднесено значну кількість кримінальних правопорушень (ст. 109, 110, 110-2, 111, 111-1, 111-2, 112, 113, 114, 114-1, 114-2, 201, 201-1, 258–258-5, 265-1, 305, 328, 329, 330, 332-1, 332-2, 333, 334, 359, 422, 435-1, 436, 436-2, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 446, 447 КК України, а також інші суспільно небезпечні діяння у випадках,

передбачених в абзаці 2 ч. 2 ст. 216 КПК України). Неурядові організації, як суб'єкти протидії злочинності, можуть сприяти СБУ в розкритті та припиненні відповідних кримінальних правопорушень, надаючи відповідну інформацію, допомогу в розшуку осіб, які вчинили злочини та кримінальні проступки, тощо.

Підвищенню рівня взаємодії СБУ з неурядовими організаціями сприяє створення названим правоохоронним органом інформаційних сторінок щодо алгоритму дій громадян в екстремальних ситуаціях. Зокрема, станом на 24.05.2025 на офіційному вебсайті СБУ розміщено інформацію про те, як:

- 1) діяти, якщо громадянин дізнався про підготовку теракту або його вербують;
- 2) діяти, якщо особа виявила підозрілий предмет;
- 3) діяти, якщо особу вербують;
- 4) діяти, якщо особу захопили заручником;
- 5) діяти, щоб соцмережу громадянина або неурядової організації не зламали;
- 6) діяти, щоб запобігти витoku службової інформації;
- 7) діяти військовослужбовцям у соцмережах;
- 8) подбати про кібербезпеку [159].

Перелічені алгоритми дозволяють неурядовим організаціям швидко комунікувати та правильно діяти в тих чи інших надзвичайних ситуаціях, що, в свою чергу, допомагає співробітникам СБУ своєчасно припинити дію шкідливого фактора, усунути відповідні детермінанти кримінальних правопорушень, припинити злочини або кримінальні проступки та притягнути до відповідальності винних осіб.

Окремий напрям взаємодії неурядових організацій із СБУ пов'язаний із інститутом громадського контролю. Згідно зі ст. 7 згаданого вище законодавчого акта громадськість має право на інформацію про діяльність СБУ. Зокрема, СБУ інформує про свою діяльність через засоби масової інформації, шляхом надання відповідей на запити на доступ до публічної інформації та в інших формах у визначеному законодавством порядку. Крім того, закон забороняє встановлювати обмеження на інформацію щодо загального бюджету Служби безпеки України, її компетенції та основних напрямів діяльності, а також випадків протиправних дій органів і співробітників Служби безпеки України [179].

Відповідний механізм контролю дозволяє знизити ймовірність зловживання працівниками СБУ своїми службовими повноваженнями та, як наслідок, очистити правоохоронну систему від шкідливих елементів.

Крім того, поширеними є випадки взаємодії неурядових організацій із Державною кримінально-виконавчою службою України (далі – ДКВС України).

У ст. 2 Закону України від 23.06.2005 «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» зазначається, що одним із основних принципів діяльності ДКВС України є взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, благодійними і релігійними організаціями [165]. Цей принцип знаходить своє відображення і у ст. 5 «Відносини Державної кримінально-виконавчої служби України з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та

організаціями, органами іноземних держав і міжнародними організаціями» названого законодавчого акта.

Зрозуміло, що особи, які вчинили кримінальні правопорушення, в певний момент часу стали асоціальним елементом та заслуговують на справедливу реакцію з боку держави, яка полягає у застосуванні до засудженого відповідного заходу примусу (як правило). Однак такий захід примусу спрямований насамперед на ресоціалізацію особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, та, у випадку необхідності, ізоляцію її від соціуму, а не на помсту або заподіяння тортур та мордування. Саме тому для ефективного функціонування кримінально-виконавчої системи, а також із метою запобігання так званій пенітенціарній злочинності необхідна тісна взаємодія неурядових організацій із ДКВС України.

Як зауважує С. Гречанюк, основними напрямками взаємодії неурядових організацій із ДКВС України є:

- 1) відвідування установ виконання покарань і огляд житлових, виробничих, комунально-побутових, інших приміщень та об'єктів;
- 2) бесіди із засудженими, персоналом ДКВС України;
- 3) ознайомлення з документами, що стосуються питань дотримання прав і законних інтересів засуджених;
- 4) прийом пропозицій, звернень, заяв і скарг засуджених, підозрюваних і обвинувачених, персоналу ДКВС України;
- 5) доведення до відома вищих органів управління ДКВС України, органів державної влади і місцевого самоврядування інформації про недоліки в роботі органів і установ виконання покарань і про необхідність їх усунення;

6) надання засудженим допомоги в розшуку родичів, а також інша діяльність із відновлення соціально корисних зв'язків;

7) сприяння у відвідуваннях засуджених священнослужителями різних конфесій, а також представниками релігійних об'єднань;

8) надання благодійної допомоги органам та установам виконання покарань;

9) надання адресної фінансової підтримки конкретних програм, направлених на реалізацію основних напрямів діяльності громадських об'єднань у межах договорів про співпрацю і конкретних проєктів;

10) сприяння в інформуванні органів влади і громадськості про найбільш гострі проблеми кримінально-виконавчої системи і всієї діяльності у сфері виконання покарань [26, с. 7–8].

З викладеного вище слідує, що неурядові організації в частині протидії злочинності взаємодіють із низкою суб'єктів, поміж яких органи та підрозділи Національної поліції, Державна прикордонна служба України, СБУ, ДКВС України тощо. Вказаний перелік не є вичерпним, адже, як неодноразово наголошувалось вище, протидія злочинності – це складний механізм, до складу якого входить широкий перелік суб'єктів.

Загалом варто констатувати, що неурядові організації у напрямі протидії злочинності можуть взаємодіяти з усіма суб'єктами, у тому числі правоохоронними органами. При цьому зазначена взаємодія охоплює напрями протидії будь-яким видам кримінальних правопорушень. Так, наприклад у Стратегії боротьби з організованою злочинністю (далі – Стратегія), затвердженою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 № 1126-р, зазначається, що

формування державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю передбачає:

1) визначення на підставі інформації, отриманої в результаті здійснення практичних заходів боротьби з організованою злочинністю, конкретних напрямів протидії такій злочинності;

2) ідентифікацію ризиків і загроз, що виникають унаслідок організованої злочинної діяльності, постійний аналіз і реагування на них;

3) здійснення органами державної влади, інститутами громадянського суспільства та іноземними партнерами цілеспрямованих, перспективних та узгоджених заходів у сфері боротьби з організованою злочинністю;

4) забезпечення комплексного методичного підходу до боротьби з організованою злочинністю, що включає вжиття заходів до запобігання та припинення діяльності організованих злочинних угруповань як стратегічного (що намагаються вплинути на загрозу), так і оперативного (що намагаються вплинути на конкретні організовані злочинні угруповання та їх учасників) характеру;

5) впровадження в практику трьохетапної моделі формування державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, що базується на прикладі політики ЄС щодо боротьби з тяжкими злочинами та організованою злочинністю. Така модель ґрунтується на максимальній об'єктивності, взаємодії та координації дій суб'єктів, зокрема громадянського суспільства та засобів масової інформації, а також стосується ефективності розподілу ресурсів і включає всі можливі законні методи [181].

Положення Стратегії вкотре свідчать про те, що в демократичному суспільстві неурядові організації та окремі громадяни – це ядро, навколо якого має будуватися держава. Ця теза поширюється і на напрям протидії злочинності.

Якщо говорити про конкретні форми взаємодії неурядових організацій із правоохоронними органами в частині боротьби з організованою злочинністю, то вони подібні до тих, що згадані в Інструкції про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю, затвердженій спільним наказом МВС та СБУ від 10.06.2011 № 317/235. Зокрема, це:

- 1) проведення спільного аналізу стану, структури організованої злочинності, причин і умов, що сприяють діяльності організованих груп, прогнозування тенденцій поширення організованої злочинності;
- 2) обмін інформацією, що становить інтерес для боротьби з організованою злочинністю;
- 3) розроблення й реалізація спільних програм, планів у сфері боротьби з організованою злочинністю;
- 4) створення робочих груп для підготовки законопроектів, пропозицій про зміни й доповнення до законодавства;
- 5) проведення узгоджених оперативно-розшукових, профілактичних та інших заходів;
- 6) підготовка й проведення спільних колегій, нарад, семінарів з питань вдосконалення взаємодії;
- 7) розроблення навчальних програм та проведення занять у системі професійної підготовки тощо [169].

Таким чином, для ефективної боротьби зі злочинністю (у тому числі з організованою) необхідне активне долучення громадськості до

вказаного процесу. Тільки спільні зусилля неурядових організацій та органів державної влади можуть забезпечити нормальне функціонування сучасної правової держави.

Окремим напрямом взаємодії неурядових організацій та органів державної влади в частині протидії злочинності є спільна робота над проектами законодавчих та підзаконних актів. Зокрема, у ч. 3 ст. 22 Закону України «Про громадські об'єднання» зазначається, що органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування можуть залучати громадські об'єднання до процесу формування і реалізації державної політики, вирішення питань місцевого значення, зокрема шляхом проведення консультацій з громадськими об'єднаннями стосовно важливих питань державного і суспільного життя, розроблення відповідних проектів нормативно-правових актів, утворення консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів при органах державної влади, органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування, в роботі яких беруть участь представники громадських об'єднань [163].

Як відомо, запорукою існування правової держави, в якій злочинність як асоціальне явище майже не проявляється, а суспільство надійно захищено від протиправних посягань, є якісне та ефективне національне законодавство. Наразі існує значна кількість неурядових організацій, які займаються вирішенням проблемних питань адміністративного, кримінально-правового та кримінологічного характеру та можуть допомогти державі в процесі модернізації чинних нормативно-правових актів, запропонувати наукові підходи щодо вирішення тих чи інших проблем протидії злочинності. Так,

наприклад, активну участь у вказаних процесах бере об'єднання громадян «Всеукраїнська асоціація кримінального права».

Названа неурядова організація ставить перед собою такі завдання:

1) розробка пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства України в частині запобігання та боротьби зі злочинністю, зокрема транснаціональною, корупційною, організованою, рецидивною, наркотичною та іншими видами злочинності;

2) здійснення порівняльного аналізу кримінального права іноземних країн, узагальнення світового досвіду у практичній та теоретичній сферах діяльності в галузі кримінального права, у тому числі міжнародного кримінального права, з метою використання існуючого позитивного досвіду та гармонізації національного законодавства;

3) співпраця з представниками інших громадських організацій, органами державної влади та місцевого самоврядування, міжнародними організаціями, громадськими та державними діячами з метою використання цих пропозицій у процесі законотворчості;

4) підготовка рекомендацій, висновків, доповідей, аналітичних звітів, експрес-аналізів, консультацій фізичним та юридичним особам, органам державної влади та місцевого самоврядування тощо [206].

Всеукраїнська асоціація кримінального права об'єднує фахівців у галузі кримінально-правових дисциплін (вчених, правників тощо), які долучаються до складу науково-експертних комісій, беруть участь у конференціях, круглих столах тощо, допомагають правоохоронним органам у вирішенні практичних проблем шляхом дослідження

причин та умов злочинності, створення методичних рекомендацій, аналітичних оглядів та ін.

Без сумніву, названі напрями діяльності є важливими в контексті протидії злочинності, вони сприяють модернізації чинного законодавства України, засобів та заходів боротьби з кримінальними правопорушеннями.

Тісний взаємозв'язок з правоохоронними органами підтримують приватні охоронні компанії. Як зауважує Т. Денисова, останнім часом робота приватного охоронця стає складнішою, про що свідчить статистика збільшення випадків злочинних нападів на ювелірні крамниці, пункти обміну валюти, банки, ощадні каси, ломбарди, зали ігрових автоматів тощо. Це спонукає до тісної взаємодії охоронних структур із правоохоронними органами. Отже, на охоронні установи покладаються важливі функції, поміж яких виділяються інформаційно-аналітична, практичного спрямування на протидію злочинності, взаємодія з правоохоронними органами. Останній напрям діяльності можна яскраво проілюструвати такими заходами: проведення спільних із правоохоронними органами нарад, планування спільної діяльності, обмін інформацією; спільне патрулювання, спільне забезпечення громадського порядку під час проведення масових заходів, спільні освітні плани навчання та підвищення кваліфікації; інша багатоаспектна профілактична робота із запобігання злочинності та окремим видам злочинів тощо [35, с. 123].

Зауважимо, що з самих функцій приватних охоронних компаній випливає необхідність взаємодії з правоохоронними органами (насамперед із органами та підрозділами Національної поліції України). У цьому випадку мета та напрями такої взаємодії є

схожими з громадськими формуваннями у сфері охорони громадського порядку.

Таким чином, неурядові організації взаємодіють із усіма суб'єктами протидії злочинності. Найбільш поширеними є випадки взаємодії об'єднань громадян із правоохоронними органами. Як правило, такий зв'язок виявляється у спільній участі у заходах, пов'язаних із охороною громадського порядку та безпеки, обміні інформацією, проведенні спільних заходів науково-практичного характеру, взаємодопомозі в усуненні причин та умов тих чи інших видів кримінальних правопорушень, реалізації кампаній, спрямованих на протидію злочинності тощо.

Взаємодія неурядових організацій із іншими суб'єктами протидії злочинності може бути ефективною тільки за умов реалізації варіанту співробітництва між ними — коли обидві сторони зацікавлені в об'єднанні зусиль задля подолання цієї гострої соціальної проблеми [50, с. 12].

Висновки до розділу 2

Проведений аналіз наукових засад здійснення кримінологічного моніторингу неурядовими організаціями, питання взаємодії об'єднань громадян із іншими суб'єктами протидії злочинності дозволив сформулювати такі основні положення другого розділу дисертаційного дослідження:

1. Встановлено, що на сьогодні на законодавчому рівні не закріплено змісту поняття «кримінологічний моніторинг», що, з

одного боку, відкриває широке поле для досліджень у науковій сфері, проте з іншого – заважає виробленню уніфікованого підходу до визначення сутності цього напрямку кримінологічної діяльності, кількості та наповненості стадій.

Встановлено, що відсутність закріпленого на законодавчому та підзаконному рівнях визначення категорії «кримінологічний моніторинг» вносить певний деструктив у реалізацію названого напрямку кримінологічної діяльності. Зокрема, така невизначеність призводить до відсутності єдиного розуміння широти змісту згаданого поняття, кількості та сутності стадій тощо.

2. Запропоновано розглядати під кримінологічним моніторингом науково обґрунтовану систему безперервних спостережень, вимірювань, досліджень та контролю, змістом якої є здійснювані планомірні дії зі збирання, аналізу, узагальнення, порівняння з очікуваними результатами або початковими припущеннями, оцінки кримінологічно значущих явищ, процесів і станів об'єктів у різні періоди часу, спрямовані на підвищення ефективності протидії злочинності.

На основі аналізу змісту категорії «криміногенний» підтримано позицію, відповідно до якої поняття «кримінологічний моніторинг» та «моніторинг криміногенної ситуації» співвідносяться як ціле та частина.

3. Запропоновано диференціювати кримінологічний моніторинг, що здійснюється неурядовими організаціями, на такі стадії, як:

1) підготовча – стадія, на якій відбувається встановлення цілей та завдань, визначаються суб'єкти (підрозділи, фахівці), які братимуть

участь у моніторингу, методи отримання кримінологічної інформації тощо;

- 2) пошукова – стадія збирання кримінологічної інформації;
- 3) аналізу та узагальнення отриманої інформації;
- 4) оціночна – стадія, на якій здійснюється порівняння отриманої інформації з початковими припущеннями, отримання кінцевого продукту моніторингу.

Обґрунтовано, що кримінологічний моніторинг як напрям діяльності із протидії злочинності доцільно поділяти на чотири основні стадії:

- 1) підготовчу – визначення відповідних фахівців, відповідальних за конкретні напрями роботи, планування, встановлення цілей та завдань, обрання методів, визначення строків тощо;
- 2) пошукову – полягає у збиранні кримінологічної інформації;
- 3) аналізу та узагальнення отриманої інформації – полягає в обробці інформації, яка була отримана на попередній стадії моніторингу;
- 4) оціночну.

4. Підтримано наукову позицію, відповідно до якої взаємодія суб'єктів протидії злочинності – це узгоджена спільна діяльність рівних за своїми правами та обов'язками суб'єктів протидії злочинності, що здійснюється у законний спосіб та спрямована на запобігання кримінальним правопорушенням та правове реагування на них.

5. Встановлено, що, зважаючи на багатовекторність напрямів кримінологічної діяльності, яку здійснюють неурядові організації, цей суб'єкт (в узагальненому виді) взаємодіє зі всіма суб'єктами протидії

злочинності (як загальними, так і спеціальними). Найбільш поширеними є випадки взаємодії з правоохоронними органами (зокрема, Національною поліцією України, СБУ, Державною прикордонною службою України, ДКВС України тощо).

Основними напрямками взаємодії неурядових організацій із правоохоронними органами в частині протидії злочинності є:

1) охорона громадського порядку та безпеки (узгодження маршрутів планування з огляду на оперативну обстановку, спільне патрулювання території, спільна участь у інших заходах з охорони громадського порядку та безпеки тощо);

2) обмін інформацією кримінологічного характеру;

3) взаємодопомога у виявленні та усуненні детермінантів вчинення кримінальних правопорушень;

4) участь у науково-практичних заходах;

5) матеріально-технічна допомога;

6) проведення кампаній, спрямованих на протидію злочинності тощо.

З метою дотримання принципу єдності термінології законодавства запропоновано викласти ст. 8 Закону України «Про Службу безпеки України» у такій редакції:

«Стаття 8. Відносини Служби безпеки України з державними органами, підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами, громадянами та їх об'єднаннями

Служба безпеки України взаємодіє з державними органами, підприємствами, установами, організаціями та посадовими особами, громадянами та їх об'єднаннями, які сприяють виконанню покладених на неї завдань.

Сприяння громадянами України та їх об'єднаннями, іншими особами законній діяльності Служби безпеки України відбувається на добровільних засадах».

Розділ 3

НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

3.1. Механізм реалізації кримінологічної діяльності неурядових організацій

Ефективність кримінологічної діяльності є обов'язковим елементом існування та доцільності функціонування в правовому полі будь-якої організації, яка має за ціль захист прав і свобод людини та громадянина. Виміром ефективності кримінологічної діяльності неурядових організацій може слугувати зниження рівня злочинності, поліпшення кримінологічної обстановки, покращення діяльності органів державної влади завдяки контролю з боку неурядових організацій, нормативно-правова ініціатива тощо. Проте неможливо досягти ефективності кримінологічної діяльності, коли відсутній або неналагоджений механізм її реалізації.

Як наголошує Ю. Тищенко, в Україні протягом 2019–2020 рр. спостерігалось зростання кількості громадських організацій, так само як і в попередні роки. Загальна кількість громадських організацій за останні п'ять років зросла на 24 356, після 2019 р. вона збільшилася ще на 4241. Загалом кількість офіційно зареєстрованих громадських організацій в Україні, за даними Державної служби статистики України, збільшилася за останні десять років на понад 85 тис. Місцевими органами юстиції за цей час було легалізовано 77 252

громадські організації з місцевим статусом. Надана в щорічних аналітичних доповідях Національного інституту стратегічних досліджень динаміка кількості офіційно зареєстрованих громадських об'єднань у 2011–2019 рр. свідчить про те, що активний сплеск реєстрації громадських організацій спостерігався в 2013 р. Водночас кількість громадських організацій почала зростати переважно з 2015 р., ця тенденція збереглася до 2020 р. Можна припустити, що статистичне зростання кількості неурядових організацій пов'язане з частковою легалізацією волонтерських ініціатив, створенням організацій у відповідь на тимчасову окупацію окремих територій України, збільшенням рівня залученості громадян до активного суспільного життя в 2014–2015 рр. [66, с. 12].

Є. Пожидаєв зазначає, що значення громадських організацій у суспільно-політичному житті України досить суперечливе. З одного боку, широким колом фахівців їхня роль визнана вельми важливою у формуванні сучасного громадянського суспільства в Україні, становленні демократії, захисті прав і свобод громадян. Громадські організації, як структурний елемент громадянського суспільства, тісно пов'язані і взаємообумовлені з політичною системою суспільства. Адже політична система відображає інтереси різних суспільних верств, які безпосередньо або через громадські організації і рухи взаємодіють із державою. З іншого боку, сприйняття їхньої діяльності пересічними громадянами, як і взаємодія між державним і громадським секторами суспільства, залишає бажати кращого. Водночас, наголошує автор, розвиток сектора неурядових організацій та їхня активна участь у суспільно-політичному житті свідчать про вирішальний момент у розвитку демократичних інститутів, коли

відбувається перехід від державної політичної демократії до демократизації суспільства. Цей процес виражається у розширенні так званої висхідної влади від імені і в інтересах окремих індивідів на всіх рівнях. При цьому різноманітність і розбіжність інтересів різних груп та організацій, що їх представляють, є чинником зростання соціальної конфліктності, у попередженні негативних наслідків якої багато що залежить не лише від держави, а й від неурядових організацій. Автор також зазначає, що у посткомуністичних країнах, зокрема і в сучасній Україні, співтовариство неурядових організацій може розглядатися як ядро, центральна частина громадянського суспільства, тому що саме в цьому співтоваристві найбільшою мірою зберігся пріоритет моральних цінностей. Саме звідси моральна нормативність поширюється на політичне співтовариство – у вигляді заперечення імморалізму в політиці і на економіку – у вигляді нової етики бізнесу та корпоративної моралі [152, с. 19, 25].

У свою чергу, О. Шуміло та Н. Кравчук наголошують, що правозахисні неурядові організації в Україні утворюються для здійснення діяльності із захисту фізичних і юридичних осіб від правопорушень та зловживань правом із боку суспільства, держави, місцевого самоврядування, недержавних об'єднань людей та окремих фізичних осіб. У сучасному світі немає жодної держави, яка має бездоганну репутацію в галузі захисту прав людини. Безумовно, на думку правників, позитивна динаміка стає реальністю завдяки ефективній національній політиці і розвитку міжнародного і регіонального співробітництва у цій сфері за дотримання принципів невтручання у внутрішні справи, суверенітету і територіальної недоторканності інших держав. Згідно із загальноприйнятою

концепцією основні обов'язки щодо забезпечення умов для більш повної реалізації прав і свобод людини та їх гарантій покладаються передусім на державу. У широкому сенсі національну правозахисну діяльність держави можна визначити як законодавчу та правозастосовну практику держави в галузі захисту прав людини, яка відображає якість (демократичного) державного управління і особливості соціально-економічного та історико-культурного розвитку країни, орієнтовану на забезпечення неподільності, взаємозалежності та універсальності прав людини. У вузькому сенсі це система судових та позасудових органів і механізмів щодо сприяння та захисту прав і свобод людини та громадянина [259, с. 34–35].

Отже, не піддаючи сумніву практичне значення механізму реалізації кримінологічної діяльності неурядових організацій як суб'єкта у сфері протидії злочинності, спробуємо з'ясувати його сучасний стан та перспективи подальшого вдосконалення.

Як зауважує С. Спільник, поняття «механізм» є не суто гуманітарним, а запозиченим із точних наук, хоча таке поняття постійно використовується в юридичних науках. За загальним правилом, під механізмом необхідно розуміти систему взаємопов'язаних елементів, об'єднаних єдиною метою (досягнення заздалегідь окреслених і необхідних результатів). У зв'язку з цим, на думку автора, дослідження кримінологічної діяльності будь-якого суб'єкта кримінологічної діяльності необхідно розпочинати з опрацювання ключового дискурсивного апарату [204, с. 296].

Отже, звернемося до механіки з метою з'ясування того, яким було первісне розуміння поняття «механізм».

Як зазначає О. Ердеді, механіка – одна з найдавніших наук. Термін «механіка» запровадив видатний стародавній філософ Арістотель (384–322 рр. до н. е.). Перші наукові основи вчення про рівновагу тіл були закладені у працях Архімеда (287–212 до н. е.). На всіх етапах свого розвитку механіка була тісно пов'язана з розвитком продуктивних сил суспільства і сприяла технічному прогресу. Механіка, продовжує науковець, вивчає лише одну форму руху матерії – механічний рух, тобто зміну з часом взаємного розміщення у просторі матеріальних тіл або взаємного розміщення частин цього тіла. Спокій – лише окремий випадок механічного руху, причому поняття спокою і механічного руху відносні. Автор наводить такий приклад: людина, що сидить у вагоні поїзда, який рухається рівномірно і прямолінійно, може вважати себе у стані спокою відносно вагона, хоча відносно Землі вона рухається. Інші форми руху містять у собі механічний рух, але їх не можна пояснити лише законами механіки, і вони є предметом вивчення інших наук, наприклад хімії, біології тощо [47, с. 5].

З іншого боку, на думку М. Павловського, механіка – це наука про найпростіші форми руху матерії, що зводяться до простих переміщень або переводів фізичних тіл із одного положення чи стану у просторі й часі в інше внаслідок взаємодії між матеріальними тілами. Механіка охоплює цілий комплекс дисциплін, що вивчають рух і взаємодію різних матеріальних тіл. Наприклад, стверджує М. Павловський, теоретична та прикладна механіка, які ще мають назву теорії механізмів і машин, вивчає загальні питання руху та роботи механізмів і машин; гідромеханіка вивчає рух і взаємодію рідин і тіл; теорія автоматичного керування – рух системи тіл, в яких

формуються взаємодія через від'ємний зворотний зв'язок і інтелектуальні штучні закони керування; аеромеханіка – рух газів, рух твердих тіл у газовому середовищі; небесна механіка – рух небесних тіл; електродинаміка – рух і взаємодію тіл в електромагнітних полях; біомеханіка – рух і взаємодію біологічних об'єктів. До механіки також відносять опір матеріалів, будівельну механіку, деталі машин тощо [146, с. 5].

Таким чином, із зазначеного вище стає зрозумілим, що необхідно звернутися безпосередньо, до теоретичної та прикладної механіки, аби зрозуміти сутність поняття «механізм».

Г. Антонов зазначає, що розвиток сучасної техніки ставить перед інженерами найрізноманітніші завдання, пов'язані з розрахунком різних споруд, проектуванням, виробництвом і експлуатацією всіляких машин і механізмів. Незважаючи на різноманітність усіх цих проблем, вирішення їх у певній частині ґрунтується на деяких загальних принципах і має загальну наукову базу. Це пояснюється тим, що у вказаних завданнях значне місце займають питання, що вимагають вивчення руху і рівноваги матеріальних тіл і про взаємодії, що виникають при цьому між тілами називаються загальною механікою (прикладною). Теоретичною ж механікою автор називає таких розділ механіки, в якому досліджуються найбільш загальні закони механічного руху, без урахування спеціальних фізичних властивостей матеріальних об'єктів (електропровідність, теплопровідність тощо). На основі теоретичної механіки вивчається механіка тіл, що деформуються: опір матеріалів, теорія машин і механізмів, теорія пружності, пластичності, механіка рідини і газу, аеродинаміка і багато спеціальних дисципліни [1, с. 5].

Отже, розглянемо визначення механізму, які пропонують фахівці у галузі прикладної та теоретичної механіки.

Так, як наголошує Г. Антонов, у прикладній механіці механізмом називають систему твердих тіл, призначену для перетворення руху одного або кількох тіл у необхідний рух інших тіл (редуктор, коробка передач, варіатор та ін.). А машиною називають механізм або пристрій, що виконує механічний рух і застосовується для перетворення енергії, матеріалів або інформації з метою полегшення або заміни фізичної чи розумової праці людини і підвищення її продуктивності [1, с. 139].

На думку Г. Борозенець, кожний механізм являє собою деякий кінематичний ланцюг із однією рухомою ланкою. Зважаючи на це, на думку науковця, механізм – це кінематичний ланцюг, у якого задано рухи стількох ланок, скільки потрібно для того, щоб усі інші ланки мали цілком визначені рухи [10, с. 113]. Водночас, наголошує автор, будь-яка машина чи механізм складається з деталей і вузлів. Під деталлю науковець пропонує розуміти частину машини, яку виготовляють без застосування монтажних і складальних операцій. Деталі можуть бути простими (гайка, болт, шпонка тощо) або складними (колінчастий вал, корпус редуктора, станина верстата тощо). Вузол – закінчена складальна одиниця, що містить низку деталей загального призначення (муфта, редуктор, підшипник кочення тощо) [10, с. 152].

М. Субботіна пропонує розуміти під механізмом сукупність тіл, рухливо з'єднаних між собою, яка призначена для перетворення заданого руху одного або декількох тіл у необхідний рух інших тіл. Під машиною необхідно розуміти обладнання, яке здійснює механічні

рухи для перетворення енергії, матеріалів і інформації з метою заміни або полегшення фізичної й розумової діяльності людини. У технологічних машинах змінюються форми, геометричні розміри і властивості вихідних матеріалів та заготовок (металообробні верстати, прокатні стани, ткацькі верстати, технологічне обладнання харчових виробництв, пакувальні автомати та ін.). За допомогою транспортних машин та пристроїв відтворюється переміщення вантажів, людей та інших об'єктів у просторі (автомобілі, літаки, крани, транспортери та ін.). У енергетичних машинах здійснюється перетворення будь-якого виду енергії (електродвигуни, парові машини, електрогенератори та ін.). В інформаційних машинах реалізується перетворення введеної інформації для контролю, регулювання та управління рухом [208, с. 6].

Отже, нами було знайдено підтвердження того, що поняття «механізм» є вихідцем із технічних наук і означає систему взаємодії окремих елементів, які в своїй сукупності здійснюють свої функції з метою досягнення заздалегідь сформованої цілі.

Н. Сидоренко, в свою чергу, наголошує, що в результаті подальших запозичень термін «механізм» почав використовуватись у все більшій кількості галузей наукового знання. Почали виникати такі поняття, як: механізм правореалізації, механізм держави, правовий механізм, механізм забезпечення, механізм реалізації, механізм правового регулювання, механізм дії права, механізм правотворчості тощо. Найчастіше науковці вкладали в це поняття розуміння порядку організації, характерне для окремого виду діяльності [189, с. 306].

Якщо з поняттям «механізм» усе достатньо зрозуміло, то тепер слід з'ясувати, що необхідно розуміти під реалізацією в цілому та механізмом реалізації зокрема.

Так, відповідно до академічного тлумачного словника української мови реалізувати – здійснювати, робити реальним, втілювати що-небудь у життя [195, с. 466]; або, як значиться в словнику іншомовних слів, це втілення в життя наміченого плану, програми, проєкту тощо [193, с. 483].

Водночас, як наголошує В. Зуєв, зазвичай для позначення реалізації як застосування чогось у тій або іншій сфері життєдіяльності людини також часто застосовують різні синонімічні слова на кшталт «утілення», «здійснення», «виконання», «уречевлення», «перетворення», «матеріалізація», «упредметнення», «поширення», «проникнення», «перехід» (як правило, від... до), «об'єктивація» та ін. [57].

Зважаючи на вищевикладене, варто погодитись із М. Погорецьким та О. Стареньким, що механізм реалізації – це певна система, що має відповідну будову, яка спрямована на втілення чого-небудь у життя [151].

Отже, встановивши суть та значення поняття «реалізація», перейдемо до подальшого з'ясування механізму реалізації кримінологічної діяльності як безпосереднього дороговказу на пошуку шляхів удосконалення кримінологічної діяльності неурядових організацій.

Проте, як слушно зазначає з цього приводу В. Василенко, насамперед необхідно виходити з того, що кримінологічна діяльність є складовим елементом кримінологічної політики держави [11, с. 98].

Тому формування кримінологічної діяльності неурядових організацій має відбуватися з огляду на таку політику.

Як зазначає Ю. Ковбасюк, політика в традиційному розумінні інтерпретується як середовище взаємодії між різними соціальними групами, партіями, націями, народами, державами, владою і населенням, а також громадянами та їх об'єднаннями. Це найважливіший і найскладніший пласт суспільного життя, «самостійний світ політичних цінностей». Сучасні політологи, ґрунтуючись на працях мислителів минулого (Аристотель визначав політику як мистецтво управління державою; Демокріт вважав таке мистецтво найвищим із усіх мистецтв), зазначають, що політика – це також мистецтво можливого, мистецтво компромісів, мистецтво узгодження бажаного та об'єктивно досяжного. З іншого боку, наголошує науковець, політика означає здатність досягати цілей мирними засобами, а не шляхом застосування сили. Це стосується як гармонізації відносин між великими державами, так і вирішення внутрішньонаціональних регіональних, локальних конфліктів. Політика є збалансованою системою цілей, інтересів і пріоритетів. Це передусім боротьба інтелектів, державних умів, ідей, а також пошук згоди та паритету [70, с. 7].

В. Садковий наголошує, що в українській науковій термінології слово «політика» відповідає двом різним поняттям, для яких в інших мовах, зокрема англійській, використовуються різні слова (polісу та politics). Типовими прикладами визначень цих двох понять, на думку науковця, можна вважати такі:

1. Політика (politics) – це «сфера взаємовідносин різних соціальних груп та індивідів з приводу використання інститутів

публічної влади задля реалізації своїх суспільно значущих інтересів і потреб». Політику в цьому розумінні вивчають і аналізують переважно політологи. Саме про неї йдеться, коли кажуть: «Ну, це вже політика» або «політика – брудна справа»;

2. Політика (policy) загалом – це план, курс дій або «напрямок дій, прийнятний і дотримуваний владою, керівником, політичною партією тощо». Саме в такому розумінні вживається слово «політика», коли кажуть про державну політику та про її напрями (зовнішню, внутрішню, економічну, соціальну), саме політика як курс дій є предметом аналізу політики [36, с. 4].

На думку В. Жадько, політика (від грец. *politiká* – державні й суспільні справи) – організаційна, регулятивна й контрольна сфера суспільства, в межах якої здійснюється соціальна діяльність, спрямована на досягнення, утримання й реалізацію влади індивідами й соціальними групами задля ствердження власних запитів і потреб. Політика – мистецтво управління всією сукупністю інтересів, які виступають в будь-кому суспільстві рушійною силою його розвитку. Найефективніший інструмент політики – держава. Звичайно, зазначає В. Жадько, політика здійснювалась протягом багатьох десятиків тисячоліть на бездержавній основі, але це була політика застою, політика обмежених інтересів і обмеженої чисельності нащадків. Суб'єктами політики є індивід, певна соціальна чи професійна група населення, еліта, клас, народ, нація, певні міжнародні об'єднання тощо. До основних функцій політики належать: всеосяжна організація суспільних явищ; декларація інтересів основних суб'єктів суспільства; регулятивно-контрольний вплив на життя, діяльність, стосунки людей, груп, класів, народів,

країн; раціоналізація суперечностей між ними; загальносуспільна інтеграція; соціалізація особистості на суспільно-політичному рівні; забезпечення історичної спадковості загальнонародного соціуму тощо. Ба більше, наголошує В. Жадько, політику не слід розуміти звужено, як суто партійну діяльність. Усвідомлення цього якраз і стало причиною якісних змін в історії людства – воно перейшло до Нової і Новітньої історії, головним суб'єктом політики в якій стала людина як громадянин, а не підданий. Таке розуміння політики особливо необхідне для громадян посттоталітарних режимів із їх сподіваннями на те, що їхні проблеми вирішать партії чи окремі особи [153, с. 90–91].

Політика може здійснюватися на внутрішньому чи зовнішньому рівні залежно від зони впливу та взаємодії суб'єктів, інакше кажучи, за об'єктом дії.

Так, відповідно до енциклопедичного словника сучасної політології (за редакцією Н. Хоми) політика внутрішня – це діяльність органів державної влади, установ та правлячих партій, спрямована на погодження інтересів різних соціальних груп, певне їх підпорядкування та можливе заданих умов задоволення, на збереження існуючого державного ладу або його цілеспрямоване реформування, на забезпечення цільності, взаємозв'язку та взаємодії окремих сфер суспільства, на духовний та індустріальний поступ. Політика визначає завдання у фінансовій, інвестиційній, податковій, економічній, соціальній, гуманітарній, науково-технічній, регіональній, екологічній, правоохоронній сферах, обороноздатності та національної безпеки [209, с. 213–214].

Майже ідентичне зазначеному вище визначення внутрішньої політики пропонує С. Богатчук на сторінках методичних рекомендацій з політології.

Так, на думку автора, діяльність державних органів, установ, правлячих партій спрямована на узгодження інтересів та задоволення потреб суспільних груп і спільнот, на стабільний розвиток або перетворення усіх сфер суспільства. У зв'язку з цим, як зазначає науковець, об'єктами внутрішньої політики різною мірою є виробництво й розподіл, охорона громадського порядку і гарантування державної безпеки, охорона здоров'я, освіта, культура тощо [8, с. 17].

Дещо відмінне визначення внутрішньої політики пропонує В. Томахів. Зокрема, на його думку, внутрішня політика – це діяльність держави, а також інших політичних інститутів у різних сферах суспільного життя – економічній, соціальній, духовній. Автор пропонує визначення зовнішньої та внутрішньої політики, а також здійснює їх зіставлення. На думку науковця, зовнішня політика – це регулювання відносин з іншими державами і міжнародними організаціями. Її суб'єктом виступає лише держава, інші політичні об'єднання країни не можуть бути самостійним суб'єктом зовнішньої політики й виступати від імені держави в цілому. Внутрішня політика та зовнішня політика перебувають у діалектичному зв'язку – внутрішня політика впливає на зміст, засоби, соціальну направленість зовнішньої і навпаки. У свою чергу, наголошує науковець, внутрішня політика, відповідно до функціонування та впливу на сфери суспільного життя, поділяється на економічну, соціальну, духовну, військову тощо. За масштабами і рівнями свого функціонування,

політика поділяється на стратегічну і тактичну. Стратегічна політика зорієнтована на вироблення та реалізацію загальної програми розвитку суспільства, визначення її головних цілей і розрахована на тривалий період. Стратегічна (поточна) політика підпорядковується стратегічній політиці, це політична діяльність у реальних умовах та в конкретних ситуаціях, спрямована на реалізацію стратегічних цілей. За носіями та суб'єктами політичного життя політика поділяється на політику держави, партії, руху, особи та ін. У багатонаціональній державі (а такою є Україна) важливе місце займає етнонаціональна політика, об'єктом якої є етноси та відносини між ними. Отже, робить висновок правник, політика як суспільне явище здійснює вплив на всі сторони суспільного життя і є головним об'єктом і предметом дослідження політології [154, с. 21].

У свою чергу, як зазначає В. Власов, зовнішньополітична діяльність виступає кінцевою ланкою в ланцюжку «зовнішньополітичні потреби – зовнішньополітичні інтереси, зовнішньополітична стратегія й тактика – зовнішньополітична діяльність» і покликана забезпечити реалізацію потреб соціально-економічного й політичного розвитку країни, переломлених крізь призму їх розуміння правлячою елітою, з огляду на конкретно-історичні умови системи міжнародних відносин, можливості держави і її місце в системі міждержавних відносин. Зовнішньополітична діяльність є втіленням зовнішньополітичної стратегії й тактики, а також політичної волі керівництва країни з реалізації поставлених цілей. Крім цього, наголошує автор, у зовнішньополітичній діяльності відображається все мистецтво політичного керівництва, його здатність до політичного передбачення й прогнозування, підготовленість

дипломатії до ведення вмілої зовнішньополітичної гри. Зважаючи на це, на думку В. Власова, з погляду функціонального змісту зовнішньополітична діяльність держави покликана забезпечити вирішення низки взаємозалежних завдань, як-от:

1. Забезпечення безпеки держави на міжнародній арені у процесі її взаємодії з іншими країнами, із системою міждержавних відносин на двосторонньому, регіональному й глобальному рівнях. У зв'язку з цим впливає, зазначає автор, і інше завдання, а саме сприяння процесу формування такої системи міжнародних відносин, що у максимальному ступені сприяє інтересам національної безпеки країни;

2. Реалізація національно-державних інтересів на міжнародній арені, створення сприятливих міжнародних умов для соціально-економічного, політичного й культурного розвитку країни;

3. Поширення й впровадження у практику міжнародних відносин системи цінностей та ідеалів, що лежать в основі політичної системи суспільства;

4. Корекція зовнішньополітичної стратегії, зовнішньополітичного курсу держави відповідно до мінливих умов міжнародних відносин [14].

Окремо необхідно наголосити, що основні засади здійснення внутрішньої та зовнішньої політики України регулюються відповідно до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01 липня 2010 р.

Так, відповідно до ст. 2 цього закону засади внутрішньої і зовнішньої політики базуються на безумовному додержанні Конституції України, забезпеченні в Україні прав і свобод людини і громадянина та гарантуванні прав і свобод, проголошених

Конституцією України, на загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права, забезпеченні соціальної спрямованості економіки України та сталого соціально-економічного розвитку України, зміцненні демократичних засад суспільного і державного життя, забезпеченні верховенства права, економічної і політичної незалежності держави, захисту її національних інтересів, утвердження України як повноправного і авторитетного члена світового співтовариства [166].

Водночас внутрішня політика ґрунтується на таких принципах, як:

- пріоритетність захисту національних інтересів;
- верховенство права, забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, повага до гідності кожної особи, забезпечення особливого піклування про дитину та реалізації її прав;
- рівність усіх суб'єктів права власності перед законом, захист конкуренції у сфері економічної діяльності;
- здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову;
- відкритість та прозорість процесів підготовки і прийняття рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування;
- забезпечення сталого розвитку економіки на ринкових засадах та її соціальної спрямованості;
- забезпечення балансу загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів;
- свобода, соціальна справедливість і творча самореалізація, участь громадян в управлінні державними і суспільними справами;

– соціальне партнерство та громадянська солідарність [166].

Зовнішня політика, у свою чергу, ґрунтується на таких принципах:

– суверенна рівність держав;

– утримання від загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої іноземної держави;

– повага до територіальної цілісності іноземних держав та непорушності державних кордонів;

– вирішення міжнародних спорів мирними засобами;

– повага до прав людини та її основоположних свобод;

– невтручання у внутрішні справи держав;

– взаємовигідне співробітництво між державами;

– сумлінне виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань;

– пріоритет загальноновизнаних норм і принципів міжнародного права перед нормами і принципами національного права;

– застосування Збройних Сил України лише у випадках актів збройної агресії проти України, будь-яких інших збройних зазіхань на її територіальну цілісність і недоторканність державних кордонів, боротьби з міжнародним тероризмом та піратством або в інших випадках, передбачених міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

– застосування міжнародних санкцій, контрзаходів та заходів дипломатичного захисту відповідно до міжнародного права у випадках міжнародних протиправних діянь, які завдають шкоди Україні, її громадянам і юридичним особам;

– своєчасність та адекватність заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам Україні, її громадянам і юридичним особам [166].

Таким чином, внутрішня політика здійснюється в рамках держави, а зовнішня виходить за межі державних кордонів, на міжнародну арену. Тобто залежно від зони впливу змінюється і об'єкт дії державної політики.

Також необхідно зазначити, що вчення стосовно поняття державної політики в Україні було запроваджено відносно нещодавно, про що свідчить такий вираз С. Домбровської: «Формування інституційного забезпечення процедур аналізу державної політики в Україні починається від середини 1990-х років за ініціативи проф. Богдана Кравченка в Інституті державного управління і самоврядування при Кабінеті Міністрів України. За підтримки Міжнародного фонду «Відродження» (МФВ) та Інституту відкритого суспільства (Будапешт) опубліковано перші науково-методичні видання з аналізу державної політики, неурядові організації почали проводити відповідні дослідження. Особливу роль для становлення аналізу політики відіграли чотирирічний проєкт Канадського бюро з міжнародної освіти (CBIE) «Створення потенціалу для розробки й аналізу напрямків державної політики» та трирічний проєкт «Канадсько-українсько-балтійська програма економічного навчання», що їх фінансувало Канадське агентство міжнародного розвитку (CIDA). Лише у рамках цих двох проєктів було підготовлено й опубліковано понад сто підручників, навчальних посібників, монографій, збірок документів і матеріалів, досліджень українських і зарубіжних авторів» [212, с. 6–7].

Так, на думку В. Тертичка, державна політика – це відносно стабільна, організована й цілеспрямована діяльність/бездіяльність державних інституцій, здійснювана ними безпосередньо чи опосередковано щодо певної проблеми або сукупності проблем, яка впливає на життя суспільства. На підтвердження оптимальності такого трактування державної політики автор виокремлює декілька характерних її рис:

- державна політика – це не випадкова, безсистемна поведінка учасників процесу політики, а цілеспрямована дія/бездія, що розробляється для досягнення поставленої мети (хоча не завжди досягає задекларованого);

- політика охоплює не окремі абстрактні рішення, а цілеспрямовані напрями чи моделі дії/бездії державних інституцій і містить в собі як розробку політики, так і її впровадження;

- не будь-яка політика впроваджується в життя через владні структури, а досить часто використовуються приватні організації чи окремі особи;

- державна політика є відповіддю на суспільні вимоги чи вимоги дії/бездії учасників процесу політики: законодавців, бюрократів, груп інтересів, громадян тощо;

- політика – це дієвість/пасивність державних інституцій, а не їхні плани (голослівна декларація); саме така політика аналізується й оцінюється;

- державна політика може бути позитивною, коли певні проблеми вирішуються, й негативною – за умови дії/бездії, недосягнення поставленої мети чи досягнення протилежного;

– державна політика засновується на законі, тобто вона має бути легітимною. У сучасному суспільстві фіскальні, регулятивні чи контрольні дії сприймаються як легітимні, і все ж легітимність є необхідною, але не достатньою умовою ефективної державної політики;

– державна політика ґрунтується на монополії держави на законний примус чи насильство, тобто державні органи використовують певну шкалу інструментів для досягнення цілі політики;

– слід розрізняти просто рішення й політику. Щоденні урядові рішення, продиктовані як політикою, так і обставинами, спонукають до проведення якоїсь політики, але вони не є політикою [212, с. 83–84].

Як слушно зазначає О. Лаврук, державною вважається політика не тільки з тієї причини, що вона впливає на суспільство, але й тому, що її стартовим етапом формування є уряд або інші державні органи. Ба більше, наголошує автор, зазвичай використання науковцями різних термінів, недосконало і двояко перекладених із іноземної мови, посіяло плутанину у трактуванні дефініцій термінів «політика» (policy і politics), «державна політика» (public policy і state policy) та «вивчення (дослідження) державної політики» (public policy study і state policy study). Здійснення поглибленого аналізу державної політики (формування, коригування, реалізація, оцінювання) значною мірою залежить від конструктивності й чіткості тлумачення понятійного апарату [115, с. 258].

У контексті дослідження кримінологічної політики неурядових організацій необхідно зауважити, що інколи державну політику

ототожнюють із публічною політикою, хоча, на нашу думку, вони за своєю суттю та змістом є різними.

Серед сучасних науковців переважають дві теорії співвідношення державної та публічної політики. Так, одні науковці наголошують на тому, що ці поняття необхідно розглядати як синоніми, інші вважають, що публічна та державна політика різні за змістом та суттю, хоча мають майже ідентичне значення.

Так, на думку О. Пухкал та О. Гомоляко, державна політика і публічна політика можуть як ототожнюватися, так і становити різні поняття залежно від механізму їх вироблення. Державна політика перестає бути державною як такою і набуває ознак публічності в тому розумінні, що держава визнається актором, що діє, вибудовує свою політику і здійснює управління в публічній сфері. Тому, на думку зазначених вище правників, публічна політика є ширшим поняттям, оскільки вона охоплює не лише державну політику, а й політику, яку здійснюють (чи можуть здійснювати) недержавні організації, об'єднання державних і громадських органів або навіть приватні структури й агенції [185, с. 111].

О. Дем'янчук, у свою чергу, наголошує, що в умовах демократії, коли рівень розвитку громадянського суспільства достатньо високий, державна влада поступається частиною своїх повноважень на користь органів самоуправління, і в цьому разі, справді, є сенс говорити про «публічну владу» як поєднання державної влади і громадського самоврядування. В такому контексті, на думку науковця, публічна політика є ширшим поняттям, оскільки вона охоплює не лише державну політику, а й політику, яку здійснюють (чи можуть здійснювати) недержавні організації, об'єднання державних і

громадських органів або навіть приватні структури й агенції. На відміну від тоталітарного режиму, в демократичному суспільстві неурядовий сектор суспільного життя відіграє значну роль в ініціюванні, розробці та впровадженні політики в інтересах окремих груп населення, регіонів чи всієї нації в цілому, тобто «публічності». Тому, вважає автор, вживання терміна «публічна політика» замість «державна політика» є більш узагальнюючим. Ба більше, коментує автор, у посткомуністичних країнах про розвинене громадянське суспільство поки що говорити не доводиться, і фактично публічна політика ототожнюється з політикою державною. Але незалежно від різниці в термінології метою цієї політики має бути задоволення інтересів суспільства в цілому, окремих суспільних груп та індивідуумів, розв'язання нагальних і перспективних проблем, забезпечення розвитку складових суспільної діяльності (економіки, політики, соціальної сфери тощо) та нації в цілому [33, с. 32]. Цієї думки дотримується і А. Неділько [137, с. 15].

Проте вартим уваги є також коментар, який зробив А. Неділько. Зокрема, на думку вченого, «державна політика», «державне управління» нині піддаються суттєвим трансформаціям під впливом нових структур суспільних взаємодій (мереж), глобалізації (глобальне управління), інформаційних технологій (електронне врядування). Публічна сфера набуває значущості як платформа взаємодій та вироблення суспільних інтересів, формулювання суспільних цілей та завдань. Державна політика перестає бути державною як такою і набуває ознак публічності в тому розумінні, що держава визнається актором, що діє та вибудовує свою політику і здійснює управління в публічній сфері. Тут автор акцентує увагу та тому, що «публічність» у

контексті розгляду поняття «публічна політика» – це не просто «політика, винесена на публіку, на публічне обговорення». «Публічність» передбачає здійснення різних видів діяльності для досягнення суспільних цілей. Відповідно, публічність інтересу, на думку правника, означає, що його суб'єктом (носієм) є суспільство як органічне ціле. Найбільшу міру спільності мають інтереси всього суспільства (суспільні інтереси). Вони відображають базові потреби людей і в багатьох випадках обумовлюються необхідністю соціального розвитку [137, с. 17].

Отже, головний критерій розмежування «публічної політики» від «державної політики», на думку зазначених вище правників, полягає в тому, що «публічна політика» здійснюється поміж державних суб'єктів і недержавних, зокрема неурядових організацій.

Розглянемо і думки окремих правників, які ототожнюють «публічну політику» з «державною політикою».

Так, В. Палаганюк у результаті проведеного дослідження дійшла висновку, що у вітчизняній науковій літературі державна політика, як правило, розглядається як стабільна організована і цілеспрямована діяльність уряду щодо тієї чи іншої проблеми; ця діяльність здійснюється безпосередньо урядом і впливає на життя суспільства. За особистим спостереженням вченої, деякі українські науковці диференціюють це розуміння поняття «державна політика» від «публічної політика», що використовується в західній літературі і означає включення громадянського суспільства в процес формування, реалізації та оцінки державної політики. Проте, наголошує авторка, різні визначення публічної (державної) політики мають спільні ключові елементи незалежно від того, чи визначення згаданого

терміна є занадто широким або більш вузьким. Державна політика (або публічна політика) є стратегічним курсом, що спрямований на розвиток держави, її окремих сфер та якого дотримуються органи державного управління та громадськість. У цілому на основі порівняння та докладного аналізу підходів до визначення змісту поняття державної політики (або публічної політики) авторка пропонує власне бачення визначення цієї дефініції: державна політика – це ухвалене на конституційних засадах із залученням громадськості стратегічне рішення з чітким визначенням результатів, яке є засобом забезпечення суспільних потреб у тій чи іншій сфері і реалізується органами державного управління [147, с. 66–67].

В. Горник та С. Кравченко ототожнюють державну та публічну політику під час здійснення аналізу цих понять. Так, зокрема, вчені зазначають: нині в багатьох країнах сформувалася відносно нова сфера професійної діяльності – аналіз державної (публічної) політики як сукупності процесів і процедур вироблення рекомендацій органам державної (публічної) влади щодо найкращих серед можливих варіантів дій, які розв’язують суспільні проблеми, щодо оцінювання й моніторингу результатів і наслідків цих дій [24, с. 2–3].

О. Дем’янчук у своїй роботі, посилаючись на В. Тертичку, наголошує, що останній у своїй книжці зазначає, що «публічна», «державна» та «урядова» політика – виключно лінгвістичні розбіжності. Посилаючись, зокрема, на с. 38 книги В. Тертички «Державна політика: аналіз та здійснення в Україні» київського видання «Основи» 2002 р. [32, с. 11]. Однак, якщо звернутися до зазначеного вище видання, то ми не зможемо віднайти

підтвердження наведених слів. Навпаки, В. Тертичка наголошує, що з таким трактуванням не можна погодитись, оскільки воно ще більше заплутує і не сприяє утвердженню аналізу державної політики в Україні. Зважаючи на це, В. Тертичка під державної політикою пропонує розуміти, по-перше, сукупність супідрядних дій багатьох людей, по-друге, взаємодію управлінських ланок і блоків інституціонального механізму, що спрямована на вироблення й реалізацію стратегічних цілей та рішень, по-третє, певний управлінський цикл, у якому відсутня жорстка послідовність функціональних фаз, оскільки вони йдуть паралельно в цьому складному механізмі [212, с. 38].

Таким чином, публічна політика відмежовується від державної політики саме за рахунок свого суб'єктного складу. Зокрема, публічна політика характеризується участю у політичній діяльності громадянського суспільства. Державна політика здійснюється тільки суб'єктами державної форми власності. Зважаючи на це, публічна політика є ширшим поняттям за державну. Тому, розглядаючи кримінологічну діяльність неурядових організацій, доцільно використовувати поняття публічної політики. Адже саме в межах публічної політики може провадитися кримінологічна діяльність неурядових організацій.

Ба більше, необхідно розуміти, що кримінологічна діяльність неурядових організацій здійснюється як взаємозалежний елемент у системі загальної політики держави у сфері боротьби зі злочинністю.

Так, на думку П. Фріса, політика у сфері боротьби зі злочинністю повинна відповідати кримінологічним показникам злочинності у суспільстві. При цьому, на його думку, важливими є не

тільки загальні показники, а і структурні, оскільки вони визначають пріоритети її здійснення. Окрім чисто кримінологічних показників, для її розробки слід враховувати і соціологічні показники, оскільки без їх врахування неможливою є розробка правових та інших механізмів боротьби зі злочинністю. Не викликає у науковця заперечень і те, що у цілому політика у сфері боротьби зі злочинністю є мистецтвом управління діяльністю, спрямованою на зниження показників злочинності в країні. Її ефективність (яка обумовлюється існуванням розробленої доктрини, концепції як у цілому, так і в розрізі окремих складових) наочно демонструють саме ці показники. А вони сьогодні не просто сумні, а шокуючі, принагідно зазначає науковець. Так, зростаючий рівень злочинності в Україні, на його думку, є наочним підтвердженням фактичного краху всієї політики у сфері боротьби зі злочинністю в Україні та її окремих складових. Чим же викликана криза політики у сфері боротьби зі злочинністю? Однозначної відповіді на це запитання немає, переконаний П. Фріс. Він підкреслює, що тут діє ціла низка факторів. І основний, узагальнений – це загальна криза суспільства в усіх сферах соціального та економічного життя. Політика у сфері боротьби зі злочинністю, як складовий елемент внутрішньої правової політики держави, не могла залишитись осторонь і не потрапити у вир цієї загальної кризи. Однак на неї наклали свій відбиток і деякі специфічні фактори [226, с. 110].

Вдало зазначає з цього приводу І. Козич, що сучасна правова політика України являє собою сукупність різнорівневих засобів впливу на суспільство з метою забезпечення його консолідації та стабільності розвитку за допомогою правового регулювання та

охорони. Зважаючи на те, наголошує автор, що політика української держави має соціальна спрямування, можна стверджувати, що за умов результативності соціальної правової політики утворюється і функціонує складна соціальна мережа взаємин держави і суспільства, соціальних спільнот і особистостей. Всі ці відносини визначають становище людей в соціальній структурі суспільства, висловлюючи ступінь рівності, справедливості, свободи, задоволення матеріальними і культурними благами. Чималу роль у цьому, на думку І. Козича, відіграє політика в сфері боротьби зі злочинністю, основним завданням якої є кримінально-правове, кримінальне процесуальне, кримінально-виконавче і кримінологічне (профілактичне) забезпечення охорони найбільш важливих суспільних відносин, благ, цінностей та інтересів [71, с. 126]. Далі він цілком слушно зауважує, що всі підсистеми політики в сфері протидії злочинності мають єдиний предмет впливу – злочинність. У зв'язку з цим, на думку автора, можна констатувати наявність функціонального взаємозв'язку між усіма підсистемами політики в сфері боротьби зі злочинністю. Але кожна з них володіє своїми знаряддями і засобами, прийомами і методами, закріпленими в законі на основі загальних принципів єдиної політики в сфері протидії злочинності [71, с. 131].

У доповнення вищезгаданому є положення, які викладені в публікації І. Козича на тему: «Функціональна взаємодія підсистем політики у сфері боротьби зі злочинністю».

Так, зазначає згаданий автор, кримінально-правова політика є направляючою силою, що формує законодавство про боротьбу зі злочинністю, про процесуальні форми застосування цього законодавства, про виконання покарань і виправлення засуджених. Ця

політика також спрямовує практичну діяльність органів держави, органів місцевого самоврядування і громадських організацій у боротьбі зі злочинністю, визначає зміст заходів із боротьби зі злочинністю і попередження злочинів, що застосовуються названими вище органами, організаціями й окремими громадянами в суворій відповідності із законом. Зазначена політика закріплена у нормах Конституції України, кримінального, кримінального процесуального і кримінально-виконавчого законодавства. Будучи закріпленою в законі у встановлених нормах, кримінально-правова політика володіє конкретністю, чіткістю і безумовною обов'язковістю для всіх підсистем політики у сфері протидії злочинності, не виключаючи самостійної ролі кожної з названих підсистем у структурі загальної боротьби зі злочинністю. Таким чином, наголошує автор, кримінальне, кримінально-виконавче і кримінальне процесуальне законодавство утворюють єдиний кримінально-правовий комплекс галузей законодавства, що обслуговують різні підсистеми політики у сфері боротьби зі злочинністю. Кримінально-правова політика на підставі загальної політики у сфері протидії злочинності розробляє стратегію і тактику, формулює основні завдання та напрями кримінально-правового впливу на злочинність і злочинців. Незважаючи на наявність у кожній із підсистем своїх власних завдань, вони функціонально становлять єдину систему політики у сфері протидії злочинності як напряду державної політики [72, с. 251].

Таким чином, доходимо висновку, що політика у сфері боротьби зі злочинністю хоча і виступає певним монолітом, однак передбачає в собі поділ на підсистеми. Зокрема, з-поміж них можна виділити: кримінологічну, кримінально-правову, кримінальну процесуальну та

кримінально-виконавчу. Принагідно зауважимо, що хоча кожна підсистема і здійснює діяльність у окремому напрямі, проте ефективність політики у сфері боротьби зі злочинністю досягається лише при налагодженій взаємодії всіх зазначених вище підсистем.

О. Кревсун, підтверджуючи зазначене вище твердження, зазначає, що кримінально-виконавча політика пов'язана як із кримінально-правовою політикою, так і з кримінальною процесуальною. Наприклад, наводить науковець, особа вчинила злочин (кримінально-правова політика), її засуджено за протиправне діяння до певного виду покарання (кримінальна процесуальна політика) та відбування цього покарання в місцях позбавлення волі (кримінально-виконавча політика) [103, с. 37].

Однак не слід забувати і про кримінологічну політику. З одного боку, може здатися (зважаючи на думку О. Кревсуна), що кримінологічна політика не перебуває у безпосередній взаємодії із кримінально-правовою, кримінальною процесуальною та кримінально-виконавчою політикою. Проте це завчасний висновок. Необхідно звернути увагу на те, що злочинність неможливо повністю подолати. З цього виходить, що у випадку ефективного та налагодженого механізму реалізації кримінологічної політики буде формуватися позитивна тенденція щодо зниження рівня злочинності в державі. А це, в свою чергу, зменшуватиме навантаження на кримінально-правову політику (менше осіб скоять кримінальні правопорушення), кримінальну процесуальну політику (меншу кількість осіб буде засуджено) та кримінально-виконавчу політику (не будуть переповнюватися місця позбавлення волі тощо).

Продовжуючи дослідження, зазначимо, що ми погоджуємось із думкою М. Погорецького, що для з'ясування поняття механізму реалізації необхідно визначитися з його будовою, структурними елементами.

Тому поділяємо думку О. Яновської та М. Погорецького, що до структури механізму реалізації необхідно відносити такі елементи, як: правова форма закріплення; діяльність суб'єктів; суб'єкти реалізації. Підтримуємо погляд М. Погорецького, що такий підхід має не лише теоретичне, а й практичне значення, тому може бути використаний для визначення поняття механізму реалізації [151].

Отже, передусім кримінологічна діяльність неурядових організацій повинна мати законодавче закріплення.

Так, щодо законодавства, яке регулює діяльність неурядових організацій, то у ст. 36 Конституції України зазначено, що громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей. Ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах за належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій. Усі об'єднання громадян рівні перед законом. У ст. 37 Конституції України зазначено, що утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення

суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються. Водночас політичні партії та громадські організації не можуть мати воєнізованих формувань [81].

Спеціальним нормативно-правовим актом, який регулює питання діяльності неурядових організацій в Україні, є Закон України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р.

Зокрема, у ст. 21 цього законодавчого акта передбачено, що для здійснення своєї мети (цілей) громадське об'єднання має право:

1) вільно поширювати інформацію про свою діяльність, пропагувати свою мету (цілі);

2) звертатися у порядку, визначеному законом, до органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з пропозиціями (зауваженнями), заявами (клопотаннями), скаргами;

3) одержувати у порядку, визначеному законом, публічну інформацію, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації;

4) брати участь у порядку, визначеному законодавством, у розробленні проектів нормативно-правових актів, що видаються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування і стосуються сфери діяльності громадського об'єднання та важливих питань державного і суспільного життя;

5) проводити мирні зібрання;

б) здійснювати інші права, не заборонені законом.

Крім того, у зазначеному вище Законі зазначено, що громадське об'єднання зі статусом юридичної особи має право:

1) бути учасником цивільно-правових відносин, набувати майнові і немайнові права відповідно до законодавства;

2) здійснювати відповідно до закону підприємницьку діяльність безпосередньо, якщо це передбачено статутом громадського об'єднання, або через створені в порядку, передбаченому законом, юридичні особи (товариства, підприємства), якщо така діяльність відповідає меті (цілям) громадського об'єднання та сприяє її досягненню. Відомості про здійснення підприємницької діяльності громадським об'єднанням включаються до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань;

3) засновувати з метою досягнення своєї статутної мети (цілей) засоби масової інформації;

4) брати участь у здійсненні державної регуляторної політики відповідно до Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»;

5) брати участь у порядку, визначеному законодавством, у роботі консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, що утворюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування для проведення консультацій з громадськими об'єднаннями та підготовки рекомендацій з питань, що стосуються сфери їхньої діяльності.

Ба більше, громадське об'єднання зі статусом юридичної особи, створена ним юридична особа (товариство, підприємство) може бути виконавцем державного замовлення відповідно до закону [163].

Окремі засади здійснення внутрішньої політики України у взаємодії із громадянським суспільством передбачено у ст. 5 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01 липня 2010 р.

Так, основними засадами внутрішньої політики у сфері формування інститутів громадянського суспільства є:

- утвердження громадянського суспільства як гарантії демократичного розвитку держави;

- завершення політичної реформи, посилення взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування і об'єднань громадян, запровадження громадського контролю за діяльністю влади;

- забезпечення незалежної діяльності об'єднань громадян, посилення їх впливу на прийняття суспільно важливих рішень;

- підвищення ролі та відповідальності політичних партій, сприяння політичній структуризації суспільства на засадах багатопартійності, створення умов для забезпечення широкого представництва інтересів громадян у представницьких органах влади;

- проведення регулярних консультацій з громадськістю з важливих питань життя суспільства і держави;

- проведення всеукраїнських та місцевих референдумів як ефективних форм народного волевиявлення, участі народу у прийнятті суспільно важливих рішень [166].

З іншого боку, як слушно зазначає М. Яцина, коли безпосередньо характеризувати неурядові організації у сфері боротьби

зі злочинністю, то тут визначальне значення має положення Закону України «Про Національну поліцію» від 02 липня 2015 р., яке стосується відносно нового принципу діяльності поліції – принципу взаємодії поліції з населенням на засадах партнерства, який, крім іншого, передбачає, що «діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб». Також ст. 89 цього закону визначає, що «поліція взаємодіє з громадськістю шляхом підготовки та виконання спільних проектів, програм та заходів для задоволення потреб населення та покращення ефективності виконання поліцією покладених на неї завдань» [175]. Із цього, на думку автора, випливає, що така сфера, як боротьба зі злочинністю, не може бути повноцінною без громадянського суспільства та не може існувати відокремлено від останнього [261, с. 104].

Наступними елементами структури механізму реалізації кримінологічної політики неурядових організацій виступають діяльність суб'єктів, а також суб'єкти реалізації. Однак перед цим зробимо невелику ремарку.

Так, на думку В. Василенко, механізм формування та реалізації кримінологічної політики – це соціально обумовлена, взаємоузгоджена та нормативно визначена діяльність державних органів, установ і організацій щодо встановлення та впровадження комплексу політико-правових, соціально-економічних, законодавчих і урядових заходів (рішень), спрямованих на виявлення та усунення причин і умов вчинення злочинів, а також боротьбу зі злочинністю.

Зважаючи на це визначення, науковець вважає, що впровадження механізму формування та реалізації кримінологічної політики сприятиме:

- створенню на засадах загальної теорії кримінології науково обґрунтованої моделі боротьби зі злочинністю;

- формуванню, відповідно до криміногенної ситуації, комплексу політико-правових, соціально-економічних, законодавчих і урядових рішень, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов учинення злочинів, і удосконаленню боротьби зі злочинністю;

- забезпеченню інтеграційних зав'язків взаємодії з кримінально-правовою, кримінальною процесуальною та кримінально-виконавчою політикою; удосконаленню правових інститутів, окремих юридичних норм і практики їх застосування компетентними органами;

- впровадженню в кримінологічну теорію і практику наукових досягнень, передового вітчизняного та зарубіжного досвіду;

- визначенню та забезпеченню виконання пріоритетних напрямів стратегічного й тактичного характеру щодо скорочення та нейтралізації злочинності у різних сферах суспільних відносин;

- на державному рівні діяльності науково-дослідних установ і закладів освіти з підготовки фахівців у сфері кримінологічної практики;

- створенню умов для розвитку інституцій громадянського суспільства у сфері захисту прав людини, кримінологічних центрів, асоціацій тощо;

- формуванню суспільної думки щодо неприпустимості злочинної діяльності, а також оперативному реагуванню держави на

обставини, фактори та соціальні відхилення (алкоголізм, наркоманію тощо), що сприяють злочинності [11, с. 98].

Заслуговує на увагу визначення механізму реалізації, яке запропонував Є. Огородник у своїй роботі під назвою: «Механізм реалізації кримінально-виконавчої політики України та її реформування на сучасному етапі».

Так, на думку правника, наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття в Україні було покладено початок новому етапу в історії розвитку законодавства – етапу гуманізації, глобалізації та євроінтеграції. Увагу законодавця, на відміну від періоду СРСР, в якому перше місце посідали інтереси держави, було спрямовано на людину, про що було зазначено у ст. 3 Конституції України, яка проголосила, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [139, с. 1].

У зв'язку з вищезазначеним, на думку Є. Огородника, під механізмом реалізації кримінально-виконавчої політики необхідно розуміти систему кримінально-виконавчих норм та відносин, суб'єктів та об'єктів застосування цих норм, що характеризує спрямованість, способи і засоби діяльності держави, громадських організацій і громадян у сфері виконання кримінальних покарань, підвищення ефективності цієї діяльності, забезпечення гарантій досягнення мети покарання. Функціональними складовими цього

механізму є: специфічний об'єкт впливу, суб'єкти та учасники механізму, засоби впливу, мета функціонування механізму [139, с. 11].

Ба більше, продовжує зазначений вище науковець, проблеми забезпечення функціонування механізму реалізації кримінально-виконавчої політики слід розглядати у такій послідовності (відповідно до етапів): 1) на етапі формування; 2) на етапі безпосередньої реалізації. Проблеми забезпечення функціонування механізму реалізації кримінально-виконавчої політики полягають, зокрема, у: неналежному фінансуванні видатків на забезпечення діяльності кримінально-виконавчої служби та низькому соціально-правовому захисті її персоналу, що створює умови для поширення корупції і хабарництва; зниженні рівня забезпечення спеціальною технікою та інженерно-технічними засобами охорони; погіршенні системи охорони здоров'я і соціального захисту засуджених, як наслідок – небезпечному погіршенні стану здоров'я населення у державі; недостатньому професійному рівні персоналу та відсутності наукового супроводження процесу реформування кримінально-виконавчої служби; невідповідності значної частини УВП і СІЗО сучасним вимогам щодо забезпечення прав і свобод людини й громадянина; низькому рівні організаційно-правових форм і принципів діяльності підприємств УВП щодо залучення засуджених до суспільно корисної праці, надання пріоритету їх професійно-технічному навчанню, формуванню та закріпленню у засуджених трудових навичок як невід'ємної складової процесу їх ресоціалізації. Як зазначає автор, визначальним фактором удосконалення механізму реалізації кримінально-виконавчої політики є створення на рівні закону механізму управління, що забезпечить узгоджену та

ефективну роботу всіх учасників процесу на основі системного і комплексного підходу до вирішення назрілих у цій сфері проблем. Крім того, на думку науковця, зараз актуальною є перебудова кримінально-виконавчої системи з урахуванням нової соціально-політичної та економічної ситуації в державі, змін у практиці винесення вироків судами й світового досвіду виконання кримінальних покарань. Головними пріоритетами вдосконалення кримінально-виконавчого процесу є створення відповідно до законодавства умов для тримання засуджених та осіб, узятих під варту; удосконалення системи виконання покарань, альтернативних позбавленню волі; забезпечення всебічного контролю за дотриманням персоналом УВП вимог чинного законодавства, парламентських та урядових рішень з використанням можливостей суду, прокуратури, органів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та окремих фізичних осіб у межах наданих їм законом повноважень [139, с. 11–12].

Окремо варто зупинитися на висновках О. Іщука, які він сформував під час дослідження теоретико-методологічних та практичних засад кримінологічної діяльності органів прокуратури України.

Так, на думку О. Іщука, механізм реалізації кримінологічної діяльності органів прокуратури є системою правових норм і відносин, відповідних суб'єктів застосування та об'єктів реалізації, що характеризує спрямованість, способи і засоби діяльності органів прокуратури щодо всебічного забезпечення режиму законності, підвищення її ефективності, досягнення реальності й створення

гарантій досягнення цілей органів прокуратури. Складовими елементами цього механізму, зазначає науковець, є: специфічний об'єкт впливу – правові відносини у сфері протидії злочинності; правове джерело і засоби впливу – норми права, що разом з іншими складовими створюють режим законності; характер впливу – системність, повторюваність, відносно тривалі просторово-часові межі; мета – забезпечення безпеки особи, соціуму, держави, захист від кримінальних загроз [61, с. 24].

Окрім цього, на думку О. Іщука, реалізація механізму кримінологічної діяльності обов'язково повинна містити в собі певні стадії.

Так, автор зосереджує увагу читача, що стадії реалізації механізму кримінологічної діяльності поділяються на два змістовні блоки: стадію законотворчості (правотворчості) з питань протидії злочинності та стадію застосування норм права. Під правовим забезпеченням механізму реалізації кримінологічної діяльності органів прокуратури науковцем запропоновано розуміти систематизований вплив норм права на правовідносини, які становлять сутність діяльності суб'єктів протидії злочинності щодо вироблення та застосування найбільш оптимальних засобів кримінологічного впливу. Змістом цієї підсистеми механізму кримінологічної діяльності органів прокуратури є встановлена державою система правових норм і правовідносин, що характеризують напрями, форми, способи, засоби та організаційно-правовий інструментарій кримінологічної діяльності щодо її здійснення та забезпечення. Змістовною основою такого механізму є система

органів прокуратури та організаційно-правових елементів, що її реалізують [61, с. 20].

Ю. Кернякевич-Танасійчук під час дослідження кримінально-виконавчої політики України сформувала визначення механізму реалізації кримінально-виконавчої політики та визначила її складові елементи. Так, на думку авторки, механізм реалізації кримінально-виконавчої політики являє собою систему заходів та засобів, а також суб'єктів, відповідальних за втілення їх у життя, за допомогою яких забезпечується реалізація кримінально-виконавчих правовідносин з метою досягнення цілей та завдань кримінально-виконавчого законодавства. До складових елементів, що формують системне наповнення механізму реалізації кримінально-виконавчої політики, вченою віднесено: об'єкт впливу; суб'єктів реалізації кримінально-виконавчої політики; мету реалізації кримінально-виконавчої політики; засоби досягнення мети реалізації кримінально-виконавчої політики. Першим елементом названого механізму виступає об'єкт впливу, котрим виступають правові відносини у сфері виконання покарань (кримінально-виконавчі правовідносини). Другим елементом є суб'єкти реалізації кримінально-виконавчої політики, до яких належать: Міністерство юстиції України, Адміністрація ДКВС України, органи пробації, установи виконання покарань, органи державної виконавчої служби, а також військові частини, гауптвахти і дисциплінарний батальйон (у частині виконання окремих видів покарань). До суб'єктів реалізації кримінально-виконавчої політики віднесено підприємства УВП, які здійснюють господарську діяльність та професійно-технічне навчання засуджених. Водночас авторка наголошує, що такі суб'єкти формування кримінально-

виконавчої політики, як Президент України, Верховна Рада України, при здійсненні окремих своїх повноважень відіграватимуть водночас роль суб'єктів її реалізації, зокрема Президент України наділений правом помилування, а повноваження Верховної Ради України щодо реалізації кримінально-виконавчої політики пов'язані з оголошенням амністії. Крім того, на її думку, об'єднання громадян та засоби масової інформації, релігійні та благодійні організації, окремі особи в порядку, встановленому КВК України і законами України, можуть надавати допомогу органам та УВП у виправленні засуджених і проведенні соціально-виховної роботи (ч. 1 ст. 25 КВК України), що свідчить про допустимість їхньої участі в реалізації кримінально-виконавчої політики. Третім елементом у механізмі реалізації кримінально-виконавчої політики виступає її мета, яку відображено за допомогою таких складових, як: по-перше, кара, оскільки сам факт застосування кримінальної відповідальності та відбування покарання є досягненням цієї складової мети; по-друге, створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими. Четвертим елементом у механізмі реалізації є засоби, за допомогою яких досягається мета кримінально-виконавчої політики. Зважаючи на те, продовжує свою думку Ю. Кернякевич-Танасійчук, що в досягненні мети реалізації кримінально-виконавчої політики, визначеної вище, одним із завдань є створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, проаналізовано зміст основних засобів виправлення і ресоціалізації

засуджених та окреслено місце кожного з них у механізмі реалізації кримінально-виконавчої політики [64, с. 388–389].

А. Коваленко під час дослідження дійшов висновку, що механізм реалізації кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності є системою правових норм та відносин, суб'єктів та об'єктів використання цих норм, котра здійснює характеризування спрямованості, способів і засобів поліцейської діяльності стосовно всебічного забезпечення режиму законності, підвищення її ефективності, досягнення реальності та утворення гарантій досягнення мети органів Національної поліції України. Сутність його правового забезпечення полягає у встановленій державою системі правових норм та правовідносин, котрі характеризують напрями, форми, засоби, способи й організаційно-правовий інструментарій кримінологічної діяльності поліції стосовно її здійснення та забезпечення. Сутнісною основою такого механізму постає система органів поліції й організаційно-правових елементів, котрі її реалізують [69, с. 27].

У свою чергу, Н. Сидоренко, досліджуючи теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства, встановив, що саме необхідно розуміти під механізмом реалізації кримінологічної діяльності, а також від чого залежить її ефективність.

Так, зазначає вчений, під механізмом реалізації кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства необхідно розуміти систему взаємозалежної діяльності органів кримінального судочинства, спрямованої на виявлення та усунення причин і умов, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, а також пошук шляхів і засобів попередження вчинення нових кримінальних

правопорушень. Водночас автор вважає, що від почуття безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, напряду залежить ефективність кримінологічної діяльності та належне відправлення правосуддя в цілому. А тому, на його думку, цілком справедливо можна вважати Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 р. повноправним елементом у механізмі реалізації кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства [189, с. 311].

Цікавого висновку дійшов С. Спільник під час дослідження теоретико-прикладних засад кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України.

Так, на думку науковця, під механізмом реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України доцільно розуміти систему взаємозалежних правових елементів Державної кримінально-виконавчої служби, яка спрямована на забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення та ресоціалізації засуджених та запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень серед останніх. Ефективність механізму реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України досягається шляхом реалізації мети кримінально-виконавчої діяльності із найменшими для останньої витратами [204, с. 296].

Отже, зазначене вище свідчить про те, що визначення кримінологічної діяльності залежить насамперед від характеристики та особливостей самого суб'єкта здійснення кримінологічної діяльності. Що, в свою чергу, впливає на визначення і самого механізму кримінологічної діяльності.

З огляду на вищевикладене варто погодитись із М. Яциною, який, зважаючи на місце кримінологічної діяльності як окремої ланки у системі політики боротьби зі злочинністю, визначає її найсуттєвіші, на його думку, ознаки, як-от: 1) підсистема державної політики у сфері боротьби зі злочинністю; 2) має соціальний характер; 3) її основу складає ідея запобігання злочинності та її детермінантам. Отже, на думку М. Яцини, під суб'єктами кримінологічної політики необхідно розуміти державу, державні органи та установи, суспільство, громадські інститути, громадян, які наділені правосуб'єктністю та в процесі правореалізації здатні впливати на формування та прийняття рішень з питань кримінологічної політики [261, с. 81]. Окрім того, автором запропоновано власну класифікацію суб'єктів кримінологічної політики, в основі якої стоїть поняття «правосуб'єктність»:

а) ті, які наділені повноваженнями з визначення та затвердження політики державного впливу на злочинність (Верховна Рада України, Президент України) – тобто суб'єкти формування;

б) ті, які наділені повноваженнями безпосередньої реалізації такої політики (система правоохоронних органів, суди та ін.) – тобто суб'єкти реалізації;

в) ті, які не наділені прямими повноваженнями з визначення, затвердження чи реалізації такої політики безпосередньо, але наділені відповідними правами та обов'язками, у процесі правореалізації яких здатні впливати на формування та прийняття відповідних нормативно-правових актів та рішень (інститути громадянського суспільства, інші установи та організації як публічного, так і приватного права) – тобто суб'єкти сприяння (допоміжні) [261, с. 174].

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що від дієвості та налагодженості механізму реалізації кримінологічної діяльності неурядових організацій безпосередньо, залежить кримінологічна політика як підсистема політики у сфері боротьби зі злочинністю.

Водночас необхідно чітко розмежовувати «публічну політику» від «державної політики» саме з огляду на суб'єктний склад. Зокрема, публічна політика характеризується участю у політичній діяльності громадянського суспільства. У той час як державна політика здійснюється тільки суб'єктами державної форми власності. Зважаючи на це, публічна політика є ширшим за державну політику поняттям. Тому, розглядаючи кримінологічну діяльність неурядових організацій, доцільно використовувати поняття публічної політики. Адже саме в межах публічної політики може провадиться кримінологічна діяльність неурядових організацій.

Під механізмом реалізації кримінологічної діяльності неурядових організацій нами пропонується розуміти сукупність нормативно-правових актів та відносин взаємозалежної системи суб'єктів кримінологічної діяльності (з одного боку, суб'єкти кримінологічної діяльності можуть бути будь-якої форми власності, а з іншого – вони обов'язково є об'єднаннями або організаціями недержавної форми власності), що спрямовані на виявлення причин та умов, а також попередження злочинної діяльності.

3.2. Інформаційно-аналітичне забезпечення та наукове супроводження кримінологічної діяльності неурядових організацій

У сучасних умовах розвитку інформаційно-комунікаційного суспільства та поступу України до повноправного членства в Європейському Союзі підвищується значення ефективності політики у сфері боротьби зі злочинністю. Це насамперед зумовлюється тим, що всі розвинені країни світу приділяють неабияку увагу питанням злочинності та боротьби з нею, зокрема і запобігання.

Таким чином, погоджуємось із думкою М. Яцини, що реформування правоохоронної сфери є на сьогодні одним із найактуальніших завдань України, оскільки збереження доволі високого рівня злочинності, який можемо спостерігати останнім часом, несе в собі загрозу демократичному, проєвропейському вектору розвитку нашої країни. За таких умов першочерговою метою науки кримінології стає пошук нових механізмів, способів та засобів, які покликані протистояти зростаючій криміналізації суспільства. Саме тому ученими-кримінологами постійно ведеться робота з пошуку нових ефективних підходів до боротьби зі злочинністю. Тож протягом останнього часу кримінологічній політиці, як елементу політики у сфері боротьби зі злочинністю, приділяється все більше уваги [261, с. 17].

Отже, не піддаючи сумніву значення інформаційно-аналітичного забезпечення та наукового супроводження кримінологічної діяльності неурядових організацій у процесі боротьби зі злочинністю, почнемо дослідження з огляду ключового дискурсивного апарату.

Так, відповідно до Закону України «Про інформацію» від 02 жовтня 1992 р. інформація – це будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в

електронному вигляді [173]. Аналітика, відповідно до визначення, наведеного у словнику української мови, – це вчення про силогізми й доведення [196, с. 42]. За Г. Грецькою, термін «аналіз» (від грец. *analysis* – розкладання, розчленовування) може розглядатися в таких спосіб:

- процедура уявного або реального розчленовування об'єкта на частини;

- метод наукового дослідження, що припускає розгляд окремих сторін, властивостей, складових частин об'єкта (при такому розгляді він є основою сукупності аналітичних методів, наприклад, діагностичного, функціонально-вартісного, логічного, кластерного, регресійного, кореляційного та ін.);

- функція керування, що являє собою відносно відособлений вид управлінської діяльності й припускає творче вивчення, систематизацію, узагальнення й оцінку інформації про структуру, загальні та специфічні властивості розглянутого об'єкта;

- всебічний розбір, розгляд [25, с. 105].

Відповідно до тлумачного словника сучасної української мови забезпечувати – постачати щось у достатній кількості, задовольняти кого-, що-небудь у якихось потребах. Інформаційне забезпечення – це забезпечення необхідною інформацією, організація банків даних [12, с. 375].

Під супроводженням, за загальним правилом, розуміється здійснення заходів щодо допомоги кому-небудь у досягненні цілі [12, с. 1416]. Наукова діяльність, відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015, – це інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових

знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження [174].

Визначення наукового супроводження у згаданому Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» законодавцем не надається. Тому звернемося за допомогою до наказу Міністерства оборони України «Про затвердження Положення про організацію наукової і науково-технічної діяльності в системі Міністерства оборони України» від 27.07.2016 № 385.

Так, під науковим супроводженням пропонується розуміти прикладні наукові дослідження, спрямовані на впровадження результатів наукової роботи. Основним змістом наукового супроводження є обґрунтування та проведення заходів цілеспрямованого своєчасного коригування дій споживачів наукової (науково-технічної) продукції у напрямі підвищення ефективності її використання та освоєння нововведень у воєнній сфері [171]

Отже, здійснене дослідження ключового дискурсивного апарату надало нам змогу зрозуміти суть та значення інформаційно-аналітичного забезпечення та наукового супроводження.

Продовжуючи дослідження, зазначимо, що своєрідним дороговказом на шляху удосконалення кримінологічної діяльності можна справедливо вважати Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки, затверджену Указом Президента України від 27 вересня 2021 р. № 487/2021.

Так, зокрема, у згаданій стратегії зазначено, що на сьогодні інститути громадянського суспільства працюють у більшості суспільних сфер, як-от: у сфері захисту прав людини та громадянина,

представлення інтересів різних груп громадян, надання соціальних та інших послуг, провадження благодійної та волонтерської діяльності, реалізації освітніх і культурних проєктів, захисту довкілля, проведення аналізу реалізації державної політики, моніторингу діяльності органів влади, провадження антикорупційної діяльності та інших. Інститути громадянського суспільства гнучко реагують на зміну суспільних потреб унаслідок дії внутрішніх і зовнішніх чинників. Зокрема, протягом останніх років значна кількість громадських благодійних, релігійних організацій орієнтувала свою діяльність на вирішення проблемних питань військовослужбовців, ветеранів війни з-поміж учасників антитерористичної операції/операції об'єднаних сил та громадян, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Починаючи з 2020 р. інститути громадянського суспільства роблять внесок у запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та боротьбу з її наслідками. Інститути громадянського суспільства, як порівняти з іншими соціальними інституціями, мають високий рівень суспільної довіри. За даними Інституту соціології Національної академії наук України, у 2019 р. громадським організаціям та благодійним фондам довіряли 38 % респондентів. Однак рівень поширення громадських практик, що потребують організаційних і колективних зусиль (зокрема, участі у діяльності інститутів громадянського суспільства), залишався низьким. Проблемним питанням є також низький рівень інституційного розвитку інститутів громадянського суспільства, відсутність стабільного залучення професійних кадрів та фінансових і

матеріальних ресурсів, сталих практик партнерства з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, бізнесом [176].

Водночас необхідно пам'ятати, що інформаційно-аналітичне забезпечення кримінологічної діяльності неурядових організацій може здійснюватися на підставі партнерства. Так, в Україні зазначений аспект взаємодії регулюється Законом України «Про державно-приватне партнерство» від 01 липня 2010 р.

Так, відповідно до ст. 1 цього закону державно-приватне партнерство – співробітництво між державою Україна, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами в особі відповідних державних органів, що згідно із Законом України «Про управління об'єктами державної власності» здійснюють управління об'єктами державної власності, органів місцевого самоврядування, Національною академією наук України, національних галузевих академій наук (державних партнерів) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, установ, організацій (приватних партнерів), що здійснюється на основі договору в порядку, встановленому цим Законом та іншими законодавчими актами, та відповідає ознакам державно-приватного партнерства, визначеним цим Законом. На стороні приватного партнера у договорі, укладеному в рамках державно-приватного партнерства, можуть виступати декілька осіб, які відповідно до цього Закону можуть бути приватними партнерами. Відносини між приватними партнерами та порядок визначення приватного партнера для представництва інтересів інших приватних партнерів у відносинах з державним партнером визначаються умовами договору, укладеного між приватними партнерами, або умовами договору, укладеного в рамках державно-

приватного партнерства. Такі особи несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями, передбаченими договором, укладеним в рамках державно-приватного партнерства. Державним партнером у договорі, укладеному в рамках державно-приватного партнерства, одночасно можуть виступати декілька органів державної влади та/або органів місцевого самоврядування, Національна академія наук України, галузеві академії наук. Права та обов'язки зазначених осіб щодо їх спільної участі у договорі, укладеному в рамках державно-приватного партнерства, визначаються договором, укладеним між ними [164].

Крім того, у ст. 4 Закону України «Про державно-приватне партнерство» законодавцем передбачено основні сфери застосування, в яких може здійснюватися державно-приватне партнерство, як-от:

- виробництво, транспортування і постачання тепла та розподіл і постачання природного газу;
- будівництво та/або експлуатація автострад, доріг, залізниць, злітно-посадкових смуг на аеродромах, мостів, шляхових естакад, тунелів і метрополітенів, морських і річкових портів та їх інфраструктури;
- машинобудування;
- збір, очищення та розподілення води;
- охорона здоров'я;
- туризм, відпочинок, рекреація, культура та спорт;
- забезпечення функціонування зрошувальних і осушувальних систем;
- поводження з відходами, крім збирання та перевезення;
- виробництво, розподілення та постачання електричної енергії;

- надання соціальних послуг, управління соціальною установою, закладом;
- виробництво та впровадження енергозберігаючих технологій, будівництво та капітальний ремонт житлових будинків, повністю чи частково зруйнованих внаслідок бойових дій на території проведення антитерористичної операції;
- встановлення модульних будинків та будівництво тимчасового житла для внутрішньо переміщених осіб;
- надання освітніх послуг та послуг у сфері охорони здоров'я;
- управління пам'ятками архітектури та культурної спадщини;
- донорство крові та/або компонентів крові, заготівля, переробка, тестування, зберігання, розподіл і реалізація донорської крові та/або компонентів крові;
- електронні комунікації [164].

Ба більше, окрім перелічених вище основних сфер застосування де може здійснюватись державно-приватне підприємство, в ч. 2 ст. __ Закону України «Про державно-приватне партнерство» передбачено й можливість партнерства в інших сферах діяльності.

Так, за рішенням державного партнера державно-приватне партнерство може застосовуватися в інших сферах діяльності, які передбачають надання суспільно значущих послуг, крім видів господарської діяльності, які відповідно до закону дозволяється здійснювати виключно державним підприємствам, установам та організаціям. Державно-приватне партнерство застосовується з урахуванням особливостей правового режиму щодо окремих об'єктів та окремих видів діяльності, встановлених законом [164]. Такими видами послуг можуть виступати, зокрема, й інформаційно-аналітичне

та наукове супроводження кримінологічної діяльності неурядових організацій. Адже такий напрям взаємодії, безперечно, можна віднести до суспільно значущих послуг.

Окрім цього, на думку М. Яцини, публічно-приватне партнерство може виступати повноцінним методом боротьби зі злочинністю. Так, наприклад, наводить науковець, партнерство розглядалося у Програмі ЄС «Попередження і боротьба зі злочинністю», яка діяла у 2007–2013 рр. Зокрема, наголошує правник, ст. 3 програми визначає цілі, на яких повинна будуватися політика ЄС з попередження і боротьби зі злочинністю. У п. (а) ч. 2 ст. 3 програми визначено, що до специфічних цілей програми належить стимулювати, заохочувати і розвивати горизонтальні методи та інструменти, необхідні для стратегічного попередження і боротьби зі злочинністю і забезпечення безпеки та правопорядку, такі як робота Кримінальної Превентивної Мережі ЄС, публічно-приватне партнерство та ін. В цьому випадку, на його думку, чітко йдеться про публічно-приватне партнерство як один із методів боротьби зі злочинністю. Таким чином, підсумовуючи питання про партнерство, на думку науковця, можна з упевненістю стверджувати, що саме воно має стати визначальним у налагодженні зв'язку між державними органами та неурядовими організаціями. Необхідно позбавлятися практики протиставлення державної влади та громадянського суспільства, адже скоординована взаємодія всіх членів суспільства є запорукою успішної боротьби зі злочинністю [261, с. 106].

У свою чергу, на необхідності партнерства між державою та громадянським суспільством наголошується і в затвердженій Указом

Президента України від 27 вересня 2021 року № 487/2021 Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки.

Так, у тексті згаданої стратегії зазначено, що становлення демократичної, правової та соціальної держави тісно пов'язане з розвитком громадянського суспільства як сфери суспільної діяльності громадян, що об'єднуються для прийняття спільних рішень, а також захисту прав та інтересів, досягнення спільного блага, у тому числі у взаємодії з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, політичними інститутами та бізнесом. Важливою ознакою сталості громадянського суспільства є функціонування інститутів громадянського суспільства, через які громадяни та суспільні групи забезпечують самоорганізацію, представництво, реалізацію і захист прав та інтересів. Партнерство між державою та громадянським суспільством є вагомим чинником реалізації демократичних цінностей, закріплених у положеннях Конституції України, зокрема щодо свободи та особистої недоторканності громадян, свободи слова і думки, свободи вираження поглядів і переконань, свободи світогляду і віросповідання, свободи об'єднання, участі громадян в управлінні державними справами тощо. Громадянське суспільство є виразником та захисником інтересів і прагнень різноманітних суспільних груп та громадян. Громадянське суспільство здатне зробити значний внесок у сталий розвиток держави шляхом надання соціальних послуг, забезпечення здійснення соціального підприємництва, збільшення кількості робочих місць і самозайнятих осіб, поліпшення бізнес-середовища, протидії корупції, сприяння прозорості діяльності органів державної влади та органів

місцевого самоврядування та реалізації інших суспільно корисних проєктів. Інститути громадянського суспільства в Україні також відіграють активну роль у сприянні відновленню територіальної цілісності та розбудові миру. Ураховуючи роль громадянського суспільства у різних сферах суспільного життя, створення сприятливих умов для його розвитку та налагодження взаємодії з його інститутами є важливим завданням органів державної влади, органів місцевого самоврядування [176].

Цікаво також зауважити, що культивування взаємодії з неурядовими організаціями передбачена і у Стратегії боротьби з організованою злочинністю, яка затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р.

Так, формування державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю передбачає:

- визначення на підставі інформації, отриманої в результаті здійснення практичних заходів боротьби з організованою злочинністю, конкретних напрямів протидії такій злочинності;

- ідентифікацію ризиків і загроз, що виникають унаслідок організованої злочинної діяльності, постійний аналіз і реагування на них;

- здійснення органами державної влади, інститутами громадянського суспільства та іноземними партнерами цілеспрямованих, перспективних та узгоджених заходів у сфері боротьби з організованою злочинністю;

- забезпечення комплексного методичного підходу до боротьби з організованою злочинністю, що включає вжиття заходів до запобігання та припинення діяльності організованих злочинних

угруповань як стратегічного (що намагаються вплинути на загрозу), так і оперативного (що намагаються вплинути на конкретні організовані злочинні угруповання та їх учасників) характеру;

– впровадження в практику трьохетапної моделі формування державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, що базується на прикладі політики ЄС щодо боротьби з тяжкими злочинами та організованою злочинністю [181].

При цьому основними напрямками реалізації Стратегії боротьби з організованою злочинністю визначено:

– удосконалення нормативно-правового забезпечення боротьби з організованою злочинністю;

– формування ефективної системи інституційного забезпечення боротьби з організованою злочинністю;

– запровадження механізмів координації та взаємодії у сфері боротьби з організованою злочинністю;

– запобігання організованим злочинності та боротьбу із злочинними організаціями у сферах з високим ризиком її прояву;

– інформаційно-аналітичне, наукове та кадрове забезпечення державних органів, що беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю;

– залучення громадськості до активної участі в боротьбі з організованою злочинністю;

– міжнародне співробітництво у сфері боротьби з організованою злочинністю [181].

Отже, згідно зі Стратегією боротьби з організованою злочинністю інститути громадянського суспільства виступають як

превенційні суб'єкти організованої злочинності у сфері формування ефективної системи боротьби зі злочинністю.

Відповідно, варто констатувати і те, що інформаційно-аналітичне забезпечення та наукове супроводження кримінологічної діяльності неурядових організацій може здійснюватися на підставі партнерства з організаціями як державної, так і публічної форми власності у сфері боротьби зі злочинністю.

Далі зауважимо, що у згаданій Стратегії боротьби з організованою злочинністю, поряд із зазначеним вище, встановлено шляхи інформаційно-аналітичного та наукового супроводження у сфері боротьби зі злочинністю взагалі та із залученням громадськості зокрема.

Так, інформаційно-аналітичне та наукове забезпечення державних органів, що беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, здійснюється шляхом запровадження в їхній діяльності:

- системи проведення кримінального аналізу та аналізу ризиків організованої злочинності, що відповідає стандартам ЄС;

- системи оцінки загроз тяжких злочинів та організованої злочинності (SOCTA Україна) з метою визначення реальної ситуації у відповідній сфері, чинників, які потребують першочергового впливу, напрямів злочинної діяльності організованих злочинних груп (зокрема, характерних особливостей та інфраструктури, що ними використовується); впливу організованої злочинності на суспільство; причин і умов, що сприяють діяльності злочинних угруповань;

- системи проведення моніторингу, оцінки ефективності діяльності та контролю за реалізацією державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю;

– єдиної захищеної інформаційної системи, що забезпечить оперативний доступ суб'єктів боротьби з організованою злочинністю до державних баз даних, обмін даними, зокрема електронними, поштовими та іншими повідомленнями, із визначенням органу, на який буде покладено обов'язки щодо технічного адміністрування [181].

З метою наукового забезпечення боротьби з організованою злочинністю передбачається:

– системне та комплексне вивчення наявних проблем нормативно-правового та інституційного забезпечення;

– підготовка рекомендацій за результатами проведення моніторингу та узагальнення судової практики щодо розгляду кримінальних проваджень за ознаками організованої злочинної діяльності;

– проведення інженерно-технічних робіт, дослідно-конструкторських розробок, а також створення апаратних і програмних комплексів з метою виконання завдань щодо боротьби з організованою злочинністю [181].

Залучення громадськості до активної участі в боротьбі з організованою злочинністю здійснюється шляхом:

– організації регулярних загальнонаціональних і регіональних форумів з обговорення проблем боротьби з організованою злочинністю;

– використання результатів діяльності громадських організацій щодо моніторингу криміногенної ситуації в державі в частині діяльності організованих злочинних угруповань;

– забезпечення негайного реагування державних органів, що беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, та їх посадових осіб на повідомлення засобів масової інформації про факти вчинення злочинів з ознаками організованості;

– популяризації прикладів успішного виконання програм боротьби з організованою злочинністю, розкриття резонансних злочинів, винесення судових вироків лідерам та активним членам організованих злочинних угруповань;

– розроблення та запровадження механізму стратегічних комунікацій у сфері боротьби з організованою злочинністю, застосування якого спрямоване на:

а) забезпечення гласності в реалізації державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю;

б) підтримку суспільством дій державних органів, що здійснюють боротьбу з організованою злочинністю;

в) підвищення активності інститутів громадянського суспільства;

г) створення в суспільстві нетерпимого ставлення до організованої злочинності та членів організованих злочинних угруповань [181].

Ба більше, зважаючи на те, що на засадах партнерства з неурядовими організаціями можуть співпрацювати правоохоронні органи, що здійснюють діяльність у сфері боротьби зі злочинністю, треба знову згадати Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26 листопада 2015 р.

Так, основними цілями державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності є:

- 1) забезпечення наукового обґрунтування визначення стратегічних завдань розвитку економіки та суспільства;
- 2) досягнення високого рівня розвитку науки і техніки;
- 3) примноження національного багатства на основі використання наукових та науково-технічних досягнень;
- 4) створення умов для досягнення високого рівня життя кожного громадянина, його фізичного, духовного та інтелектуального розвитку шляхом використання сучасних досягнень науки і техніки;
- 5) зміцнення національної безпеки на основі використання наукових та науково-технічних досягнень;
- 6) створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової і науково-технічної діяльності;
- 7) забезпечення вільного розвитку наукової та науково-технічної творчості;
- 8) сприяння розвитку наукової і науково-технічної діяльності у підприємницькому секторі;
- 9) інтеграція вітчизняного сектору наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок у світовий науковий та європейський дослідницький простір [174].

Водночас держава в рамках державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності забезпечує:

- 1) соціально-економічні, організаційні, правові умови для формування та ефективного використання наукового та науково-технічного потенціалу, включаючи державну підтримку суб'єктів наукової і науково-технічної діяльності;

2) створення сучасної наукової інфраструктури і системи інформаційного забезпечення наукової і науково-технічної діяльності, інтеграцію освіти, науки і виробництва;

3) підготовку кадрів у сфері наукової і науково-технічної діяльності закладами вищої освіти, закладами післядипломної освіти, науковими установами, а також спеціалізованими загальноосвітніми навчальними закладами, які взаємодіють між собою та з науковими установами;

4) підвищення престижності наукової і науково-технічної діяльності, підтримку та заохочення молодих вчених;

5) фінансування та матеріальне забезпечення фундаментальних та прикладних досліджень;

6) організацію прогнозування тенденцій науково-технічного розвитку на довгостроковий та середньостроковий періоди;

7) підтримку пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, державних цільових наукових і науково-технічних програм та концентрацію ресурсів для їх реалізації;

8) створення ринку наукової і науково-технічної продукції та впровадження досягнень науки і техніки в усі сфери суспільного життя;

9) правову охорону інтелектуальної власності та створення умов для її ефективного використання;

10) організацію і проведення статистичних спостережень у сфері наукової і науково-технічної діяльності;

11) проведення наукової і науково-технічної експертизи виробництва, нових технологій, техніки, результатів досліджень, наукових (науково-технічних) програм і проектів тощо;

12) стимулювання наукової та науково-технічної творчості, винахідництва;

13) пропагування наукових та науково-технічних досягнень, винаходів, нових сучасних технологій, внеску України у розвиток світової науки і техніки;

14) встановлення взаємовигідних зв'язків з іншими державами для інтеграції вітчизняної та світової науки, входження вітчизняної науки у світовий науковий та європейський дослідницький простір [174].

Далі розглянемо статут однієї з неурядових організацій із метою з'ясування, в який спосіб може здійснюватись інформаційне та наукове забезпечення діяльності такої організації.

Так, громадська організація «Ла Страда – Україна» відповідно до свого статуту здійснює таку інформаційну діяльність:

- співпраця із засобами масової інформації;
- підготовка та проведення інформаційних кампаній;
- створення та розповсюдження соціальної реклами;
- підготовка, розміщення та систематичне оновлення інформації з проблеми торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, ліквідації всіх форм дискримінації та насильства у суспільстві, сприяння дотриманню прав людини, гендерної рівності та захисту прав дітей на сайті Центру;
- систематична електронна розсилка новин щодо проблеми торгівлі людьми;
- підготовка та розсилка електронних інформаційних бюлетенів [29].

Водночас громадська організація «Ла Страда – Україна» здійснює діяльність щодо вдосконалення державної політики у сфері боротьби зі злочинністю та проведення наукових досліджень, зокрема:

- проведення досліджень з проблем торгівлі людьми, сексуальної експлуатації дітей, насильства, дискримінації в суспільстві, дотримання прав людини;

- участь у розробці міжнародних документів;

- вдосконалення національного законодавства;

- співробітництво з урядовими, міжнародними та неурядовими організаціями в Україні та за кордоном [29].

Отже, зазначені вище положення статуту громадської організації «Ла Страда – Україна» відповідають чинному законодавству України, а саме: законам України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26 листопада 2015 р., «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р., «Про державно-приватне партнерство» від 01 липня 2010 р., Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки, затвердженій Указом Президента України від 27 вересня 2021 р. № 487/2021, Стратегії боротьби з організованою злочинністю, що затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 року № 1126-р, тощо.

Продовжуючи дослідження, з огляду на обмежений обсяг нашої роботи зробимо побіжний огляд позицій науковців щодо визначення інформаційно-аналітичного забезпечення різними суб'єктами кримінологічної діяльності у сфері боротьби зі злочинністю.

Так, на думку А. Коваленко, інформаційно-аналітичному забезпеченню управління в органах Національної поліції України притаманна наявність певних особливостей, адже головним завданням

поліції постає протидія злочинності, а отримання, обробка, аналізування, використання та збереження інформації стосовно реальних подій та явищ є ключовими завданнями під час розслідування злочинів. Автор доходить висновку, що інформаційно-аналітична діяльність поліції – це пошук, обробка, внесення, аналіз та інформаційне зберігання (утворення) баз даних, чи інформаційно-аналітична робота, що покликана та основною метою якої є опрацювання даних щодо злочинів, їх зберігання аби окреслення тенденцій злочинності, а також інформаційної допомоги в розкритті вже вчинених злочинів (кримінальних правопорушень). Діяльність управління забезпечення прав людини в контексті науково-методичного супроводження Національної поліції України, на думку автора, полягає в тому, що на основі взаємодії наукових положень (загальної теорії прав людини та доктрини конституційного права) та даних практики (кількість фактичних звернень громадян до управління з інформацією щодо порушення прав людини поліцейськими, а також результати фактичних перевірок ізоляторів тимчасового тримання та місць позбавлення волі) управління формує свої пропозиції, проводить навчання та тренінги з діючими працівниками Національної поліції України, що дозволяє убезпечити поліцейських від можливого вчинення ними правопорушень, сприяє професійному розвитку кадрів і підвищує ефективність роботи Національної поліції України в цілому [69, с. 27–28].

Крім того, за результатами дослідження теоретико-прикладних засад кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності в Україні А. Коваленко дійшов висновку, що вдосконалення

кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності в Україні на сьогодні може здійснюватися шляхом:

- підвищення якості кримінологічного моніторингу й загального розвитку наукових засад та методології цього виду кримінологічного забезпечення діяльності правоохоронних органів;

- запозичення міжнародного досвіду кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності (впровадження у вітчизняну правову доктрину програм та проєктів різних держав, що дають ефективний результат у боротьбі зі злочинністю);

- використання сучасних технологій та інформаційно-аналітичних систем задля більш ефективної протидії злочинності (боротьба із злочинністю в реальних та віртуальних просторах);

- створення новітніх структур, які б спеціалізувалися саме на вдосконаленні кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності [69, с. 28].

Авторське визначення інформаційного забезпечення протидії злочинності свого часу запропонував В. Бесчастний під час дослідження теорії та практики кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні.

Так, на думку науковця, інформаційне забезпечення протидії злочинності – це сукупність засобів, методів та заходів, що використовуються для отримання своєчасної, цінної та важливої інформації, що впливає на точність і визначеність при прийнятті рішень, спрямованих на усунення, зменшення або нейтралізацію факторів існування злочинності та вчинення злочинів [5, с. 25].

Під час дослідження інформаційно-аналітичного забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої

служби України С. Спільник запропонував таке його визначення: здійснення державної політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка спрямована на задоволення інформаційних потреб Державної кримінально-виконавчої служби України та/або діяльність уповноважених суб'єктів Державної кримінально-виконавчої служби України щодо збирання, обробки та використання відомостей стосовно обвинувачених (підсудних), засуджених, виправданих та осіб, судимість яких знята або погашена. У свою чергу, вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, на думку вченого, доцільно здійснювати у таких напрямках: підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення та наукового супроводження; залучення до інформаційно-аналітичної діяльності досвідчених фахівців у галузі інформаційних технологій; забезпечення належного рівня безпеки інформаційних баз даних; актуалізація нормативно-правової бази шляхом внесення змін та доповнень тощо [203, с. 95].

В. Лушер, в свою чергу, наголошує, що інформаційне забезпечення науковцями розглядається як діяльність (сукупність певних дій, управлінських рішень), яка реалізується певними способами та методами, що спрямовані на збирання, реєстрацію, передачу, зберігання, опрацювання, аналіз, поширення та обробку інформації. Така діяльність, на його думку, охоплює надходження, рух та перетворення інформації, методи її зберігання та передавання. Інформаційне забезпечення в органах прокуратури охоплює роботу з інформаційними ресурсами, інформаційним програмним забезпеченням, а також із аналізом інформації (інформаційно-аналітичну роботу). Формування системи інформаційного

забезпечення в органах прокуратури передбачає необхідність: 1) налагодження різноманітних інформаційних потоків в межах органів прокуратури різних рівнів, ____, так і зовні, які в цілому утворюють інформаційні системи органів прокуратури різного функціонального призначення; 2) організації документообігу; систем класифікації і кодування правової інформації, зберігання інформаційних масивів (файлів), що зберігаються на машинних носіях; 3) організації роботи зі збирання, реєстрації, передавання, захисту, дослідження, оцінки інформаційних потоків та інформації, що надходять до органів прокуратури. Зважаючи на викладене вище, В. Лушер під інформаційним забезпеченням органів прокуратури України пропонує розуміти комплекс нормативно-правових, організаційно-управлінських, науково-технічних та інших заходів поєднання усієї інформації, що використовується в органах прокуратури, специфічних засобів і методів її оброблення, використання, дослідження, зберігання та захисту [122, с. 340].

Окрім цього, варті уваги наукові доробки Н. Сидоренко, які були сформовані під час дослідження теоретико-прикладних засад кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства.

Так, авторкою сформульовано висновок про те, що наразі забезпечення безпеки баз даних, які використовуються під час інформаційно-аналітичного забезпечення кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства, не встигає за стрімким розвитком інформаційного суспільства. Це, зокрема, пояснюється, на її думку, браком висококваліфікованих кадрів із технічною освітою у сфері ІТ; недостатнім матеріальним забезпеченням (мається на увазі сучасне обладнання); недостатнім рівнем фінансування та ін. Вчена

підтримує тих вчених, які вважають, що інформаційно-аналітична діяльність правоохоронних органів – це пошук, обробка, внесення, аналіз та інформаційне зберігання (утворення баз даних), чи інформаційно-аналітична робота, що покликана та основною метою якої є опрацювання даних щодо злочинів та кримінальних проступків, їх зберігання аби окреслення тенденцій злочинності, а також інформаційної допомоги в розкритті вже вчинених кримінальних правопорушень. І констатує, що інформаційно-аналітичне забезпечення та наукове супроводження кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства взаємопов'язані між собою і тільки у поєднанні можуть дати зрештою наукові доробки, які в подальшому можуть бути впроваджені у практичну діяльність та/або освітній процес закладів вищої освіти відповідного профілю [187, с. 27].

Отже, результати дослідження, проведеного в цьому підрозділі, дозволяють стверджувати, що відповідно до Стратегії боротьби з організованою злочинністю інститути громадянського суспільства виступають як превенційні суб'єкти організованої злочинності у сфері формування ефективної системи боротьби зі злочинністю. Відповідно, інформаційно-аналітичне забезпечення та наукове супроводження кримінологічної діяльності неурядових організацій може здійснюватися на підставі партнерства з організаціями як державної, так і публічної форми власності у сфері боротьби зі злочинністю.

Під інформаційно-аналітичним забезпеченням кримінологічної діяльності неурядових організацій доцільно розуміти діяльність уповноважених суб'єктів у сфері боротьби зі злочинністю, яка

спрямована на накопичення, збір та обробку інформації щодо причин і умов вчинення кримінальних правопорушень або підтримання такої діяльності неурядових організацій іншими суб'єктами публічної політики у сфері боротьби зі злочинністю на підставі партнерства.

Науковим супроводженням кримінологічної діяльності неурядових організацій пропонується вважати діяльність суб'єктів публічної політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка полягає у формуванні методичних рекомендацій щодо виявлення причин і умов кримінальних правопорушень, розробці пропозицій щодо вдосконалення вітчизняного та міжнародного законодавства, організації регіональних, загальнонаціональних та міжнаціональних форумів з обговорення актуальних проблем попередження злочинності тощо.

Висновки до розділу 3

Підсумовуючи результати дослідження, проведеного в цьому підрозділі, нами вдалося сформулювати такі висновки.

Кримінологічна діяльність неурядових організацій являє собою сукупність дій та заходів щодо попередження та профілактики кримінальних правопорушень, аналізу процесів та явищ, які детермінують виникнення злочинності, інформаційно-аналітичного забезпечення та наукового супроводження, нагляду за кримінологічною діяльністю правоохоронних органів, а також забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

Ефективність кримінологічної діяльності неурядових організацій полягає у досягненні заздалегідь поставленої мети, цілей або завдань щодо захисту прав і свобод людини та громадянина, які передбачені статутом неурядової організації відповідно до ст. 11 Закону України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р., у співвідношенні до затрачених ресурсів, що були використані для отримання бажаного результату кримінологічної діяльності (виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, зменшення статистичних показників щодо вчинених кримінальних правопорушень тощо). Під виміром ефективності кримінологічної діяльності неурядових організацій запропоновано розуміти зменшення рівня злочинності в окремому регіоні або державі в цілому, покращення кримінологічної діяльності, суб'єктами якої виступають правоохоронні органи, в результаті нагляду та контролю з боку неурядових організацій, взаємодії між неурядовими організаціями та державними органами у сфері протидії злочинності, внесення змін та доповнень до нормативно-правових актів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

Також встановлено, що від дієвості та налагодженості механізму реалізації кримінологічної діяльності неурядових організацій безпосередньо залежить кримінологічна політика як підсистема політики у сфері боротьби зі злочинністю.

Сформульовано висновок, що необхідно чітко розмежовувати «публічну політику» від «державної політики» саме з огляду на суб'єктний склад. Зокрема, публічна політика характеризується участю у політичній діяльності громадянського суспільства. У той час як державна політика здійснюється тільки суб'єктами державної

форми власності. Зважаючи на це, публічна політика є ширшим за державну політику поняттям. Тому, розглядаючи кримінологічну діяльність неурядових організацій, доцільно використовувати поняття публічної політики. Адже саме в межах публічної політики може провадитися кримінологічна діяльність неурядових організацій.

Під механізмом реалізації кримінологічної діяльності неурядових організацій запропоновано розуміти сукупність нормативно-правових актів та відносин взаємозалежної системи суб'єктів кримінологічної діяльності (з одного боку, суб'єкти кримінологічної діяльності можуть бути будь-якої форми власності, а з іншого – вони обов'язково є об'єднаннями або організаціями недержавної форми власності), що спрямовані на виявлення причин та умов, а також попередження злочинної діяльності.

Також встановлено, що відповідно до Стратегії боротьби з організованою злочинністю інститути громадянського суспільства виступають, як превенційні суб'єкти організованої злочинності у сфері формування ефективної системи боротьби зі злочинністю. Відповідним чином інформаційно-аналітичне забезпечення та наукове супроводження кримінологічної діяльності неурядових організацій може здійснюватися на підставі партнерства з організаціями як державної так і публічної форми власності у сфері боротьби зі злочинністю.

Розділ 4

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

4.1. Ефективність кримінологічної діяльності неурядових організацій та її вимір

Значні зміни в політичній і соціально-економічній сферах, що відбулися в Україні з початку 1990-х років, актуалізували діяльність багатьох правових інститутів. Одним із основних принципів розвитку правової системи України на сьогодні є пріоритет особистості, її прав і свобод. Наразі в нашій державі активно формуються механізми, що забезпечують можливість реалізації проголошених Конституцією України прав і свобод людини, створюється система захисту відповідно до загальновизнаних принципів і норм міжнародного права. Світовий досвід свідчить, що реалізація прав людини багато в чому залежить від цілеспрямованої участі в ній представників громадськості, які, користуючись загальновизнаним правом на об'єднання, створюють незалежні від влади організації, відображаючи зростаюче у світовому співтоваристві прагнення до демократії. Такі організації, які частково або повністю присвятили себе проблемам захисту прав людини, як правило, визначаються терміном «неурядові організації», введеним в обіг у 1945 р. Статутом ООН, а згодом закріпленим у міжнародних документах і сприйнятим внутрішнім законодавством багатьох держав. Такі організації діють у світі

протягом понад 100 років, і практично всі країни світу на шляху до демократії пройшли необхідні етапи, пов'язані зі становленням інституту неурядових організацій, які присвятили себе справі боротьби за права людини [135, с. 5].

Ба більше, як наголошують Н. Котенко та С. Карпенко, з огляду на загострення фінансово-економічної кризи, поглиблення негативних демографічних тенденцій та глобалізаційних процесів органи державної та місцевої влади не здатні у повному обсязі забезпечити необхідні суспільству публічні соціальні та екологічні послуги. У зазначених умовах створюються неурядові організації, які забезпечують задоволення потреб населення, є важливою складовою будь-якого демократичного режиму та певним індикатором ступеня зрілості громадського суспільства. Неурядові організації виступають не лише як засіб самореалізації людей у сферах, відмінних від їхньої основної діяльності, а й допомагають контролювати дії державних органів влади та укріплювати демократію у суспільстві [101, с. 71].

Таким чином, погоджуємось із О. Хар, що нині можна чітко стверджувати, що не лише національні держави є основними акторами на міжнародній арені. Попри те, що вони все ж виконують головну роль, не менш важливою є також діяльність міжнародних інститутів, у тому числі неурядових організацій. На початку третього тисячоліття неурядові організації утвердились як глобальні та впливові учасники міжнародних відносин. Вони стали невід'ємними елементами міжнародно-правової системи і беруть безпосередню участь у глобальному управлінні. Їхня кількість і міра впливу на глобальну політику постійно зростають, як збільшуються і сфери їхньої взаємодії з державами та іншими впливовими акторами, зокрема з

міжнародними міжурядовими організаціями. Міжнародні неурядові організації є найбільш продуктивними силами у забезпеченні миру та розвитку на міжнародній арені. Оскільки неурядові організації здебільшого виконують свої функції опосередковано, зазвичай важко дослідити їхню роль у міжнародних відносинах [237, с. 94].

З огляду на значення неурядових організацій у контексті кримінологічної діяльності визначним критерієм їхньої діяльності є ефективність. Однак насамперед слід визначитися з поняттям «неурядові організації».

Так, незважаючи дивлячись на те, що перші оцінки діяльності неурядових організацій проводились ще у 1914 р., термін «неурядова організація» вперше було використано на конференції ООН у Сан-Франциско в 1945 р. у зв'язку з необхідністю диференціювати в Статуті ООН права участі для міжурядових спеціалізованих установ та міжнародних приватних організацій. При цьому ООН погодилася визнавати неурядові організації як практично всі види приватних організацій, але за умови їхньої незалежності від державного контролю, некомерційної, неполітичної та некримінальної діяльності [101, с. 75].

Відповідно до MacMillan Dictionary неурядова організація (з англійської non-governmental organization (NGO)) – організація, яка не є ні державним відомством, ні підприємством, що працює з метою отримання прибутку. Неурядові організації часто оплачуються урядом і можуть співпрацювати з державними департаментами, але вони незалежні від уряду [278].

У Britannica Dictionary М. Карнс зазначає, що неурядова організація, добровільна група осіб або організацій, зазвичай не

пов'язаних із будь-яким урядом, створена для надання послуг або захисту державної політики. Хоча деякі неурядові організації є комерційними корпораціями, переважна більшість являють собою некомерційні організації. Деякі неурядові організації, особливо ті, що базуються в авторитарних країнах, можуть бути створені або контрольовані урядом. За більшістю визначень політичні партії та злочинні чи насильницькі партизанські організації не вважаються неурядовими організаціями. Питання, якими займаються неурядові організації, охоплюють широкий спектр людських проблем (наприклад, права людини, захист навколишнього середовища, допомога в разі стихійних лих і допомога розвитку), а сфера їхньої діяльності може бути місцевою, національною або міжнародною. Деякі неурядові організації виконують квазідержавні функції для етнічних груп, які не мають власної держави. Недержавні організації можуть фінансуватися за рахунок приватних пожертвувань, міжнародних організацій, урядів або комбінації цих засобів [279].

Одним із поштовхів у напрямі розвитку неурядових організацій було прийняття 10 грудня 1948 р. Загальної декларації прав людини.

Так, у ст. 20 цієї декларації було проголошено, що кожна людини має право на свободу мирних зборів і асоціацій. Ніхто не може бути примушений вступати до будь-якої асоціації [51].

У подальшому 24 квітня 1986 р. було прийнято Європейську конвенцію про визнання юридичними особами міжнародних неурядових організацій.

Зокрема, в останній було проголошено, що мета Ради Європи полягає у досягненні більшої єдності між членами таких організацій, особливо в ім'я захисту та реалізації ідей та принципів, які є їхнім

спільним надбанням. Зокрема, визнаючи, що міжнародні неурядові організації виконують свою роботу в інтересах міжнародного співтовариства, розвитку в науковій, культурній, благодійній, філантропічній, освітній галузях та галузях охорони здоров'я і роблять внесок у реалізацію цілей і принципів, викладених у Статуті Організації Об'єднаних Націй та Статуті Ради Європи; а також прагнучи до затвердження у межах загальних взаємовідносин, встановлюються умови визнання права на освіту юридичної особи для таких організацій із метою сприяння їхній діяльності на європейському рівні [48].

Ба більше, у ст. 1 Європейської конвенції про визнання юридичними особами міжнародних неурядових організацій від 24 квітня 1986 р. зазначено, що конвенція може застосовуватися щодо асоціацій, фондів та інших приватних організацій, які задовольняють таким умовам:

- a) мають некомерційну мету міжнародної громадської користі;
- b) засновані під час використання норм міжнародного права;
- c) здійснюють свою діяльність, впливаючи не менше ніж у двох державах;
- d) мають свій зареєстрований офіс на території однієї сторони та центральний орган управління та контролю на території цієї ж сторони чи іншої сторони [48].

Окремо слід наголосити на Меморандумі Ради Європи з приводу фундаментальних принципів щодо статусу неурядових організацій в Європі від 05 липня 2002 р.

Так, у вищезазначеному меморандумі передбачено, що неурядові організації є по суті добровільними самоврядними

організаціями і саме тому не підлягають управлінню з боку органів державної влади. Терміни, якими їх звичайно описують у національному праві, можуть варіювати, однак вони охоплюють асоціації, благодійні заклади (charities), фонди (foundations, funds), некомерційні корпорації, товариства і довірчу власність в управління (trusts). Вони не включають організації, що діють як політичні партії. Неурядові організації охоплюють організації, створені окремими особами (фізичними і юридичними) і групами таких осіб. Вони за своїм складом і сферою діяльності можуть бути національними або міжнародними. Неурядові організації звичайно, але не обов'язково, є членськими організаціями. Вони не мають за первинну мету одержання прибутку; не розподіляють прибутки, що є результатом їхніх дій, поміж їхніх членів чи засновників, але використовують їх для досягнення своїх цілей. Неурядові організації можуть бути або неформальними організаціями, або організаціями, що мають правосуб'єктність. Відповідно до національного права вони можуть мати різні статуси для того, щоб відображати відмінності у фінансових чи інших перевагах, які їм надаються на додаток до правосуб'єктності [235].

Також у Меморандумі Ради Європи з приводу фундаментальних принципів щодо статусу неурядових організацій в Європі від 05 липня 2002 р. чітко визначено основні принципи, цілі та порядок заснування неурядових організацій.

Так, неурядові організації виникають внаслідок ініціативи індивідуумів чи груп осіб. Саме тому національна юридична і податкова структура, що застосовується до них, повинна дозволяти і заохочувати цю ініціативу. Усі неурядові організації мають право на

свободу вираження поглядів. Неурядові організації з правосуб'єктністю повинні мати ті самі можливості, які загалом мають і інші юридичні особи, підлягати тим самим адміністративним, цивільним і кримінальним зобов'язанням і санкціям, які взагалі застосовні до останніх. Будь-яка дія чи бездіяльність урядового органу, що впливає на неурядові організації, повинна підлягати адміністративному перегляду і бути відкритою до оскарження у незалежному і неупередженому суді з повною юрисдикцією [235].

З-поміж цілей неурядових організацій меморандумом виділяються такі:

- неурядова організація має право переслідувати власні цілі за умови, що як цілі, так і засоби, що використовуються, є законними. Вони можуть, наприклад, передбачати дослідження, освіту і захист щодо проблем, стосовно яких ведуться суспільні дебати, незалежно від того, чи відповідає зайнята позиція заявленій урядовій політиці;

- неурядова організації також може бути створена з метою внесення змін у права;

- неурядова організація, що підтримує окремого кандидата чи партію на виборах, повинна бути прозорою у проголошенні своїх мотивів. Будь-яка така підтримка повинна також відповідати законодавству щодо фінансування політичних партій. Причетність до політичної діяльності може відповідно розглядатися у будь-якому рішенні щодо надання їй фінансових чи інших пільг на додаток до правосуб'єктності;

- неурядова організація з правосуб'єктністю може брати участь у будь-яких законних економічних, ділових чи комерційних діях для того, щоб підтримувати свою неприбуткову діяльність без

необхідності будь-якого спеціального дозволу, але завжди – за відповідності будь-яким ліцензійним чи регулюючим вимогам, що застосовуються до вказаних дій;

– неурядові організації можуть досягати своїх цілей шляхом членства в федераціях і конфедераціях неурядових організацій [235].

При цьому будь-яка особа, юридична або фізична, вітчизняна чи іноземна, або група таких осіб, не повинна обмежуватися у створенні неурядових організацій. Дві чи більше особи повинні мати змогу створити неурядову організацію на основі членства. Більша кількість може вимагатися в разі набуття правосуб'єктності, але ця кількість не повинна встановлюватися на рівні, що перешкоджає такому створенню. Будь-яка особа повинна мати змогу створювати неурядові організації шляхом подарунку чи залишення спадщини, нормальним наслідком чого є створення фонду (foundation, fund) чи довірчої власності в управління (trust) [235].

Поряд із вищезазначеним необхідно виокремити Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р., адже вона регулює питання взаємодії неурядових організацій з метою боротьби з організованою злочинністю.

Так, у ст. 32 цієї конвенції визначено цілі та механізми для їх досягнення, а саме:

– сприяння діяльності Держав-учасниць відповідно до статей 29, 30 і 31 цієї Конвенції, у тому числі шляхом сприяння мобілізації добровільних внесків;

- сприяння обміну інформацією між Державами-учасницями про форми транснаціональної організованої злочинності та тенденції у цій галузі, а також про успішні методи боротьби з нею;
- співробітництво з відповідними міжнародними і регіональними організаціями, а також неурядовими організаціями;
- періодичний розгляд питання про виконання цієї Конвенції;
- винесення рекомендацій стосовно вдосконалення цієї Конвенції і її виконання [80].

Ба більше, як відзначає О. Хар, ще одним способом міжнародно-правового регулювання діяльності неурядових організацій є їх саморегулювання. Ідеться про те, що з метою регулювання своєї діяльності неурядові організації самостійно розробляють і приймають кодекси поведінки. Кодекси поведінки є найпоширенішою моделлю саморегулювання, які, як правило, приймають організації громадянського суспільства. Кодекс поведінки або етики – це набір стандартів, принципів і рекомендацій з поведінки, які розроблені неурядовими організаціями та яких необхідно чітко дотримуватися. Інакше кажучи, ці кодекси затверджують права й обов'язки неурядових організацій [239, с. 135].

До показових прикладів, на думку зазначеного вище науковця, можна віднести:

- Кодекс етики та поведінки Всесвітньої асоціації неурядових організацій, ініційований у 2002 р. на Конференції з питань культури відповідальності й ролі неурядових організацій у Вашингтоні. Створення Кодексу завершено у 2005 р., але при цьому Кодекс постійно доповнюється. Він зачіпає широкий спектр питань, наприклад, прозорість і звітність, якісне управління, довіру

громадськості, людські ресурси та права людини. У 2009 р. на додаток до Кодексу розроблено Керівництво з відповідності, яке слугує контрольним переліком щодо відповідності ключовим принципам і стандартам, що прописані в Кодексі;

– Хартію відповідальності міжнародних неурядових організацій – є документом, що містить міжнародні стандарти звітності, прозорості й ефективності неурядових організацій, який розроблений групою неурядових організацій у 2006 р. Хартія визначає три основні цілі: підвищення якості звітності неурядових організацій; упорядкування стандартів звітності неурядових організацій в різних секторах і регіонах; підвищення ефективності неурядових організацій за допомогою обміну досвідом. Ця хартія, продовжує науковець, заснована на 10 ключових стандартах, поміж яких: 1) повага до прав людини; 2) незалежність; 3) прозорість; 4) якісне управління; 5) відповідальність адвокації; 6) участь; 7) різноманітність/інклюзія; 8) відповідальність щодо навколишнього середовища; 9) етичний фандрейзинг (збирання коштів); 10) професійний менеджмент. Усі члени хартії беруть на себе зобов'язання подавати щорічні звіти щодо своєї діяльності, які розглядаються Оглядовою Колегією на відповідність певним стандартам. На цей момент до хартії приєдналося 23 міжнародні й безліч національних неурядових організацій [239].

В Україні регулювання діяльності неурядових організацій, окрім міжнародних нормативно-правових актів, здійснюється за допомогою національного законодавства. Однак перш ніж перейти до вітчизняного законодавства, треба звернути увагу на ключові ознаки, які притаманні неурядовим організаціям, а також на їх класифікацію.

Так, як зазначає О. Хар, міжнародна класифікація некомерційних організацій (ICNPO) визначає ключові ознаки, які притаманні неурядовим організаціям:

1. Організованість, тобто наявність певної інституційної реальності. У деяких країнах це підтверджується юридичною хартією про реєстрацію;

2. Приватність, а саме інституційна відокремленість від уряду. Неприбуткові організації не є частиною апарату уряду. Вони є «неурядовими» в тому сенсі, що структурно відокремлені від засобів управління;

3. Самоврядування, тобто змога контролювати свою діяльність. Це означає, що вони мусять мати власні процедури внутрішнього управління та користуватися значним ступенем автономії;

4. Нерентабельне розповсюдження. Прибутки мають залишатися в основному капіталі організації для її подальшого існування, а не розподілятися між власниками, членами чи засновниками. Це відрізняє неприбуткові організації від приватного бізнесу;

5. Добровільність, що передбачає свободу участі та втілення концепції волонтаризму [239, с. 96].

Водночас, продовжує науковець, відповідно до Міжнародної класифікації некомерційних організацій неприбуткові установи класифікуються за основними напрямками діяльності. Система ICNPO об'єднує організації в 12 основних груп діяльності, зараховуючи категорію «все ще не класифіковану», зокрема:

1) захист прав людини: «Міжнародна амністія», «Міжнародне товариство з прав людини», «Міжнародна федерація з прав людини»,

«Всесвітня організація боротьби проти тортур», «Міжнародна асоціація юристів» та ін.;

2) економіка: «Центр економічних ініціатив», «Центр міжнародного співробітництва»;

3) екологія та захист навколишнього середовища: «Грінпіс», «Всесвітній фонд дикої природи», «Світова мережа захисту тварин», «Глобальна мережа еко-поселень»;

4) освіта: «Альянс університетів за демократію», «Асоціація світової освіти»;

5) охорона здоров'я та медицина: «Лікарі світу», «Лікарі без кордонів», «Міжнародна асоціація жінок-лікарів», «Право на здоров'я»;

6) гуманітарна сфера: «Міжнародний комітет Червоного Хреста», «Оксфам»;

7) свобода слова та інформації: «Репортери без кордонів», «Комітет захисту журналістів», «Міжнародна асоціація із захисту свободи слова»;

8) забезпечення миру та безпеки (роззброєння): «Міжнародне бюро миру», «Світ без воєн і насильства», «Перемога без війни»;

9) наука і технології: «Ресурси для майбутнього», «Всесвітня асоціація промислових і технологічних дослідницьких організацій»;

10) соціальний добробут: «Інститут міжнародного соціального розвитку», «Фонд соціального сприяння»;

11) охорона дитинства: «Міжнародний альянс “Врятуймо дітей”», «СОС – Дитячі містечка»;

12) культура і мистецтво: «Міжнародна музична рада», «Міжнародне товариство сучасної музики»;

13) релігія: «Всесвітня коаліція альтернатив глобалізації», «Світова федерація студентів-християн» [239, с. 98].

Стосовно українського законодавства, яке регулює діяльність неурядових організацій, слід зазначити, що у ст. 36 Конституції України проголошено таке: громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей. Ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах за належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій. Усі об'єднання громадян рівні перед законом. У ст. 37 Конституції України зазначено, що утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються. При цьому політичні партії та громадські організації не можуть мати воєнізованих формувань [82].

Спеціальним нормативно-правовим актом, який регулює питання діяльності неурядових організацій в Україні, є Закон України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р.

Так, відповідно до ст. 1 зазначеного вище закону громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів. Громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка. Громадська організація – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи. Громадська спілка – це громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи. Громадське об'єднання може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку [163].

На думку Л. Чернявської, неурядові організації, що діють в Україні, безпосередньо виконують функцію забезпечення демократичного характеру політичних відносин: діалогу між урядом і громадянським суспільством. Однією з основних цілей їхньої діяльності є розробка і впровадження технологій і практик участі громадян у прийнятті рішень, громадської експертизи і громадського контролю за діяльністю політиків. Ці заходи неурядових організацій демонструють надзвичайну важливість питання удосконалення і розширення сфери комунікації громадян з державними органами влади, адже стосунки і взаємовплив громадянського суспільства і держави є визначальними у забезпеченні демократичного розвитку країни [242].

Таким чином, одним із основних напрямів діяльності неурядових організацій є сфера захисту прав людини загалом та кримінологічна діяльність зокрема.

На цьому, зокрема, зосереджувала свою увагу І. Грицай, зазначаючи, що в Україні правозахисну функцію, крім органів державної влади, також виконують інституції громадянського суспільства (громадські організації та рухи, ЗМІ та ін.), здійснюючи її «замість» або навіть «всупереч» діям органів державної влади, зокрема правоохоронних. Вплив неурядових організацій на правозахисну сферу і ступінь «проникності» їхнього контролю, природно, значно менший, ніж державний, але цей вплив має очевидну тенденцію до зростання [135, с. 11].

Водночас, на думку А. Бодрова, успішність демократичного державотворення в Україні безпосередньо пов'язана з формуванням та розвитком неурядових організацій третього сектора як суспільних інститутів, що формують громадянську демократичну культуру, є механізмом участі громадян у державному управлінні, контролі за діяльністю влади, соціалізації та мобілізації [9].

Як наголошує Н. Мороз, складовою будь-якого суспільства, що існує за умов демократичного режиму, є неурядові організації. Вони являють собою чинник соціального та політичного життя, виступаючи в ролі посередника між державою, різними соціальними групами та окремими громадянами, захищаючи їхні права та інтереси. В країнах Західної Європи, США, Канаді, де неурядові організації мають всі умови для свого існування і розвитку, вони здійснюють свою діяльність в усіх сферах суспільного життя. В Україні неурядові організації поки що не розкрили власного потенціалу. На думку

науковця, це можна пояснити нетривалістю існування незалежної Української держави. Але незважаючи на це, кількість неурядових організацій в Україні постійно збільшується [134, с. 241].

Продовжуючи наше дослідження, зауважимо, що результатом будь-якої людської діяльності, в тому числі і кримінологічної діяльності неурядових організацій, є безпосередньо її ефективність. Тому задля визначення ефективності як результату діяльності насамперед необхідно приділити увагу поняттю «ефективність», а вже потім на підставі аналізу цілей досліджуваної діяльності сформулювати кінцевий результат як ефективність.

Поміж науковців прийнято вважати, що термін «ефективність» з'явився спочатку в економічній літературі в роботах В. Петі (1623–1687 pp.) – англійського економіста, засновника класичної політекономії, основоположника трудової теорії вартості та глави школи фізіократів, французького економіста Ф. Кене (1694–1774 pp.). Однак як самостійне економічне поняття «ефективність» ними не розроблялося. Вони вживали цей термін у значенні результативності та використовували його для оцінки тих чи інших урядових чи приватних заходів залежно від того, сприяли ті чи ні пожвавленню економічного життя [133, с. 207]

Як зазначає А. Череп, теорія ефективності чітко розмежовує поняття ефекту й ефективності, розуміючи під першим результат заходу, а під другим – співвідношення ефекту і витрат, що його викликали. Так, на думку науковця, ефект (від лат. *effectus* – «виконання, дія») означає результат, наслідок певних причин, дій. Ефект може вимірюватися в матеріальному, соціальному, грошовому вираженні. Зокрема, ефект може оцінюватися обсягом додатково

виробленої чи спожитої продукції (тобто штуками, кубічними або квадратними метрами, тоннами тощо), показниками поліпшення здоров'я населення (наприклад, зниженням захворюваності або смертності, виробничого травматизму, підвищенням середньої тривалості життя) тощо. У такому випадку (коли зазначені результати отримують грошову оцінку) говорять про економічний ефект. Ефективність, у свою чергу, продовжує науковець, визначається відношенням результату (ефекту) до витрат, що забезпечили його отримання. Ефективність розкриває характер причинно-наслідкових зв'язків виробництва. Вона показує не сам результат, а те, якою ціною він був досягнутий. Тому, на його думку, ефективність найчастіше характеризується відносними показниками, що розраховуються на основі двох груп характеристик (параметрів) – результату і витрат. Однак це не виключає використання і абсолютних значень вихідних параметрів. Автор розрізняє соціальну та економічну ефективність. Найважливішим якісним показником суспільного виробництва є його ефективність. Зокрема, під соціальною ефективністю розуміють відповідність результатів господарської діяльності основним соціальним потребам і цілям суспільства, інтересам окремої людини. А вже під економічною ефективністю – досягнення найбільших результатів за найменших затрат живої та уречевленої праці. Економічна ефективність є конкретною формою дії закону економії часу. За капіталістичного способу виробництва узагальнюючий показник економічної ефективності – норма прибутку. Для народних підприємств у розвинутих країнах Заходу основною метою стає максимізація не прибутку, а чистого доходу на одного зайнятого, що

не виключає необхідності використання показника норми прибутку [240].

О. Момот зазначає, що ефективність виступає як індикатор розвитку. Вона ж – його найважливіший стимул. Прагнучи підвищити ефективність конкретного виду діяльності та їх сукупності, визначають конкретні заходи, що сприяють процесу розвитку, і відсікають ті з них, що ведуть до регресу. Як категорія вона має дві сторони – якісну і кількісну. Якісна сторона відображає її логічний, теоретичний зміст, тобто сутність категорії. Кількісна сторона розкриває дію закону економії часу, а саме відображає економію часу при досягненні цілей суспільного виробництва в ході всього відтворювального процесу і на окремих його фазах у масштабі всього народного господарства, окремих його регіонів, галузей, господарських суб'єктів. Тобто на всіх історичних етапах розвитку людського суспільства воно має економно витрачати свої сили, досягаючи розширення випуску продукції при мінімальних витратах засобів. А це і є об'єктивно існуючим критерієм економічної ефективності на всіх щаблях розвитку суспільства [133, с. 208].

Водночас слід звернути увагу, що як «ефект» необхідно відмежовувати від «ефективності», так і «результат», «результативність» та «ефективність».

Так, на думку А. Демченко, сутність результативності – щось таке, що можна охарактеризувати таким собі числом (досягнутим результатом), тобто традиційним ставленням результату до витрат. В англійській мові існують два терміни – efficiency и effectiveness, словникові еквіваленти яких однакові – «ефективність». Однак між цими термінами існує змістовна відмінність: efficiency зазвичай

належить до використання засобів (ресурсів), в той час як effectiveness (результативність) – до організаційних цілей, поведінки та розвитку. У першому випадку поняття «ефективність» характеризує ступінь раціональності використання фінансових, організаційних, матеріальних, тимчасових і людських ресурсів. Ефективна організація сфокусована на досягненні ефектів за рахунок структурної та ресурсної оптимізації та контролю внутрішньоорганізаційних витрат. У другому випадку термін «ефект» використовується в контексті співвідношень «причина – результат» [133, с. 208].

У галузі публічного управління Т. Власенком запропоновано значення результативності публічного адміністрування як узагальнюючого показника, який охоплює як кількісні, так і якісні характеристики, відображає дієвість у досягненні поставлених цілей, економічність у використанні наявних ресурсів, продуктивність отриманих результатів (ефективність) як віддачу від витрачених ресурсів, прибутковість як результат функціонування народного господарства країни, якість як відповідність правил державотворення країни міжнародним стандартам і нормам та якість життя населення країни [13].

У свою чергу, відповідно до п. 3.2.14 Основних положень та словника термінів (ISO 9000:2005, IDT) ДСТУ ISO 9000:2007 результативність (effectiveness) – ступінь реалізації запланованих дій і досягнення запланованих результатів. Згідно з п. 3.2.15 Основних положень та словника термінів (ISO 9000:2005, IDT) ДСТУ ISO 9000:2007 ефективність (efficiency) – співвідношення між досягненим результатом і використаними ресурсами [145, с. 10].

Дещо відрізняється тлумачення поняття результативності в менеджменті – про це, зокрема, свідчать запропоновані нижче визначення, надані науковцями відповідної галузі.

Так, у менеджменті, на думку Р. Дарміць та Н. Вацик, під результативністю необхідно розуміти спроможність системи управління створювати умови для реалізації цілей і стабільного розвитку економічної ефективності, що, зокрема, залежить від міри і кількості досягнутих результатів підприємства за визначений термін. Створення відповідних умов реалізації цілей та коректне їх визначення передбачає забезпечення довготермінового існування та розвиток підприємства. Складність оцінювання результативності менеджменту полягає в тому, на думку науковців, що успіх діяльності підприємства залежить від міри задоволення покупців, яку, своєю чергою, важко обчислити. У підсумку визначення результативності полягає у прив'язуванні до показників економічної ефективності, здебільшого, до виторгу від реалізації продукції (валового доходу) тощо [31, с. 157].

На думку А. Шевченко, результативність – це складне, багатоелементне, багатоаспектне явище, яке характеризується низкою показників міри досягнення встановлених цілей суб'єкта господарювання та є «зовнішнім проявом» (негативним, позитивним) його діяльності. Натомість ефективність є внутрішнім проявом діяльності підприємства, що спрямована на підвищення внутрішньої економічності його роботи, досягнення встановлених результатів завдяки економії коштів, виділених на їх отримання [256].

О. Кравченко зауважує, що ефект і результат – це синоніми, які відображають наслідки дій. Ефективність і результативність не є

синонімами. Ефективність відображує, який результат отримано з одиниці затрат чи які затрати припадають на одиницю результату (залежно від виду показника), що характеризує результативність затрат. Ефективність розраховується як відношення результату до затрат, чи навпаки, відношенням затрат до витрат. Результативність – це ступінь досягнення запланованого результату, характеризується висновком виконано – значить результативно, не виконано – значить не результативно, не повністю виконано – значить недостатньо результативно. Результативність розраховується у відсотках, як відношення фактично отриманого результату до запланованого [102, с. 34].

Ба більше, Д. Крисанов та Л. Стешенко, в свою чергу, під час дослідження результативності й ефективності виділяють таку диференціацію ефективності: економічна ефективність; соціальна ефективність; екологічна ефективність; організаційна ефективність; управлінська ефективність; технічна ефективність; інноваційна ефективність.

Так, на думку вищезазначених вчених, що стосується економічної ефективності, то розрізняють ефективність діяльності підприємства (виробництва, управління) як співвідношення отриманих результатів (обсяг випущеної продукції, наданих послуг) до витрачених ресурсів та ефективність досягнення мети (співвідношення отриманих результатів до прогнозованих чи запланованих значень показників). Залежно від того, на вирішення яких суспільних чи індивідуальних проблем спрямовується діяльність підприємства, відповідний показник і буде базовим, однак він може доповнюватися низкою суміжних чи додаткових, як-от: випуск

продукції (у вартісному вираженні чи натуральних показниках) на одиницю витрачених ресурсів (сировинних, матеріально-технічних, трудових, фінансових, енергетичних тощо); отриманий прибуток до вартості витраченої живої та уречевленої праці; чистий дохід на одного працівника; продуктивність і фондомісткість та енергомісткість продукції; ефективність капітальних вкладень (іноземних інвестицій, використаних кредитних ресурсів) тощо. Соціальна ефективність діяльності підприємства може оцінюватися через її відповідність соціальним цілям і потребам суспільства. Переробно-харчові підприємства випускають продовольчу продукцію, яка використовується для задоволення першочергових життєвих потреб споживачів і поліпшення умов та якості життя населення. Конкретним показником соціальної ефективності буде частка продукції, яку випустило підприємство, у структурі товарів народного споживання, які реалізовані в Україні загалом за конкретний період часу (частка на вітчизняному ринку продовольчих товарів, у структурі випущеної продукції конкретного виду економічної діяльності тощо) [109, с. 23].

Як свідчить запропоноване співвідношення економічної та соціальної ефективності, їхні показники взаємовідносяться між собою як заплановані результати, які були отримані в процесі відповідної діяльності.

Екологічну ефективність, на думку Д. Крисанова, доцільно розглядати за допомогою таких складових: підприємство як джерело екологічної небезпеки для навколишнього середовища; впровадження випуску харчової продукції, що відповідає вимогам стандартів з якості та безпечності; ліквідація екологонебезпечних джерел попередньої

діяльності підприємства; утилізація відходів виробництва, які розташовані у необлаштованих для цього місцях тощо. Організаційну ефективність варто розглядати та оцінювати з двох поглядів: як ступінь досягнення підприємством поставлених цілей при використанні обмежених ресурсів (тобто максимізація в досягненні запланованих результатів при мінімізації залучення ресурсів); як удосконалення або впровадження нової організаційної системи управління виробництвом та поширення її впливу на ті ланки продовольчого ланцюга, що передують (заготівля та постачання сировини) і продовжують виробництво (постачання готової продукції в торговельну мережу та її реалізація). Управлінську ефективність, на думку вченого, у найбільш широкому сенсі слід розглядати як ступінь адаптації підприємства до мінливого зовнішнього середовища та, за необхідності, удосконалення структури управління ним безпосередньо з урахуванням нових обставин, зокрема: впровадження нових технологій перероблення продовольчої сировини, інноваційно-технологічної модернізації виробництва, переходу на випуск інноваційної продукції, створення й сертифікації систем управління якістю, безпечністю, екологічного управління, приєднання підприємств до різних агропродовольчих структур (холдингів, кластерів, асоціацій), приходу на підприємство іноземного інвестора, злиття або поглинання відповідною продуктовою корпорацією тощо [109, с. 23].

З іншого боку, на думку Л. Стешенко, виникнення технічної ефективності пов'язане з переходом на нові технології перероблення продовольчої сировини та випуску продуктів харчування. Як правило, це передбачає заміну технологічного устаткування, поліпшення

експлуатаційних характеристик засобів праці, використання яких буде продовжуватися (будівлі, споруди, обладнання, передавальні пристрої, техніка), покращення характеристик використовуваних предметів праці (перехід на нові супутні матеріали, продовольчу сировину, упаковку, енергоресурси). А інноваційну ефективність, на думку вченої, виправдано розглядати як частковий варіант технічної, пов'язаної з упровадженням інноваційних розробок у довиробничу, виробничу та післявиробничу сфери діяльності підприємства [109, с. 23].

Отже, аналіз запропонованих поглядів зазначених вище науковців із технічних та економічних галузей знань, надав нам можливість сформулювати первинне розуміння щодо сутності та значення такого явища, як «ефективність». Адже саме у прикладних науках має свої витoki поняття «ефективність». Через деякий проміжок часу поняття «ефективність» починає з'являтися і в інших галузях, зокрема публічному управлінні.

Так, на думку О. Вольської, сучасна концепція публічного управління формувалась під впливом суспільних процесів, які відбувалися у другій половині XX сторіччя у країнах західної Європи та США. Це формування було зумовлене змінами в державному управлінні країнами, заміною державного менеджменту на публічний з упровадженням ринкової моделі в систему державного управління. Найважливішою складовою сучасної концепції публічного управління є визначення його ефективності та результативності з урахуванням впливу на суспільство. Ефективність – це результат від певних дій, які узгоджено з метою (наприклад, показники прибутковості можна вважати показниками ефективності). У публічному управлінні

ефективність – це також результат впливу керівної підсистеми на керовану з метою успішного функціонування всієї системи управління [20].

С. Чернов, у свою чергу, зазначає, що ефективність функціонування складних систем обумовлюється наявними діючими механізмами структурного, організаційного, функціонального, нормативно-правового, інформаційного, культурного та мотиваційного порядку, які в сукупності утворюють модель суспільного управління. Головна мета будь-якого управління, чи то у приватній, чи то у публічній сфері, полягає у досягненні максимальної ефективності та результативності з мінімальними витратами ресурсів, часу та зусиль [184, с. 214].

У результаті дослідження поняття та підходів до оцінювання ефективності державного управління О. Ткачова дійшла висновку, що ефективність державного управління – це не просто співвідношення між результатами і затратами, а досягнення соціально значущих результатів при суспільно виправданих затратах. Ефективність державного управління – це комплексне поняття, яке залежить від багатьох факторів, зокрема економічних, соціальних, політичних, організаційних тощо. Відсутність єдиної, універсальної системи оцінювання ефективності державного управління цілком, на її думку, зрозуміла. Адже ефективність ураховує мету, цілі, завдання, тобто всю специфіку конкретного державного інституту, що не є загальною. Тому цілком правомірним автор вважає індивідуальний підхід до кожного об'єкта управління і розробку індивідуальної системи критеріїв та показників оцінювання ефективності функціонування об'єкта державного управління [214, с. 36].

Таким чином, маємо додаткове підтвердження того, що дослідження ефективності будь-якої діяльності здійснюється за допомогою формулювання заздалегідь поставлених завдань. Зважаючи на це, згадаємо, які завдання постають перед кримінологією загалом та кримінологічною діяльністю зокрема.

Так, на переконання В. Голіни, завданнями кримінології як науки є шляхом кримінологічних досліджень виявити і описати ці об'єкти (фактори, причини й умови, обставини, що сприяють настанню (досягненню) злочинного результату, злочинно небезпечне оточуюче особистість середовище, криміногенні особи та ін.), показати уразливі для руйнівного запобіжного впливу їхні місця і відповісти на важливе для практики запитання, у зв'язку з якими негативним властивостями ці об'єкти потрапляють у поле її зору [53, с. 48].

І. Даньшин наполягає, що завданнями кримінології є: а) філософське, соціологічне, психологічне осмислення злочинності, її природи, самої її суті; б) комплексний аналіз процесів і явищ, з якими пов'язані існування і відтворення злочинності; в) поглиблене вивчення особистості злочинця; г) розробка відповідних рекомендацій, спрямованих на запобігання окремим видам і групам злочинів. Ба більше, наголошує автор, у кримінології значна увага приділяється конкретним життєвим фактам і спостереженням. Науковий опис масштабного емпіричного матеріалу неможливий за відсутності теорії – без теорії не існує науки [106, с. 6].

С. Шалгунова зазначає, що завданням сучасної кримінології є той результат, якого прагне досягти наука кримінологія: 1) комплексний аналіз процесів та явищ, з якими пов'язане існування

злочинності, та розробка на цій підставі прогресивних форм і методів попередження злочинності; 2) аналіз тенденцій і закономірностей злочинності, її показників, виявлення і наукове вивчення причин та умов злочинності; 3) встановлення осіб, здатних із огляду на їхню поведінку скоювати злочини, їх вивчення з метою проведення щодо них профілактичних заходів; 4) розробка та внесення пропозицій із удосконалення діяльності правоохоронних органів та чинного законодавства України щодо протидії злочинності [108, с. 50].

Отже, визначивши завдання, які постають перед кримінологією, необхідно дослідити питання кримінологічної діяльності. Однак перш ніж розкрити поняття кримінологічної діяльності, необхідно поглянути на загальне значення терміна «діяльність».

Так, відповідно до філософського енциклопедичного словника «діяльність» – це форма активності, що характеризується здатністю людини чи пов'язаних з нею систем бути причиною змін у бутті. Ці зміни можуть стосуватися речового та енергетичного статусу об'єктів або їхнього інформаційного потенціалу. Діяльності притаманні: трансформація зовнішнього у внутрішнє, єдність опредметнення та розпредметнення певних смислів, що задають параметри її здійснення. Для людської діяльності характерні вибір можливостей та відповідно – прийняття рішень. Діяльність здійснює перманентну трансформацію суб'єктивного в об'єктивне та навпаки. Ця трансформація виявляє особливості людського духу, який зрештою і створює потенціал діяльності. Духовний потенціал діяльності, її смислове наповнення реалізується у певних нормах, цінностях та цілях. У тих випадках, коли діяльність набуває героїчного пафосу й сягає рівня самопожертви (в ім'я людських цілей чи релігійних абсолютів),

виникають так звані безконечні цілі (Гегель), або вічні ідеали, внаслідок чого цілепокладання перетворюється на маніфестацію духу, смислоствердження людини. Діяльність, яка виходить за межі власної імітації чи спонтанної активності, тобто орієнтована на результат, характеризується цілепокладанням та цілереалізацією. Діяльність, яка охоплює і цілепокладання, і самоімітацію (як у деяких ситуаціях гри) та широку сферу смислотворчості, називається життєдіяльністю. Її різновидами є праця, гра, самодіяльність за мірками свободи. Загальний знаменник цих різновидів становить творчість. Усвідомлення особливостей діяльності може, з методологічного боку, виступати як особливий діяльнісний підхід, що долає колізію об'єктивного та суб'єктивного, ідеального та матеріального, характеризується цільовими програмами функціонування. Вчення про діяльність як актуалізацію можливого було закладено Аристотелем. У систематичній формі концепція діяльності представлена в німецькій класичній філософії, зокрема працях Фіхте та Гегеля, котрі розглядали діяльність як єдність теорії та практики [222, с. 164].

Відповідно до сучасного словника з етики М. Тофтула діяльність (моральна) – особлива сфера життя людини, в якій реалізується єдність її моральної свідомості і практичної діяльності. Діяльність має предметно-змістовну визначеність і свою специфіку. Вона в більшій чи меншій мірі дає про себе знати, виявляється в будь-якій діяльності, оскільки моральні вимоги поширюються на всі сфери людського життя. Діяльність виявляється через вчинки. Завдяки діяльності людина вступає в певні суспільні зв'язки, які називають моральними відносинами [217, с. 113].

Як можемо побачити, діяльність людини у філософському та моральному значенні розуміється як зміна навколишнього світу завдяки заздалегідь сформованим у соціальному середовищі моральним переконанням.

У свою чергу, «діяльність політична» – це різновид суспільної активності індивіда або різноманітних об'єднань, пов'язаний із реалізацією ними своїх політичних інтересів, зобов'язань, намірів. Діяльність політична, як правило, має свідомий характер, хоча її суб'єкти досить часто використовують для реалізації своїх цілей елементи стихійної діяльності народних мас. Діяльність політична передбачає два головні аспекти – теоретичний і практичний. До першого слід віднести рівень свідомості, мислення, ментальність суб'єктів; другий – це організаційна і контролююча діяльність, підбір і розстановка кадрів, їх підготовка, навчання, вміння аналізувати ситуацію і приймати рішення, функціонування органів влади, вплив на громадські організації і рухи тощо. Пасивний рівень діяльності політичної – прийняття участі у виборах, обговореннях в ЗМІ, мітингах, страйках, так би мовити, за компанію. Активний рівень окресленої діяльності пов'язується із професійною роботою у відповідних політичних та громадських структурах на рівні відповідального суб'єкта, а не просто чиновника. В Україні, незважаючи на велику кількість політичних партій, якраз не вистачає активної складової зазначеної діяльності, безпосередньо замкненої на бажанні відповідального ставлення до неї. Тому, продовжує автор, діяльність політична виродилась у політичну демагогію, у постійні дискусії щодо пошуку винних, у практику самовиправдання. Це не подобається народу, але й він вражений бацилою безвідповідальної

демагогії, зумовленої тим, що у тоталітарних режимах вона ніколи не була його функцією, а відповідальності він брати не звик, як і всі його представники [153, с. 53–54].

Відповідно до великого тлумачного словника сучасної української мови за редакцією В. Бусела «діяльність» – це застосування своєї праці до чого-небудь; праця, дії людей у якій-небудь галузі; функціонування, діяння органів живого організму; робота, функціонування якоїсь організації, установи, машини та ін.; виявлення сили, енергії чого-небудь [12, с. 306].

На думку В. Синьова та О. Хохліна, «діяльність» може бути лише людською формою активності, у широкому розумінні – це специфічно людська форма ставлення до навколишньої дійсності, змістом якої є доцільне її перетворення (створення, зміна тощо). Водночас автори зазначають, що діяльність наділена такими змістовними ознаками, як: суспільний характер (соціальність); цілеспрямованість (доцільність); усвідомленість; предметність; суб'єктність, суб'єктивність; плановість; систематичність; опосередкованість; продуктивність [192, с. 234].

Отже, діяльність є проявом лише людської життєдіяльності та характеризується ставленням людини до заздалегідь окреслених цілей. Далі розглянемо запропоновані вище змістовні ознаки діяльності.

Так, О. Хохліна зазначає, що діяльність характеризується такими ознаками:

– суспільний характер (соціальність) діяльності – полягає в тому, що вона є продуктом суспільно-історичного розвитку людства; її соціальність, за Л. Виготським, зазначає О. Хохліна, виявляється в опосередкованості культурно-історичними формами, у виникненні

спершу як спільної і лише потім як індивідуальної, оскільки відкрити форми діяльності з предметами людина може лише за допомогою інших людей, які демонструють приклади діяльності, включають людину у спільну діяльність;

– цілеспрямованість (доцільність) діяльності – полягає в тому, що вона завжди спрямовується свідомо поставленою метою, зорієнтована на досягнення мети, регулюється нею. Саме у цілеспрямованій діяльності забезпечується єдність суб'єктивного та об'єктивного, при тому що об'єктивність забезпечується предметністю діяльності;

– усвідомленість діяльності, що забезпечує її довільність та регульованість, впливає з цілеспрямованості, доцільності, оскільки ціль вже характеризується усвідомленістю. Адже, на думку автора, діяльність визначається свідомо поставленою метою, свідомо виконується відповідно до неї, свідомо регулюється тощо;

– предметність діяльності – полягає в тому, що вона має свій предмет, створення (перетворення, зміна) якого є її метою. Під предметом розуміють передусім предмет відповідної культури, у якому зафіксовано певний суспільно вироблений щодо нього спосіб дії. І цей спосіб відтворюється щоразу, коли виконується предметна діяльність. Процес діяльності відбувається у формі двох протилежно спрямованих та взаємодоповнюючих акцій – опредмечування та розпредмечування;

– суб'єктність, суб'єктивність діяльності – означає, що діяльність є не лише об'єктивним процесом, зумовленим предметністю, а й тим, що її виконує особа як суб'єкт, а також те, що

для кожної людини вона має суб'єктивну значущість, особистісну наповненість, пристрасний характер;

– плановість діяльності – полягає в тому, що вона є не простою сумою окремих дій та рухів. Дії, що забезпечують діяльність, складають певну систему дій, які взаємопов'язані між собою, розташовані у певному порядку, часі, тобто виконуються за певним планом;

– систематичність діяльності – про неї йдеться, коли маємо на увазі її довготривалий, повсякденний, систематичний характер. Адже, на думку автора, окремі дії та рухи, які виконуються час від часу не є діяльністю;

– опосередкованість діяльності – впливає з подвійного опосередкування ставлення людини до предмета праці: по-перше, це соціальна опосередкованість, по-друге – опосередкованість знаряддєва;

– продуктивність діяльності – свідчить про отриманий результат, про отримання продукту діяльності чи його зміни, про факт, що після завершення діяльності світ змінюється [192, с. 234–235].

Розглядаючи безпосередньо кримінологічну діяльність, необхідно зазначити, що її визначення видозмінюється залежно від суб'єкта кримінологічної діяльності.

Так, зокрема, як зазначає А. Фоменко, кримінологічна діяльність Національної поліції України як різновид поліцейської діяльності являє собою сукупність правомірних дій поліцейських, які мають знання і навички їх застосування в галузі права загалом і кримінології зокрема, що здійснюються правовими засобами і методами з

використанням актуальних кримінологічних технологій в освітній, науковій і практичних формах із метою протидії кримінальним правопорушенням, а також пов'язаним із ними негативним для суспільства явищам, усунення детермінантів вчинення кримінальних правопорушень, з'ясування особи, винної у вчиненні кримінального проступку та злочину, жертви кримінального правопорушення, визначення осіб, які потребують особливого захисту з боку держави та/або реабілітації [223, с. 175].

На думку О. Іщука, кримінологічна діяльність органів прокуратури – це інтегрована в єдину систему протидії злочинності сукупність функціональних елементів (засобів, форм і видів діяльності), за допомогою яких суб'єкт впливає на фактори злочинності, досягаючи тим самим результативного виконання визначених для органів прокуратури завдань і функцій. Її складають правозастосовна, юрисдикційна, правоустановча, правороз'яснювальна, правонаділяюча і наглядова діяльність, інтегративним фактором для яких є цільова спрямованість на комплексне забезпечення безпеки в соціумі. Водночас, наголошує автор, кримінологічна діяльність прокуратури має багаторівневу диференціацію. По-перше, за масштабом кримінологічної діяльності та спрямованістю: 1) діяльність всієї системи органів прокуратури на рівні суспільства в цілому; 2) діяльність органів та підрозділів прокуратури на рівні окремих соціальних груп; 3) діяльність конкретних працівників цих органів та підрозділів на індивідуальному рівні. По-друге, за якістю об'єктів кримінологічного впливу: на загальному рівні об'єктом впливу є злочинність як система; на рівні

особливого – злочинність певного виду; на рівні окремого – злочинний акт конкретного індивіда [61, с. 21–22].

В. Дрьомін зазначає, що кримінологічна діяльність ДБР – це діяльність, яку спрямовано на вивчення, аналіз, прогнозування і запобігання злочинності та криміногенним соціальним процесам і явищам [45, с. 378].

Кримінологічну діяльність судово-експертних установ України на рівні докторської дисертації досліджувала Н. Філіпенко у 2021 р. Так, на її думку, кримінологічна діяльність судово-експертних установ – це поетапна діяльність спеціалізованого суб'єкта кримінального судочинства (державного та/або приватного), яка ґрунтується на визначених засадах, є інтегрованою в єдину систему протидії злочинності та полягає у використанні експертних методів і прийомів для виявлення кримінальних правопорушень та обставин, що сприяють їх вчиненню, а також у розробленні обґрунтованих рекомендацій для правоохоронних органів щодо мінімізації криміногенного впливу цих обставин і здійснення прогнозних оцінок стосовно поширення окремих видів кримінальних правопорушень [220, с. 23].

О. Шайтуро здійснила дослідження на тему: «Кримінологічні засади діяльності органів місцевого самоврядування у сфері протидії злочинності». Авторка зазначає, що кримінологічна діяльність органів місцевого самоврядування у сфері протидії злочинності реалізується на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях. На загальносоціальному рівні кримінологічна діяльність органів місцевого самоврядування у сфері протидії злочинності спрямовує свій вплив на підтримку загальносоціальних

факторів, що реалізують можливість усебічного розвитку суспільства та створення відповідних умов для розвитку людини та громадянина. Цей рівень має власну особисту систему будови, яку утворюють суб'єкти здійснення кримінологічної діяльності, об'єкти, стосовно яких буде реалізовуватись ця діяльність, і сукупність заходів такої діяльності. Кримінологічна діяльність органів самоврядування на спеціально-кримінологічному рівні протидії злочинності полягає в діях, спрямованих на конкретні криміногенні явища, а також процеси, фактори, причини й умови, що їх обумовлюють, що мають на меті усунути, нейтралізувати або послабити чи стримати вищезазначене. Змістовною основою даного різновиду діяльності органів місцевого самоврядування є комплексна (цільова) програма протидії злочинності в регіоні. Під протидією злочинності на індивідуальному рівні авторкою запропоновано розуміти діяльність державних органів та установ, недержавних організацій, що утворені відповідно до закону, органів місцевого самоврядування та їх уповноважених представників щодо виявлення осіб, від яких відповідно до об'єктивно встановлених даних можна очікувати вчинення злочинів чи інших правопорушень, та здійснення стосовно такої категорії осіб, а також того соціального мікросередовища, що їх оточує, позитивного коригуючого впливу [255, с. 25–26].

В. Давиденко дійшла висновку, що кримінологічна діяльність суб'єктів кримінального судочинства – поняття умовне і має розглядатися у широкому та вузькому значеннях. У широкому сенсі воно охоплює всю роботу учасників кримінального процесу, проведену ними з метою попередження злочинів, вияву та усунення причин і умов розслідуваного злочину, правового виховання громадян

тощо. У вузькому значенні – це діяльність суб'єктів кримінального судочинства щодо виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню злочину [30, с. 111].

А. Коваленко, досліджуючи кримінологічну діяльність Національної поліції України, зазначає, що під нею необхідно розуміти стратегічне функціонування належних суб'єктів із забезпечення, профілактики, випередження, обмеження, усунення злочинності, захисту від неї, відвернення та припинення злочинів на основі реальної інформації про стан злочинності, використання кримінологічного прогнозування та планування [68, с. 23].

Якщо розглядати кримінологічну діяльність в її чистому вигляді, тобто не зосереджуючи увагу на суб'єкті її здійснення, то можемо погодитись із визначенням, яке запропонував Н. Сидоренко, цитуючи В. Горбачевського.

Так, як зазначають зазначені вище науковці, кримінологічна діяльність являє собою рід занять, пов'язаний із вивченням злочинності, її детермінантів, засобів попереджувального впливу на них, розробленням науково обґрунтованих рекомендацій у сфері запобігання злочинам. Ця діяльність має перехідні межі з попереджувальною (запобіжною) діяльністю, «надаючи» останній передплановий матеріал (кримінологічний прогноз) і науково обґрунтовані рекомендації [190, с. 77].

Отже, деякі науковці під час дослідження кримінологічної діяльності зазвичай торкаються такого аспекту, як кримінологічне прогнозування та планування. Тож для більш повного розуміння окресленого питання розглянемо погляди науковців щодо визначення зазначених дефініцій.

Як слушно зазначає В. Голіна, боротьба зі злочинністю не буде ефективною, якщо не звертатися до прогнозів розвитку цього негативного явища у майбутньому. Науково розроблені прогнози про майбутній стан злочинності в країні у цілому або в тому чи іншому її регіоні є необхідною передумовою прийняття відповідних законодавчих чи управлінських рішень, планування і коригування заходів запобігання злочинам, координації діяльності органів, що ведуть боротьбу зі злочинністю, розв'язання питань їх матеріально-технічного, фінансового, організаційно-кадрового, інформаційно-аналітичного та іншого ресурсного забезпечення. Ці питання вирішуються за допомогою кримінологічного прогнозування. Ба більше, під кримінологічним прогнозуванням автор розуміє наукове передбачення основних змін розвитку злочинності, окремих її форм, груп чи видів злочинів або ймовірності вчинення злочину окремою особою. Кримінологічне прогнозування, на його думку, являє собою процес науково обґрунтованого пізнання майбутнього рівня, динаміки і структури злочинності завдяки вивченню тенденцій розвитку цього явища в минулому. Кримінологічний прогноз – це підсумкове судження із процесу прогнозування про стан злочинності та її перспективні характеристики в майбутньому [106, с. 81–82].

На думку І. Богатирьова, кримінологічне прогнозування можна визначити як процес наукового передбачення змін тенденцій, кількісних і якісних характеристик злочинності, її детермінант, особи злочинця, діяльності з попередження злочинів у майбутньому, а також перспектив розвитку самої кримінологічної науки [7, с. 117–118].

А. Закалюк під кримінологічним прогнозуванням пропонує розуміти засіб діагностування у формі передбачення майбутнього

стану явищ, процесів, фактів, діяльнісних проявів, що складають предмет кримінології або мають кримінологічне значення та відіграють роль об'єктів прогнозування. Останнє здійснюється з метою врахування прогнозу їхніх змін для забезпечення адекватного коригування управління діяльністю щодо запобігання та протидії суспільно небезпечному функціонуванню цих об'єктів [52, с. 393].

Водночас окремі науковці виділяють декілька видів кримінологічного передбачення, які можуть здійснюватися під час кримінологічної діяльності загалом та кримінологічної діяльності неурядових організацій зокрема.

Так, як зазначає В. Топчій, перший – це передрікання, яке здійснюється найчастіше на буденному, поверхневому рівні. Другий вид – прогнозування – базується на наукових засадах, кількісних та якісних параметрах якогось явища, що відображають об'єктивні закономірності його теперішнього і можливого майбутнього стану. Третій вид – планування, яке поряд із передбаченням майбутнього розвитку явищ і процесів вказує на необхідність здійснення певних заходів із метою позитивного впливу на них. Зважаючи на зазначене, на думку автора, можна стверджувати, що кримінологічне прогнозування є частиною соціального прогнозу, який охоплює всі явища і процеси життєдіяльності суспільства, зокрема перспективи розвитку науки й техніки, економіки, демографічних та етнічних процесів, галузей охорони здоров'я, освіти, мистецтва, держави і права тощо. Тому, на його думку, видами галузевого прогнозування можуть бути будь-які специфічні сфери суспільства. У загальному вигляді прогнозування здійснюється в такий спосіб, продовжує науковець. Суб'єкт прогнозування спостерігає обраний об'єкт,

виявляє його основні закономірності і, підставивши у ці закономірності певні емпіричні дані, складає прогноз на майбутнє [7, с. 117].

А. Закалюк виділяє три рівні (або види) передбачення. Перший – це перевищення, що здійснюється на буденному рівні на основі знання знакових подій (явищ) та інтуїтивних здібностей. Другий – прогнозування, яке ґрунтується на наукових засобах, як правило, кількісних параметрах, закономірностях їхньої зміни, що відбивають об'єктивні тенденції нинішнього та майбутнього стану об'єкта передбачення. Третій – планування, яке поряд із прогнозуванням зміни об'єкта прогнозу передбачає діяльність, що слід згідно з цими змінами здійснити тепер і в майбутньому [52, с. 390].

В. Голіна наводить класифікацію кримінологічного планування з урахуванням часу, необхідного для реалізації заздалегідь поставлених завдань перед конкретним видом кримінологічного планування.

Зокрема, зазначений вище автор вважає, що поточне прогнозування – це прогнозування на декілька днів за результатами аналізу криміногенної обстановки у зв'язку з певними значними подіями в регіоні, що здійснюється, як правило, правоохоронними органами. Короткострокове прогнозування застосовується при прогнозуванні розвитку криміногенної ситуації на найближчу перспективу (1–2 роки). Середньострокове прогнозування використовується для аналізу розвитку криміногенних факторів на тривалий час (3–5 років). Перспективне прогнозування здійснюється науковими чи науково-дослідними установами, заінтересованими відомствами, групами експертів чи окремими вченими, і спрямоване

на встановлення закономірностей і тенденцій розвитку злочинності на довготривалу перспективу (5–10 років) [53, с. 83].

Водночас, як зазначає В. Голіна, планування – це одна із функцій управління, яка полягає у визначенні послідовності здійснення наміченої на конкретний період програми дій конкретних суб'єктів із зазначенням її мети, змісту, обсягів, методів і засобів, строків виконання та ін. Планування є необхідною передумовою суспільного розвитку і тісно пов'язане з прогнозуванням. Із-поміж основних завдань кримінологічного планування автор виокремлює:

а) розроблення такої сукупності взаємопов'язаних заходів запобігання, які допомогли б встановити належний контроль як над злочинністю в цілому, так і над окремими її формами, групами чи видами злочинів;

б) активізацію діяльності правоохоронних і правозастосовчих органів у боротьбі зі злочинністю;

в) забезпечення координації діяльності правоохоронних і контролюючих органів, громадських і самодіяльних організацій у боротьбі зі злочинністю;

г) більш активне виявлення латентної злочинності;

д) створення умов, що забезпечують реальне застосування принципу невідворотності покарання;

е) забезпечення гарантій належної правової захищеності громадян від злочинних посягань [106, с. 84–85].

На думку А. Закалюка, кримінологічне планування є способом, а план – формою управлінського рішення. Розроблення та прийняття такого рішення – важливі, якщо не вирішальні, стадії управлінського циклу в системі управління діяльністю щодо запобігання та протидії

злочинності. За допомогою кримінологічного планування реалізуються отримані на стадії діагностування управлінської системи та керованої нею зазначеної антикримінальної діяльності висновки, пропозиції, прогностні оцінки з метою їх втілення в управлінське рішення, що має перетворити узагальнені положення на конкретні норми, завдання, заходи визначених виконавців на визначений період [52, с. 412].

Зауважимо, що якщо кримінологічна діяльність має свої особливості залежно від суб'єкта її здійснення, то таке твердження стосується і ефективності кримінологічної діяльності.

Так, на думку О. Іщука, ефективність кримінологічної діяльності органів прокуратури визначається на макро- і мікрорівнях. На макрорівні ефективність оцінюється, зважаючи на досягнення мети зміцнення законності у державі в цілому. Тут застосовуються кількісні та якісні показники. Якість кримінологічної діяльності органів прокуратури може розглядатися крізь призму нормативно-правового, інституційного та соціального аспектів. Нормативно-правовий аспект можна охарактеризувати з погляду якості законодавчої основи кримінологічної діяльності органів прокуратури. Інституційний аспект полягає у встановленні конкретних вимог до органів, завданням яких є її реалізація. Соціальний аспект якості характеризується з погляду дотримання вимог, що висуваються до її безпосередніх виконавців – персоналу органів прокуратури. На мікрорівні оцінка кримінологічної діяльності органів прокуратури пов'язана із правозастосовною діяльністю. Тут можливі такі критерії, що дозволяють зробити певні висновки щодо ефективності, наголошує автор: рівень злагодженості роботи і координації дій органів державної влади, органів місцевого

самоврядування, громадських організацій у сфері протидії злочинності; показник кількості осіб, щодо яких вжито заходів кримінологічного впливу; активність внесення змін і доповнень до підзаконних актів, у яких відображаються завдання та тенденції розвитку кримінологічної діяльності органів прокуратури; показник ефективності витрачання коштів, виділених на утримання органів прокуратури [61, с. 24].

А. Коваленко, досліджуючи теоретико-прикладні засади кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності в Україні, сформував авторське визначення кримінологічної діяльності та дійшов цілком обґрунтованих висновків.

Так, зокрема, на думку вищезазначеного правника, формулу ефективності кримінологічної поліцейської діяльності варто насамперед виводити за допомогою не статистики й кількісних показників, а якісних показників, ґрунтовний аналіз котрих приведе до усвідомлення змісту проблем одержання певного рівня такої ефективності. Якість поліцейської діяльності зумовлюється результативністю, неупередженістю та професіоналізмом поліцейських, від роботи яких залежить ще й рівень громадської довіри до всіх органів держави [69, с. 26–27].

На думку О. Шайтуро, індикаторами ефективності реалізації програми протидії злочинності на місцевому рівні можуть бути такі: 1) збільшення довіри населення до правоохоронних органів та підтримки політики органів місцевого самоврядування; 2) рівень залучення населення та громадських організацій у проекти, пов'язані з охороною кордонів і публічного порядку; 3) покращення стану взаємодії між різними суб'єктами протидії злочинності [255, с. 25].

У свою чергу, А. Коваленко зазначає, що основним показником поліцейської діяльності має бути досягнення її універсальної цілі – такого стану захищеності життєво істотних людських та громадських, суспільних і державних інтересів, коли забезпечуються постійний суспільний розвиток, своєчасне виявлення, запобігання та припинення реальних і потенційних кримінальних загроз [69, с. 27].

Таким чином, як було встановлено вище, ефективність кримінологічної діяльності неурядових організацій залежить напряду від поставленої мети або цілей, які безпосередньо повинні бути сформовані у статуті громадського об'єднання, про що, зокрема, говорить ст. 11 Закону України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р. Тому спробуємо розглянути завдання, які ставлять перед собою деякі неурядові організації, які здійснюють діяльність у сфері захисту прав і свобод людини.

Так, поміж завдань, які були поставлені перед громадською організацією «Ла Страда – Україна» (громадська правозахисна організація, яка працює для забезпечення гендерної рівності, миробудування, запобігання гендерно зумовленому насильству, зокрема домашньому насильству, протидії торгівлі людьми та забезпечення прав дітей, сприяючи впровадженню стандартів прав людини в усіх сферах життя суспільства та держави [114]), є:

- сприяння дотриманню прав людини, особливо жінок та дітей;
- сприяння просуванню українського суспільства в напрямі до утвердження гендерної рівності в усіх соціальних сферах;
- сприяння запобіганню торгівлі людьми, іншим проявам насильства, жорстокого поводження, особливо щодо дітей;

- сприяння протидії сексуальній комерційній експлуатації дітей, їх використання у проституції та порнографії;

- сприяння протидії сексуальній комерційній експлуатації дітей, їх використання у проституції та порнографії;

- сприяння проведенню роботи зі створення та впровадження ефективних механізмів подолання цих явищ шляхом налагодження та укріплення взаємодії державних, недержавних, міжнародних організацій;

- сприяння проведенню експертизи законодавчих актів на предмет дотримання прав людини, гендерної рівності в суспільстві, адекватності міжнародним документам та нормам;

- сприяння підвищенню рівня інформованості суспільства про права людини, досягнення гендерної рівності в суспільстві, необхідність ліквідації усіх форм насильства та жорстокого поводження;

- сприяння проведенню досліджень із зазначеної проблематики, організації конференцій, форумів, громадських акцій;

- сприяння більш глибокому розумінню умов і причин, що породжують проблеми насильства, дискримінації, торгівлі людьми в суспільстві;

- участь у підготовці рекомендацій щодо удосконалення міжнародно-правової бази і гармонізації національного законодавства держав у зазначеній сфері;

- сприяння наданню інформаційної, наукової, консультаційної, методичної, організаційної і матеріально-технічної підтримки юридичним і фізичним особам, що беруть участь у програмах і

проектах, спрямованих на дотримання прав людини, досягнення гендерної рівності в суспільстві;

- сприяння дотриманню прав українських громадян, які перебувають за кордоном, та недопущенню потрапляння їх у ситуації торгівлі людьми;

- сприяння реалізації інших перспективних задумів і проєктів, пов'язаних із діяльністю Центру;

- пропаганда і широке розповсюдження ідей і цілей Центру, в тому числі із залученням засобів масової інформації і комунікації [29].

Інші неурядові організації поставили за мету боротьбу з корупційними злочинами та злочинами, пов'язаними з корупцією, як-от: Центр протидії корупції, Трансперенсі Інтернешнл Україна та ін. Всеукраїнська громадська організація «Громадянська мережа “ОПОРА”», в свою чергу, спрямовує сили на забезпечення прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Також, як зазначає А. Войціховський, однією з найвпливовіших міжнародних неурядових організацій, що займається питанням забезпечення співпраці в боротьбі зі злочинністю, є Міжнародне кримінологічне товариство. Так, головною метою Міжнародного кримінологічного товариства є сприяння дослідженню злочинності на міжнародному рівні, для чого об'єднуються зусилля вчених і практичних фахівців у галузі кримінології, криміналістики, психології, соціології та інших дисциплін, зацікавлених у вивченні злочинності. Здійснюючи свою діяльність, Міжнародне кримінологічне товариство організовує міжнародні конгреси,

семінари, колоквіуми, публікує їхні матеріали; сприяє в науковому обміні між національними науковими і навчальними центрами; організовує міжнародні курси підвищення кваліфікації наукових кадрів з кримінології; організовує спільно з іншими міжнародними організаціями і національними науковими установами регіональні міжнародні центри кримінології тощо. При цьому, наголошує автор, науковий комітет Міжнародного кримінологічного товариства на своїх щорічних засіданнях проводить роботу з підготовки міжнародних конгресів, визначає їхню тематику, організовує міжнародні колоквіуми і семінари, забезпечує випуск журналу товариства «Міжнародні аннали кримінології» (двічі на рік) і щомісячної оперативної інформації про життя товариства «Нові листи» [15].

Отже, зважаючи на вищевикладене, сформулюємо такі висновки за результатами дослідження ефективності кримінологічної діяльності неурядових організацій та її виміру.

Кримінологічна діяльність неурядових організацій як повноцінного суб'єкта кримінологічної політики у сфері боротьби зі злочинністю являє собою сукупність дій та заходів щодо попередження та профілактики кримінальних правопорушень, аналізу процесів та явищ, які детермінують виникнення злочинності, інформаційно-аналітичного забезпечення та наукового супроводження, нагляду за кримінологічною діяльністю правоохоронних органів, а також забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

Ефективність кримінологічної діяльності неурядових організацій полягає у досягненні заздалегідь поставленої мети, цілей або завдань

щодо захисту прав і свобод людини та громадянина, які передбачені статутом неурядової організації відповідно до ст. 11 Закону України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р., у співвідношенні до затрачених ресурсів, що були використані для отримання бажаного результату кримінологічної діяльності (виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, зменшення статистичних показників щодо вчинених кримінальних правопорушень тощо).

Під виміром ефективності кримінологічної діяльності неурядових організацій запропоновано розуміти зменшення рівня злочинності в окремому регіоні або державі в цілому, покращення кримінологічної діяльності, суб'єктами якої виступають правоохоронні органи, в результаті нагляду та контролю з боку неурядових організацій, взаємодії між неурядовими організаціями та державними органами у сфері протидії злочинності, внесення змін та доповнень до нормативно-правових актів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

4.2. Зарубіжний досвід кримінологічної діяльності неурядових організацій

На сьогодні діяльність неурядових організацій в частині протидії злочинності – доволі поширене явище в світі. Існує чимало прикладів, коли ці суб'єкти суспільних відносин здійснювали значний позитивний вплив на динаміку злочинності в окремому регіоні, державі або навіть на міжнародному рівні. Подібний досвід є безцінним та має бути врахований вітчизняними неурядовими організаціями, які вживають заходів із запобігання злочинності.

Злочинність – явище динамічне, яке швидко видозмінюється підлаштовуючись до умов сьогодення. Для ефективної боротьби з нею необхідно постійно оновлювати відповідні засоби та методи [63, с. 104]. Наразі відомо про низку випадків, коли діяльність зарубіжних неурядових організацій у частині протидії кримінальним правопорушенням ставала певним орієнтиром для інших суб'єктів, тому в межах нашого дисертаційного дослідження неможливо оминати питання зарубіжного досвіду кримінологічної діяльності неурядових організацій.

Отже, проаналізуємо досвід кримінологічної діяльності зарубіжних та міжнародних неурядових організацій. Розпочнемо з аналізу досвіду зарубіжних національних неурядових організацій.

У Федеративній Республіці Німеччина доволі популярною є діяльність такої неурядової організації, як Deutsches Forum für Kriminalprävention (далі – DFK). Згадане об'єднання громадян було

засноване у м. Бонн 21 червня 2001 р. як неприбуткова цивільно-правова юридична організація.

На офіційному вебсайті цієї організації зазначається, що її основним завданням є сприяння попередженню злочинності в усіх аспектах, використання можливостей профілактики, залучення всіх суб'єктів протидії злочинності [267].

Таким чином, діяльність із попередження злочинів та кримінальних проступків виступає як основна мета діяльності названої неурядової організації.

Як зазначається у преамбулі Статуту DFK, для подолання явища злочинності, зменшення збитків, що заподіюються суспільству від неї, зміцнення почуття безпеки у населення важливо максимально використовувати можливості профілактики. Це завдання не лише федеральних, державних і місцевих органів влади, а й неурядових організацій та громадян. Саме тому свій внесок у протидію злочинності повинні зробити всі сили суспільства. DFK, у свою чергу, має на меті об'єднати ці сили для досягнення відповідних результатів [268].

Запропонована модель діяльності визнана ефективною в багатьох сучасних демократичних державах світу. Так, більшість урядових та неурядових організацій перепрофілюють свою діяльність саме на профілактику кримінальних правопорушень, а не на припинення та розкриття злочинів та кримінальних проступків, які вже було вчинено.

Наведена теза не свідчить про те, що останні напрями діяльності є недоречними та від них треба відмовитись. Звісно, досягти дотримання правопорядку без ефективного розслідування, розкриття,

припинення кримінальних правопорушень, притягнення до відповідальності винних осіб тощо апріорі неможливо. Переорієнтація діяльності на профілактику злочинів та кримінальних проступків передбачає те, що суб'єкти протидії злочинності роблять пріоритетним цей напрям кримінологічної діяльності. Пріоритетність передбачає збільшення фінансування та ресурсів, що витрачаються на профілактику, модернізацію способів та засобів реалізації зазначеного напрямку діяльності тощо.

На офіційному вебсайті DFK зазначається, що основними напрямками діяльності цієї неурядової організації є:

1. Спілкування та співпраця з державними та недержавними організаціями, фізичними особами з метою протидії злочинності [267].

Як було зазначено у попередніх підрозділах нашого дисертаційного дослідження, протидія злочинності – полінарний процес, до реалізації якого задіяний широкий перелік загальних та спеціальних суб'єктів. Зрозуміло, що ефективність реалізації заходів профілактики кримінальних правопорушень прямо залежить від рівня взаємодії цих суб'єктів, тому переконані, що ініціатива у проведенні спільних заходів кримінологічного характеру з державними та неурядовими організаціями здатна втілитись у розробку різноманітних проєктів, спрямованих на протидію злочинності;

2. Синергія існуючих професійних підходів, спрямованих на протидію злочинності [267].

У кримінології існує численна кількість підходів із протидії злочинності. Їх уніфікація та вироблення комплексного алгоритму дій, спрямованого на запобігання тих чи інших видів злочинності, на нашу

думку, допоможе підвищити рівень ефективності профілактики злочинності. Крім того, врахування сучасних тенденцій дозволяє розвивати кримінологічний напрям діяльності, підлаштовуючись під метаморфози злочинної поведінки;

3. Проведення інформаційних кампаній серед населення [267].

Обізнаність населення – один із ключових факторів профілактики злочинності. Людина, яка володіє віктимологічною інформацією, є пильною та дотримується хоча б базових правил особистої безпеки, що, в свою чергу, являє собою несприятливий для потенційного кримінального правопорушника фактор, який суттєво ускладнює, а інколи навіть унеможливорює вчинення ним суспільно небезпечного діяння.

З огляду на викладене стає зрозумілим, що проведення відповідних інформаційних кампаній щодо попередження тих чи інших видів злочинів та кримінальних проступків (наприклад, щодо попередження крадіжок, випадків торгівлі людьми тощо) дозволить досягнути позитивної динаміки поширення кримінальних правопорушень на відповідній території;

4. Залучення громадськості до протидії злочинності [267].

Саме мешканці тієї чи іншої територіальної громади найкраще ознайомлені з криміногенною обстановкою у відповідній місцевості та проблемами, що впливають на рівень злочинності. Тож залучення громадських організацій та окремих громадян до процесу запобігання злочинності – один із головних компонентів у забезпеченні захисту всього спектра суспільних відносин, поставлених під охорону закону про кримінальну відповідальність.

Відповідно до п. 2 параграфа 2 Статуту DFK основними завданнями цієї неурядової організації є:

1) розроблення ефективних рекомендацій із запобігання різного виду злочинності;

2) робота зі ЗМІ, спрямована на підвищення рівня кримінологічної обізнаності населення, залучення громадян до кампаній із запобігання злочинності;

3) проведення навчань та курсів підвищення кваліфікації з питань запобігання злочинності (наприклад, шляхом проведення конференцій, симпозіумів);

4) організація та сприяння проведенню навчань, початкової та професійної підготовки у сфері запобігання злочинності;

5) участь в обміні думками та досвідом на національному та міжнародному рівнях;

6) сприяння науковим дослідженням детермінантів злочинів та кримінальних проступків;

7) ініціювання та просування кампаній із запобігання злочинності [268].

Перелічені завдання виступають як інструментарій реалізації викладених вище основних напрямів діяльності DFK. З-поміж них на окрему увагу заслуговує робота зі ЗМІ. Кожна людина так чи інакше користується продуктами ЗМІ (телебачення, радіо, газети, Інтернет), тому правильна подача інформації кримінологічного характеру дозволяє:

1) залучити до діяльності із запобігання злочинності нових суб'єктів;

2) підвищити рівень обізнаності населення, який дозволить їм суттєво знизити ймовірність стати жертвою кримінального правопорушення.

Таким чином, DFK у своїй роботі реалізує різні напрями кримінологічної діяльності, спрямовані на профілактику кримінальних правопорушень.

У США користується широкою популярністю діяльність неурядової організації Guardian Angels (укр. «Янголи-охоронці», далі – GA). Це об'єднання громадян було утворене ще у 1979 р. К. Слівою та 12 добровольцями з м. Нью-Йорк.

GA займаються патрулюванням вулиць та метро у понад 50 містах США. Як зазначають американські дослідники (С. Пеннелл, К. Куртіс, Дж. Хендерсон, Дж. Тейман), внаслідок роботи цієї неурядової організації спостерігається позитивна динаміка злочинності. Зокрема, зменшилася кількість не тільки насильницьких злочинів (саме зменшення цього виду злочинності було одним із головних завдань, що ставила перед собою ця неурядова організація), але і майнових [307].

Таким чином, діяльність цієї організації є доволі ефективною. Присутність її представників у громадських місцях приводить до того, що:

1) потенційні кримінальні правопорушники (особливо ті, що мають намір вчинити грабежі, розбої, крадіжки, насильницькі кримінальні правопорушення тощо) відмовляються від злочинної моделі поведінки через присутність у місцях скупчення людей осіб із GA, які, по-перше, пильно слідкують за дотриманням іншими

громадянами правопорядку, а по-друге, в багатьох випадках можуть затримати суб'єктів кримінальних правопорушень;

2) звичайні громадяни почувають себе набагато безпечніше, коли спостерігають, що їхній спокій охороняють представники цієї неурядової організації.

Варто зазначити, що сфера діяльності ГА не обмежується присутністю у громадських місцях та спостереженням за дотриманням іншими членами суспільства норм чинного законодавства США. Так, патрульні з ГА проходять ретельну підготовку в частині самозахисту та захисту інших членів суспільства. Їхні зусилля допомагають боротися з вуличною злочинністю шляхом об'єднання людей для реагування на злочинні виклики. ГА проводять концепцію розширення можливостей колективної спільноти, навчаючи громадян практичних навичок, що допоможуть уникнути можливості стати жертвою злочинів чи кримінальних проступків, ініціюють громадські програми та закликають до співпраці всіх суб'єктів протидії злочинності [272].

Названий напрям роботи є дуже важливим у контексті кримінологічної діяльності. Опановування навичок самозахисту представниками ГА має такі позитивні риси:

1) співробітники ГА здатні не тільки виявити кримінального правопорушника та передати відповідні дані поліції, але і в разі необхідності самостійно затримати його, що підвищує рівень ефективності протидії злочинності;

2) співробітники ГА можуть захистити громадян від кримінально протиправних посягань з боку асоціально налаштованих громадян;

3) співробітники ГА у такий спосіб підтримують гарну фізичну форму, що, по-перше, дозволяє громадянам почувати себе у додатковій безпеці за наявності у відповідному громадському місці представника цієї неурядової організації, а по-друге, сприяє укріпленню іміджу цього об'єднання громадян та, як наслідок, привертає до своїх лав нових членів.

ГА навчають людей практичних навичок та повного спектра правил самодопомоги у школах, місцевих відділеннях цієї неурядової організації, громадських центрах. Представники зазначеної організації використовують власний досвід, який вони отримали під час патрулювань, під час викладання курсів самозахисту та навичок «вуличної майстерності» для осіб похилого віку, жінок, учнів шкіл, студентів тощо [272].

Діяльність у цьому напрямі також сприяє зменшенню кількості вчинюваних злочинів та кримінальних проступків. У такому випадку громадяни не тільки виявляють додаткову обережність, використовуючи набуті знання та навички, але і здатні правильно зреагувати у критичній ситуації та навіть надати фізичний опір суб'єкту суспільно небезпечного діяння.

Окремо зауважимо, що позитивними рисами такої роботи є те, що відповідні курси проводять практичні працівники ГА, які можуть не тільки передати відповідні знання, але і розкрити проблеми, що можуть трапитися на практиці, та можливі шляхи їх вирішення.

Крім того, становить інтерес і те, як представники ГА підбирають аудиторію. Відповідні курси проводяться передусім із найбільш вразливими категоріями населення: неповнолітніми, особами старшого віку, жінками тощо.

Варто також зазначити, що згадана неурядова організація постійно розширюється шляхом прийняття до своїх лав нових «громадських правоохоронців». На сьогодні діяльність GA вже давно вийшла за межі США та поширилася на 18 держав: Австралію, Бразилію, Канаду, Данію, Домініканську Республіку, Індію, Ізраїль, Мексику, Філіппіни, Іспанію, Південну Корею, Індію, Південну Африку, Швецію, Швейцарію, Велику Британію (офіси в Англії та Шотландії), Італію та Японію.

Без сумніву, така популярність не в останню чергу викликана високими показниками у забезпеченні громадського порядку та ефективністю у протидії злочинності.

На особливу увагу в контексті діяльності GA заслуговує проєкт The Junior Guardian Angels, спрямований на ранню профілактику злочинності. У межах цього проєкту дітей у віці від 6 до 15 років навчають цінувати загальнолюдські цінності, розвивають їхню самооцінку шляхом проведення певних ігор, навчають прийомів самозахисту тощо.

На офіційному вебсайті GA зазначається, що оскільки однолітки дітей, які беруть участь у цій програмі, досить часто обирають для вирішення суперечок насильство, ця програма справляє позитивний вплив на розвиток дитини та вчить її робити правильний вибір вирішення конфлікту, допомагає їй усвідомити, що вона має унікальні таланти. У ході реалізації програми використовуються різноманітні навчальні засоби, спрямовані на виховання вдячності та поваги до суспільства. Дітям демонструють, як вони можуть діяти, щоб покращити життя громади, в якій вони проживають [275].

На нашу думку, саме такі кампанії за участю дітей спрямовані на ранню профілактику злочинності, здатні кардинально знизити її динаміку. Зрозуміло, що цей процес є довготривалим, проте його результати можуть змінити криміногенну ситуацію у відповідному районі, місті, області (штаті) або навіть державі, адже діти – це майбутнє будь-якої країни. Виховання молоді у дусі поваги до людини, гуманізму, рівності тощо дозволяє отримати обізнане правослухняне покоління.

Вважаємо, успіх ГА у сфері протидії злочинності зумовлений такими чинниками:

1) ефективна кадрова робота – до лав ГА приєдналися висококваліфіковані робітники (колишні правоохоронці та військові, які мають відповідні навички для ефективної протидії злочинності, спортсмени, активна молодь тощо);

2) чітко визначені мета та напрями діяльності – робота цієї неурядової організації спрямована на зниження рівня злочинності шляхом безпосередньої участі представників ГА в охороні громадського порядку; проведення інформаційно-роз'яснювальних кампаній тощо;

3) активна робота з молоддю;

4) створення та широке використання атрибутики організації, зокрема повноцінного бренду ГА – організація запровадила власний логотип та має яскраву форму, що привертає увагу громадян (представники ГА носять червоні куртки та берети, які дозволяють із легкістю ідентифікувати їх). Зважаючи на високий професіоналізм членів ГА, а також перелічені вище чинники, форма цієї неурядової організації стає справжнім символом мужності. Сотні (або навіть

тисячі) людей бажають вдягнути форму ГА та приєднатися до лав згаданого об'єднання громадян.

Викладене вище дозволяє дійти висновку, що ГА на сьогодні належить до кола найбільш впливових та ефективних неурядових організацій, що здійснюють кримінологічну діяльність. З огляду на це вважаємо, що діяльність цього об'єднання громадян заслуговує на особливу увагу з боку вітчизняних неурядових організацій, які проводять кримінологічну діяльність.

Окремо варто зауважити, що досвід ГА демонструє, що найбільш ефективною є теоретико-практична модель протидії злочинності, яка поєднує у собі не тільки проведення інформаційних кампаній, наукових досліджень, виховну роботу тощо, але і практичну складову.

Доволі відомою регіональною некомерційною організацією в США є Альянс попередження злочинів штату Флорида (Crime Prevention Alliance of Florida). Основною метою цієї організації є запобігання злочинності шляхом підвищення обізнаності суспільства щодо методів запобігання злочинності, взаємодія громадськості з правоохоронними органами [266].

Таким чином, основним інструментарієм, що використовує названа неурядова організація в процесі протидії злочинності, є видання навчально-методичних матеріалів, проведення тренінгів із населенням (на яких роз'яснюється віктимологічна інформація, обговорюються найбільш гострі проблеми, пов'язані зі вчиненням кримінальних правопорушень, тощо), взаємодія з правоохоронними органами (насамперед із поліцією) та ін.

На перший погляд, подібна діяльність є доволі простою та такою, що не здатна суттєво вплинути на динаміку злочинності, проте насправді значна доля злочинів та кримінальних проступків не були б вчинені, якби громадяни дотримувались найпростіших правил особистої безпеки або виконували певний алгоритм дій.

Альянс попередження злочинів штату Флорида розробляє відповідні поради, використовуючи дані кримінологічного моніторингу, результати аналізу складів кримінальних правопорушень, що були вчинені, а також поради фахівців різних галузей знань (медицини, права, бойових мистецтв тощо).

Так, наприклад, згадана вище неурядова організація підготувала такі поради з профілактики злочинності для осіб старшого віку, які перебувають у себе вдома:

- «1) ніколи не відчиняйте двері автоматично;
- 2) встановіть та використовуйте вічко;
- 3) не впускайте у свій будинок незнайомих людей;
- 4) замикайте двері, вікна, гараж;
- 5) залишайте світло увімкненим, коли виходите на вулицю вночі;
- 6) використовуйте таймер, щоб увімкнути та вимкнути світло, коли Вас немає вдома;
- 7) не соромтеся повідомляти про злочини чи підозрілих осіб;
- 8) не ховайте свої ключі під килимком або в інших доступних місцях;
- 9) ніколи не повідомляйте телефоном інформацію про те, що Ви вдома одні або що Вас немає вдома;

10) якщо Ви, повертаючись додому, запідозрили, що в будинку є сторонні особи, не заходьте всередину та зателефонуйте “911”» [266].

Перелічені правила дозволяють особам старшого віку (які є однією з найбільш вразливих категорій населення) уникнути долі стати жертвою злочину або кримінального проступку. Обговорення цих правил поведінки під час тренінгів із наведенням конкретних життєвих прикладів лише підсилює позитивний ефект профілактичної роботи, дозволяє усунути причини та умови вчинення насильницьких та майнових злочинів.

Окремо варто наголосити, що проведення відповідних занять із найбільш вразливими категоріями населення дозволяє зменшити кількість актів дискримінації за відповідною ознакою (наприклад, за ознакою інвалідності або проти осіб старшого віку тощо).

Альянс попередження злочинів штату Флорида розробляє низку подібних алгоритмів дій та правил поведінки в різних сферах життєдіяльності (наприклад, навіть розроблено інструкцію про те, як не стати жертвою кримінальних правопорушень під час пробіжки) та у такий спосіб робить власний внесок у протидію злочинності.

На нашу думку, збільшення кількості подібних неурядових організацій на території України здатне позитивно вплинути на динаміку злочинності. Для цього важливо, щоб необхідну підтримку такі проєкти одержували з боку не тільки суспільства, але і держави (насамперед на законодавчому та фінансовому рівнях).

Широкою популярністю у США також користується діяльність неурядової організації «Сусідська варта Колумбії» (Columbia Neighborhood Watch (далі – CNW)). Вона є активним суб’єктом профілактики злочинності, який широко співпрацює з місцевою

поліцією (департаментом поліції Колумбії), іншими правоохоронними органами та неурядовими організаціями, громадянами.

Відповідно до Статуту цієї організації її основними цілями є:

- 1) залучення сусідів до досягнення мети запобігання злочинності;
- 2) збільшення кількості та розвиток програм нагляду за сусідами в районах Колумбії (штат Міссурі);
- 3) управління та керівництво програмою нагляду за сусідами у Колумбії (штат Міссурі);
- 4) збір коштів та фінансова підтримка для досягнення перелічених цілей [277].

Вважаємо практику такої самоорганізації сусідів доволі корисною – вона сприяє зменшенню кількості вчинюваних кримінальних правопорушень на відповідній території. Роль CNW навчально-роз'яснювальна та координуюча. Ця неурядова організація дозволяє скооперувати навколо себе звичайних громадян, які заінтересовані у тому, щоб кримінальні правопорушення «не завітали до їхніх осель».

Варто зауважити, що названа неурядова організація діє в межах програми «Національна сусідська варта» (далі – Програма), що була розгорнута на території США з 1972 р. та діє в умовах сьогодення. Як зазначається на офіційному вебсайті Програми, щодня члени суспільства стикаються з ситуаціями, що вимагають бути очима та вухами правоохоронних органів. Спостереження за сусідами не тільки дозволяє громадянам допомагати іншим суб'єктам (правоохоронним органам, неурядовим організаціям) у процесі боротьби зі злочинністю, але і єднає людей. Програма спирається на відчуття небайдужості

пересічних громадян, надаючи запит на допомогу сусідам. Національна програма Neighborhood Watch – це портал, що закликає та навчає громадян допомагати правоохоронним органам та громадам [277].

Діяльність цієї та інших подібних організацій, що діють у межах Програми, має низку очевидних переваг, як-от:

1. Зниження рівня злочинності [277, с. 5–6]. Постійне спостереження за житлом іншої людини в межах добросусідських відносин відіграє бінарну роль:

а) профілактичну – турботливе ставлення сусідів одне до одного, яке зокрема виявляється у нагляді за майном іншого, здатне змусити потенційного злочинця замислитися про «вдалість» ідеї вчинити відповідне кримінальне правопорушення, адже у випадку вчинення акту деліктної поведінки він може бути помічений або навіть затриманий «на гарячому» сусідами [4, с. 100];

б) у формі безпосередньої допомоги у розкритті та припиненні кримінального правопорушення – сусіди здатні затримати або принаймні ідентифікувати особу, яка вчиняє кримінальне правопорушення;

2. Підвищення рівня якості життя, взаємодопомога [277, с. 5–6]. Особливо ця теза стосується найменш захищених категорій населення, які потребують допомоги суспільства (особи з інвалідністю, самотні особи старшого віку тощо);

3. Підвищення серед громадян відчуття безпеки [277, с. 5–6]. У випадку проживання громадян на основі принципу добросусідства та небайдужості одне до одного в кожній людині формується відчуття безпеки. Так, залишаючи свою оселю, транспортний засіб на вулиці

тощо, особа завжди впевнена у тому, що жодний злодій не вчинить крадіжку, адже буде помічений сусідами;

4. Формування єдності громади – проживання громадян на засадах взаємодопомоги та добросусідства створює фундамент для єдності та дружби;

5. Надання допомоги правоохоронним органам [277, с. 5–6]. Як було зазначено вище, подібна взаємодопомога сусідів суттєво допомагає роботі правоохоронних органів у попередженні, розкритті та припиненні кримінальних правопорушень;

6. Покращення якості кадрової політики в правоохоронних органах, економія коштів. Надання допомоги правоохоронним органам дозволяє економити державні кошти та провадити ефективну кадрову політику (так, у випадку відсутності подібних організацій, що діють у межах Програми, кількість адміністративних та кримінальних правопорушень суттєво зростає, тому держава була б змушена додатково наймати правоохоронців для вирішення вказаних проблем) [277, с. 5–6].

У контексті широкомасштабної війни, яку підступно розв'язала Російська Федерація проти нашої держави, доречним буде розкрити зміст діяльності Freedom in disasters (далі – FID). FID – міжнародна неурядова організація, яка орієнтує свої зусилля на тому, щоб запобігти випадкам, коли жертви природних та техногенних катастроф, війн стають жертвами торгівлі людьми. FID працює над досягненням своєї місії за допомогою підходу співпраці, об'єднуючи навички та досвід місцевих фахівців і міжнародних експертів для допомоги особам, які стали жертвами перелічених чинників. FID співпрацює з науковими організаціями, корпораціями та соціальними

підприємствами з метою зміни ситуації на місцевому рівні. Одночасно організація розширює наукову базу знань щодо боротьби з торгівлею людьми під час катастроф, щоб забезпечити міжнародне співтовариство правильними інструментами для надання допомоги тим, хто її потребує [269].

Дійсно, катастрофи природного та техногенного характеру, воєнні конфлікти тощо – це детермінанти, що негативно впливають на динаміку кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми [314, с. 224]. У таких умовах загострюється низка проблем соціального характеру: втрата коштів на існування, проблеми з наявністю та постачанням продуктів харчування, пошкодження або втрата житла тощо (більш детально вплив перелічених детермінантів на поширення цього виду суспільно небезпечних діянь буде проаналізовано далі в контексті інших неурядових організацій), тому потерпілі від перелічених чинників стають «легкою здобиччю» для суб'єктів кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми.

На вебсайті FID зазначається, що за результатами досліджень, проведених на початку 2020 р., було встановлено, що на той період часу не існувало жодної міжнародної організації, яка б підтримувала місцеві зусилля з протидії торгівлі людьми під час та після катастроф. Незважаючи на те, що міжнародне співтовариство було певною мірою обізнане з проблемою торгівлі людьми, що виникає під час катастроф, сектор, здавалося, був неспроможним вирішувати цю проблему колективно та комплексно [269].

Отже, FID стала однією з перших міжнародних неурядових організацій, що займаються запобіганням кримінальним

правопорушенням, пов'язаним із торгівлею людьми, в умовах катастроф техногенного та природного характеру, воєнних конфліктів. Такий факт свідчить про професійний підхід працівників FID у питанні запобігання та протидії злочинності, адже члени цієї неурядової організації, перш ніж долучитися до того чи іншого вектора кримінологічної роботи, провели відповідні дослідження на предмет актуальних напрямів кримінологічної діяльності. Як наслідок, названій неурядовій організації вдалося віднайти сферу роботи із запобігання та протидії злочинності, яка майже не опрацьована іншими суб'єктами.

Зрозуміло, що будь-яка робота із запобігання або протидії злочинності є корисною та такою, що сприяє зменшенню динаміки поширення кримінальних правопорушень (звісно, якщо вона реалізовується з дотриманням певних принципів та правил, про які було зазначено у попередніх підрозділах нашого дисертаційного дослідження), проте кримінологічна діяльність – багатовекторна, а тому важливою є диференціація тих чи інших напрямів роботи за різними суб'єктами. Так, наприклад, якщо всі неурядові організації займатимуться виключно профілактикою квартирних крадіжок, то інші види кримінальних правопорушень почнуть розвиватися стрімкими темпами, адже для них будуть існувати сприятливі умови для поширення. Крім того, за такої ситуації можливі випадки, коли поява нових суб'єктів із запобігання та протидії тому чи іншому виду кримінальних правопорушень майже не позначиться на динаміці цих суспільно небезпечних діянь (через надлишок суб'єктів).

Таким чином, для підвищення ефективності запобігання та протидії злочинності вітчизняним неурядовим організаціям важливо

врахувати досвід роботи FID та обрати актуальний напрям кримінологічної діяльності. Для цього необхідно провести відповідний моніторинг та проаналізувати, до яких видів кримінальних правопорушень прикута недостатня увага з боку інших суб'єктів.

Повертаючись до безпосередньої діяльності FID, важливо зауважити, що ризик катастроф, спричинених зміною клімату, зростає в усьому світі. Водночас торгівля людьми досягла рекордного рівня. Сучасні кримінологічні зусилля є недостатніми у вирішенні викликів XXI ст., пов'язаних із торгівлею людьми під час катастроф. Зрозуміло, що у таких умовах відсутність організації, яка займалася б цією темою, дозволяла б організованим злочинним синдикатам використовувати такі чинники як «можливості» для торгівлі людьми.

Саме тому у засновників FID народилася ідея створення глобальної організації, яка зосереджена виключно на запобіганні торгівлі людьми під час катастроф [315].

Таким чином, FID виступає однією з перших неурядових організацій, що займається запобіганням та протидією торгівлі людьми в глобальних (міжнародних) масштабах.

Зауважимо, що на сьогодні FID, на превеликий жаль, не поширила свою діяльність на Україну, яка є жертвою агресії з боку Російської Федерації. Як було зазначено вище, війна та терористичні напади – потужні детермінанти поширення явища торгівлі людьми, тому у нашій державі наразі існує нагальна потреба у заповненні такого напрямку кримінологічної діяльності, як запобігання та протидія окресленим видам кримінальних правопорушень. Зважаючи на це, вважаємо, що вітчизняні та міжнародні неурядові організації, як

суб'єкти запобігання та протидії злочинності, мають детальніше ознайомитись із вказаною проблемою та скерувати свої дії на боротьбу з таким явищем.

Низку проєктів, що передбачають протидію злочинності та в яких беруть активну участь неурядові організації, запроваджено в Італійській Республіці. Нагадаємо, ця держава є членом ЄС, НАТО та Group of Seven («Великої сімки», або ж просто G7). Зокрема, цікавим вбачається проєкт «У безпеці...за межами дому». Як зазначає М. Колодяжний, ця програма запроваджена у квітні 2012 р. в одному з італійських міст-портів Анкона з населенням майже 120 тис. людей, що є адміністративним центром однойменної провінції Італії [77, с. 121].

Суб'єктами згаданої вище програми виступають поліція громади та місцеві неурядові організації. Основна мета програми – попередження квартирних крадіжок та пограбувань [269].

Як було зазначено вище, попередження такого виду кримінальних правопорушень є доволі поширеним явищем (наприклад, діяльність «сусідських варт»), проте, зважаючи саме на таку негативну динаміку названих суспільно небезпечних діянь, ця кримінологічна діяльність завжди є актуальною.

Для досягнення задекларованої мети місцева поліція спільно з неурядовими організаціями реалізовує такі заходи:

1. Нічні та денні перевірки громадських місць, підприємств, нічних клубів, курортів. При цьому основна увага звертається на недопущення актів крадіжки та торгівлі наркотиками [269].

Як відомо, саме патрулювання є одним із найбільш ефективних заходів із попередження та протидії злочинності. Присутність

представників неурядових організацій у громадських місцях є чинником, що заважає потенційним суб'єктам злочинів та кримінальних проступків вчинити акт деліктної поведінки. Нагадаємо, такий спосіб боротьби зі злочинністю є доволі ефективним та поширеним (наприклад, варто згадати описану вище діяльність Guardian Angels);

2. Поширення у закладах громадського харчування, адміністративних установах, поштових відділеннях, лікарнях спеціальних листівок, в яких містяться поради, спрямовані на те, щоб захистити особу від крадіжок, пограбувань, шахрайства тощо [269].

Цей спосіб запобігання та протидії злочинності з боку неурядових організацій є також доволі розповсюдженим та корисним. Доступ до кримінологічної інформації та наявність базових знань і правил щодо попередження злочинності підвищують шанси громадян на те, щоб не стати потерпілим від кримінальних правопорушень;

3. Оперативно-інформаційні зустрічі з представниками органів державної влади та місцевого самоврядування з питань безпеки (в ході таких зустрічей обговорюються актуальні проблеми протидії злочинності, та за результатами обговорення приймаються відповідні рішення) [269].

Як було вказано у попередньому підрозділі дисертації, діяльність із протидії злочинності – це складний процес, що являє собою узгоджену системну роботу всіх суб'єктів. Дериваційні процеси, що періодично можуть виникати у цій системі, суттєво знижують її ефективність, тому задля уникнення такого явища важливою є взаємодія загальних та спеціальних суб'єктів протидії злочинності.

Таким чином, згадані вище оперативно-інформаційні зустрічі неурядових організацій із представниками органів державної влади дозволяють своєчасно розподілити сили та засоби цих суб'єктів, узгодити комплекс спільних дій та обговорити напрями подальшої роботи;

4. Надсилання текстових повідомлень для запобігання крадіжкам із проникненням до будинку особам, що мають порушення слуху та внесені до списку служби SMS lifeseaving [269].

Гаджеталізація суспільства привела до того, що на сьогодні майже кожен дорослий член суспільства завжди має при собі та активно користується мобільною та комп'ютерною технікою. Ця теза стосується і осіб із порушенням слуху. Вказана категорія населення може пропустити ту чи іншу інформацію через наявність зазначеного захворювання, проте надсилання на номер такої особи відповідної інформації кримінологічного характеру дозволяє їй отримати необхідні знання.

Окремо варто зауважити, що неурядові організації та органи державної влади в межах програми «У безпеці...за межами дому» розробляють методичні рекомендації та іншу літературу, спрямовану на усунення причин та умов кримінальних правопорушень, надання громадянам корисних порад, що знижують імовірність стати жертвою кримінального правопорушення, не тільки керуючись науковими розробками вітчизняних та зарубіжних вчених (хоча, без сумніву, враховувати наукові розробки вкрай важливо), а і проводячи власні дослідження, пов'язані з аналізом таких показників, як вік жертв, час вчинення кримінальних правопорушень, спосіб вчинення злочинів та кримінальних проступків тощо [269].

Врахування перелічених показників, що становлять картину злочину або кримінального проступку, дозволяє виокремити певні закономірності, які можуть бути використані неурядовими організаціями в ході проведення кримінологічної діяльності.

Діяльність неурядових організацій та місцевої поліції в рамках проєкту «У безпеці...за межами дому» продемонструвала доволі цікаві результати. Так, лише за період із червня до серпня 2012 р. кількість крадіжок зменшилася на 2,5 % проти відповідного періоду 2011 р., у той час як кількість осіб, затриманих за крадіжки, зросла на 84 % (46 осіб у 2012 р. проти 25 – у 2011). Крім того, кількість розкритих грабежів зросла на 54 % [269].

Таким чином, проєкт «У безпеці...за межами дому» заслуговує на окрему увагу, тому вітчизняні неурядові організації з метою підвищення ефективності кримінологічної діяльності можуть врахувати його особливості та спроектувати окремі положення у свою роботу.

У контексті кримінологічного напрямку роботи на окрему увагу заслуговує діяльність міжнародних гуманітарних та медичних неурядових організацій, які, надаючи відповідну допомогу громадянам, сприяють усуненню детермінантів злочинів та кримінальних проступків, наслідків суспільно небезпечної діяльності.

Як зауважує А. Ткаченко, протягом останніх десятиліть намітилася стійка тенденція до збільшення кількості міжнародних неурядових організацій та зростання їхнього авторитету та впливу у сучасних міжнародних правовідносинах. Такий процес найчастіше пов'язують із недостатніми можливостями держав та міжнародних міжурядових організацій власними силами розв'язувати глобальні

проблеми людства; посиленням демократичних процесів у сфері внутрішніх і міжнародних відносин у зв'язку із закінченням «холодної війни» [241, с. 1]; дезидеологізованістю економічних, соціальних, культурних проблем соціуму. Тому діяльність неурядових організацій стала основною формою участі населення у вирішенні таких проблем [213, с. 46].

Подібна тенденція є нормальною для будь-якої демократичної держави світу, адже сама категорія «демократія» з грецької мови перекладається як «влада народу». Тож участь народу у всіх процесах життєдіяльності (у тому числі у політичній, гуманітарній, медичній, освітній, правовій площинах) є закономірним явищем, що має наслідком невідпинне зростання кількості регіональних, національних та міжнародних неурядових організацій.

Діяльність міжнародних неурядових організацій регламентується міжнародними нормативно-правовими актами та національним законодавством відповідної держави. Так, наприклад, у ст. 71 глави Х «Економічна та Соціальна Рада» Статуту ООН зазначається, що Економічна та Соціальна Рада уповноважується проводити необхідні заходи для консультації з неурядовими організаціями, які заінтересовані у питаннях, що входять до її компетенції. Такі заходи можуть бути узгоджені з міжнародними організаціями, а у випадку необхідності – з національними організаціями після консультації з заінтересованим Членом Організації [207].

Таким чином, поширеною є практика врахування пропозицій міжнародних неурядових організацій різноманітними радами ООН,

що, знову ж таки, є проявом принципів демократії на міжнародному рівні.

Що ж стосується національних законодавчих актів, що регламентують діяльність міжнародних неурядових організацій, зауважимо, що відповідно до Конституції України, ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах за належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій. Усі об'єднання громадян рівні перед законом [82].

Більш детально питання роботи на території України міжнародних неурядових організацій врегульовано у Законі України від 22.03.2012 «Про громадські об'єднання». Згідно з ч. 4 ст. 2 цього нормативно-правового акта неурядові організації інших держав, міжнародні неурядові організації діють на території України відповідно до цього та інших законів України, міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [163].

Отже, чинне законодавство України створює можливості для міжнародних неурядових організацій (у тому числі медичних та гуманітарних) активно реалізовувати свою діяльність на території нашої держави.

Міжнародні неурядові організації можуть користуватись правами, передбаченими ч. 1 ст. 21 згаданого вище законодавчого акта. Зазначена норма передбачає, що для здійснення своєї мети (цілей) громадське об'єднання має право:

- 1) вільно поширювати інформацію про свою діяльність, пропагувати свою мету (цілі);

2) звертатися у порядку, визначеному законом, до органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з пропозиціями (зауваженнями), заявами (клопотаннями), скаргами;

3) одержувати у порядку, визначеному законом, публічну інформацію, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації;

4) брати участь у порядку, визначеному законодавством, у розробленні проектів нормативно-правових актів, що видаються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування і стосуються сфери діяльності громадського об'єднання та важливих питань державного і суспільного життя;

5) проводити мирні зібрання;

6) здійснювати інші права, не заборонені законом [163].

З викладеного слідує, що перелічені вище права неурядових організацій (у тому числі міжнародних медичних та гуманітарних) не є вичерпними та обмежуються лише конкретними напрямками діяльності, які прямо передбачені на законодавчому рівні.

Окремо додамо, що відповідно до ч. 2 ст. 21 Закону України «Про громадські об'єднання» громадське об'єднання зі статусом юридичної особи має право:

1) бути учасником цивільно-правових відносин, набувати майнові і немайнові права відповідно до законодавства;

2) здійснювати відповідно до закону підприємницьку діяльність безпосередньо, якщо це передбачено статутом громадського об'єднання, або через створені в порядку, передбаченому законом,

юридичні особи (товариства, підприємства), якщо така діяльність відповідає меті (цілям) громадського об'єднання та сприяє її досягненню. Відомості про здійснення підприємницької діяльності громадським об'єднанням включаються до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань;

3) засновувати з метою досягнення своєї статутної мети (цілей) засоби масової інформації тощо [163].

Міжнародні неурядові організації беруть активну участь у кримінологічній, медичній та гуманітарній діяльності на території держав, де відбуваються збройні конфлікти, катастрофи та інші надзвичайні ситуації. Цей факт пояснюється тим, що збройні конфлікти зумовлюють значні потреби в гуманітарній допомозі. Як правило, гуманітарна допомога – це допомога та дії, спрямовані на рятування життів, полегшення страждань і захист людської гідності під час і після завершення антропогенних криз (наприклад, збройних конфліктів) і стихійних лих. Вона відрізняється від благодійності, яка є системою вільного надання грошей, продуктів харчування або допомоги тим, хто їх потребує через хворобу, бідність або відсутність домівки, або будь-якій організації, створеній для такого надання грошей або допомоги. Гуманітарна допомога спрямована на задоволення потреб під час певної ситуації (криз і катастроф), а благодійність передбачає надання допомоги не лише в межах таких ситуацій. Крім того, одним із основних принципів гуманітарної допомоги є те, що вона повинна надаватися неупереджено та без будь-якої дискримінації всім особам, які її терміново потребують. Особи та

організації, які надають благодійну допомогу, можуть виключити певні групи осіб, незважаючи на їхні потреби [56, с. 48–49].

На превеликий жаль, до держав, на території яких відбуваються військові конфлікти, належить і Україна. 24 лютого 2022 р. Російська Федерація підступно розгорнула широкомасштабну війну на території нашої держави. Як наслідок, щодня сотні тисяч громадян України стикаються з гуманітарною, медичною кризою, стають жертвами кримінальних правопорушень, що їх вчиняють російські військові та найманці, терористичні угруповання, колаборанти.

Діяльність неурядових медичних та гуманітарних організацій у таких умовах регулюється низкою законодавчих актів. Зокрема, відповідно до ст. 11 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949, Високі Договірні Сторони (у цьому випадку країна-агресор (Російська Федерація) та Україна) можуть будь-коли домовитися доручити міжнародній організації, яка дає всі гарантії безсторонності й дієвості, виконання обов'язків, що покладаються цією Конвенцією на державу-покровительку [172]. Крім того, згідно з ч. 2 ст. 3 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 безстороння гуманітарна організація, наприклад Міжнародний Комітет Червоного Хреста (діяльність якого буде розглянуто далі), може запропонувати свої послуги сторонам конфлікту в частині надання допомоги пораненим та хворим військовослужбовцям [177].

В умовах війни діяльність неурядових медичних та гуманітарних організацій складно переоцінити, адже вони не тільки надають необхідну допомогу цивільному населенню та пораненим

військовослужбовцям, але і здійснюють низку кримінологічних функцій.

Перш ніж розглянути діяльність таких організацій, доречним буде зазначити, що положення міжнародного гуманітарного права призначені для захисту поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, захищають медичний, допоміжний та духовний персонал, а також медичні формування і санітарно-транспортні засоби. На полі бою згаданий вище персонал не повинен піддаватися нападам і повинен мати можливість виконувати свої медичні або релігійні обов'язки. Представники медичного та духовного персоналу, що потрапляють під владу супротивника, не вважаються військовополоненими і можуть бути затримані лише у зв'язку з потребами військовополонених. Медичний персонал зобов'язаний дотримуватися правил медичної етики, поважати принцип нейтралітету і надавати медичну допомогу в максимальних межах наявних ресурсів, з мінімально можливою затримкою та без будь-якої дискримінації. Фундаментальна вимога міжнародного гуманітарного права передбачає, що встановлення пріоритетності лікування осіб можливе тільки на основі медичних показань. Отже, сторони конфлікту повинні гарантувати повагу медичної етики і утримуватися від переслідування або покарання медичного персоналу за виконання ним професійних обов'язків без дискримінації [56, с. 52].

Викладене вкотре свідчить про важливість існування та функціонування міжнародних медичних та гуманітарних неурядових організацій, а також підкреслює їхній особливий статус. Розглянемо детальніше діяльність деяких таких організацій.

Із початком повномасштабної війни Російської Федерації проти України у лютому 2022 р. однією з перших неурядових медичних гуманітарних організацій, яка розгорнула свою роботу на теренах нашої держави, стала Médecins Sans Frontières (Doctors without Borders, або «Лікарі без кордонів»).

Названа організація була заснована у 1971 р. у Парижі групою журналістів і лікарів. Médecins Sans Frontières (далі – MSF) надає медичну допомогу людям, які постраждали внаслідок конфліктів, епідемій, катастроф або позбавлені медичної допомоги. Організація складається з десятків тисяч медичних працівників, матеріально-технічного та адміністративного персоналу, які об'єднані єдиним статутом [321].

Таким чином, члени цієї неурядової організації, ризикуючи власним життям, постійно перебувають в епіцентрі конфліктів та катастроф, допомагаючи тим самим потерпілим від цих актів деліктної поведінки або катастроф природного чи техногенного характеру. У такий спосіб MSF не тільки сприяє зниженню рівня шкоди, заподіяної потерпілим від кримінальних правопорушень, але і у певних випадках деактивує детермінанти кримінальних правопорушень.

Так, наприклад, особа, якій внаслідок вчинення військових злочинів або кримінальних правопорушень проти миру, безпеки, людства та міжнародного правопорядку (кримінальні правопорушення, передбачені розділами XIX–XX Кримінального кодексу України) була заподіяна шкода здоров'ю або яка втратила близьких чи знайомих, потенційно здатна обрати в подальшому кримінально протиправну модель поведінки, що у багатьох випадках

продиктовано мотивами помсти (при цьому помста може бути як персоніфікованою (тобто спрямованою проти конкретної фізичної або юридичної особи), так і абстрактною (тобто спрямованою проти тих чи інших груп населення, суспільства загалом)).

У таких ситуаціях діяльність MSF здатна слугувати чинником, що сприяє зниженню рівня впливу детермінантів кримінальних правопорушень, адже надання допомоги названій категорії населення вселяє у них віру в людей, демонструє дієвість у сучасному демократичному суспільстві принципів гуманізму, поваги до особи тощо.

Крім того, внаслідок прямого або опосередкованого впливу на особу фактора війни вона потенційно може обрати шлях вчинення майнових кримінальних правопорушень. У такому випадку, знову ж таки, надання безкоштовної професійної медичної або гуманітарної допомоги здатне задовольнити відповідні мінімальні потреби людини та, як наслідок, убезпечити її від асоціальної моделі поведінки.

Відповідно до статуту MSF організація складається, як правило, з лікарів і працівників сфери охорони здоров'я, а також є відкритою для всіх інших професій, які можуть допомогти в досягненні її цілей. Усі члени цієї організації керуються принципами, відповідно до яких:

- 1) MSF надає допомогу населенню, яке опинилося в скрутному становищі, жертвам природних чи техногенних катастроф і жертвам збройних конфліктів. Вони роблять це незалежно від раси, релігії, віросповідання чи політичних переконань;

- 2) організація дотримується нейтралітету та неупередженості в ім'я універсальної медичної етики та права на гуманітарну допомогу

та вимагає повної та безперешкодної свободи у виконанні своїх функцій;

3) члени зобов'язуються поважати свій професійний кодекс етики та зберігати повну незалежність від усіх політичних, економічних чи релігійних сил;

4) як волонтери, члени MSF розуміють ризики та небезпеки місій, котрі вони виконують, і не вимагають ні для себе, ні для своїх призначених осіб будь-якої форми компенсації, окрім тієї, яку може їм дозволити асоціація [318].

Як було зазначено вище, MSF бере активну участь у допомозі потерпілим від війни, яку підступно розв'язала Російська Федерація проти України. Зрозуміло, що в умовах сьогодення активні бойові дії та терористичні акти, що вчиняються російськими військами спільно з бойовиками так званих ЛНР та ДНР, призводять до наявності численних поранених та жертв серед мирного населення і військових, руйнувань об'єктів інфраструктури, особистого майна громадян та, як наслідок, гуманітарної кризи. У таких несприятливих умовах вельми складно забезпечити надання якісної та своєчасної медичної допомоги. Ба більше, спостерігається дефіцит лікарів та інших працівників у сфері медичного обслуговування.

Наведена теза підтверджується і самою MSF. На офіційному вебсайті цієї неурядової організації зазначається, що люди, котрі залишаються в територіальних громадах, на території яких проходять бойові дії або ж які атаковані Російською Федерацією за допомогою ракетних ударів, постійно стикаються з неймовірними труднощами: нестачею їжі, чистої води, ліків, відсутністю електрики. Лікарям на цих територіях постійно загрожує брак необхідних ліків, особливо для

хірургічних, травматологічних, реанімаційних відділень. Крім того, постає потреба у медичних препаратах (наприклад, інсуліні для хворих на цукровий діабет, ліках для хворих на астму, ВІЛ/СНІД тощо) [313].

Зрозуміло, що в названих умовах така спеціалізована неурядова організація, як MSF, апріорі не може залишатися осторонь. Відповідно до наданих організацією статистичних даних на сьогодні в Україні в умовах воєнного стану, введеного внаслідок підступної збройної агресії Російської Федерації, працює 703 працівники MSF, з них: 570 осіб – громадяни України та 133 – громадяни (піддані) інших держав. При цьому щодня до вказаних працівників приєднуються нові кадри (хірурги, інші лікарі, медсестри, психологи тощо).

Варто зауважити, що представники MSF працюють у найрізноманітніших регіонах України: Дніпрі, Івано-Франківську, Харкові, Києві, Львові, Одесі, Полтаві, Покровську, Кривому Розі, Ужгороді, Кропивницькому, Вінниці, Запоріжжі та Житомирі [313].

Таким чином, учасники цієї міжнародної неурядової організації працюють як у логістичних центрах на Західній Україні (Львів, Ужгород), так і в містах та областях, де безпосередньо ведуться бойові дії (Дніпропетровська, Запорізька, Харківська області тощо).

Отже, під час війни на території України MSF реалізує багатовекторну підтримку у сфері надання медичних послуг. Завдяки такій роботі врятовані життя та долі багатьох українців, які постраждали внаслідок агресії Російської Федерації.

Крім MSF, активну кампанію щодо надання допомоги цивільному населенню та пораненим військовослужбовцям розгорнув Міжнародний Комітет Червоного Хреста (далі – МКЧХ). Ця

неурядова організація є однією з найбільш популярних у світі. На її рахунку – низка гуманітарних та медичних місій, що сприяли усуненню детермінантів кримінальних правопорушень.

Відповідно до міжнародного гуманітарного права МКЧХ бере участь у захисті всіх жертв збройних конфліктів – як цивільних осіб, так і комбатантів/бійців, які склали зброю. Характер захисту, який забезпечує міжнародне гуманітарне право, різниться залежно від ситуації (збройного конфлікту міжнародного або неміжнародного характеру), а також того, чи є об'єкт захисту цивільною особою або ж комбатантом/бійцем, що бере участь у воєнних діях [56, с. 29].

Таким чином, діяльність МКЧХ спрямована на надання гуманітарної та медичної допомоги не тільки цивільному населенню, але і комбатантам/бійцям, які склали зброю. Без сумніву, така позиція названої неурядової організації є цілком правильною і зваженою та базується на дотриманні принципу гуманізму.

Розглянемо детальніше роботу МКЧХ. Згідно зі Статутом МКЧХ під останнім розуміється міжнародна неурядова організація, діяльність якої спрямована на:

1. Підтримку та поширення базових принципів Руху Червоного Хреста (далі – Рух): гуманності, нейтральності, неупередженості, незалежності, добровільності, єдності та універсальності [218].

Ефективна допомога постраждалим від бойових дій можлива виключно у випадку дотримання перелічених принципів. Так, наприклад, нехтування принципами неупередженості та незалежності слугуватиме підставою для відмови у допуску представників цієї організації на територію, що контролюється однією зі сторін

конфлікту, що, в свою чергу, призведе до того, що діяльність МКЧХ буде позбавлена будь-якого сенсу.

При цьому варто вказати на те, що діяльність МКЧХ супроводжується використанням відповідних символів. Так, для полегшення ідентифікації медичного персоналу, медичних формувань, санітарно-транспортних засобів і матеріалів медичного призначення Женевські конвенції та Додаткові протоколи до них дозволяють використання емблем Червоного Хреста, Червоного Півмісяця і Червоного Кристала, які є міжнародно визнаними символами та візуально позначають нейтральну і неупереджену допомогу та захист, на які, відповідно до міжнародного гуманітарного права, мають право поранені та хворі в умовах збройного конфлікту [56, с. 53].

Використання перелічених символів убезпечує представників цієї неурядової організації від військової агресії однієї зі сторін, дозволяє ефективно та відкрито реалізовувати медичну та гуманітарну діяльність на відповідній території, підкреслює наявність у них відповідних прав та обов'язків.

Зрозуміло, що описаний особливий статус членів МКЧХ може приваблювати потенційних кримінальних правопорушників, тому на рівні національних законодавств передбачена кримінальна відповідальність за незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання нею. В Україні це питання врегульоване у ст. 435 КК України;

2. Визнання кожного нового або реорганізованого національного товариства, що задовольняє вимоги визнання, викладені в Уставі Руху, а також повідомлення іншим товариствам про факт визнання [218].

Отже, МКЧХ уповноважений визнавати відповідні національні неурядові організації, що мають намір діяти під егідою Руху. Так, наприклад, в Україні діє Товариство Червоного Хреста України, яке МКЧХ визнав ще у вересні 1993 р. [182].

Таким чином, діяльність неурядових організацій під егідою Руху залежить від їх визнання (або невизнання) МКЧХ. Така функція МКЧХ є досить важливою, адже запобігає можливості дискредитації Руху на міжнародній арені з боку недобросовісних організацій або таких, що не відповідають принципам та положенням міжнародного гуманітарного права.

Окремо додамо, що МКЧХ не тільки визнає відповідні товариства, але і підтримує з ними тісний взаємозв'язок. Зокрема, відповідно до Статуту МКЧХ, за домовленістю з національними товариствами МКЧХ здійснює співпрацю з питань, що викликають спільний інтерес, таких як підготовка до дій під час збройних конфліктів, дотримання Женевських конвенцій, їх розвиток та ратифікація, а також розповсюдження інформації про Основоположні принципи Руху та міжнародне приватне право. Крім того, у ситуаціях, передбачених п. 1 д ст. 4 Статуту, та у випадку необхідності координування допомоги, що надається національними товариствами інших держав, МКЧХ у взаємодії з національним товариством заінтересованої країни або заінтересованих держав здійснює координацію цієї допомоги відповідно до угод, укладених із іншими учасниками Руху [218].

Зважаючи на викладене у попередньому підрозділі нашої роботи, зауважимо, що така взаємодія та співпраця сприяє підвищенню ефективності та оперативності гуманітарної та, як

наслідок, кримінологічної діяльності, яку реалізують МКЧХ та національні товариства (у тому числі і Товариство Червоного Хреста України);

3. Виконання завдань, покладених на нього відповідно до Женевських конвенцій, сприяння точному дотриманню положень міжнародного гуманітарного права, що застосовуються під час збройних конфліктів, прийняття скарг стосовно ймовірних порушень цього права [218].

Як було зазначено вище, відповідно до Женевських конвенцій за згодою сторін, що беруть участь у військовому конфлікті (у цьому випадку Російська Федерація та Україна), представники МКЧХ можуть бути допущені на відповідну територію для проведення гуманітарної місії або надання медичної допомоги. Крім того, працівники цієї неурядової організації фіксують факти порушення міжнародного гуманітарного права, що виступає як певний стримуючий чинник;

4. Як нейтральної установи, чия гуманітарна діяльність, як правило, здійснюється під час міжнародних або інших збройних конфліктів, а також під час внутрішніх заворушень, – незмінне докладання зусиль у інтересах забезпечення захисту та надання допомоги жертвам таких подій та їх прямих наслідків як серед військовослужбовців, так і серед цивільного населення [218].

Зазначена функція дозволяє не тільки врятувати тисячі життів, але і знизити рівень злочинності на відповідній території, адже чинник війни виступає як потужний детермінант кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я людини, волі, честі та гідності, а також майнових злочинів;

5. Забезпечення діяльності Центрального агентства з розшуку, передбаченого Женевськими конвенціями;

6. Участь у навчанні медичного персоналу та підготовці медичного обладнання перед військовим конфліктом у взаємодії з національними товариствами, військовими та цивільними медичними службами та іншими компетентними органами [218].

Така діяльність дозволяє передати відповідним медичним працівникам необхідні знання та навички, що знадобляться під час активної фази військового конфлікту. Підвищення рівня професіоналізму та обізнаності медичних працівників надає їм змогу своєчасно діагностувати відповідні захворювання та травми, швидко приймати правильні рішення, якісно реагувати на зміну стану пацієнта тощо;

7. Роз'яснення положень міжнародного гуманітарного права, що застосовується в період збройних конфліктів, поширення інформації про нього, а також участь у його розвитку [218].

Названий напрям діяльності МКЧХ складно переоцінити. Ефективне функціонування міжнародного гуманітарного права неможливе в умовах, коли хоча б одна сторона конфлікту відмовляється від дотримання базових принципів.

Як зазначається в посібнику «Зміцнення поваги до міжнародного гуманітарного права», підготовленому МКЧХ для українських парламентаріїв, згадана неурядова організація має мандат на здійснення своєї діяльності в країнах, що постраждали внаслідок збройного конфлікту або інших ситуацій насильства. Щоб допомогти людям, які постраждали в результаті збройного конфлікту, МКЧХ підтримує діалог із усіма зацікавленими сторонами по обидва боки

лінії конфлікту. МКЧХ підтримує зусилля всіх носіїв зброї, спрямовані на дотримання норм міжнародного гуманітарного права та інших основоположних норм щодо захисту осіб в інших ситуаціях насильства. МКЧХ поширює інформацію про міжнародне гуманітарне право серед державних органів влади, зокрема членів парламенту, а також допомагає в імплементації зобов'язань із міжнародного гуманітарного права у національне законодавство (наприклад, щодо питання зниклих безвісти осіб). МКЧХ працює у понад 90 країнах світу і налічує майже 15 000 працівників, залучених до польових операцій [218, с. 86].

Варто окремо наголосити на тому, що для ефективного функціонування міжнародного гуманітарного права недостатньо лише активної діяльності МКЧХ. Кожна зі сторін збройного конфлікту повинна мати бажання дотримуватися відповідних правил та принципів, тобто вести себе як сучасна демократична розвинена держава. Проте, на превеликий жаль, на практиці ця аксіома доволі часто дає збій. Так у ході російсько-української війни Російська Федерація демонструє себе не тільки в ролі агресора, але і держави-терориста, яка нігілістично налаштована до встановлених міжнародних правил та традицій. Для РФ сучасні засоби війни – це залякування, терор та брехня.

У таких умовах діяльність МКЧХ суттєво ускладнюється. Ба більше, відомі численні факти, коли робота цієї неурядової організації буквально зупинялася на окремих територіях нашої держави через варварські дії Російської Федерації;

8. Реалізацію повноважень, покладених на нього Міжнародною конференцією.

Міжнародний Комітет Червоного Хреста відповідно до Статуту може виступати з будь-якою гуманітарною ініціативою, яка відповідає його ролі як виключно нейтральної та незалежної установи та посередника, а також може розглядати будь-яке питання, яке потребує пильної уваги такої організації [218].

Отже, роль МКЧХ у наданні гуманітарної та медичної допомоги постраждалим від військових конфліктів складно переоцінити. Є цілком логічним, що ця міжнародна неурядова організація бере активну участь у допомозі потерпілим від війни, яку з лютого 2022 р. підступно розв'язала Російська Федерація проти України. Така допомога є багатогранною та охоплює гуманітарну сферу, галузі освіти, медицини тощо.

Загалом МКЧХ працює на території України з 2014 р., коли Російська Федерація розпочала війну на Сході України та анексувала АР Крим. З початком же широкомасштабної війни у лютому 2022 р. МКЧХ розширив свою роботу на територіях, які безпосередньо постраждали від бойових дій. На сьогодні працівники цієї неурядової організації працюють у Львові, Кам'янці-Подільському, Вінниці, Києві, Полтаві, Дніпрі, Одесі, Слов'янську, Луганську та Донецьку. Крім того, відкриті нові офіси у сусідніх державах – Республіці Молдова, Угорщині, Республіці Польща та Румунії [273].

Таким чином, як і у випадку MSF, названа неурядова організація не тільки відгукнулася на потреби українського суспільства в наданні гуманітарної та медичної допомоги під час широкомасштабного вторгнення Російської Федерації, але і значно розширила свою діяльність на території України та сусідніх європейських держав. Так, сотні тисяч українців, які внаслідок військового конфлікту були

змушені покинути територію України, змогли отримати кваліфіковану допомогу з боку МКЧХ.

В умовах війни МКЧХ разом із Товариством Червоного Хреста України та іншими партнерами допомагає людям отримати своєчасний доступ до медичної допомоги, у тому числі пораненим і хворим. Організація також сприяє лікуванню психологічних ран міжнародного збройного конфлікту за допомогою гарячої лінії психосоціальної підтримки, сеансів психосоціальної підтримки та тренінгів із психосоціальної підтримки для співробітників і волонтерів Товариства Червоного Хреста України [273].

Останній напрям діяльності є доволі актуальним та важливим, адже українці щодня так чи інакше стикаються з результатами російської агресії (перебувають в епіцентрі бойових дій, стають жертвами ворожих обстрілів та бомбардувань, отримують інформацію щодо військових злочинів, що були вчинені на території України з боку військових країни-агресора, найманців та терористів тощо). Таке напруження здатне призвести до серйозних розладів здоров'я та навіть стати причиною або умовою вчинення кримінальних правопорушень, тому подібні гарячі лінії позитивно впливають на захист життя та здоров'я громадян, а у певних випадках навіть стають тим маяком, що рятує людей від необдуманих, часом навіть фатальних, вчинків.

Статистичні дані щодо діяльності МКЧХ на території України за період із 24 лютого до серпня 2022 р. вражають. Ця неурядова організація спільно з Товариством Червоного Хреста України та іншими партнерами надає невідкладну допомогу людям, які живуть у зонах конфлікту, або тим, хто переміщений через бойові дії, як-от: продукти харчування для понад 800 тис. осіб та предмети гігієни,

кухонні набори, побутова техніка, матраци, ковдри та інші предмети першої необхідності для понад 300 тис. внутрішньо переміщених осіб. Понад 200 тис. людей отримали грошову допомогу для покриття невідкладних витрат. У Молдові МКЧХ разом із Товариством Червоного Хреста Республіки Молдови доставив продуктові набори та гігієнічні набори 5000 сімей, а ще 600 сімей отримали грошову допомогу в Придністровському регіоні [273].

Наведені дані дозволяють стверджувати, що МКЧХ займає передове місце поміж неурядових організацій, які надають медичну та (або) гуманітарну допомогу постраждалим від війни в Україні. Діяльність МКЧХ є орієнтиром для багатьох державних та міжнародних громадських об'єднань.

Активну роботу з надання медичної та гуманітарної допомоги постраждалим від війни, яку розв'язала Російська Федерація проти України, проводить міжнародна неурядова організація «Оксфам» (Oxfam). Це громадське об'єднання було засноване у 1995 р. групою незалежних неурядових організацій, що об'єдналися у форматі конфедерації для підвищення ефективності та досягнення більшого впливу на зменшення глобальної бідності та несправедливості. На сьогодні Оксфам поширює свою діяльність більш ніж на 70 держав.

Оксфам об'єднує 21 організацію, що розташовані в Австралії, Бельгії Бразилії, Канаді, Колумбії, Данії, Франції, Німеччині, Великій Британії, спеціальному адміністративному районі Китайської Народної Республіки Гонконзі, Ірландії, Індії, Італії, Мексиці, Нідерландах, Новій Зеландії, Південно-Африканській Республіці, Іспанії, Туреччині та США [284].

З початком у лютому 2022 р. підступної повномасштабної війни Російської Федерації проти України Оксфам розгорнула свою гуманітарну діяльність на території України та сусідніх демократичних держав. Зокрема, ця неурядова організація спрямувала фінансову та технічну підтримку через понад 20 місцевих партнерських організацій в Україні, Республіці Молдова, Республіці Польща та Румунії, що надають допомогу особам, які постраждали від війни. Завдяки такій діяльності щоденно надається невідкладна, життєво необхідна допомога та захист у різних сферах, як-от: водопостачання та санітарія, проживання, харчування, фінансування, юридична допомога (у тому числі щодо ризиків стати жертвами торгівлі людьми та гендерного насильства), психологічна допомога, а також забезпечуються різноманітні інтеграційні послуги (наприклад, мовні курси або підтримка у пошуку роботи). Загалом надано допомогу понад 719 тис. людей, які потерпіли від війни в Україні [285].

З викладеного слідує, що в ході війни на території України Оксфам здійснює багатовекторну діяльність, що охоплює медичну, гуманітарну, соціальну та кримінологічну сфери. Так, через місцеві неурядові організації Оксфам координує фінансові потоки, спрямовані на надання допомоги постраждалим від військової агресії Російської Федерації (у тому числі в частині надання медичних послуг, закупівлі необхідних медичних препаратів та обладнання), активно займається профілактикою кримінальних правопорушень шляхом проведення тренінгів та лекцій, які сприяють деактивації детермінантів злочинів та кримінальних проступків.

Перелічені напрями діяльності дозволяють суттєво скоротити кількість жертв у ході війни, нівелювати причини та умови вчинення кримінальних правопорушень.

Отже, з початком повномасштабної війни на території України спостерігається активізація діяльності міжнародних медичних та гуманітарних неурядових організацій, які спрямовують свою роботу на надання допомоги потерпілим від конфлікту, що триває. Провідна роль у цьому напрямі належить таким об'єднанням громадян, як «Лікарі без кордонів», МКЧХ, Оксфам. Завдяки цим та іншим організаціям мільйони українців отримали своєчасну медичну та гуманітарну допомогу. Крім того, така робота дозволяє суттєво скоротити рівень злочинності на території нашої держави, адже вона позитивно впливає на динаміку поширення детермінантів кримінальних правопорушень.

Як зазначає М. Колодяжний, на особливу увагу в контексті дослідження досвіду тих чи інших міжнародних організацій в протидії злочинності заслуговує Європейська мережа запобігання злочинності (European Crime Prevention Network (далі – EUCPN)), рішення про створення якої було прийняте на зустрічі європейських лідерів ще у 1999 р. в Тампере (Фінляндія). Офіційно ця організація створена у 2001 р. На її діяльність протягом 2001–2014 рр. виділено 845 тис. євро, зокрема на:

- 1) виявлення ефективної практики у сфері запобігання злочинності в Європі;
- 2) сприяння обміну знаннями й досвідом у вказаній царині між країнами ЄС;

3) допомогу у розвитку місцевих і національних стратегій запобігання злочинності тощо [77, с. 109–110].

Таким чином, одними з ключових напрямів діяльності цієї організації є взаємодія із зарубіжними партнерами (важливість взаємодії неурядових організацій із іншими суб'єктами протидії злочинності була описана у попередньому підрозділі нашого дослідження) та виявлення ефективної практики у сфері запобігання злочинності в Європі.

Останній напрям вкотре свідчить про актуальність дослідження досвіду кримінологічної діяльності інших суб'єктів протидії злочинності. Зокрема, він дозволяє зекономити кошти та час, оперативно впровадити відповідні положення у сферу своєї діяльності.

Окремо зауважимо, що корисним є не тільки позитивний, але і навіть негативний досвід державних та (або) неурядових підприємств, установ та організацій, адже він допомагає уникнути певних помилок, демонструючи неефективність (або недостатню ефективність) тих чи інших управлінських рішень, способів та засобів протидії злочинності тощо.

Перш ніж розглянути кримінологічні напрями діяльності EUCPN, зауважимо, що цю організацію не можна розглядати саме як класичну неурядову. На сьогодні вона складається як із представників держав-членів ЄС, так і представників громадськості. Тож її доречно вивчати як об'єднання, що синтезує ознаки міжурядових та неурядових організацій.

Незважаючи на той факт, що подібна організація лише частково вписується в межі неурядової, проте з огляду на її багатогранну

кримінологічну діяльність та рівень впливу на суспільство в країнах-членах ЄС та деяких інших державах-партнерах убачається за доцільне проаналізувати досвід її роботи у визначених напрямках, адже окремі аспекти діяльності EUCPN можуть бути враховані вітчизняними неурядовими організаціями.

З метою підвищення рівня ефективності протидії злочинності робота EUCPN є планомірною. Організація здійснює свою діяльність відповідно до концепцій, що приймаються на тривалі проміжки часу. Основними складовими таких концепцій є вивчення і вдосконалення існуючих програмних підходів до запобігання молодіжній злочинності, злочинам, учиненим із застосуванням холодної зброї; обмеження віктимізації підлітків у кіберпросторі; протидії злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, прекурсорів та їх аналогів, а також насильству у сім'ї. EUCPN приділяє велику увагу і втіленню у життя концепції участі громадськості у запобіганні злочинності [77, с. 109–110].

На нашу думку, подібний підхід, що базується на бінарній концепції, відповідно до якої основними важелями профілактики злочинності виступають навчально-роз'яснювальна робота серед молоді та залучення до протидії злочинності громадськості, є цілком виправданим та перспективним. Молодь – майбутнє будь-якої нації, тому здорове суспільство починається саме з виховання цієї категорії населення. Звісно, цей процес не є миттєвим, проте результати такої діяльності здатні суттєво знизити рівень злочинності.

Що ж стосується залучення громадськості до процесу протидії злочинності, без сумніву, така ініціатива також є виправданою, адже, по-перше, сприяє вихованню правового суспільства, а по-друге, саме

мешканці громади якнайкраще ознайомлені з проблемами, що існують у відповідній місцевості (наприклад, щодо детермінантів вчинення кримінальних правопорушень), а тому їхня роль у питанні профілактики та припинення кримінальних правопорушень складно переоцінити.

Зауважимо, що EUCPN запроваджує інформаційно-роз'яснювальні кампанії, що діють на території ЄС (а на сьогодні це, нагадаємо, 27 незалежних держав) та країн-партнерів (наприклад, в Албанії, Грузії, Республіці Мальта тощо). Зокрема, лише за останні чотири роки було запущено такі програми:

I. #EUFocusDay – кампанія, спрямована на профілактику квартирних крадіжок. Ця програма поширюється на 25 держав (Албанія, Австрія, Бельгія, Болгарія, Кіпр, Чехія, Німеччина, Данія, Естонія, Греція, Грузія, Франція, Ірландія, Ісландія, Угорщина, Іспанія, Латвія, Литва, Люксембург, Нідерланди, Мальта, Польща, Португалія, Румунія та Словенія) [270].

При цьому варто відзначити професійний підхід, який здійснює розглядувана організація під час реалізації згаданої кампанії. Так, у EUCPN розробили не тільки загальні навчально-методичні матеріали із зазначеної тематики, але і низку матеріалів, зорієнтованих на профілактику квартирних крадіжок у конкретних державах. Останні не лише передбачають офіційний переклад відповідної інформації, але і містять особливості, що є актуальними для протидії майновій злочинності у тій чи іншій державі.

Проведена EUCPN робота з кримінологічного аналізу кримінальних правопорушень у вигляді квартирних крадіжок вилилася у створення інформаційного плаката, листівки, дописів у

соціальних мережах, аудіо- та відеороликів. Останній вид контенту містить ініціативи держав-членів і надихає національних партнерів брати участь у цій ініціативі. Члени EUCPN також видали статтю «Що допомагає запобігти квартирним крадіжкам?», щоб підтримати європейські, національні і місцеві зацікавлені сторони, надавши огляд ініціатив, які можуть або не можуть спрацювати для запобігання квартирним крадіжкам [270].

Перелічені матеріали дозволяють звичайним громадянам знизити ймовірність стати жертвою кримінальних правопорушень у вигляді крадіжки або грабежу, вчинених із проникненням до житла. Крім того, вони є базовими для національних суб'єктів протидії злочинності (у тому числі неурядових організацій).

Серед перелічених вище інформаційно-наукових матеріалів на особливу увагу заслуговує згадана стаття «Що допомагає запобігти квартирним крадіжкам?», в якій розкриваються основні правила та засади профілактики квартирних крадіжок. У цій науковій праці зазначається, що для уникнення подібних ситуацій (крадіжок із проникненням до житла або іншого володіння особи) є важливим:

1. Підвищення рівня безпеки [320]. У цьому випадку мається на увазі проведення особою комплексу заходів, спрямованих на підвищення рівня захисту житла або іншого володіння особи. До таких заходів можуть належати: встановлення броньованих дверей, якісних та надійних замків на вікна та двері, установка сигналізації та системи відеоспостереження, монтаж якісної системи освітлення тощо;

2. Створення так званої сусідської варти [320]. Під «сусідською вартою» розуміється встановлення контактів із сусідами, за яких

кожна сторона бере активну участь у нагляді за житлом та іншим майном сусіда у разі відсутності останнього (нагадаємо, у США «сусідська варта» перетворилась на цілу програму, до якої приєднується низка неурядових організацій);

3. Профілактика від повторних посягань [320]. Під повторними посяганнями розуміється ситуація, за якої кримінальне правопорушення у вигляді крадіжки з проникненням до житла або іншого володіння особи повторюється знову у тому самому або сусідньому місці (наприклад, інша квартира багатоповерхового будинку).

Названа динаміка пояснюється досить легко – суб'єкт кримінального правопорушення вже вчинював такий вид суспільно небезпечного діяння на відповідній локації, тому, по-перше, знає всі слабкі сторони, що існують у цьому місці та сприяють вчиненню кримінального правопорушення, а по-друге, володіє інформацією щодо місцезнаходження цінностей, якими він не заволодів під час вчинення першого акту деліктної поведінки.

Дійсно, крадій, якому вдалося вчинити крадіжку, вже володіє важливою інформацією (наприклад, щодо виду дверних замків, графіка мешканців будинку, стану освітлення в темну пору доби, наявності або відсутності камер відеоспостереження, розташування майна тощо), тому вдруге йому буде легше успішно вчинити відповідний злочин або кримінальний проступок (навіть у випадку, якщо потерпілий від кримінального правопорушення частково внесе корективи у стан захищеності власного майна).

Крім того, випадки успішного для суб'єкта кримінального правопорушення вчинення суспільно небезпечного діяння у вигляді

крадіжки або грабежу з проникненням до житла чи іншого володіння особи можуть привернути увагу інших маргінально налаштованих осіб, які матимуть наміри «повторити успіх» своїх попередників.

Запобігти повторенню таких ситуацій, на думку представників EUCPN, може: запровадження патрулювання відповідних вулиць (як представниками правоохоронних органів, так і громадськості); усунення детермінантів кримінальних правопорушень (освітлення дворів, встановлення надійних замків, воріт тощо) [320].

Таким чином, профілактика повторних кримінальних правопорушень у вигляді крадіжки (або грабежу) з проникненням до житла або іншого володіння особи мало чим відрізняється від подібної профілактики загалом. У цьому випадку фактор повторності таких кримінальних правопорушень має бути врахований потерпілими від кримінальних правопорушень та особами, які проживають поряд із ними;

4. Підвищення ефективності пробації [320]. Статистика свідчить, що особи, засуджені за вчинення кримінальних правопорушень (особливо за майнові) схильні повторювати акти деліктної поведінки. Через це пропонується посилити увагу до осіб, які нещодавно відбули покарання, для того щоб знизити ризик повторності або рецидиву;

5. Пропаганда профілактики злочинності на місцевому рівні, залучення громадськості до проєктів із протидії злочинності [320].

Широка інформаційно-просвітницька кампанія з профілактики злочинності (яка є одним із найголовніших напрямів роботи EUCPN) здатна привернути увагу пересічних громадян до проблем поширення того чи іншого виду злочинності, закарбувати у їхній свідомості

перелік найпростіших правил особистої безпеки, які дозволять суттєво знизити кількість вчинених кримінальних правопорушень;

6. Маркування власного майна. На практиці у 80 % випадків крадіжки вчинюються з метою подальшого збуту краденого майна, отже, маркування майна суттєво ускладнить для суб'єкта кримінального правопорушення виконання цього завдання [320].

На нашу думку, подібна ідея є досить цікавою, проте у низці випадків вона не функціонує відповідною мірою на практиці, адже, по-перше, досить часто предметом крадіжки виступають речі матеріального світу, які апріорі досить складно або неможливо помітити (наприклад, гроші), а по-друге, таке маркування не користується широкою популярністю у громадян (власна безпечність, небажання псувати речі матеріального світу відповідними відмітками тощо);

7. Проведення заходів щодо протидії торгівлі краденими речами (контроль за роботою ломбардів та магазинів секонд-хенду, випуск речей із унікальним номером тощо, обов'язкова авторизація продавців у мережі Інтернет). Торгівля краденими речами має свій ринок збуту, адже такі речі завжди коштують нижче за ринкову ціну [320].

Таким чином, перелік викладених вище правил є корисним як для суб'єктів протидії злочинності, так і для звичайних громадян. Вважаємо, що подібна робота здатна сприяти покращенню ситуації в частині поширення на території держави крадіжок та грабежів, пов'язаних із проникненням до житла або іншого володіння особи.

На нашу думку, перелічені правила повинні бути враховані вітчизняними неурядовими організаціями, що виступають у ролі суб'єктів протидії злочинності, під час проведення інформаційно-

роз'яснювальної роботи з населенням. Вважаємо, саме широка інформаційна кампанія є одним із найголовніших інструментів попередження злочинів та кримінальних проступків;

II. It's a matter of wildlife or death («Це питання дикої природи чи смерті»). Зазначена кампанія полягає у підвищенні знань правоохоронців щодо кримінальних правопорушень проти дикої природи (як-от, наприклад, незаконна торгівля дикими тваринами); можливих ризиків вказаних діянь, їхнього зв'язку з іншими суспільно небезпечними діями; міжнародного, європейського та національного законодавства, що передбачає відповідальність за ці дії [274].

На перший погляд, подібні кримінальні правопорушення є досить рідкісними, тому проведення відповідних кампаній не є актуальним. Проте, як зазначається в інформаційному буклеті EUCPN, на сьогодні ЄС є одним із найбільших і найрізноманітніших ринків продажу диких тварин та продуктів дикої природи. Щороку незаконна торгівля таким «товаром» на чорному ринку приносить до 20 млрд дол. прибутку та завдає шкоди популяції диких тварин [274].

Зауважимо, що згадана кампанія поширюється на низку держав, як-от: Болгарія, Хорватія, Чеська Республіка, Фінляндія, Франція, Ірландія, Німеччина, Литва, Латвія, Королівство Нідерланди, Норвегія, Португалія, Сербія, Словаччина, Словенія, Іспанія, Швеція та Швейцарія.

На нашу думку, надання додаткової інформації кримінологічного та кримінально-правового характеру стосовно кримінальних правопорушень цього виду є надзвичайно доречним із огляду на їхню специфічність. Згадані вище дані підтверджують, що

подібні акти деліктної поведінки є досить поширеними та такими, що заподіюють значну шкоду суспільним відносинам, однак водночас вони характеризуються високою латентністю (адже угоди щодо продажу диких тварин або продуктів дикої природи відбуваються на так званих чорних ринках або навіть у мережі DarkNet, тому кожна зі сторін (продавець, покупець, посередник) бажає залишатися анонімною та зробити все, щоб такий договір не вплив на широкий загал) та потребують від представників органів досудового розслідування та суду наявності спеціальних знань і вмінь;

III. Trafficking in Human Beings – кампанія з протидії торгівлі людьми, що поширюється на такі держави, як Австрія, Бельгія, Болгарія, Хорватія, Кіпр, Чехія, Естонія, Греція, Угорщина, Ісландія, Ірландія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Норвегія, Республіка Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія та Іспанія [319].

Незважаючи на той факт, що ми проживаємо у XXI ст., коли, здавалося б, проблема торгівлі людьми апріорі повинна була б стати пережитком минулого, адже в сучасних демократичних державах поширені принципи гуманізму, свободи, поваги до людини тощо, факти подібної діяльності продовжують фіксуватися майже в усіх куточках нашої планети. На превеликий жаль, не є виключенням і Україна. Так, лише за перші вісім місяців 2022 р. на теренах нашої держави зареєстровано 98 кримінальних правопорушень за ст. 149 КК України, в яких 67 особам вручено повідомлення про підозру [49].

Не в останню чергу така невтішна статистика «завдячує» ситуації, яка склалася всередині нашої Батьківщини. Війна, яку Російська Федерація підступно розв'язала проти України, виступає

потужним детермінантом кримінальних правопорушень цього виду. Після встановлення численних фактів тортур та мордування над місцевим населенням із боку російських військових, вчинення ними низки майнових, воєнних кримінальних правопорушень [138, с. 187], злочинів проти життя та здоров'я, миру та безпеки людства, немає жодних сумнівів, що представники країни-окупанта та терористичні угруповання з легкістю можуть скористатися нагодою та зайнятись торгівлею людьми на тимчасово окупованих територіях України з метою задоволення власних фінансових інтересів (а можливо, вже і неодноразово це робили).

Саме тому, на нашу думку, проведення на території нашої держави міжнародними та вітчизняними неурядовими організаціями подібних кримінологічних заходів, спрямованих на протидію торгівлі людьми, є надзвичайно актуальним в умовах сьогодення.

Запропонована вище програма є комплексною та передбачає допомогу не тільки особам, які стали жертвами торгівлі людьми, але і спрямована на роботу з громадянами на предмет того, як не стати потерпілим від кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми;

IV. #ProtectYourPocket («Захисти свою кишеню») – програма профілактики кишенькових крадіжок під час проведення масових заходів або у громадських місцях [312].

Згадана програма поширюється на 25 держав, як-от: Австрія, Бельгія, Болгарія, Хорватія, Кіпр, Естонія, Фінляндія, Угорщина, Ірландія, Латвія, Литва, Республіка Мальта, Норвегія, Республіка Польща, Португалія, Румунія, Словаччина та ін.

Отже, проведений аналіз зарубіжного досвіду кримінологічної діяльності неурядових організацій дозволяє дійти висновку про те, що ефективна протидія злочинності досягається завдяки:

1) обранню актуального напрямку кримінологічної діяльності – реалізації діяльності у відповідній сфері повинні передувати дослідження криміногенної ситуації у відповідній місцевості, діяльності інших суб'єктів протидії злочинності у цій сфері тощо;

2) врахуванню передового досвіду інших неурядових організацій у частині протидії злочинності;

3) тісній взаємодії з іншими суб'єктами протидії злочинності (правоохоронними органами, окремими громадянами, іншими неурядовими організаціями);

4) своєчасному усуненню детермінантів кримінальних правопорушень; проведенню потужних інформаційних кампаній;

5) участі у вихованні молодого покоління громадян у дусі гуманізму, поваги до особи, законослухняності.

Висновки до розділу 4

Проведене дослідження наукових засад здійснення кримінологічного моніторингу неурядовими організаціями, питання взаємодії об'єднань громадян із іншими суб'єктами протидії злочинності та зарубіжного досвіду кримінологічної діяльності неурядових організацій дозволило виокремити такі основні положення четвертого розділу дисертаційного дослідження:

1. Встановлено, що на сьогодні на законодавчому рівні не закріплено змісту поняття «кримінологічний моніторинг», що, з одного боку, відкриває широке поле для досліджень у науковій сфері, проте з іншого – заважає виробленню уніфікованого підходу до визначення сутності цього напрямку кримінологічної діяльності, кількості та наповненості стадій.

Встановлено, що відсутність закріпленого на законодавчому та підзаконному рівнях визначення категорії «кримінологічний моніторинг» вносить певний деструктив у реалізацію названого напрямку кримінологічної діяльності. Зокрема, така невизначеність призводить до відсутності єдиного розуміння широти змісту даного поняття, кількості та сутності стадій тощо.

2. На підставі синтезу трьох напрямів пошуку (семасіологічного, юридичного та наукового) підтримано позицію, відповідно до якої під кримінологічним моніторингом варто розглядати науково обґрунтовану систему безперервних спостережень, вимірювань, досліджень та контролю, змістом якої є здійснювані планомірні дії зі збирання, аналізу, узагальнення, порівняння з очікуваними результатами або початковими припущеннями, оцінки кримінологічно значущих явищ, процесів і станів об'єктів у різні періоди часу, спрямовані на підвищення ефективності протидії злочинності.

На основі аналізу змісту категорії «криміногенний» підтримано позицію, відповідно до якої поняття «кримінологічний моніторинг» та «моніторинг криміногенної ситуації» співвідносяться як ціле та частина.

3. Запропоновано диференціювати кримінологічний моніторинг, що здійснюється неурядовими організаціями, на такі стадії, як:

1) підготовча – стадія, на якій відбувається встановлення цілей та завдань, визначаються суб'єкти (підрозділи, фахівці), які братимуть участь у моніторингу, методи отримання кримінологічної інформації тощо;

2) пошукова – стадія збирання кримінологічної інформації;

3) аналізу та узагальнення отриманої інформації;

4) оціночна – стадія, на якій здійснюється порівняння отриманої інформації з початковими припущеннями, отримання кінцевого продукту моніторингу.

4. Підтримано наукову позицію, відповідно до якої взаємодія суб'єктів протидії злочинності – це узгоджена спільна діяльність рівних за своїми правами та обов'язками суб'єктів протидії злочинності, що здійснюється у законний спосіб та спрямована на запобігання кримінальним правопорушенням та правове реагування на них.

5. Встановлено, що, зважаючи на багатовекторність напрямів кримінологічної діяльності, яку здійснюють неурядові організації, цей суб'єкт (в узагальненому виді) взаємодіє зі всіма суб'єктами протидії злочинності (як загальними, так і спеціальними). Найбільш поширеними є випадки взаємодії з правоохоронними органами (зокрема, Національною поліцією України, СБУ, Державною прикордонною службою України, ДКВС України тощо).

Основними напрямками взаємодії неурядових організацій з правоохоронними органами в частині протидії злочинності є:

1) охорона громадського порядку та безпеки (узгодження маршрутів планування з огляду на оперативну обстановку, спільне

патрулювання території, спільна участь у інших заходах із охорони громадського порядку та безпеки тощо);

2) обмін інформацією кримінологічного характеру;

3) взаємодопомога у виявленні та усуненні детермінантів вчинення кримінальних правопорушень;

4) участь у науково-практичних заходах;

5) матеріально-технічна допомога;

6) проведення кампаній, спрямованих на протидію злочинності, тощо.

6. Аналіз досвіду кримінологічної діяльності зарубіжних національних (Deutsches Forum für Kriminalprävention (Федеративна Республіка Німеччина), Guardian Angels (США), Crime Prevention Alliance of Florida (США), Columbia Neighborhood Watch (США)) та міжнародних неурядових (Freedom in disasters, Médecins Sans Frontières, Міжнародний Комітет Червоного Хреста, Oxfam) організацій дозволив сформулювати висновок про те, що ефективна протидія злочинності досягається шляхом:

1) обрання актуального напрямку кримінологічної діяльності – вибір вектора протидії злочинності має бути обґрунтованим (так, наприклад, неурядова організація Freedom in disasters, що займається питанням протидії торгівлі людьми в умовах воєнних конфліктів, катастроф природного та техногенного характеру тощо, перш ніж обрати відповідний напрям діяльності, провела дослідження впливу відповідних негативних чинників на динаміку поширення кримінальних правопорушень зазначеного виду, встановила, що цією конкретною проблемою не займається жодна інша неурядова організація);

2) врахування передового досвіду роботи інших суб'єктів у цій сфері;

3) взаємодії з іншими суб'єктами протидії злочинності;

4) проведення інформаційних кампаній, усунення причин та умов злочинів та кримінальних проступків;

5) участі у вихованні молодого покоління громадян у дусі гуманізму, поваги до особи, законослухняності.

Аналіз зарубіжного досвіду кримінологічної діяльності неурядових організацій продемонстрував, що найбільш ефективною є теоретико-практична модель протидії злочинності. Прикладом реалізації цієї моделі слугує діяльність такої неурядової організації, як Guardian Angels (США). Представники цього об'єднання громадян не тільки проводять семінари, тренінги та роз'яснювальні кампанії, в яких доводять до населення інформацію про те, як не стати жертвою кримінального правопорушення; беруть участь у вихованні молодого покоління громадян, але і реалізують практичну складову протидії злочинності – долучаються до охорони громадського порядку та безпеки. Багатовекторність кримінологічної діяльності Guardian Angels привела до популярності цієї організації в усьому світі, що вилилося у відкритті філіалів у більш ніж 10 країнах.

Доведено, що в умовах повномасштабної війни, яку підступно розв'язала Російська Федерація проти України, діяльність міжнародних медичних та гуманітарних неурядових організацій (як-от «Лікарі без кордонів», Міжнародний Комітет Червоного Хреста) має позитивний вплив на динаміку злочинності (сприяє усуненню детермінантів вчинення кримінальних правопорушень).

7. Під інформаційно-аналітичним забезпеченням кримінологічної діяльності неурядових організацій запропоновано розуміти діяльність уповноважених суб'єктів у сфері боротьби зі злочинністю, яка спрямована на накопичення, збір та обробку інформації щодо причин і умов вчинення кримінальних правопорушень або підтримання такої діяльності неурядових організацій іншими суб'єктами публічної політики у сфері боротьби зі злочинністю на підставі партнерства.

Під науковим супроводженням кримінологічної діяльності неурядових організацій нами пропонується вважати діяльність суб'єктів публічної політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка полягає у формуванні методичних рекомендацій щодо виявлення причин і умов кримінальних правопорушень, розробці пропозицій щодо вдосконалення вітчизняного та міжнародного законодавства, організації регіональних, загальнонаціональних та міжнаціональних форумів з обговорення актуальних проблем попередження злочинності тощо.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення наукової проблеми – сформовано цілісну концепцію теоретико-прикладних засад кримінологічної діяльності неурядових організацій в Україні, а також вироблено на цій основні напрями вдосконалення правового забезпечення діяльності громадських організацій. У результаті дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій.

1. Під час методологічного дослідження кримінологічної діяльності неурядових організацій були проаналізовані загальнофілософські, загальнонаукові та спеціальні методи. З-поміж загальнофілософських виокремлено діалектичний метод, який був використаний для: вивчення механізмів узагальнення історичного досвіду; аналізу динаміки розвитку принципів і напрямів кримінологічної діяльності неурядових організацій; ознайомлення зі станом розробки теоретико-прикладних проблем кримінологічної діяльності неурядових організацій в теорії міжнародного права; дослідження закономірностей розвитку передумов застосування кримінологічної діяльності неурядових організацій; з'ясування етапів формування аналітичної природи кримінологічної діяльності неурядових організацій. Поміж загальнонаукових методів особливу увагу було приділено синергетичному підходу, що був використаний для: аналізу ролі міжнародного права у сфері прав людини; визначення ролі запобігання кримінальним правопорушенням на міжнародному рівні; дослідження ролі міжнародного права у сфері

запобігання кримінальним правопорушенням; ознайомлення з міжнародно-правовими формами роботи Організації Об'єднаних Націй у сфері запобігання злочинності.

2. Кримінологічна діяльність неурядових організацій являє собою сукупність дій та заходів щодо попередження та профілактики кримінальних правопорушень, аналізу процесів та явищ, які детермінують виникнення злочинності, інформаційно-аналітичного забезпечення та наукового супроводження, нагляду за кримінологічною діяльністю правоохоронних органів, а також забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

3. Ефективність кримінологічної діяльності неурядових організацій полягає у досягненні заздалегідь поставленої мети, цілей або завдань щодо захисту прав і свобод людини та громадянина, які передбачені статутом неурядової організації відповідно до ст. 11 Закону України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р., у співвідношенні до затрачених ресурсів, що були використані для отримання бажаного результату кримінологічної діяльності (виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, зменшення статистичних показників щодо вчинених кримінальних правопорушень тощо). Під виміром ефективності кримінологічної діяльності неурядових організацій запропоновано розуміти зменшення рівня злочинності в окремому регіоні або державі в цілому, покращення кримінологічної діяльності, суб'єктами якої виступають правоохоронні органи, в результаті нагляду та контролю з боку неурядових організацій, взаємодії між неурядовими організаціями та державними органами у сфері протидії злочинності,

внесення змін та доповнень до нормативно-правових актів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

Також встановлено, що від дієвості та налагодженості механізму реалізації кримінологічної діяльності неурядових організацій безпосередньо залежить кримінологічна політика як підсистема політики у сфері боротьби зі злочинністю.

4. Сформульовано висновок, що необхідно чітко розмежовувати «публічну політику» від «державної політики» саме з огляду на суб'єктний склад. Зокрема, публічна політика характеризується участю у політичній діяльності громадянського суспільства. У той час як державна політика здійснюється тільки суб'єктами державної форми власності. Зважаючи на це, публічна політика є ширшим за державну політику поняттям. Тому, розглядаючи кримінологічну діяльність неурядових організацій, доцільно використовувати поняття публічної політики. Адже саме в межах публічної політики може провадиться кримінологічна діяльність неурядових організацій.

5. Під механізмом реалізації кримінологічної діяльності неурядових організацій запропоновано розуміти сукупність нормативно-правових актів та відносин взаємозалежної системи суб'єктів кримінологічної діяльності (з одного боку, суб'єкти кримінологічної діяльності можуть бути будь-якої форми власності, а з іншого – вони обов'язково є об'єднаннями або організаціями недержавної форми власності), що спрямовані на виявлення причин та умов, а також попередження злочинної діяльності.

6. Визначено, що відповідно до Стратегії боротьби з організованою злочинністю інститути громадянського суспільства виступають як превенційні суб'єкти організованої злочинності у сфері

формування ефективної системи боротьби зі злочинністю. Відповідно, інформаційно-аналітичне забезпечення та наукове супроводження кримінологічної діяльності неурядових організацій може здійснюватися на підставі партнерства з організаціями як державної, так і публічної форми власності у сфері боротьби зі злочинністю.

7. Виявлено, що на сьогодні на законодавчому рівні не закріплено зміст поняття «кримінологічний моніторинг», що, з одного боку, відкриває широке поле для досліджень у науковій сфері, проте з іншого – заважає виробленню уніфікованого підходу визначення сутності цього напрямку кримінологічної діяльності, кількості та наповненості стадій.

Встановлено, що відсутність закріпленого на законодавчому та підзаконному рівнях визначення категорії «кримінологічний моніторинг» вносить певний деструктив у реалізацію названого напрямку кримінологічної діяльності. Зокрема, така невизначеність призводить до відсутності єдиного розуміння широти змісту цього поняття, кількості та сутності стадій тощо.

На підставі синтезу трьох напрямів пошуку (семасіологічного, юридичного та наукового) підтримано позицію, відповідно до якої під кримінологічним моніторингом варто розглядати науково обґрунтовану систему безперервних спостережень, вимірювань, досліджень та контролю, змістом якої є здійснювані планомірні дії зі збирання, аналізу, узагальнення, порівняння з очікуваними результатами або початковими припущеннями, оцінки кримінологічно значущих явищ, процесів і станів об'єктів у різні періоди часу, спрямовані на підвищення ефективності протидії злочинності.

8. Запропоновано розглядати під кримінологічним моніторингом науково обґрунтовану систему безперервних спостережень, вимірювань, досліджень та контролю, змістом якої є здійснювані планомірні дії зі збирання, аналізу, узагальнення, порівняння з очікуваними результатами або початковими припущеннями, оцінки кримінологічно значущих явищ, процесів і станів об'єктів у різні періоди часу, спрямовані на підвищення ефективності протидії злочинності.

На основі аналізу змісту категорії «криміногенний» підтримано позицію, відповідно до якої поняття «кримінологічний моніторинг» та «моніторинг криміногенної ситуації» співвідносяться як ціле та частина.

9. Запропоновано диференціювати кримінологічний моніторинг, що здійснюється неурядовими організаціями, на такі стадії, як:

1) підготовча – стадія, на якій відбувається встановлення цілей та завдань, визначаються суб'єкти (підрозділи, фахівці), які братимуть участь у моніторингу, методи отримання кримінологічної інформації тощо;

2) пошукова – стадія збирання кримінологічної інформації;

3) аналізу та узагальнення отриманої інформації;

4) оціночна – стадія, на якій здійснюється порівняння отриманої інформації з початковими припущеннями, відбувається отримання кінцевого продукту моніторингу.

Обґрунтовано, що кримінологічний моніторинг як напрям діяльності зі протидії злочинності доцільно поділяти на чотири основні стадії:

1) підготовча – визначення відповідних фахівців, відповідальних за конкретні напрями роботи, планування, встановлення цілей та завдань, обрання методів, визначення строків тощо;

2) пошукова – полягає у збиранні кримінологічної інформації;

3) аналізу та узагальнення отриманої інформації – обробка інформації, що була отримана на попередній стадії моніторингу;

4) оціночна.

10. Підтримано наукову позицію, відповідно до якої взаємодія суб'єктів протидії злочинності – це узгоджена спільна діяльність рівних за своїми правами та обов'язками суб'єктів протидії злочинності, що здійснюється у законний спосіб та спрямована на запобігання кримінальним правопорушенням та правове реагування на них.

Встановлено, що, зважаючи на багатовекторність напрямів кримінологічної діяльності, яку здійснюють неурядові організації, цей суб'єкт (в узагальненому виді) взаємодіє з усіма суб'єктами протидії злочинності (як загальними, так і спеціальними). Найбільш поширеними є випадки взаємодії з правоохоронними органами (зокрема, Національною поліцією України, СБУ, Державною прикордонною службою України, ДКВС України тощо).

11. Основними напрямками взаємодії неурядових організацій з правоохоронними органами в частині протидії злочинності є:

1) охорона громадського порядку та безпеки (узгодження маршрутів планування з огляду на оперативну обстановку, спільне патрулювання території, спільна участь у інших заходах із охорони громадського порядку та безпеки тощо);

2) обмін інформацією кримінологічного характеру;

3) взаємодопомога у виявленні та усуненні детермінантів вчинення кримінальних правопорушень;

4) участь у науково-практичних заходах;

5) матеріально-технічна допомога;

6) проведення кампаній, спрямованих на протидію злочинності, тощо.

Аналіз досвіду кримінологічної діяльності зарубіжних національних (Deutsches Forum für Kriminalprävention (Федеративна Республіка Німеччина), Guardian Angels (США), Crime Prevention Alliance of Florida (США), Columbia Neighborhood Watch (США)) та міжнародних неурядових (Freedom in disasters, Médecins Sans Frontières, Міжнародний Комітет Червоного Хреста, Oxfam) організацій дозволив сформулювати висновок про те, що ефективна протидія злочинності досягається шляхом:

1) обрання актуального напрямку кримінологічної діяльності – вибір вектора протидії злочинності має бути обґрунтованим (так, наприклад, неурядова організація Freedom in disasters, що займається питанням протидії торгівлі людьми в умовах воєнних конфліктів, катастроф природного та техногенного характеру тощо, перш ніж обрати відповідний напрям діяльності, провела дослідження впливу відповідних негативних чинників на динаміку поширення кримінальних правопорушень зазначеного виду, встановила, що цією конкретною проблемою не займається жодна інша неурядова організація);

2) врахування передового досвіду роботи інших суб'єктів у цій сфері;

3) взаємодії з іншими суб'єктами протидії злочинності;

4) проведення інформаційних кампаній, усунення причин та умов злочинів та кримінальних проступків;

5) участі у вихованні молодого покоління громадян у дусі гуманізму, поваги до особи, законослухняності.

Аналіз зарубіжного досвіду кримінологічної діяльності неурядових організацій продемонстрував, що найбільш ефективною є теоретико-практична модель протидії злочинності. Прикладом реалізації цієї моделі слугує діяльність такої неурядової організації, як Guardian Angels (США). Представники цього об'єднання громадян не тільки проводять семінари, тренінги та роз'яснювальні кампанії, в яких доводять до населення інформацію про те, як не стати жертвою кримінального правопорушення; беруть участь у вихованні молодого покоління громадян, але і реалізують практичну складову протидії злочинності – долучаються до охорони громадського порядку та безпеки. Багатовекторність кримінологічної діяльності Guardian Angels привела до популярності цієї організації в усьому світі, що вилилося у відкритті філіалів у більш ніж 10 країнах.

Доведено, що в умовах повномасштабної війни, яку підступно розв'язала Російська Федерація проти України, діяльність міжнародних медичних та гуманітарних неурядових організацій (як-от «Лікарі без кордонів», Міжнародний Комітет Червоного Хреста) має позитивний вплив на динаміку злочинності (сприяє усуненню детермінантів вчинення кримінальних правопорушень).

12. Під інформаційно-аналітичним забезпеченням кримінологічної діяльності неурядових організацій запропоновано розуміти діяльність уповноважених суб'єктів у сфері боротьби зі злочинністю, яка спрямована на накопичення, збір та обробку

інформації щодо причин і умов вчинення кримінальних правопорушень або підтримання такої діяльності неурядових організацій іншими суб'єктами публічної політики у сфері боротьби зі злочинністю на підставі партнерства.

Під науковим супроводженням кримінологічної діяльності неурядових організацій нами пропонується вважати діяльність суб'єктів публічної політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка полягає у формуванні методичних рекомендацій щодо виявлення причин і умов кримінальних правопорушень, розробці пропозицій щодо вдосконалення вітчизняного та міжнародного законодавства, організації регіональних, загальнонаціональних та міжнаціональних форумів з обговорення актуальних проблем попередження злочинності тощо.

13. З метою дотримання принципу єдності термінології законодавства запропоновано викласти ст. 8 Закону України «Про Службу безпеки України» у такій редакції:

«Стаття 8. Відносини Служби безпеки України з державними органами, підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами, громадянами та їх об'єднаннями

Служба безпеки України взаємодіє з державними органами, підприємствами, установами, організаціями та посадовими особами, громадянами та їх об'єднаннями, які сприяють виконанню покладених на неї завдань.

Сприяння громадянами України та їх об'єднаннями, іншими особами законній діяльності Служби безпеки України відбувається на добровільних засадах».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова Г. В. Прикладна механіка : навч. посібник. Мелітополь : ТДАТУ, 2019. 202 с.
2. Бакаєв О. В. Методи кримінологічних досліджень. *Науковий вісник НАВСУ*. 2001. № 4. С. 120–127.
3. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Система протидії злочинності: поняття та сутність. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 2 (10). С. 168–177.
4. Березняк В. С., Каторкін Р. А. Розділ IV. Пандемія як детермінант деліктної поведінки: кримінологічний аспект // Деліктологія : монографія / під заг. ред. І. М. Копотуна, С. В. Петкова, Р. Polán. Куновіце : Академія ГУСПОЛ, 2022. Т. 7. 324 с. С. 91–122.
5. Бесчастний В. М. Теорія та практика кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2018. 32 с.
6. Блажівський Є. М. Моніторинг протидії злочинності в Україні : монографія. Харків : Золота миля, 2013. 370 с.
7. Богатирьов І. Г. Кримінологія : підруч. / за заг. ред. І. Г. Богатирьова, В. В. Топчія. Київ : ВД Дакор, 2018. 352 с.
8. Богатчук С. С. Політологія : метод. рекомендації та плани семінарських занять для студ. денної й заочної форми навчання агрономічного ф-ту. Вінниця : ОЦ ВНАУ, 2010. 40 с.
9. Бодров А. В. Неурядові організації як індикатор розвитку громадянського суспільства. *Державне будівництво*. 2007. № 1 (1). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_1%281%29__42.
10. Бороzeneць Г. М., Павлов В. М., Голубничій О. В. Прикладна механіка і основи конструювання : навч. посібник. Київ : НАУ, 2015. 356 с.

11. Василевич В. В. Кримінологічна політика України : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 434 с.
12. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
13. Власенко Т. А. Ефективність та результативність публічного адміністрування. *Розвиток європейського простору очима молоді: економічні, соціальні та правові аспекти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та студ. (м. Харків, 22 квіт. 2016 р.)*. Харків : НТМТ, 2016. С. 1942–1947. URL : http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/12555/1/Власенко%20Т_Ефективність%20та%20результативність%20публічного%20адміністрування.pdf.
14. Власов В. Г. Зміст і механізми зовнішньої політики сучасної держави. *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*. 2015. № 8. С. 1–14.
15. Войціховський А. В. Міжнародні неурядові організації у боротьбі зі злочинністю. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія : Право*. 2010. Вип. 8. С. 93–97.
16. Вознюк А. А. Встановлення або поширення злочинного впливу: актуальні питання кримінальної відповідальності. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 3 (17). С. 21–39.
17. Вознюк А., Копан О., Тичина Д. Організаційно-правові засади використання поліцією України зарубіжного досвіду кримінологічної теорії розбитих вікон. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2021. № 4 (18). С. 35–50.
18. Вознюк А. А., Грига М. А., Дуда А. В. Порядок проникнення до житла або іншого володіння особи: актуальні проблеми теорії та

практики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 2 (119). С. 68–82.

19. Вознюк А., Дуда А., Арешонков В. Затримання уповноваженою службовою особою в житлі чи іншому володінні особи: актуальні проблеми теорії та практики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 4 (121). С. 7–16.

20. Вольська О. М. Ефективність публічного управління як результат суспільних процесів у державі. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2020. № 1. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2020_1_3.

21. Голіна В. В., Шрамко С. С., Калініна А. В. Участь громадськості в запобіганні та протидії злочинності в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2017. № 33. С. 56–67.

22. Голіна В. В., Колодяжний М. Г., Шрамко С. С. та ін. Громадськість у запобіганні та протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід : монографія / за заг. ред. В. В. Голіни, М. Г. Колодяжного. Харків : Право, 2017. 284 с.

23. Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід: монографія / заг. ред. В.В. Голіни, М.Г. Колодяжного. Харків: Право, 2017. 276 с.

24. Горник В. Г., Кравченко С. О. Політика в публічному управлінні: конспект лекцій. Київ : Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2018. 41 с.

25. Грецька Г. М. Конспект лекцій з курсу «Теорія систем і системний аналіз». Харків : Харків. нац. акад. міськ. госп-ва, 2011. 148 с.

26. Гречанюк С. К. Поняття та класифікація форм взаємодії органів та установ державної кримінально-виконавчої служби України з державними та неурядовими інституціями. 2010. *Держава і право*. Випуск 51. С. 523-528.

27. Гритенко О. А. Державна таємниця як предмет охорони за КК зарубіжних країн та КК України: порівняльно-правовий аналіз. *Право і суспільство*. 2025. № 1. С. 669–674.

28. Гритенко О. А. Державна таємниця як предмет охорони у проєкті КК України: теоретичний аналіз запропонованих новел. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 4. С. 554–556. URL : http://lsej.org.ua/4_2025/135.pdf.

29. Ла Страда – Україна. URL : <https://la-strada.org.ua>.

30. Давиденко В. Кримінологічна діяльність суб'єктів кримінального судочинства. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2008. № 4. С. 111–117.

31. Дарміць Р. З., Вацик Н. О. Взаємозв'язок результативності та економічної ефективності в системі менеджменту підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.12. С. 153–161.

32. Дем'янчук О. Публічна політика в системі управління суспільним життям // Система розробки і здійснення публічних політик в Україні : проєкт Міжнародного фонду «Відродження» / під заг. ред. О. П. Дем'янчука ; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія» ; Школа політичної аналітики. Київ : Факт, 2004. 220 с. С. 5–21. URL : http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17032/Demianuk_Publiczna_polityka_v_systemi_upravlinnia_suspilnym_zhyttiam.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

33. Дем'янчук О. П. «Державна політика» та «публічна політика»: варіант перехідного періоду. *Наукові записки*. 2000. Т. 18. С. 31–36.

34. Денисов С. Ф., Денисова Т. А., Кулик С. Г., Шеремет О. С. Кримінологія. Загальна частина. Альбом схем : навч. посібник. Чернігів : ПАТ «ПВК «Десна», 2015. 658 с.

35. Денисова Т. А. Охоронні організації як суб'єкт запобігання злочинам в Україні. *Юридична наука*. 2015. № 2. С. 120–125.

36. Державна політика: аналіз та механізми впровадження : конспект лекцій / уклад. : В. П. Садковий, С. М. Домбровська, І. М. Лопатченко, А. В. Антонов. Харків : НУЦЗУ, 2019. 65 с.

37. Спрिया́ти // Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970—1980). URL : <http://sum.in.ua/s/spryjaty>.

38. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Методологія наукових досліджень : підруч. Харків : Право, 2019. 368 с.

39. Денисов С. Ф. Проблеми запобігання молодіжній злочинності в державах Європейського Союзу. *Держава і право*. 2010. № 3. С. 54–58.

40. Державна політика : підруч. / ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) та ін. Київ : НАДУ, 2014. 448 с.

41. Джужа О. М., Василевич В. В. Концептуальні засади співвідношення кримінальної, кримінально-правової та кримінологічної політики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 30–45.

42. Документ A/CONF.121/18 // Доповідь Сьомого конгресу ООН із запобігання злочинності і кримінального правосуддя (Мілан, Італія, 26 серп. – 6 верес. 1985 р.).

43. Документ A/CONF.144/6 // Доповідь Восьмого конгресу ООН із запобігання злочинності і кримінального правосуддя (Гавана, Куба, 27 серп. – 7 верес. 1990 р.);

44. Документ A/CONF.43/2 // Доповідь Четвертого конгресу ООН із запобігання злочинності і кримінального правосуддя (Кіото, Японія, 17–26 серп. 1970 р.).

45. Дрьомін В. М. Кримінологічні функції та кримінологічна діяльність ДБР. *Державне бюро розслідувань: на шляху розбудови* :

матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16 черв. 2018 р.). Одеса : Юридична література, 2018. С. 375–379.

46. Дрозд О. Ю. Теоретико-правова характеристика відповідальності за адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією в Україні. *Київський часопис права*. 2023. № 1. С. 181–186.

47. Ердеді О. О., Аникін І. В., Медведєв Ю. О., Чуйков О. С. Технічна механіка. Київ : «Вища школа», 1983. 367 с.

48. European Convention on the Recognition of the Legal Personality of International Non-Governmental Organisations. Strasbourg, 24.IV.1986. URL : <https://rm.coe.int/168007a67c>.

49. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-серпень 2022 року. *Офіс Генерального прокурора*. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

50. Жуковська Г. Г. Взаємовідносини органів влади та громадськості у протидії торгівлі людьми: концептуально-теоретичний аспект. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології*. 2015. № 1. С. 9–14.

51. Загальна декларація прав людини : Декларація ООН від 10.12.1948. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015?find#Text.

52. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 423 с.

53. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посібник. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.

54. Запобігання та протидія дискримінації в Україні. Множинна дискримінація : навч. посібник / кол. авт. : Березняк В. С. , Юнін О. С.,

Шаблистий В. В. та ін. ; за ред. А. Є. Фоменка. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2022. 236 с.

55. Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень : навч. посібник. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.

56. Зміцнення поваги до міжнародного гуманітарного права: посібник для народних депутатів України. 2-е вид. Київ : МКЧХ, 2021. 90 с. URL : https://blogs.icrc.org/ua/wp-content/uploads/sites/98/2021/12/IHL_for_parliamentarians_2_edition_LR.pdf.

57. Зуєв В. Поняття впровадження в сучасному філософському дискурсі. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія : Філософія, педагогіка, психологія*. 2012. Вип. 22. С. 18–22.

58. Іщук Д. О. Поняття взаємодії та координації діяльності спеціалізованих суб'єктів протидії корупції України. *Юридична наука*. 2019. № 2 (92). С. 88–94.

59. Іщук О. С. Складові кримінологічного моніторингу в діяльності органів прокуратури. *Міжнародний науковий журнал «Верховенство права»*. 2016. № 1. С. 130–134.

60. Іщук О. С. Кримінологічна діяльність органів прокуратури : монографія. Харків : Золота миля, 2014. 366 с.

61. Іщук О. С. Теоретико-методологічні та практичні засади кримінологічної діяльності органів прокуратури України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2016. 30 с.

62. Канібер Ю. М. Визначення поняття та видів кримінологічної діяльності. *Актуальні проблеми правової науки і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції : зб. матеріалів IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 21-22 трав. 2016 р.) / МВС України ; Сум. філія Харків. нац. ун-ту внутр. справ. Суми : Видав. дім «Ельдорадо», 2016. С. 153–154.*

63. Каторкін Р. А. Досвід правового регулювання питання ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу окремих країн пострадянського простору. *Jurnalul juridic national: teorie si practica*. 2017. № 6 (28). С. 104–107.

64. Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Кримінально-виконавча політика України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2019. 514 с.

65. Кириленко О. П., Письменний В. В. Основи наукових досліджень у схемах і таблицях : навч. посібник. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 228 с.

66. Ключові виклики для розвитку громадянського суспільства, 2020. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2020 році : матеріали щоріч. доповіді / за заг. ред. Ю. Тищенко, Ю. Каплан. Київ : НІСД, 2021. 116 с.

67. Коваленко А. В. Наукові засади здійснення кримінологічного моніторингу: сутність і значення для діяльності Національної поліції України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 3 (24). С. 131–134.

68. Коваленко А. В. Теоретико-прикладні засади кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2020. 464 с.

69. Коваленко А. В. Теоретико-прикладні засади кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2020. 36 с.

70. Ковбасюк Ю. В., Ващенко К. О., Сурмін Ю. П. Державна політика : підруч. Київ : НАДУ, 2014. 448 с.

71. Козич І. В. Функціональне співвідношення кримінально-правової та кримінологічної політики в сфері боротьби зі злочинністю.

Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2018. Вип. 48. С. 126–134.

72. Козич І. В. Функціональна взаємодія підсистем політики у сфері боротьби зі злочинністю. *Науковий юридичний журнал.* 2020. № 10. С. 248–253.

73. Курилюк Ю. Б. Значення державного кордону для забезпечення правопорядку в Україні. *Актуальні проблеми держави і права.* 2021. Вип. 90. С. 83–88.

74. Козич І. В. Тенденції кримінально-правової політики в сфері боротьби з кримінальними правопорушеннями, що вчиняються із застосуванням насильства. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України.* 2022. Вип. 60. С. 112–131.

75. Козич І. В. Кримінально-правова політика: функції та функціонування : монографія. Івано-Франківськ, Супрун В. П., 2020. 300 с.

76. Козич І. В. Залишення в небезпеці: зарубіжний досвід та реалії воєнного стану в Україні. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України.* 2023. Вип. 61. С. 126–134.

77. Колодяжний М. Г. Сучасний зарубіжний досвід громадського впливу на злочинність : монографія / за ред. В. В. Голіни. Харків : Право, 2017. 252 с.

78. Колодяжний М. Г. Міжнародний вимір нормативного забезпечення участі громадськості у запобіганні злочинності. *Питання боротьби зі злочинністю.* 2014. Вип. 27. С. 110–120.

79. Колодяжний М. Г. Сучасний зарубіжний досвід громадського впливу на злочинність : монографія / за ред. В. В. Голіни. Харків : Право, 2017. 252 с.

80. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000.

Ратифікована із застереженнями і заявами Законом України від 04.02.2004. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text.

81. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

82. Кунтій А.І. Алгоритми дій слідчого під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтею 429 КК України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2025. Випуск 91. С. 337-342.

83. Косяченко К. Е. Адвокатура її призначення та місце в інституті громадянського суспільства. *Молодий вчений*. 2021. Вип. 3. С. 278–282.

84. Косяченко К. Е. Деякі аспекти протидії злочинності завдяки взаємодії неурядових організацій з підрозділами Національної поліції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 412–414. URL : http://www.lsej.org.ua/3_2024/101.pdf.

85. Косяченко К. Е. Деякі особливості фінансового механізму бюджетних установ України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ України*. 2020. Спец. вип. № 1. С. 345–353.

86. Косяченко К. Е. Діяльність окремих неурядових організацій США у сфері запобіганням злочинам. *Науковий часопис педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 18 : Право*. 2023. № 40. С. 21–26.

87. Косяченко К. Е. Досвід зарубіжних неурядових організацій у запобіганні злочинам (на прикладі «Columbia neighborhood watch» та «Freedom in disasters»). *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2023. № 4 (28). С. 6–10.

88. Косяченко К. Е. Досвід кримінологічної діяльності неурядових організацій у Німеччині та Італії. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2023. № 3–4 (7–8). С. 26–29.

89. Косяченко К. Е. Ефективність кримінологічної діяльності неурядових організацій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 384–387. URL : http://lsej.org.ua/1_2023/92.pdf.

90. Косяченко К. Е. Заходи фінансової відповідальності: проблематика питання правового механізму зупинення операцій з бюджетними коштами. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. Вип. 4. Т. 3. С. 110–113.

91. Косяченко К. Е. Інформаційно-аналітичне забезпечення та наукове супроводження кримінологічної діяльності неурядових організацій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 558–561. URL : http://lsej.org.ua/11_2022/135.pdf.

92. Косяченко К. Е. Кримінологічна діяльність неурядових організацій: нормативно-правове дослідження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 625–629. URL : http://lsej.org.ua/10_2022/158.pdf.

93. Косяченко К. Е. Механізм реалізації кримінологічної діяльності неурядових організацій. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип. 5. С. 77–81.

94. Косяченко К. Е. Окремі напрямки взаємодії неурядових організацій зі Службою безпеки України у сфері протидії злочинності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2024. № 67. С. 48–51.

95. Косяченко К. Е. Правове регулювання діяльності бюджетних установ у системі фінансового права України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. № 6. Т. 2. С. 32–37.

96. Косяченко К. Е. Проблемні аспекти впровадження та проведення медіації в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 94–96. URL : http://lsej.org.ua/3_2022/19.pdf.

97. Косяченко К. Е. Стадії здійснення кримінологічного моніторингу неурядовими організаціями. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки*. 2023. № 5–6 (68–69). С. 36–40.

98. Косяченко К. Е. Сутність гарантій реалізації та захисту прав відповідних суб'єктів фінансового права. *Право і суспільство*. 2019. № 2. Ч. 1. С. 186–191.

99. Косяченко К. Е., Замкова Д. Р. Сучасні проблеми цивільного права України в інших галузях права. *Актуальні проблеми юриспруденції*. 2019. Вип. 6. С. 30–34.

100. Косяченко К. Е., Ткаченко П. І. Участь військовослужбовців у цивільних правовідносинах. *Право і суспільство*. 2019. Вип. 6. С. 93–98.

101. Котенко Н. В. Неурядові організації: поняття, види та джерела фінансування в умовах сталого розвитку. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2014. № 3. С. 71–81.

102. Кравченко О. А., Ільницький В. В., Ульяновський О. І. Забезпечення результативності і ефективності виробничої діяльності підприємства. *Економіка: реалії часу*. 2013. № 3 (8). С. 29–35. URL : <https://economics.net.ua/files/archive/2013/No3/29-35.pdf>.

103. Кревсун О. М. Боротьба зі злочинністю – пріоритетна складова загальнодержавної політики України. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2017. № 1. С. 32–38.

104. Крижановський А. Методологічні та методичні засади кримінологічного обслуговування діяльності територіальних органів Національної поліції. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Юридичні науки*. 2018. № 889. С. 125–131. URL :

<https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/aug/17953/21.pdf>.

105. Кримінологічний словник-довідник / авт.-упоряд. : Денисов С. Ф., Пузиревський М. В. Чернігів : Десна Поліграф, 2019. 392 с.

106. Кримінологія: Загальна та Особлива частина : підруч. / за заг. ред. В. В. Голіни. 2-е вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2009. 288 с.

107. Голіна В. В., Головкін Б. М., Валуйська М. Ю., Лисодєд О. В. та ін. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підруч. / за ред. В. В. Голіни і Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2014. 512 с.

108. Кримінологія : навч. посібник-практикум (для здобувачів вищої освіти, що навчаються на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти (081 «Право», 262 «Правоохоронна діяльність»)) / за заг. ред. С. А. Шалгунової. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 332 с.

109. Крисанов Д., Стешенко Л. Результативність й ефективність діяльності підприємств: оцінювання та максимізація. *Аграрний сектор. Економіст*. 2012. № 7. С. 21–25.

110. Копотун І.М., Топчій В.В. Кримінально-правова характеристика об'єктів воєнних злочинів, що вчиняються відносно військовополонених державою-агресором. *Протидія злочинності в умовах довготривалої війни : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 20 трав. 2025 р.). Харків : Юрайт, 2025. С. 124–127.

111. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посібник. Київ : Кондор, 2009. 206 с.

112. Кумейко А. В. Система суб'єктів протидії злочинності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. 2015. Вип. 5. Т. 3. С. 7–10.

113. Куц В. Протидія злочинності: сутність і зміст. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4. С. 103–112.

114. Литвинов О. М. Сучасні проблеми управління профілактикою злочинів: монографія. Херсон: Олді-плюс, 2003. 312 с.

115. Лаврук О. В. Сутність поняття державної політики. *Університетські наукові записки*. 2018. № 67–68. С. 254–263.

116. Лебідь В. П. Поняття та критерії виділення правозахисних міжнародних неурядових організацій в системі ООН. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 3. С. 421–424.

117. Пал Л. А. Аналіз державної політики / пер. з англ. І. Дзюб. Київ : Основи, 1999. 424 с.

118. Литвак О. М. Державний вплив на злочинність: кримінологічно-правове дослідження. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 280 с.

119. Лекція № 5. Тема: Поняття про методологію і метод наукового пізнання. URL : [https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/142817/mod_resource/content/4/Лекція5Поняття про методологію.pdf](https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/142817/mod_resource/content/4/Лекція5Поняття%20про%20методологію.pdf).

120. Литвинов О. Кримінологічний моніторинг. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. URL : <https://visnikkau.webnode.com.ua/news/kriminologichnij-monitoring/>.

121. Ліманська О. В. Курс лекцій з дисципліни «Методологія та методи наукових досліджень в галузі хореографії» зі спеціальності «Педагогіка і методика середньої освіти. Хореографія». URL : <https://studfile.net/preview/5188834/>.

122. Лушер В. В. Поняття інформаційного забезпечення прокуратури України. *Форум права*. 2014. № 1. С. 338–341.

123. Михайленко П. П. Кримінальне право, кримінальний процес та кримінологія України (статті, доповіді, рецензії) : в 3 т. Київ : Генеза, 1999. 944 с.

124. Репецький В. М., Лисик В. М., Микієвич М. М. та ін. Міжнародне публічне право : підруч. / за ред. В. М. Репецького. 2-е вид., стер.

Київ : Знання, 2012. 437 с.

125. Міжнародний кримінальний і пенітенціарний фонд. URL : <http://www.zakony.com.ua/juridical.html?catid=41718>.

126. Мапа порушень ОПОРИ «Місцеві вибори 2015»: Що, де і як порушували партії і кандидатів (постійно оновлюється). *ОПОРА*. URL : <https://opora.ua.org/vybory/9323-mapa-porushen-opory-lmiscevi-vybory-2015r-shcho-de-i-jak-porushuvaly-partiji-i-kandydatyvpostijno-onovljujetsja-9165>.

127. Манко В. Неурядові організації як інструменти «розумної сили». *Вісник Дніпропетровського університету*. 2015. № 3. С. 92–98.

128. Музика Л. А. Цивільно-правова політика України : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2021. 566 с.

129. Музичук О. М. Організаційно-правові основи участі громадян в охороні громадського порядку і боротьбі з правопорушеннями : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2003. 193 с.

130. Меркулова В. О. Звільнення від кримінальної відповідальності: особливості методології дослідження стимулюючого міждисциплінарного інституту. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 3. С. 78–84.

131. Метод. *Вікіпедія*. URL : <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4>.

132. Методологія наукових досліджень у галузі: практикум : навч. посібник для студ. спеціальності 151 «Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології» / уклад. : Н. І. Бурау, В. С. Антонюк, Д. О. Півторак. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 58 с.

133. Момот О. І., Демченко А. О. Про сутність понять «ефективність» та «результативність» в економіці. *Економічний вісник Донбасу*. 2013. № 3 (33). С. 207–210.

134. Мороз Н. О. Формування інституту неурядових організацій в контексті становлення громадянського суспільства України. *Гуманітарний журнал*. 2011. № 94 (477). С. 241–246.

135. Наливайко Л. Р., Грицай І. О., Дніпров О. С. Неурядові правозахисні організації України : навч. посібник. Київ : «Хай-Тек Прес», 2014. 432 с.

136. Наукове дослідження: методи та методологія. Реферат. *Освіта.ua*. URL : <https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14098/>.

137. Неділько А. І., Задорожний В. П., Бойко В. В. Публічна політика : навч. посібник. Полтава : ПолтНТУ, 2018. 225 с.

138. Нікітенко В., Шаблистий В. Деякі питання проблем воєнних злочинів та їх закріплення в кримінальному законодавстві України. *Діяльність державних органів в умовах воєнного стану : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. онлайн-семінару* (м. Кривий Ріг, 29 квіт. 2022 р.). Кривий Ріг, 2022. С. 186–187.

139. Огородник Є. І. Механізм реалізації кримінально-виконавчої політики України та її реформування на сучасному етапі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2017. 16 с.

140. Про затвердження складових галузевих стандартів вищої освіти з напрямку 0504 «Туризм» : наказ Міністерства освіти і науки України від 14.06.2004 № 476. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0867-04/ed20040720/find?text=%CC%EE%ED%B3%F2%EE%F0%E8%ED%E3#Text>.

141. Орлов Ю. В. Наукові засади формування політико-кримінологічної теорії протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 7. С. 109–129.

142. Орлов Ю. В., Миронюк Д. М. Кримінологічний моніторинг ефективності правового регулювання як інструмент протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 6. С. 161–177.

143. Острогляд О. В. Суб'єкти кримінально-правової політики: поняття та загальна характеристика. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2014. № 10. С. 151–155.

144. Оцінка громадянами ситуації в країні, рівень довіри до виконавчих та правоохоронних органів влади, оцінка діяльності Уряду (лютий 2020 р.). *Разумков Центр*. 2020. URL : <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-riven-doviry-do-vykonavchych-ta-pravookhoronnykh-organiv-vlady-otsinka-diialnosti-uriadu-liutyi-2020r>.

145. Основні положення та словник термінів (ISO 9000:2005, IDT). ДСТУ ISO 9000:2007. Київ : Держспоживстандарт України, 2008. 29 с. URL : https://dbn.at.ua/_ld/11/1128_432_iso9000-1-.pdf.

146. Павловський М. А. Теоретична механіка : навч. видання. Київ : «Техніка», 2002. 510 с.

147. Палагнюк Ю. В. «Державна політика» та «публічна політика»: теоретичний аспект. *Наукові праці. Державне управління*. 2012. Вип. 169. Т. 181. С. 63–67.

148. Панов М. І. Проблеми методології науки кримінального права : вибр. наук. пр. Харків : Право, 2018. 472 с.

149. Панов М. І., Харитонов С. О. Суспільна небезпечність діяння в системі ознак поняття «кримінальне правопорушення». *Проблеми законності*. 2020. № 150. С. 124–140.

150. Панов М. І., Харитонов С. О. Кримінальне правопорушення: поняття та його види. *Право України*. 2021. № 3. С. 27–61.

151. Погорецький М. М., Старенький О. С. Механізм реалізації кримінальних процесуальних гарантій адвокатської таємниці у досудовому розслідуванні. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2015. № 2 (12). URL : <https://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n2/15pmmudr.pdf>.

152. Пожидаєв Є. О. Неурядові організації у суспільно-політичному житті України: межі участі та пріоритети діяльності. *Стратегічні пріоритети*. 2007. № 4 (5). С. 19–26.

153. Політологічний словник : навч.-метод. посібник для студ. Запоріжжя : ЗДМУ, 2010. 112 с.

154. Політологія : навч. посібник. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 224 с.

155. Recommendation No. R (96) 8 of the Committee of Ministers to Member States on crime policy in Europe in a time of change (Adopted by the Committee of Ministers on 5 September 1996 at the 572nd meeting of the Ministers' Deputies). URL : <https://rm.coe.int/16804f836b>.

156. Авдєєнко О. Д., Антонюк О. В., Бабкіна О. В. та ін. Політологічний словник. Київ : Міжрегіон. акад. упр. персоналом, 2005. 791 с.

157. Політологія : навч. посібник для студ. усіх спеціальностей (доповнено) / ред. О. К. Струкевич, О. П. Конотопенко, С. А. Лапшин. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2016. 403 с.

158. Баранівський В. Ф. Політологія : підруч. Київ : Національна академія управління, 2016. 236 с.

159. Поради, як діяти в екстремальних ситуаціях. *Служба безпеки України*. URL : <https://ssu.gov.ua/yak-diiaty-v-ekstremalnykh-sytuatsiiakh>.

160. Ткаченко В. Д., Погребняк С. П., Лук'янов Д. В. Порівняльне правознавство : підруч. для студ. юрид. спеціальностей вищ. навч. закладів / за ред. В. Д. Ткаченка. Харків : Право, 2009. 274 с.

161. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. Т. 5. Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні / за заг. ред. В. В. Сташиса. Харків : Право, 2008. 840 с.

162. Про ветеринарну медицину : Закон України від 25.06.1992. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-12#Text>.

163. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>.

164. Про публічно-приватне партнерство : Закон України від 19.06.2025. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4510-20#n1065>.

165. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23.06.2005. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text>.

166. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>.

167. Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів : Закон України від 12.12.2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/377-20#Text>.

168. Про затвердження державних санітарних правил «Основні санітарні правила забезпечення радіаційної безпеки України» : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 02.02.2005 № 54. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0552-05#Text>.

169. Про затвердження Інструкції про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю : наказ

Міністерства внутрішніх справ України, Центрального управління Служби безпеки України від 10.06.2011 № 317/235. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0822-11#Text>.

170. Про затвердження Методології та методики проведення моніторингу реалізації Національної стратегії у сфері прав людини до 2020 року та плану дій з її реалізації: наказ Міністерства юстиції України від 28.11.2018 № 3745/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1353-18#Text>.

171. Про затвердження Положення про організацію наукової і науково-технічної діяльності в системі Міністерства оборони України : наказ від 27.07.2016 № 385. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1172-16#Text>.

172. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.

173. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.

174. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.

175. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv#Text>.

176. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки : Указ Президента України від 27.09.2021 № 487/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>.

177. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.

178. Рішення Європейського парламенту і Ради № 1082/2013/ЄС від 22 жовтня 2013 року про серйозні транскордонні загрози здоров'ю та

скасування Рішення № 2119/98/ЄС. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_013-13/ed20131022#n78.

179. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>.

180. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

181. Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text>.

182. Про Український Червоний Хрест. *Товариство Червоного Хреста України*. URL : <https://redcross.org.ua/about-urcs/mission/>.

183. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22.06.2000. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14#Text>.

184. Публічне управління та адміністрування в умовах інформаційного суспільства: вітчизняний і зарубіжний досвід : монографія / за заг. ред. С. Чернова, В. Воронкової, В. Банаха та ін. Запоріжжя : РВВ ЗДІА, 2017. 608 с.

185. Пухкал О. Г., Гомоляко О. В. Публічна та державна політика: єдність та відмінності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 24. С. 106–112.

186. Романюк О. Д., Теліпко Л. П., Ракша С. В. Теоретична та прикладна механіка. Короткий курс. Кам'янське : ДДТУ, 2021. 282 с.

187. Сидоренко Н.С. Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2021. 452 с.

188. Сидоренко Н. С. Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2021. 33 с.

189. Сидоренко Н. С. Механізм реалізації кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства. *Юридична наука*. 2020. № 8 (110). С. 305–313.

190. Сидоренко Н. С. Стан наукових досліджень кримінологічної діяльності органів кримінального судочинства України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 2. Т. 2-2. С. 76–82.

191. Семенишин М.О. Кримінологічна детермінація корисливо-насильницької злочинності. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. №1. С. 161-168.

192. Синьов В. М., Хохліна О. П. Категорія діяльності: сутність та використання у психолого-педагогічних дослідженнях. *Актуальні питання корекційної освіти*. С. 230–244. URL : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1243174>.

193. Словник іншомовних слів. Київ : Наукова думка, 2000. 680 с.

194. Словник української мови : у 20 т. Т. 2 : В – Відсріблятися / наук. кер. проєкту М. Русанівський. Київ : Наукова думка, 2012. 978 с.

195. Словник української мови : у 20 т. Т. 7 : Квартал – Кяхтинський / наук. кер. проєкту В. А. Широков. Київ : Наукова думка, 2016. 914 с.

196. Словник української мови : в 11 т. Т 1. Київ : Наукова думка, 1970. 799 с.

197. Словник української мови : у 20 т. Т. 9 : Міщанин – Настукувати / наук. кер. проєкту В. А. Широков. Київ : Наукова думка, 2018. 912 с.

198. Сокурєнко В. В. Механізм протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2019. № 1 (20). С. 13–21.

199. Сосков Р. М. Методологія дослідження кримінологічних проблем: особливості і структура. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 2 (5). С. 305–312.

200. Спільник С. І. Результати дослідження кримінологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України. *Право і суспільство*. 2022. № 5. С. 218–223. URL : http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/5_2022/32.pdf.

201. Спільник С. І. Об'єкт кримінологічного моніторингу в контексті діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. № 2. Т. 2-2. С. 88–92.

202. Спільник С. І. Теоретико-правові засади кримінологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2021. 412 с.

203. Спільник С. І. Інформаційно-аналітичне забезпечення кримінологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України. *Правова позиція*. 2021. № 3 (32). С. 91–96.

204. Спільник С. І. Механізм реалізації кримінологічної діяльності державної кримінально-виконавчої служби України. *Право і суспільство*. 2021. № 6. С. 291–297.

205. Спільник С. І. Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2021. 39 с.

206. Статут громадської організації «Всеукраїнська асоціація кримінального права». *Науково-дослідний інститут вивчення проблем*

злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України. URL : <https://ivpz.kh.ua/uk/статут/>.

207. Статут Організації Об'єднаних Націй та Статут Міжнародного Суду Організації Об'єднаних Націй. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010?lang=uk#Text.

208. Субботіна М. І., Амбарцумянц Р. В. Прикладна механіка. Частина 1 : навч. посібник. Одеса : ОНАХТ, 2018. 96 с.

209. Сучасна політична лексика : енциклопед. словник-довідник / за наук. ред. Н. М. Хоми. Львів : «Новий Світ-2000», 2015. 396 с.

210. Тарасевич Ю. Кримінологічний моніторинг та його особливості. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 4 (32). Vol. 3. С. 66–71.

211. Тема 1. Вступ до кримінології : презентація. URL : <https://www.slideshare.net/slideshow/1-71532507/71532507>.

212. Тертичка В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2002. 750 с.

213. Ткаченко А. Особливості правової природи міжнародних неурядових організацій у сучасному міжнародному праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 7. С. 46–49.

214. Ткачова О. Ефективність державного управління: поняття та підходи до оцінювання. *Вісник Національної академії державного управління*. 2013. № 2 (6). С. 30–37.

215. Ткачук А. Ф. Законодавство для третього сектору: необхідність та перспектива змін. Київ : Інститут громадянського суспільства, 2002. 32 с.

216. Топчій В. В. Взаємодія та координація в діяльності органів внутрішніх справ з виявлення та розкриття злочинів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2015. № 30. Т. 2. С. 165–169.

217. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики : словник. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 416 с.

218. Statutes of the International Committee of the Red Cross. *International Committee of the Red Cross*. URL : <https://www.icrc.org/en/document/statutes-international-committee-red-cross-0>.

219. Фаєр О. А. Поняття професійної діяльності та її структурні елементи. *Університетські наукові записки*. 2009. № 3 (31). С. 126–131.

220. Філіпенко Н. Є. Кримінологічна діяльність судово-експертних установ України: теорія та практика : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2021. 32 с.

221. Філатов В. В. Аналіз методів дослідження моделі перехідного правосуддя в сучасному міжнародному праві. *Міжнародне право*. 2021. Вип. 5 (40). URL : http://www.pjv.nuoua.od.ua/v5_2021/30.pdf.

222. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

223. Фоменко А. Є. Кримінологічна діяльність Національної поліції як різновид поліцейської діяльності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 6 (35). С. 172–175.

224. Фоменко А. Є. Теоретико-прикладні засади кримінологічної діяльності Національної поліції України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2021. 32 с.

225. Форос Г. В. Суб'єкти діяльності щодо попередження злочинів та протидії злочинності. *Правова держава*. 2012. № 14. С. 179–184.

226. Фріс П. Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю – ілюзія існування. *Політика в сфері боротьби зі злочинністю : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди відзначення 25-річчя навчально-наукового юридичного інституту* (м. Івано-Франківськ, 8-10 черв. 2017 р.). Івано-Франківськ, 2017. С. 110–115.

227. Фріс П. Л. До питання про Концепцію політики у сфері боротьби зі злочинністю. *Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування* : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (м. Київ, 5 груд. 2012 р.). Київ : НІСД, 2013. С. 122–126.

228. Фріс П. Л. Ідеологія кримінально-правової політики : монографія. Івано-Франківськ : Супрун В. П., 2021. 389 с.

229. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. 440 с.

230. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми : монографія. Київ : АТІКА, 2005. 332 с.

231. Фріс П. Л. Міньковський Генріх Михайлович – «батько» сучасної політики у сфері боротьби зі злочинністю // *Шлях у науку: розповідь про вчителя* / уклад. : С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова, О. П. Рябчинська ; відп. ред. Т. А. Денисова. Запоріжжя : Просвіта, 2016. 254 с. С. 179–183.

232. Фріс П. Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю (загальні питання) // *Політика у сфері боротьби зі злочинністю України: теоретичні та прикладні проблеми* : монографія / за заг. ред. П. Л. Фріса, В. Б. Харченка. Івано-Франківськ ; Харків, 2016. 420 с. С. 10–24.

233. Фріс П. Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю та кримінально-правова політика у системі суспільних наук. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2016. Вип. 31. С. 3–27.

234. Фріс П. Л., Шпілярович В. В. Кримінально-правова політика у сфері регулювання заходів безпеки : монографія. Харків : Право, 2020. 328 с.

235. Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі. Страсбург, 5 липня 2002 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_209#Text.

236. Функції, задачі – та принципи організації моніторингу. URL : https://pidru4niki.com/75796/ekonomika/funktsiyi_zadachi_printsipi_organizatsiyi_monitoringu.

237. Хар О. Ю. Класифікація міжнародних неурядових організацій: ключові функціональні особливості. *Регіональні студії*. 2019. № 18. С. 94–99.

238. Хилюк С. В. Методологія дисертаційних досліджень з питань Особливої частини кримінального права України. *Кримінальне право України*. 2006. № 5. С 43–53.

239. Хар О. Ю. Міжнародно-правове регулювання діяльності неурядових організацій. *Регіональні студії*. 2020. № 20. С. 131–136.

240. Череп А. В., Стрілець Є. М. Ефективність як економічна категорія. *Ефективна економіка*. 2013. № 1. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1727>.

241. Чернявська Л. Н. Суб'єктність міжнародних неурядових організацій у світовій політиці : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04. Київ, 2007. 20 с.

242. Чернявська Л. Н. Суб'єктність міжнародних неурядових організацій у світовій політиці : дис... канд. політ. наук : 23.00.04. Київ, 2007. 235 с.

243. Чмиленко Ф. О., Жук Л. П. Посібник до вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень». Дніпропетровськ : РВВ ДНУ, 2014. 48 с.

244. Шаблистий В. В. Корупція з необережності (до проблеми встановлення вини та моменту виявлення пов'язаних із корупцією адміністративних і кримінальних правопорушень). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 230–233. URL : http://lsej.org.ua/1_2020/57.pdf.

245. Шаблистий В. В., Коломієць В. Ю. Тілесне ушкодження як злочин проти життя та здоров'я людини за кримінальним правом України : монографія / за заг. ред. В. В. Шаблистого. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2020. 164 с.

246. Шаблистий В. В., Анісімов Д. О. Історія становлення законодавства про кримінальну відповідальність за протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань на території України (1845–1991 рр.). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спец. вип. № 2. С. 211–215.

247. Шаблистий В.В., Рудик М.М. Кримінальна відповідальність за хуліганство, пов'язане з опором представнику влади або представнику громадськості, який виконує обов'язки з охорони громадського порядку: характеристика та форми реалізації. *Право та державне управління*. 2021. № 2. С. 68–74.

248. Швидка Г.Ю., Шевчук П.Є. Прогноз рівня освіти населення України до 2050 р. *Журнал Інституту демографії та соціальних досліджень*. 2007. №2. С.85-96.

249. Шаблистий В. В., Уваров В. Г. Про нерецидивний кримінальний проступок в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 16–21.

250. Шаблистий В. В., Щербина Н. О. Поняття «зброя» в Кримінальному кодексі України та проєкті Кримінального кодексу. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2022. № 3 (77). С. 67–71.

251. Юнін О. С., Шаблистий В. В. Законодавчі новели в сфері надання адміністративних послуг: дозвіл на зброю у період воєнного стану в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 604–606. URL : http://lsej.org.ua/1_2023/141.pdf.

252. Юнін О. С., Шаблистий В. В. Забезпечення адміністративних послуг з отримання дозволу на зброю під час війни в Україні. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2023. № 1 (79). С. 230–234.

253. Шевченко С. І., Шаблистий В. В. Нормативно-правове забезпечення права працівників правоохоронних органів на повагу до їхньої діяльності під час виконання службових обов'язків. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2023. Вип. 63. С. 106–115.

254. Шаблистий В. В. Деякі особливості протидії корисливо мотивованій організованій злочинності в умовах воєнного стану. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : Юридичні науки*. 2023. Т. 34 (73). № 5. С. 97–100.

255. Шайтуро О. П. Кримінологічні засади діяльності органів місцевого самоврядування у сфері протидії злочинності : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2019. 32 с.

256. Шевченко А. Взаємозв'язок результативності та економічної ефективності в системі менеджменту підприємства. *Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана*. URL : https://kneu.edu.ua/ua/confere_nce/conf_social_dev_ukr_12/section5/shevchenko.

257. Шевчук Р. Ще раз про діалектичний метод у правознавстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 216–219.

258. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підруч. 5-е вид. Київ : Знання, 2006. 307 с.

259. Шуміло О. М., Кравчук Н. Ю. Роль неурядових організацій у становленні та розвитку правозахисного руху (приклади успішного правозахисного активізму) : навч. посібник. Київ : ФОП Голембовська О.О., 2018. 227 с.

260. Ялі М. Х. Синергетичний підхід у сучасних дослідженнях міжнародних відносин. *Проблеми міжнародних відносин*. 2012. № 4. С. 112–123.

261. Яцина М. О. Неурядові організації як суб'єкти кримінологічної політики : дис. ... д-ра філос. : 081 Право. Івано-Франківськ, 2021. 210 с.

262. Яцина М. О. Ознаки «неурядової організації» у сфері протидії злочинності. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2019. Вип. 51. С. 205–212.

263. Яцина М. О. До питання визначення поняття «неурядова організація» (на прикладі національних і міжнародних актів). *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. Вип. 4. С. 384–386. URL : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/862357>.

264. Яцина М. О. Проблемні питання у визначенні поняття «суб'єкти кримінологічної політики». *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2020. Вип. 1 (13). С. 208–220.

265. Яцина М. О. Неурядові організації та їх перспектива як ресурсу у протидії злочинності (стан законодавства). *International Journal Law & Society*. 2020. Вип. 2. С. 109–119.

266. Crime Prevention Alliance of Florida. URL : <https://crimepreventionalliance.com/index.html>.

267. Das DFK auf einen Blick. *Deutsches Forum für Kriminalprävention*. URL : <https://www.kriminalpraevention.de/wir-ueber-uns.html>.

268. Die Satzung des DFK. *Deutsches Forum für Kriminalprävention*. URL : <https://www.kriminalpraevention.de/satzung.html>.

269. About us. *Freedom in Disasters*. URL : <https://www.freedomid.org/about-us/>.

270. The prevention of domestic burglary in the spotlight! *EUCPN*.

URL : <https://www.eucpn.org/focus-day>.

271. Fomenko A. Treść kategorii «monitoring kryminologiczny».

Knowledge, Education, Law, Management. 2020. № 6 (34). Vol. 3. P. 180–184.

272. Guardian Angels. URL : <http://guardianangels.org>.

273. Humanitarian crisis in Ukraine and neighbouring countries.

International Committee of the Red Cross. URL : <https://www.icrc.org/en/humanitarian-crisis-ukraine>.

274. It's a matter of wildlife or death : campaign newsletter. *EUCPN*.

URL : https://eucpn.org/sites/default/files/basic_page/attachments/Mailing%201.pdf.

275. Junior Angels. *Guardian Angels*. URL :

<http://guardianangels.org/youth-programs>.

276. Monitor. *Merriam-Webster*. URL : <https://www.merriam-webster.com/dictionary/monitor>.

277. National Neighborhood Watch. URL : <https://www.nnw.org/>.

278. NGO. URL : [https://www.macmillandictionary.com/dictionary/](https://www.macmillandictionary.com/dictionary/american/ngo)

[american/ngo](https://www.macmillandictionary.com/dictionary/american/ngo).

279. Nongovernmental organization. *Britannica*. URL :

<https://www.britannica.com/topic/nongovernmental-organization>.

280. Vozniuk A., Kamensky D., Dudorov O., Movchan R.,

Andrushko A. Unconstitutionality of criminal liability for filing inaccurate information in Ukraine: critical legal analyses. *Cuestiones Políticas*. 2021. Vol. 39 (69). P. 133–145.

281. Movchan R., Vozniuk A., Burak M., Areshonkov V., Kamensky

D. Criminal law counteraction to land pollution in the EU countries: searching for the optimal model. *Amazonia Investiga*. 2021. Vol. 10 (42). P. 15–23.

282. Movchan R., Dudorov O., Vozniuk A., Areshonkov V., Lutsenko Y. Combating commodity smuggling in Ukraine: in search of the optimal legislative model. *Amazonia Investiga*. 2021. Vol. 10 (47). P. 142–151.

283. Movchan R., Vozniuk A., Kamensky D., Dudorov O., Andrushko A. Problems of criminal liability for illegal amber mining in Ukraine. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2021. № 6. P. 113–117.

284. Our history. *OXFAM International*. URL : <https://www.oxfam.org/en/our-history>.

285. Oxfam's response to the Ukraine crisis. *OXFAM International*. URL : <https://www.oxfam.org/en/what-we-do/emergencies/oxfams-response-ukraine-crisis>.

286. Penal Reform International. URL : <https://www.penalreform.org/about-us/>.

287. Prenzler T., Sarre R. Public-Private Crime Prevention Partnerships // *Policing and Security in Practice Challenges and Achievements*. Palgrave Macmillan, 2012. 250 p. P. 149–167.

288. Rome Statue of the International Criminal Court. International Criminal Court, 2021. 89 p. URL : www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf.

289. Salamon L. M., Anheier H. K. The International Classification of Nonprofit Organizations: ICNPO-Revision. Baltimore : The Johns Hopkins Institute for Policy Studies, 1996. 26 p. URL : http://asauk.org.uk/wp-content/uploads/2018/02/CNP_WP19_1996.pdf.

290. Draft Salvador Declaration on Comprehensive Strategies for Global Challenges: Crime Prevention and Criminal Justice Systems and Their Development in a Changing World. 12 United Nations Congress on Crime

Prevention and Criminal Justice. URL : <https://undocs.org/A/CONF.213/L.6/REV.2>.

291. Scheingold S. A. Constricting the New Political Criminology: Power, Authority and the Post-Liberal State. *Cambridge University Press*. URL : <https://www.cambridge.org/core/journals/law-and-social-inquiry/article/constructing-the-new-political-criminology-power-authority-and-the-postliberal-state/5C21C451C57F98F28CE1B7158E3B5D32>.

292. Workshop 3: Strategies and Best Practices for Crime Prevention, in particular in relation to Urban Areas and Youth at Risk. Eleventh United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice. URL : <https://digitallibrary.un.org/record/572726?ln=en&v=pdf>

293. The Advocacy Institute. URL : <https://www.advocacyinstitute.org/about/index.shtml>.

294. The European Crime Prevention Network (EUCPN). *European Commission*. URL : http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-12-925_en.htm.

295. ISC-SIC. URL : <http://www.isc-sic.org/web/>.

296. Toftisova R. Implementation of NGO-Government Cooperation Policy Documents: Lessons Learned. *The International Journal of Not-for-Profit Law*. 2005. Vol. 8. Issue 1. November. URL : <https://www.icnl.org/resources/research/ijnl/implementation-of-ngo-government-cooperation-policy-documents-lessons-learned>.

297. Truth Hounds. URL : <https://truth-hounds.org/en/about/>.

298. United Nations Congresses on Crime Prevention and Criminal Justice 1955–2015: 60 years of achievement. URL : https://www.un.org/en/events/crimecongress2015/pdf/60_years_booklet_EN.pdf.

299. 1995/9. Guidelines for the prevention of urban crime. United Nations Economic and Social Council. URL : <https://www.unodc.org/>

documents/commissions/CCPCJ/Crime_Resolutions/1990-1999/1995/ECOSOC/Resolution_1995-09.pdf.

300. ECOSOC Resolution 2002/13. Action to promote effective crime prevention. United Nations Economic and Social Council. URL : https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/crimeprevention/resolution_2002-13.pdf.

301. United Nations Standards and Norms in Crime Prevention. At your finger tips. *UNODC*. URL : https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UN_standards_and_norms_in_crime_prevention_at_your_fingertips.pdf.

302. United Nations Charter. *United Nations*. URL : <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>.

303. Cowburn M., Duggan M., Robinson A., Senior P. Values in Criminology and Community Justice. Bristol, Chicago : Policy Press (Bristol University Press, The University of Chicago Press), 2015. 384 p.

304. Varvai A., Mohamadi H., Nourian A. Non-Governmental Organizations Participation in Criminal Processes. *Journal of Politics and Law*. 2016. Vol. 9. № 9. P. 110–118.

305. Joutsen M. What is the role of the public in crime prevention and criminal justice? The debate in the United Nations. URL : https://www.unafei.or.jp/publications/pdf/RS_No105/No105_9_VE_Joutsen_2.pdf.

306. Yaziji M., Doh J. Classifying NGOs: Definitions, typologies and networks // *NGOs and Corporations: Conflict and Collaboration (Business, Value Creation, and Society)*. Cambridge : Cambridge University Press, 2009. 212 p. P. 3–14.

307. Pennell S., Curtis C., Henderson J., Tayman J. Guardian Angels: A Unique Approach to Crime Prevention. *Crime & Delinquency*. 1989. Vol.

35. Issue 3. P. 378–400. URL : <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/guardian-angels-unique-approach-crime-prevention>.

308. Iasechko S., Kuryliuk Y., Nikiforenko V., etc. Features of Administrative Liability for Offenses in the Informational Sphere. *International journal of computer science and network security*. 2021. Vol. 21. Issue 8. P. 51–54.

309. Zadorozhnia H., Mykhtunenko V., Kovalenko H., etc. Protection of Information Sovereignty as an Important Component of the Political Function of the State. *International journal of computer science and network security*. 2021. Vol. 21. Issue 9. P. 151–154.

310. Kushnir I., Kuryliuk Y., Nikiforenko V., Stepanova Y., Kushnir Y. Current Problems of Criminal Law Protection of Information Relations in the Border Sphere. *International journal of computer science and network security*. 2021. Vol. 21. Issue 11. P. 171–176.

311. Khodieieva N., Yasynok M., Yasynok D., etc. Protection of the Right to Information on One's Health—A Non-Jurisdictional Form of Protection. *International Journal of Criminology and Sociology*. 2021. No. 10. P. 630–635.

312. ProtectYourPocket: prevention campaign. *EUCPN*. URL : <https://www.eucpn.org/pickpocketing>.

313. Responding as millions of people flee war in Ukraine. *Médecins Sans Frontières*. URL : <https://www.msf.org/msf-response-war-ukraine>.

314. Rufanova V., Shablysty V., Spilnyk S., Sydorenko N., Mozol S. Conflict-related sexual violence as a threat to peace and security of the world. *Amazonia Investiga*. 2022. № 11 (53). P. 220–226.

315. Safe...outside your home. *EUCPN*. URL : <https://eucpn.org/document/safe-outside-your-home/>.

316. Shablysty V., Prymachenko V. Objectives of criminology at the current stage of development of Ukraine and in the perspective. *Scientific*

Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. 2020. Special Issue № 1. P. 168–173.

317. Suffixes. Суфікси в англійській мові. *GrammarWay*. URL : <https://grammarway.com/ua/suffixes#:~:text=commune%20%E2%80%93%20комуна%2C%20громада,-,ing,закінченням%20-ing%20для%20форм%20дієслів>.

318. The MSF Charter. *Médecins Sans Frontières*. URL : <https://www.msf.org/msf-charter>.

319. THB campaign. *EUCPN*. URL : <https://eucpn.org/preventhumantrafficking>.

320. What works to prevent domestic burglaries? *EUCPN*. URL : https://eucpn.org/sites/default/files/document/files/2106_The%20prevention%20of%20domestic%20burglary_LR.pdf.

321. Who we are: We are Médecins Sans Frontières. *Médecins Sans Frontières*. URL : <https://www.msf.org/who-we-are>.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації**Статті у фахових виданнях України категорії «Б»:*

1. Косяченко К. Е. Правове регулювання діяльності бюджетних установ у системі фінансового права України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. № 6. Т. 2. С. 32–37.

2. Косяченко К. Е. Сутність гарантій реалізації та захисту прав відповідних суб'єктів фінансового права. *Право і суспільство*. 2019. № 2. Ч. 1. С. 186–191.

3. Косяченко К. Е., Замкова Д. Р. Сучасні проблеми цивільного права України в інших галузях права. *Актуальні проблеми юриспруденції*. 2019. Вип. 6. С. 30–34.

4. Косяченко К. Е., Ткаченко П. І. Участь військовослужбовців у цивільних правовідносинах. *Право і суспільство*. 2019. Вип. 6. С. 93–98.

5. Косяченко К. Е. Заходи фінансової відповідальності: проблематика питання правового механізму зупинення операцій з бюджетними коштами. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. Вип. 4. Т. 3. С. 110–113.

6. Косяченко К. Е. Деякі особливості фінансового механізму бюджетних установ України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ України*. 2020. Спец. вип. № 1. С. 345–353.

7. Косяченко К. Е. Адвокатура її призначення та місце в інституті громадянського суспільства. *Молодий вчений*. 2021. Вип. 3. С. 278–282.

8. Косяченко К. Е. Проблемні аспекти впровадження та проведення медіації в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 94–96. URL : http://lsej.org.ua/3_2022/19.pdf.

9. Косяченко К. Е. Кримінологічна діяльність неурядових організацій: нормативно-правове дослідження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 625–629. URL : http://lsej.org.ua/10_2022/158.pdf.

10. Косяченко К. Е. Інформаційно-аналітичне забезпечення та наукове супроводження кримінологічної діяльності неурядових організацій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 558–561. URL : http://lsej.org.ua/11_2022/135.pdf.

11. Косяченко К. Е. Механізм реалізації кримінологічної діяльності неурядових організацій. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип. 5. С. 77–81.

12. Косяченко К. Е. Ефективність кримінологічної діяльності неурядових організацій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 384–387. URL : http://lsej.org.ua/1_2023/92.pdf.

13. Косяченко К. Е. Досвід кримінологічної діяльності неурядових організацій у Німеччині та Італії. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2023. № 3–4 (7–8). С. 26–29.

14. Косяченко К. Е. Діяльність окремих неурядових організацій США у сфері запобігання злочинам. *Науковий часопис педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 18. Право*. 2023. № 40. С. 21–26.

15. Косяченко К. Е. Досвід зарубіжних неурядових організацій у запобіганні злочинам (на прикладі «Columbia neighborhood watch» та

«Freedom in disasters»). *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2023. № 4 (28). С. 6–10.

16. Косяченко К. Е. Окремі напрямки взаємодії неурядових організацій зі Службою безпеки України у сфері протидії злочинності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2024. № 67. С. 48–51.

17. Косяченко К. Е. Стадії здійснення кримінологічного моніторингу неурядовими організаціями. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки*. 2023. № 5–6 (68–69). С. 36–40.

18. Косяченко К. Е. Деякі аспекти протидії злочинності завдяки взаємодії неурядових організацій з підрозділами Національної поліції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 412–414. URL : http://www.lsej.org.ua/3_2024/101.pdf.

*Статті в періодичних наукових виданнях,
що індексуються БД Scopus та Web of Science:*

19. Kosiachenko K., Pochtovyi M., Kyrychenko A., Spilnyk S., Mozol V. Activity of NGOs as a constituent element of policy in the field combating crime. *Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11. Issue 56. P. 56–65. URL : <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2112>.

20. Yanishevskaya K., Kosiachenko K., Kamyshanskyi O., Neviadovskyi V., Telizhenko L. Transdisciplinary theory of the nature of crime as an expression of a symbiotic complex approach. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12. Issue 66. P. 188–197. URL : <https://doi.org/10.34069/AI/2023.66.06.18>.

21. Shablysty V. V., Kosiachenko K. E., Berezhniak V. S., Katorkin R. A., Konopelskyi V. Y. Activities of international medical and humanitarian NGOs in Ukraine under martial law. *Christian Journal for Global Health*.

2023. Vol. 10. Issue 1. P. 33–42. URL :
<https://doi.org/10.15566/cjgh.v10i1.749>.

***Наукові праці, що засвідчують апробацію
матеріалів дисертації:***

22. Косяченко К. Е. Правове значення неурядових організацій в Україні. *Вплив інтеграційних тенденцій на розвиток національного права : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.* (м. Одеса, 25 лют. 2022 р.). Одеса : Одеський держ. ун-т внутр. справ, 2022. С. 69–71.

23. Косяченко К. Е. Неурядові організації як суб'єкти кримінологічної діяльності. *Перспективи розвитку територій: теорія і практика : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. здобувачів вищ. освіти і молодих учених* (м. Харків, 16-17 лист. 2022 р.). Харків, 2022. С. 20–21.

24. Косяченко К. Е. Інформаційний простір у діяльності неурядових організацій для забезпечення національної безпеки. *Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу: стратегії розвитку : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 25-26 лист. 2022 р.). Одеса, 2022. С. 223–227.

25. Косяченко К. Е. Роль та місце бюджету в діяльності неурядових організацій. *Сучасні тенденції розвитку приватно-правових відносин в умовах євроінтеграційних процесів : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 23 лист. 2022 р.). Дніпро, 2022. С. 616–619.

26. Косяченко К. Е. Значення неурядових організацій: механізм реалізації кримінологічної діяльності. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 17 бер. 2023 р.). Дніпро, 2023. С. 312–314.

27. Косяченко К. Е. Сутність ефективності кримінологічної діяльності неурядових організацій. *Правові засади організації та*

здійснення публічної влади : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 31 бер. 2023 р.). Хмельницький, 2023. С. 259–261.

28. Косяченко К. Е. Взаємодія неурядових організацій з державною прикордонною службою у сфері протидії злочинності. *Сучасні тенденції розвитку приватно-правових відносин і умовах євроінтеграційних процесів : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 16 лист. 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С.132–134.

29. Косяченко К. Е. Принципи здійснення кримінологічного моніторингу неурядовими організаціями. *Глобальна безпека та асиметричність світового господарства в умовах нестабільного розвитку економічних систем : матеріали III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.* (м. Кропивницький, 08 груд. 2023 р.). Кропивницький, 2023. С. 196–199.

30. Косяченко К. Е. Основні напрямки взаємодії неурядових організацій з органами та підрозділами Національної поліції у сфері протидії злочинності. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 29 лют. 2024 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 166–169.

31. Косяченко К. Е. Взаємодія неурядових організацій з поліцією та правоохоронними органами в частині протидії злочинності. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 15 бер. 2024 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. С. 414–415.

32. Косяченко К. Е. Взаємодія неурядових організацій зі службою безпеки України у сфері протидії злочинності. *Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки : матеріали наук.-практ. конф.* (м. Київ, Львів, Харків, 22-23 лют. 2024 р.). Київ; Львів; Харків, 2024. С. 467–469.

33. Косяченко К. Е. Важлива роль неурядових організацій у протидії злочинності та співпраця із іншими суб'єктами протидії злочинності. *Методологія сучасних наукових досліджень : матеріали ювілейної XX Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 22-23 лют. 2024 р.). Харків, 2024. С. 271–274.

34. Косяченко К. Е. Протидія злочинності у взаємодії неурядових організацій та підрозділів національної поліції. *Інтеграція науки та практики управління в умовах соціокультурних трансформацій : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Полтава, 25 квіт. 2024 р.). Полтава, 2024. С. 616–619.

35. Косяченко К. Е. Важлива роль неурядових організацій у взаємодії зі Службою безпеки України. *Стратегії та інновації: актуальні управлінські практики : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Кривий Ріг, 26 квіт. 2024 р.). Кривий Ріг, 2024. С. 54-56.

36. Косяченко К. Е. Актуальні питання проведення податкових перевірок у період воєнного стану в Україні. *Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні та світі : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Суми, 31 трав. 2024 р.). Суми, 2024. С. 92–95.